

De sociale organisatie van mensensmokkel

R. Staring

G. Engbersen

H. Moerland

N. de Lange

D. Verburg

E. Vermeulen

A. Weltevrede

Met medewerking van

E. Heyl

N. Hoek

L. Jacobs

M. Kanis

W. van Vliet

Rotterdam, 1 juli 2004

Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie/ Sociologie/ RISBO

STRIKT VERTROUWELIJK

niet citeren zonder nadrukkelijke toestemming van de auteurs

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave ii

Hoofdstuk 1	De organisatie van mensensmokkel	1
1.1	De tragedie van Dover	1
1.2	Vragen die de Dover-zaak oproept	8
1.3	De organisatie van mensensmokkel	12
1.4	Irreguliere migratiepatronen van (illegale) vreemdelingen	19
1.5	Doelstellingen en onderzoeksvragen	23
1.6	Methoden van onderzoek	24
1.6.1	De belangrijkste methode: dossierstudie	24
1.6.2	De inventarisatie van mensensmokkelzaken	24
1.6.3	De ontwikkeling van een checklist	26
1.6.4	Verzameling, verwerking en analyse van de data	29
1.6.5	Flankerend onderzoek: secundaire analyse van interviews	31
1.7	De opbouw van het rapport	32
Hoofdstuk 2	De onderzochte zaken in grote lijnen	33
2.1	Inleiding	33
2.2	Het opsporingsonderzoek 'Blijdorp'	35
2.3	Het opsporingsonderzoek 'Bospolder'	35
2.3.1	Aanleiding	35
2.3.2	Het criminele samenwerkingsverband	36
2.3.3	Werkwijze	36
2.3.4	Losse einden	37
2.4	Het opsporingsonderzoek 'Cool'	37
2.4.1	Aanleiding	37
2.4.2	Het criminele samenwerkingsverband	38
2.4.3	Werkwijze	38
2.4.4	Losse einden	39
2.5	Het opsporingsonderzoek 'Delfshaven'	40
2.5.1	Aanleiding	40
2.5.2	Het criminele samenwerkingsverband	40

2.5.3	Werkwijze	41
2.5.4	Losse einden	43
2.6	Het opsporingsonderzoek 'Bergpolder'	43
2.6.1	Aanleiding	43
2.6.2	Het criminele samenwerkingsverband	43
2.6.3	Werkwijze	44
2.6.4	Losse einden	45
2.7	Het opsporingsonderzoek 'Westen'	46
2.7.1	Aanleiding	46
2.7.2	Het criminele samenwerkingsverband ('Nieuwe Westen')	47
2.7.3	Werkwijze (Nieuwe Westen)	48
2.7.4	Losse einden ('Nieuwe Westen')	49
2.7.5	Aanleiding ('Oude Westen')	49
2.7.6	Het criminele samenwerkingsverband ('Oude Westen')	49
2.7.7	Werkwijze ('Oude Westen')	50
2.7.8	Losse einden ('Oude Westen')	51
2.8	Het opsporingsonderzoek 'Middelland'	51
2.8.1	Aanleiding	51
2.8.2	Het criminele samenwerkingsverband	51
2.8.3	Werkwijze	52
2.8.4	Losse einden	53
2.9	Het opsporingsonderzoek 'Schiemond'	53
2.9.1	Aanleiding	53
2.9.2	Het criminele samenwerkingsverband	54
2.9.3	Werkwijze	54
2.9.4	Losse einden	56
2.10	Het opsporingsonderzoek 'Spangen'	56
2.10.1	Aanleiding	56
2.10.2	Het criminele samenwerkingsverband	57
2.10.3	Werkwijze	58
2.10.4	Losse einden	59
2.11	Het opsporingsonderzoek 'Mathenesse'	59
2.11.1	Aanleiding ('Nieuw Mathenesse')	59
2.11.2	Het criminele samenwerkingsverband ('Nieuw Mathenesse')	60
2.11.3	Werkwijze ('Nieuw Mathenesse')	61
2.11.4	Aanleiding ('Oud Mathenesse')	61
2.11.5	Het criminele samenwerkingsverband ('Oud Mathenesse')	62

2.11.6	De werkwijze (‘Oud Mathenesse’)	62
2.12	Het opsporingsonderzoek ‘Tussendijken’	64
2.12.1	Aanleiding	64
2.12.2	Het criminele samenwerkingsverband	64
2.12.3	Werkwijze	65
2.13	Resumé	66

Hoofdstuk 3 De sociale organisatie van mensensmokkel 71

3.1	Inleiding	71
3.2	Mensensmokkelaars: ‘verdachten’ en ‘betrokkenen’ in de opsporing	74
3.2.1	Verdachte en niet-verdachte personen	74
3.2.2	Natuurlijke personen	76
3.2.3	Rechtspersonen	79
3.3	Samenwerkingsverbanden: de mate van etnische homogeniteit	81
3.4	Coördinatie: de verdeling van taken	85
3.5	Dominantie: bindingen en macht	91
3.6	Conclusie	99

Hoofdstuk 4 Werkwijzen van mensensmokkelaars 103

4.1	Inleiding	103
4.2	De voorbereiding van smokkeloperaties	104
4.2.1	Werving en acceptatie van klanten	104
4.2.2	Afspraken met te smokkelen personen	108
4.2.3	Resume	113
4.3	De uitvoering van smokkeloperaties	114
4.3.1	Levering van documenten	114
4.3.2	De reis	116
4.3.3	De wijze van vervoer	119
4.3.4	Begeleiding en grensoverschrijding	119
4.3.5	Reissommen en betalingen	121
4.4	De aankomst en de periode daarna	125
4.5	Afscherming	127
4.6	Bestedingen	131
4.7	Samenvatting en conclusie	133

Hoofdstuk 5 De keuze voor bestemmingslanden en de betekenis van Rotterdam 136

5.1	De keuze voor bestemmingslanden	136
-----	---------------------------------	-----

5.2	De invloed van potentiële klanten op de keuze voor het bestemmingsland	138
5.2.1	De voorkeur van te smokkelen personen	138
5.2.2	Afspraken met de smokkelorganisatie	143
5.2.3	Wie heeft de meeste invloed?	146
5.3	De invloed van regelgeving en beleid	149
5.3.1	Toelatingsbeleid	149
5.3.2	De asielprocedure	154
5.3.3	Strafrechtelijk beleid inzake mensensmokkel	157
5.4	De betekenis van Rotterdam voor mensensmokkel	160
5.5	Professionals over mensensmokkel in Rotterdam	164
5.5.1	Aandacht voor transitcriminaliteit	165
5.5.2	Mensensmokkel en andere vormen van criminaliteit	167
5.5.3	Opsporing en economische belangen	168
5.6	Conclusie	169

Hoofdstuk 6 Samenvattende en concluderende beschouwingen

175

6.1	Inleiding	175
6.2	De belangrijkste bevindingen	176
6.3	Kenmerken van mensensmokkelaars en samenwerkingsverbanden	176
6.4	Werkwijze en organisatie	177
6.5	De keuze van het bestemmingsland en de betekenis van Rotterdam	182
6.6	Suggesties voor beleid	184

Literatuur

189

Overzicht tabellen

Tabel 1.1 Drie migratiepatronen en hun kenmerken	22
Tabel 2.1 De opsporingsonderzoeken met tijdstip van aanvang	33
Tabel 3.1 Opsporingsonderzoeken naar verdachten, betrokkenen en gesmokkel- den, in absolute aantallen	75
Tabel 3.2 Verdachten en betrokkenen naar demografische en andere kenmerken	77
Tabel 3.3 Herkomstlanden van verdachten en andere betrokkenen	79
Tabel 3.4 Herkomstlanden van verdachten en andere betrokkenen, uitgesplitst naar samenwerkingsverband (zaak)	82
Tabel 3.5 Herkomstlanden van gesmokkelde migranten, naar samenwerkings- verband (zaak)	84
Tabel 3.6 De activiteiten van verdachten (N=78) en betrokkenen (N=104)	88
Tabel 3.7 Aantallen taken waarmee verdachten en niet-verdachten zich hebben beziggehouden	91
Tabel 3.8 Samenwerkingsverbanden en bindingen	92
Tabel 3.9 Samenwerkingsverbanden naar het gebruik van fysiek geweld	93
Tabel 3.10 Kenmerken van criminele samenwerkingsverbanden naar type	102
Tabel 4.1 Samenwerkingsverbanden naar het initiatief tot smokkel	104
Tabel 4.2 Samenwerkingsverband naar het gebruik van tussenpersonen	105
Tabel 4.3 Samenwerkingsverbanden naar de relatie tussen organisatie en klant	106
Tabel 4.4 Samenwerkingsverbanden naar het onderwerp van gemaakte afspra- ken	109
Tabel 4.5 Samenwerkingsverbanden naar aantal personen per reis	
Tabel 4.6 Samenwerkingsverbanden naar aaneensluiting resp. onderbreking van de reis	118
Tabel 4.7 Samenwerkingsverbanden naar wijze van vervoer	119
Tabel 4.8 Wijzen van grensoverschrijding	120
Tabel 4.9 Samenwerkingsverbanden naar wijze van betalen	124
Tabel 4.10 Samenwerkingsverbanden naar gebruik van afschermingsmethoden	128
Tabel 5.1 Gesmokkelden naar voorkeur voor specifiek bestemmingsland, per opsporingsonderzoek (absolute aantallen)	138
Tabel 5.2 De betekenis van de stad Rotterdam per opsporingsonderzoek	160
Tabel 6.1 Type van criminele samenwerkingsverbanden	178

De organisatie van mensen-smokkel

1.1 De tragedie van Dover¹

In juni 2000 begint een groep jonge Chinezen in de Zuid-Chinese stad Jiangle in de provincie Fujian aan een lange reis die uiteindelijk via Rotterdam moet eindigen in Engeland. Fujian is een stad waar veel maffiosi zitten die smokkel van mensen organiseren. Deze mensensmokkelaars worden ook wel *snake-heads* (slangenhoofden) genoemd. De term verwijst naar de lange, slingerende weg die moet worden afgelegd voordat de gesmokkelden hun bestemming bereiken. Amerika, Engeland en in mindere mate Frankrijk en Nederland zijn de belangrijkste reisdoelen, vooral omdat in deze landen omvangrijke Chinese gemeenschappen bestaan waarin de illegale nieuwkomers gemakkelijk anoniem kunnen opgaan. Deze gemeenschappen kunnen voor werk zorgen, bijvoorbeeld binnen de eigen etnische economie, maar ook daarbuiten. In Engeland, bijvoorbeeld, werken veel Chinese illegalen in fabrieken en in de land- en tuinbouw.

In afwachting van de komst van de illegale Chinezen regelt in Rotterdam een aantal mensen diverse zaken om hen ongezien in Engeland te krijgen. Het gaat om een groot aantal Chinezen en daarmee neemt men een aanzienlijk risico. Het is moeilijk om zestig illegale Chinezen ongezien naar Engeland te vervoeren. Een eerdere poging om vijftig Chinezen in een vrachtwagen naar Engeland te vervoeren is kort daarvoor mislukt. De gesmokkelde groep had het in de truck zo benauwd gekregen dat, op 6 april 2000, de deuren nog maar net op tijd opengingen om de mensen te redden van een verstikkingsdood. Door deze zaak is men de vrachtwagen kwijt geraakt aan de Engelse douane. Er moet derhalve geïnvesteerd worden in een nieuwe truck.

De Rotterdamse Gurzel O., een 34-jarige Nederlander van Turkse afkomst, en zijn rechterhand Haci D., geven leiding aan de poging om de illegale Chinezen naar Engeland te vervoeren. Huub van K., een zakenman die door te

¹ Onderstaande reconstructie is gebaseerd op verschillende krantenartikelen uit *Algemeen Dagblad*, *NRC Handelsblad*, *Het Parool*, *De Telegraaf*, *Trouw* en *de Volkskrant*.

genvallers in de financiële problemen zit, wordt geronseld om te bemiddelen bij de huur van een truck, het werven van een lading tomaten ter dekking en een loods. Als huurders worden katvangers ingezet om de leider Gurzel O. buiten schot te houden. Zij mogen een paar duizend gulden tegemoet zien voor hun handtekening. Huub van K. vindt via zijn netwerk een geschikte locatie. Een vriendje regelt een vracht tomaten en de vrachtwagen. "Ik ben niet zoals zij", zal hij later in augustus verklaren, wanneer hij na ettelijke verhoren eindelijk toegeeft van de smokkel te hebben geweten. Als chauffeur wordt Perry W. aangetrokken. Perry W. heeft in 1999 met succes Chinezen achter in zijn vrachtwagen naar Engeland gesmokkeld. Hij neemt de plaats in van Lammert N. die, na het mislukte transport in april, Engeland niet meer in mag. Daarnaast wordt in de maand juni de 24-jarige Arjen van der S. gerekruteerd door twee mannen. Hij kan drieduizend gulden verdienen als hij een transportonderneming en een vrachtwagen op zijn naam zou zetten. Omdat Arjen van S. in geldnood zit, gaat hij op het voorstel in. Van der S. weet dat het om een illegaal transport gaat, maar hij verkeert in de veronderstelling dat het om hasj gaat of om iets met BTW-ontduiking. In de omgeving van Rotterdam gaat hij met de twee mannen naar een vrachtwagendealer. Er worden op zijn naam een tweedehands Mercedes-trekker en een oplegger gekocht. De twee mannen betalen de vrachtwagen contant. Donderdag 15 juni gaan de twee mannen met Arjen van S. mee naar de Kamer van Koophandel om het transportbedrijf te laten inschrijven. De twee zijn daarbij heel behulpzaam en vullen zelfs de benodigde formulieren voor hem in.

Op 16 juni komt net voor middernacht de groep Chinezen met de trein aan op Rotterdam Centraal Station, te midden van de supportersdrukte na afloop van de voetbalwedstrijd Nederland-Denemarken in het kader van het Europese kampioenschap. Zij worden opgehaald en vervoerd naar een tweetal *safehouses* in Rotterdam. Op zondagochtend 18 juni worden de Chinezen daar in gehuurde busjes opgehaald. Ze verzamelen zich in de gehuurde loods in de Rotterdamse Waalhaven en nemen plaats in een koelcontainer. De Chinezen krijgen vier jerrycans met water en vuilniszakken aangereikt. Vervolgens worden zij in de achttien meter lange container van Perry W. volledig ingebouwd met dozen tomaten.

Om 15.00 uur gaat de truck met koelcontainer met Perry W. achter het stuur op weg naar Engeland. In de haven van Zeebrugge ligt de European Pathway, een veerboot met twee verdiepingen, uitsluitend voor vracht, klaar voor vertrek naar Dover. Per dag maken zo'n 360 vrachtwagens de overtocht van Zeebrugge naar Dover, nog eens dat aantal maakt die tocht in omgekeerde richting. Om kwart over zes komt de koelwagen aan bij de veerboot.

Dat is nogal laat, want de veerboot moet om half acht vertrekken en men streeft ernaar alle chauffeurs een uur van tevoren te hebben ingecheckt. Maar het is zondagavond en rustig. Slechts 40 vrachtwagens schepen in, terwijl de European Pathway ruimte biedt aan 120 vrachtwagen. De chauffeur betaalt contant bij de centrale kassa. De meeste chauffeurs werken voor vaste klanten van P&O (The Pensinsular and Oriental Steam Navigation Company) met een lopende rekening. Voor nieuwe klanten is het echter niet ongevoon om contant geld op tafel te leggen. In Zeebrugge wordt rond zes uur de laatste ventilatiesleuf van de container van buitenaf dichtgemaakt.

De chauffeur van de Nederlandse vrachtauto sluit aan bij een van de rijen voor de verhoogde glazen huisjes waar vanuit P&O-medewerkers papieren controleren. Hij toont zijn identiteitsbewijs. Op de vrachtbrief staat dat hij tomaten vervoert voor het bedrijf 'Van der Spek', gevestigd in Rotterdam. Ook op het zeil van zijn truck staat 'Van der Spek'. Na controle van de papieren mag de bestuurder doorrijden het schip op, waarbij hij de in het Engels gestelde waarschuwing passeert geen verstekelingen mee te nemen. De illegalen ademen vanaf het moment dat het ventilatiegat dicht is alleen nog maar de uitstoot van hun eigen adem in.

Aan boord rust de chauffeur uit, net als de andere chauffeurs. Zeebrugge-Dover is hier met een reisduur van vier uur bij uitstek geschikt voor. Wanneer de boot de haven van Dover is binnengelopen en de vrachtwagen de boot afrijdt, wordt de truck slechts enkele meters voor de uitgang van de haven door de douane aangehouden. De douane controleert de vrachtwagen omdat het transportbedrijf nooit eerder via Zeebrugge naar Dover was gevaren, en de chauffeur cash betaalde. Het zegel wordt geopend. Daar komt, achter de pallets met tomaten, de gruwelijke vondst aan het licht: 58 gestikte Chinezen; 54 mannen en vier vrouwen. Twee overlevenden worden gevonden. De twee mannen worden met verschijnselen van uitdroging en shock in een Brits ziekenhuis opgenomen. Vervolgens wordt het tweetal overgebracht naar een beveiligde locatie. De Britse politie vreest voor aanslagen op de twee. Ze vermoedt dat er een bende achter de smokkel zit.

Maandag 19 juni hoort Arjen van S. het tragische nieuws over de dood van de 58 Chinezen. Hij begrijpt dan waarvoor hij is misbruikt. Kort daarna zal hij met zijn advocaat naar de politie stappen om zijn verhaal te doen. Ook de politie concludeert pas later dat zij in het kader van een ander opsporingsonderzoek naar mensensmokkel twee ontmoetingen tussen Gurzel O., Haci D., Perry W. en Lammert N. heeft vastgelegd. Ten tijde van deze registraties had de politie geen zicht op de inhoud van de zaken waar Gurzel O. mee bezig was. De politie zegt de identiteit van de 'gesprekspartners' van O.,

na observatie, te hebben achterhaald en in het dossier te hebben opgeslagen aan de hand van kentekenplaten en woonadressen. Richtmicrofoons, peilzenders of telefoontaps zouden niet zijn ingezet, omdat daarvoor de verdenking van mensensmokkel niet hard genoeg was. Op 20 juni staat bij O. een arrestatieteam voor de deur om hem op te halen. Tevergeefs, want O. heeft zichzelf wel met succes het land uit gesmokkeld.

In juni worden al acht arrestaties verricht. In het Verenigd Koninkrijk zitten de Nederlandse chauffeur Perry W. en twee Chinese verdachten vast. Perry W.'s vriend en collega Lammert N. legt in juli een volledige bekentenis over zijn betrokkenheid af. Ook wijst hij andere deelnemers in de Nederlandse tak van de bende aan. De hoofdverdachte van de Nederlandse tak: Gurzel O., is dan nog altijd voortvluchtig. De eerste verhoren van de overlevenden neemt de Britse politie af in het ziekenhuis van Canterbury. De verklaringen van de twee overlevenden zijn soms zeer inconsistent. De schrok van de dodenrit is te groot, zeggen betrokkenen bij het onderzoek. Angst voor represailles speelt eveneens een rol. Publicatie van hun namen kan volgens de onderzoekers hun leven in gevaar brengen. Maar uit verificatie blijkt, zeggen de onderzoekers, dat de inhoud van hun verhaal in grote lijnen overeenstemt.

Een van de twee overlevenden zag veel. Te veel, beaamt de 21-jarige een keer tegen de Britse politie. En hij kan het, anders dan de tweede overlevende van de dodenrit naar Dover, tot in kleinste details navertellen. Zoals over de landgenoot die al na een uur tijdens de overtocht zuurstof tekort kwam, en op zijn voeten stierf.

'Een dikke man voorin stond op en begon op het raam te dreunen. Iemand zei: 'Als je het voorin niet meer kunt verdragen kom je maar naar achteren'. De man kwam naar waar ik was, en zei: 'Ik ga dood. Ik ga dood'. Toen ging hij op mijn voeten liggen, met zijn hoofd in de richting van de achterdeur, en zowel de andere overlevende als ik stelde hem gerust, en zei dat hij rustig moest ademen, en niet in paniek raken omdat er achter in frisse lucht was. Er was geen frisse lucht achterin. Wij zeiden dat alleen om hem op te beuren.'

De twee overlevenden - de genoemde 21-jarige en een 19-jarige dorpsgenoot uit Ba Hu, in de provincie Fujian - geven de Britse politie hun verklaring van hun tocht naar West-Europa vrijwel onmiddellijk nadat ze 18 juni in Dover zijn gevonden, tussen 58 overleden landgenoten. De overlevenden zijn in mei in contact gekomen met landgenoten die voor geld hun trip naar Enge-

land willen regelen. Bij vertrek uit het dorp op 7 juni (per bus naar de hoofdstad van Fujian, Chang Le) beschikken ze al over valse paspoorten. De 21-jarige heeft er zelfs drie. De 19-jarige wil weg omdat hij wordt 'mishandeld' en 'beledigd' door de lokale bevolking. De ander overlevende noemt geen motief voor zijn vertrek. Vanuit Chang Le vliegen ze dezelfde dag naar Beijing. "We werden geïnstrueerd hoe we deze vlucht moesten nemen door twee 'runners' van de organisatie", aldus de 21-jarige. In Beijing worden ze geleid naar het bedrijf China Travel Transport Company, waar de baas Lu 'enige paspoorten op zijn bureau heeft liggen'. Ze krijgen een code mee. De een heeft '1474', de ander '1433'. Zonder die code zullen ze het Verenigd Koninkrijk nooit bereiken. Telkens als ze op hun tocht door Europa een volgende grens passeren en zich nieuwe Chinese 'verzorgers' melden, is de code het betaalmiddel. Noem de code en de 'verzorgers' zullen de vervolgroute regelen, is het consigne. Ze betalen in totaal 230.000 yuan voor de code, circa 110.000 gulden, vertelt de 21-jarige.

's Anderendaags, 8 juni, na verblijf in een Beijings motel, worden ze naar het vliegveld gebracht. Daar volgt, met een half uur vertraging, aldus de 19-jarige, de vlucht naar Belgrado. In het toestel, schat de 21-jarige, zitten 'vijf à zes mensen die uiteindelijk met mij in de vrachtwagen naar Dover zaten'. In de Servische hoofdstad worden ze opgewacht door een Chinees die ze leren kennen als Ah Ming. De groep illegalen bestaat dan uit circa twintig mensen. Gezamenlijk eten ze in een 'China Hongkong restaurant'. 's Avonds na tien vertrekken ze in groepjes naar een huis, waar de groep uitgroeit tot dertig Chinezen. Op de eerste verdieping verblijven ze twee tot drie dagen 'in een grote kamer' met 'twintig mensen', aldus de 21-jarige.

Op 10 of 11 juni, dat weet de 21-jarige niet precies, worden ze opnieuw in groepjes opgehaald. Het is zeven uur 's avonds. Ze worden in taxi's geplaatst met Serviërs aan het stuur. Ze rijden naar de grens met Hongarije. Daar worden ze in geblindeerde busjes - twintig man per bus - gestopt. Bij de grensovergang moeten ze blanke mannen, vermoedelijk Hongaarse douaniers, twintig dollar per persoon betalen. In Hongarije worden ze gestald in een fabriek van een Chinese zakenman, Zhongh Ge, 'een lid van de organisatie', aldus de 21-jarige. Hij heeft de fabriek voor 'drie miljoen dollar' gekocht, vertelt Zhongh de reizigers.

De volgende dag, 11 of 12 juni, beleven ze hun eerste bijna-doodervaring. Op weg naar Oostenrijk hebben ze op advies van Zhongh ieder twee liter water meegenomen 'omdat het erg warm zou zijn' in de vrachtwagen. Zhong neemt hun paspoorten in. Ze vertrekken 's avonds rond tien uur, drie blanke mannen zitten om de beurt aan het stuur. Na anderhalf uur staan ze stil. On-

duidelijk waarom. Ze wachten drie uur. De 21-jarige: 'Het werd erg heet achterin en het was moeilijk om adem te krijgen en toen iemand op het raam tikte om de aandacht van de blanke mensen te trekken, negeerden ze ons gewoon. Uiteindelijk verloren drie mensen (...) hun bewustzijn.' In een van de eerste verhoren (19 juni, 20:08 uur) vraagt een Britse agent of het voelde als tijdens de overtocht naar Dover. Hij zegt: 'Ja zoiets.' De dood wordt afgewend door een man wiens oom buiten bewustzijn is geraakt. 'Hij trapte een achterruit (...) in.' Een blanke begeleider reageert gelaten. Hij vraagt de groep 'de vrachtwagen niet uit te gaan'.

Via enkele tussenstations komen ze in Oostenrijk aan. Nu verblijven ze in een huis met 'veertig à vijftig' Chinezen. Het is er krap. Ze blijven er drie nachten. Nieuwe Chinese 'verzorgers' geven hun een Koreaans paspoort. De rit naar de luchthaven is kort. Ze vliegen naar Parijs, waar ze in de TGV doorgaan naar België, en na een tussenstop een volgende trein nemen. Het is 23:49 uur, 16 juni, als ze aankomen op Rotterdam CS. Al wat zij zien zijn voetbalsupporters. Het Nederlands elftal heeft die avond een wedstrijd voor het Europese kampioenschap gewonnen. Ze worden, opnieuw in groepjes, naar een adres in Rotterdam gebracht en logeren boven een Chinees restaurant. Ze reizen naar een andere woning, om vervolgens zondagmiddag 18 juni in een wit vrachtwagentje, met 27 andere mensen, door een Nederlandse chauffeur naar een loods in de Rotterdamse Waalhaven te worden gereden. Daar vertrekken ze, met 33 anderen, in de vrachtwagen op weg naar Dover. Het is 's middags drie uur.

Omstreeks halfzeven stopt de vrachtwagen, bestuurd door Perry W.. Op dat moment wordt 'het raam van buitenaf gesloten', zeggen de overlevenden. Beiden zien alleen een blanke hand. Volgens betrokkenen bij het onderzoek wijst niets erop dat op dat moment iemand anders dan Perry bij de vrachtwagen was. De wagen rijdt door, bereikt de ferry. Omstreeks tien over acht gaat de motor uit - het drama kondigt zich aan. De Nederlandse chauffeur Perry W. gaat dan eten, vertelt hij de Britse politie. Hij is zich, zegt hij, van geen kwaad bewust. In het restaurant van de ferry nuttigt hij een maaltijd van 'rijst met lamsvlees' en 'garnalensalade'. Later zal zijn boezemvriend Lammert N. de politie uiteenzetten dat hij, evenals Perry, al geruime tijd Chinezen rijdt voor de smokkelorganisatie. Perry houdt vol niks van mensensmokkel te weten: hij vervoerde, zegt hij, alleen maar tomaten.

De 21-jarige overlevende vertelt:

'Twintig of dertig minuten na uitschakeling van de motor kregen wij het heet en begonnen we ons onaangenaam te voelen (...).

Tien minuten later stonden enkele mensen voorin op, en begonnen in paniek te raken, en zeiden allemaal: wij gaan dood, wij gaan dood, en: wij kunnen niet wachten. Zij zeiden ook dat wij op de zijkanten moesten slaan om iemands aandacht te trekken.' Alles wordt gebruikt, zegt de 21-jarige, om tegen de wand te bonken. '(...) stukken hout. (...) schoenen. Sommigen gebruikten een schroevendraaier. Het schreeuwen en gillen binnenin was heel luid omdat we allemaal tegelijkertijd schreeuwden. (...) Uiteindelijk werd alles stil.'

De twee dorpsgenoten nemen afscheid van elkaar. 'Ik kreeg (...) het gevoel dat ik gauw dood zou gaan en de 19-jarige en ikzelf hielden toen elkaars handen vast en bemoedigden elkaar een paar minuten.' Hun redding zijn vermoedelijk de tomaten, die de smokkelleiders als deklading achter in de container hebben geladen. De 19-jarige stopt al zijn resterende energie in een poging de achterdeur te openen, waarvoor hij de tomatenkistjes weghaalt. De deur wil niet. Hij voelt dat hij 'buiten bewustzijn' raakt. In een 'laatste poging om te ademen', vertelt hij de politie, 'draaide ik mijn gezicht in de richting van het rode fruit om lucht te krijgen'. De 21-jarige laat zich leiden door zijn bijgeloof: 'Ik begon tomaten van de grond te graaien en snel op te eten. De reden hiervoor is, dat het een Chinees bijgeloof is dat het beter is met volle maag dan hongerig te sterven. Het werd stil in de vrachtauto en toen verloor ik mijn bewustzijn.'

Dat ze nog leven, wordt de twee, vertellen ze de Britse politie, pas duidelijk als Britse douaniers hun ontsteltenis uiten nadat ze de binnenkant van de container hebben gezien. Ze schreeuwen zo hard, dat de twee wakker schieten.

Door toeval wordt vermeend bendeleider Gurzel O. op 21 januari 2001 opgepakt in het Brabantse Heesch. Hij begaat de domheid om van zijn onderduikadres naar zijn vriendin te bellen, precies op het moment dat die bij de politie wordt verhoord. Als ze verbluft zwijgt noemt hij haar 'trut' en hangt op. Die betiteling bevestigt hij nog eens per sms. Zo wordt het een fluitje van een cent voor de politie hem via zijn telefoonnummer te traceren.

De negen verdachten zijn grofweg in drie groepen te verdelen. In Gurzel O. en zijn rechterhand Haci D. ziet de officier van Justitie Klunder de onderaannemers in Nederland van de 'slangenkoppen'. Gurzel O. en Haci D. organiseerden de laatste etappe, van Rotterdam naar Dover. Voor het uitvoerende werk plukten ze mensen uit brede delen van de maatschappij. Drie zakenlieden voor technische en administratieve steun, twee chauffeurs (Lammert N.

en de in Engeland berechte Perry W.) om naar Dover te rijden, en twee twintigers voor kleine klusjes. De negende verdachte, katvanger Van der S., valt buiten dit schema: hij is degene die voor een bescheiden bedrag een transportbedrijf op zijn naam zette en had verder geen betrokkenheid.

De rechtbank in Rotterdam heeft zeven van de negen verdachten in het Dover-zaak veroordeeld tot celstraffen van tweeënhalf tot negen jaar. Dat is veel lager dan de straffen tot twintig jaar die de officier van justitie had geëist, onder andere wegens doodslag. Maar volgens de rechtbank is dat niet bewezen. Er is sprake van dood door schuld. Gurzel O. en Haci D., volgens de rechtbank de leiders van de smokkelbende die zestig Chinezen naar Dover liet vervoeren, kregen de hoogste straffen: negen jaar en een geldboete van bijna honderdduizend gulden.

Hoewel de verdachten wisten dat ze die hete juni avond zestig illegalen in een kleine, kapotte en vrijwel luchtdichte koelcontainer lieten vervoeren, stond volgens rechter J. Silvis niet vast dat 'het gevolg van verstikking voor de hand liggend was'. Volgens de rechter joegen de verdachten niet willens en wetens de Chinezen de dood in. Zij hadden er immers financieel baat bij dat de gesmokkelden heelhuids in Engeland arriveerden.

Voor de rechtbank moesten met name Haci D. en Gurzel O. het ontgelden. Rechter Silvis noemde de manier waarop zij met de Chinezen zijn omgesprongen 'grovelijk onvoorzichtig' en 'roekeloos'. Uit winstbejag hadden zij de Chinezen 'mensonwaardig' behandeld. Een Britse rechter veroordeelde vrachtwagenchauffeur Perry W. met woorden van dezelfde strekking onlangs tot veertien jaar. W.'s boezemvriend Lammert N. kreeg zeven jaar celstraf voor onder meer dood door schuld. Hiervoor werd ook bemiddelaar Huub van K. veroordeeld (vier jaar), en het jongste hulpje Ohran M. (drieënhalf jaar). De regelaars Willem W. en Vyco V. kregen respectievelijk drie- en tweeënhalf jaar opgelegd. Katvanger Ary van der S. was alleen valsheid in geschrifte ten laste gelegd, hetgeen hij volgens de rechtbank niet had gepleegd. Ook containerleverancier Frits B. werd vrijgesproken.

1.2 Vragen die de Dover-zaak oproept

De Dover-zaak heeft door zijn tragische consequenties enorm veel aandacht gekregen. De zaak heeft opnieuw laten zien dat mensensmokkel naar West-Europa een lucratieve business is waar grote bedragen mee gemoeid zijn. Hij heeft ook duidelijk gemaakt dat door de intensivering en modernisering van de grensbewaking, migranten afhankelijk raken van mensensmokkelaars. Het

wordt immers steeds moeilijker om zelf op een simpele manier een grens te passeren. Het medicijn om onwettige grensovergang tegen te gaan lijkt daardoor de kwaal te verergeren (Miller 2001: 329, cf. Akinbingöl 2003).

De Dover-zaak roept een drietal fundamentele vragen op: de eerste is die naar de sociale organisatie van mensensmokkel. De zaak wijst op het eerste gezicht in de richting van een complexe, hiërarchische, grensoverschrijdende organisatiestructuur die enerzijds professioneel georganiseerd lijkt, maar waarbij men ook afhankelijk is van lokale actoren die niet altijd even professioneel opereren. In de wetenschappelijke literatuur is echter door velen betoogd dat de Dover-zaak niet exemplarisch is voor de manier waarop mensensmokkel plaatsvindt. Er zouden ook veel minder grootschalig en hiërarchisch georganiseerde vormen van mensensmokkel bestaan. Dat blijkt overigens tevens uit de resultaten van eerder onderzoek naar mensensmokkel en de overkomst van illegale vreemdelingen die in Nederland verbleven (Staring 2001; Engbersen et al. 2002). Bedoeld onderzoek laat zien dat mensensmokkel niet zelden wordt opgezet door familieleden en kleinschalige netwerkorganisaties (vgl. Kleemans en Brienen 2001).

Een tweede vraag die de Dover-zaak oproept, heeft betrekking op de samenstelling van het smokkelnetwerk en het transnationale karakter daarvan. De Dover-zaak lijkt te wijzen op een heterogene etnische samenstelling van het smokkelnetwerk en op grensoverschrijdende vormen van samenwerking. Mensen uit diverse landen en met diverse nationaliteiten zijn erbij betrokken. Als het gaat om de gesmokkelden zijn ze overigens allen van Chinese herkomst. Maar dat geldt niet voor de smokkelaars. Ook hier rijst de vraag in hoeverre dergelijke etnisch heterogene netwerken de regel zijn in geval van mensensmokkel. Of zien we ook samenwerkingsverbanden van smokkelaars die etnisch zeer homogeen van samenstelling zijn? Wie de internationale literatuur bestudeert komt immers ook diverse voorbeelden tegen van etnisch homogene netwerken (vgl. Kyle en Koslowski 2001).

De derde vraag die oprijst betreft de positie van Rotterdam. In het geval van de Dover-zaak is duidelijk dat Rotterdam een doorvoerhaven is voor illegale Chinezen die naar Engeland willen gaan. Maar we weten inmiddels uit eigen onderzoek dat Rotterdam ook een vestigingsplaats is geworden voor groepen illegale vreemdelingen (Burgers en Engbersen 1999). Een scherp inzicht in de positie van Rotterdam op het terrein van mensensmokkel ontbreekt echter.

Deze drie basale vragen hebben ten grondslag gelegen aan deze studie. De empirische basis hiervan wordt vooral gevormd door onderzoeken die zijn uitgevoerd door diverse rechercheonderdelen van de politie Rotterdam-

Rijnmond. In totaal gaat het om elf dossiers of zaken, waarin dertien criminele samenwerkingsverbanden om de hoek komen kijken en 84 personen die door de politie als verdachte zijn bestempeld. Een belangrijk aspect van deze studie is echter dat we niet alleen aandacht besteden aan de verdachten, maar ook aan de wijdere kring van betrokkenen, alsmede aan kenmerken van gesmokkelden. Hierdoor is een bredere empirische basis gecreëerd die een meer omvattend inzicht biedt in het fenomeen mensensmokkel.

De opsporingsonderzoeken zijn ten minste partieel, maar vaak volledig uitgevoerd door verschillende diensten van politie Rotterdam-Rijnmond, in het bijzonder de Zeehavenpolitie en de Regionale Recherche Dienst van het (voormalige) kernteam Rotterdam-Rijnmond. De focus op de 'Rotterdamse' opsporingsonderzoeken maakt het mogelijk de specifieke rol van Rotterdam nader te belichten.

Het is van belang om te vermelden dat twee opsporingsonderzoeken primair betrekking hebben op mensenhandel. Mensensmokkel en mensenhandel zijn verschillende delicten, die soms samengaan en soms in het verlengde van elkaar liggen. Mensensmokkel is het uit winstbejag behulpzaam zijn bij het verschaffen van toegang tot, of verblijf in Nederland, terwijl dit verblijf wederrechtelijk is. Mensensmokkel is in 1993 in het Wetboek van Strafrecht opgenomen en als zodanig strafbaar gesteld onder artikel 197a in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht. Mensensmokkel is onder lid 1 van artikel 197a lid 1 als volgt gedefinieerd:

'Hij, die een ander uit winstbejag behulpzaam is bij het zich verschaffen van toegang tot of verblijven in Nederland of enige staat welke gehouden is mede ten behoeve van Nederland grenscontrole uit te oefenen, of hem daartoe uit winstbejag gelegenheid, middelen of inlichtingen verschaft terwijl hij weet of ernstige redenen heeft te vermoeden dat de toegang of dat verblijf wederrechtelijk is.'

In 1996 is de maximum gevangenisstraf verhoogd van vier naar acht jaar, mede afhankelijk van de omstandigheden en het structurele karakter van de mensensmokkelactiviteiten (Wiarda 2001).²

² In het Wetboek van Strafrecht, artikel 197a lid 1 – lid 3 staat over de omvang van de straf te lezen: "een gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vijfde categorie. - 2 Indien het feit wordt begaan in de uitoefening van enig ambt of beroep wordt gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd en kan ontzetting worden uitgesproken van de uitoefening van het recht het ambt te bekleden of het beroep uit te oefenen en kan de rechter openbaarmaking van zijn persoon gelasten. - 3 Indien het feit wordt begaan

Mensenhandel wordt in Nederland veelal vervolgd op basis van artikel 250a WvSr en richt zich momenteel nog volgens het strafrecht nadrukkelijk en uitsluitend op onvrijwillige, exploitatieve vormen van prostitutie. Letterlijk:

'Degene die een ander door geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid dwingt dan wel door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of door misleiding beweegt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling, dan wel onder voornoemde omstandigheden enige handeling onderneemt waarvan hij of zij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor tot het verrichten van die handelingen beschikbaar stelt.'

Uit deze omschrijving blijkt dat mensenhandel – een term die overigens in het hele artikel niet als zodanig voorkomt – zich in Nederland niet uitsluitend beperkt tot buitenlandse vrouwen die zich al dan niet illegaal in Nederland vestigen om gedwongen in de prostitutie werkzaam te gaan. Mensenhandel kan dus volledig los worden gezien van mensensmokkel. In lid van art. 250a is hierover wel een specifieke bepaling opgenomen:

'Degene die een persoon aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die persoon in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling.'

Anders geformuleerd: mensenhandel is het dwingen (in ruime zin) van mensen om zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele diensten.³ Mensensmokkel is hulp bij illegale binnenkomst en verblijf. Dat in het onderhavige onderzoek een beperkt aantal mensenhandelzaken zijn geanalyseerd heeft bovenal te maken met de selectie van te analyseren opsporingsonderzoeken en de omstandigheid dat er in deze specifieke mensenhandelzaken tevens sprake was van mensensmokkel. In paragraaf 1.6 zal uitgebreider stil worden gestaan bij de methoden van onderzoek waaronder de selectie van

door een persoon die daarvan een beroep of gewoonte maakt of in vereniging wordt begaan door meerdere personen wordt gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd" (WvSr 2003: 3043).

³ In het wetsvoorstel Uitvoering van internationale regelgeving ter bestrijding van mensensmokkel en mensenhandel; Memorie van toelichting, Kamerstuk 29291, nr. 3 wordt ingegaan op het onderscheid tussen mensensmokkel en mensenhandel, en verwezen naar de betreffende artikel in het Wetboek van Strafrecht. Zowel artikel 197a als artikel 250a WvS zullen onder invloed van EU maatregelen ingrijpende veranderingen ondergaan (zie Pieters 2003).

de geanalyseerde mensensmokkelzaken. De mensenhandelzaken zijn soms buiten de analyse gelaten, aangezien met de exploitatie van vrouwen in de prostitutie een scala aan activiteiten is te onderscheiden die in het geval van mensensmokkel ontbreken. In de tabellen zijn de mensenhandelzaken en mensensmokkelzaken voor alle duidelijkheid apart gezet.

1.3 De organisatie van mensensmokkel

Het beeld van mensensmokkelaars dat zich op basis van de Dover-zaak heeft gevormd en in de media is uitgegroot, duidt vooral op het bestaan van hiërarchisch georganiseerde criminele verbanden die met weinig compassie voor hun klanten - de gesmokkelde migranten - te werk gaan (cf. Kleemans en Brienen 2001: 355). Veel recente Nederlandse en ook internationale studies op dit terrein maken echter duidelijk dat 'maffia-achtige' organisaties die een gecentraliseerde, piramidale, bureaucratisch georganiseerde structuur kennen zelden voorkomen. Veeleer is sprake van criminele samenwerkingsverbanden in meer horizontale netwerkachtige structuren.⁴

Het Informatie- en Analysecentrum mensensmokkel (IAM⁵) stelt in het laatste rapport *Mensensmokkel in beeld 2000-2001* dat de door het IAM geanalyseerde samenwerkingsverbanden van mensensmokkelaars geen statische, hiërarchische organisaties vormen (2002: 101). Het IAM beschrijft vervolgens drie verschillende organisatievormen van mensensmokkel (2002: 100-102). In de allereerste plaats de individuele mensensmokkelaar, in de tweede plaats het gelegenheidsnetwerk, en in de derde plaats het gelaagde samenwerkingsverband. De *individuele mensensmokkelaar* wordt door de auteurs niet verder geduid. Het *gelegenheidsnetwerk* definieert het IAM als een "tijdelijk samenwerkingsverband van (clusters) van smokkelaars, dat wordt gecreëerd als om een klus te klaren die zonder dit samenwerkingsverband moeilijk of niet uitvoerbaar zou zijn" (ibid. 100). Gelijkwaardigheid van de verschillende leden van het samenwerkingsverband zou kenmerkend voor dergelijke tijdelijke verbanden zijn. Gelegenheidsnetwerken zijn zeer wisselend van samenstelling, een "dynamisch, zeer los geheel van activiteiten en personen" aldus het IAM (ibid. 101). Het *gelaagde samenwerkingsverband* betreft een semi-permanent samenwerkingsverband met uiteenlopende gezagsverhoudingen die voortkomen uit de taakverdeling of samenhangen met

⁴ Met het in onmin geraken van het bureaucratische model van georganiseerde misdaad, wordt ook de term 'criminele organisatie' steeds meer vervangen door termen als 'crimineel netwerk' en 'samenwerkingsverband'.

⁵ Het IAM is onderdeel van het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD).

de hiërarchische structuur van het criminele verband.⁶ Een eventuele geconstateerde gelaagdheid in de samenwerkingsverbanden is vooral gerelateerd aan functionele ongelijkheid tussen smokkelaars. Ongeacht de organisatievorm, zo constateert het IAM, bleek "iedere betrokken persoon in meer of mindere mate onderdeel van een *omvangrijk crimineel macronetwerk*, dat *zeer dynamisch* van aard is" (IAM 2002: 101, cursivering toegevoegd door auteurs).

Ruim voor de beschrijving van mensensmokkelverbanden door het IAM, hebben Kleemans, Van den Berg en Van de Bunt (1998) met nadruk gewezen op het bestaan van een aan Fijnaut ontleend beeld van georganiseerde misdaad met een netwerkachtig karakter waarbinnen verdachten in wisselende samenstellingen met elkaar samenwerken (1998: 36). Volgens Kleemans en de zijnen is één van de belangrijkste conclusies die zij kunnen trekken op basis van hun onderzoek dat "de onderzochte samenwerkingsverbanden minder 'hiërarchisch', minder 'duurzaam' en minder 'vastomlijnd' zijn dan het bureaucratische model suggereert" (ibid.). Kenmerkend voor de door hen onderzochte criminele samenwerkingsverbanden is dat deze met enige regelmaat van samenstelling veranderen, waarbij de taakverdeling tussen de verdachten nogal eens wisselt. Een tweede conclusie die de auteurs trekken is dat sociale relaties – en niet etniciteit – aan de basis van de criminele organisaties liggen.⁷ Kleemans et al. zien "dat niet in de eerste plaats personen van dezelfde etniciteit met elkaar samenwerken, maar personen die familie van elkaar zijn of personen die uit hetzelfde dorp of uit dezelfde streek afkomstig zijn" (1998: 45). Een laatste in dit verband relevante conclusie die zij trekken is dat "dynamiek een *zeer belangrijke* eigenschap is van de onderzochte criminele samenwerkingsverbanden" (1998: 58). Volgens Kleemans et al. lijken vrijwel alle verdachten vervangbaar in de door hen onderzochte samenwerkingsverbanden: na arrestaties worden vacante plekken weer snel opgevuld door nieuwkomers. De samenwerkingsverbanden hebben op hun beurt weer een aanzuigende werking op potentieel nieuwe leden om na verloop van tijd een zelfstandig verband te formeren (ibid.). In de tweede rapportage op basis van de WODC-monitor *Georganiseerde criminaliteit in Nederland* onderstrepen Kleemans, Brienen et al. (2002) nogmaals hun eerdere visie op het

⁶ Deze typologie van mensensmokkelverbanden is niet sluitend. Uit 5 van de 36 door het IAM geanalyseerde opsporingsonderzoeken konden de samenwerkingsverbanden niet tot één van de drie organisatievormen gerekend worden.

⁷ Uiteraard liggen sociale relaties aan de basis van samenwerkingsverbanden, de vraag is alleen welke kenmerken deze sociale relaties hebben, bijvoorbeeld in termen van sociale afstand. Sociale relaties kunnen van familiale of vriendschappelijke aard zijn, maar kunnen ook gebaseerd zijn op gemeenschappelijke herkomst in termen van etniciteit, nationaliteit of religiositeit. De verschillende vormen van gemeenschappelijkheid die aan de te onderscheiden sociale relaties ten grondslag liggen, kunnen samengaan met verschillende vormen van ondersteuning (zie bijv. Boyd 1989, Burgers en Engbersen 1999).

dynamische karakter en de wisselende samenstelling van criminele samenwerkingsverbanden. De auteurs werken enkele eerder behandelde thema's, waaronder het belang van sociale relaties en het primaat van sociale relaties op etniciteit, in deze publicatie verder uit. Kenmerkend voor hedendaagse criminele samenwerkingsverbanden is het onderscheid tussen de zogenaamde knooppunten - of bruggenbouwers zoals de auteurs ze soms ook noemen - en de zogenaamde facilitators die specifieke diensten aanbieden.

Meer recent beschrijven Huisman, Huikeshoven en Van de Bunt in *Marktplaats Amsterdam* (2003) op basis van 29 afgeronde opsporingsonderzoeken de logistiek van georganiseerde misdaad en de aard van de criminele samenwerkingsverbanden die zich hiermee bezighouden. Zij concluderen dat er grote diversiteit binnen deze verbanden bestaat en dat er zich telkenmale nieuwe criminele verbanden aandienen. Een gedeelde etnische achtergrond is volgens deze criminologen steeds minder van belang als bindende factor voor de criminele samenwerking.

Relevant in dit verband is ook het onderscheid dat Schloenhardt (1999) maakt in drie categorieën mensensmokkelaars: 1) 'amateurs', 2) kleine groepen georganiseerde criminelen en 3) internationale mensensmokkelnetwerken. De 'amateurs' zijn bovenal lokaal actief en leveren specifieke diensten als grensoverbrenging met hun auto of boot. Volgens Schloenhardt werken deze amateurs veelal in opdracht van grotere mensensmokkelnetwerken. De kleine groepen georganiseerde smokkelaars zouden gespecialiseerd zijn in het transporteren van migranten via bekende trajecten van het ene naar het andere land. Er is bij deze structuur sprake van meer specialisatie, ze werken op een meer structurele basis dan de 'amateurs', maar de organisatiestructuur is bij lange na niet zo complex als bij de internationale mensensmokkelnetwerken en ze zijn tevens minder professioneel. De internationaal opererende mensensmokkelnetwerken zijn volgens Schloenhardt in staat het volledige smokkelproces (illegale oversteek, valse documenten, regelen van accommodatie bij transfer en aankomstpunt, introductie in nieuwe land) in eigen beheer te regelen. Gegeven alle verschillende herkomstlanden van potentiële migranten en de veranderingen in nationale wetgevingen van bestemmingslanden, is het volgens Schloenhardt niet verwonderlijk dat zich complexe structuren hebben ontwikkeld waarbij mensensmokkelaars zich langs routes bewegen en waarbij mensensmokkel veelal slechts één van de criminele activiteiten vormt waar het samenwerkingsverband zich mee bezighoudt.

De bovenstaande empirische bevindingen kunnen worden samengevat met behulp van de volgende observatie van Finckenauer (2001: 174-175):⁸

"It appears that human trafficking can range all the way from being enterprising individuals not previously or otherwise involved in crime, to individual criminals (not of the organized variety), to mixed groups of these types of individuals, to families, to local criminal groups, to networks made up of both criminals and noncriminals, to sophisticated organized groups operating nationally and internationally. True organized crime may play a role in some of these operations (...) What seems clear, however, is that viewing all the possible arrangements as being the same – and labeling them all as organized crime or worse, mafia – is both incorrect and unwise, from both a research and a policy perspective".

Finckenauer richt zich met deze observaties in belangrijke mate op criminele organisaties die zich met mensenhandel bezig houden. In de (inter)nationale literatuur is echter ook voldoende ondersteuning te vinden voor de constatering dat er sprake is van een sterke mate van heterogeniteit in de organisatie van mensensmokkel, evenals een eenstemmigheid in de afwijzing van mensensmokkelorganisaties als hiërarchisch gestructureerde ondernemingen. In elke studie wordt benadrukt dat het hiërarchische karakter van de verbanden voor een belangrijk deel ontbreekt: criminele samenwerkingsverbanden zijn minder 'hiërarchisch', minder 'duurzaam' en minder 'vastomlijnd' dan veelal wordt verondersteld. Contemporaine samenwerkingsverbanden hebben daarentegen meer een 'fluïde' en 'dynamische' netwerkstructuur. Tegelijkertijd kennen deze studies een grote positieve waarde toe aan sociale relaties, in het bijzonder aan familie- en vriendschapsbanden (Kleemans et al. 1998, 2002: 14; Huisman et al. 2003: 35).

De onderkenning dat mensensmokkelverbanden een netwerkstructuur hebben roept nieuwe onderzoeksvragen op over de specifieke kenmerken daarvan. De kenmerken die nu worden aangeduid, zoals beperkte duurzaamheid en sterke veranderlijkheid, behoeven nadere uitwerking en operationalisering. Wanneer is er sprake van een duurzame organisatie, moet het samenwerkingsverband daarvoor een x-aantal jaren in een grotendeels zelfde samenstelling bestaan? Hoeveel beweging moet er binnen de samenstelling

⁸ Deze conclusie van Finckenauer is vooral gebaseerd op een analyse van Russische mensenhandel. Deze waarneming heeft ons inziens evenwel een algemenere geldigheid.

van een crimineel samenwerkingsverband zijn om te kunnen spreken van een 'dynamisch samenwerkingsverband'? Men kan zich daarbij overigens ook de vraag stellen in hoeverre de waarneming dat familie- en vriendschapsrelaties (de zogenaamde *strong ties* in de terminologie van Granovetter (1977)) aan de basis staan van criminele samenwerkingsverbanden, niet veeleer een grotere mate van duurzaamheid van de netwerkorganisaties impliceert.

Voor de literatuur over georganiseerde criminaliteit en mensensmokkel geldt wat DiMaggio (2001: 212) in zijn algemeenheid heeft opgemerkt over de literatuur over organisatieverandering: "Today, the network is the central trope of organizational change, just as the assembly line was at the beginning of the twentieth century." In *The twenty-first-century firm* doet DiMaggio (2001) een poging om het begrip netwerk - en de veelheid van karakteristieken die er aan worden toegeschreven - verder uit te werken. Naar zijn overtuiging liggen twee fundamentele dimensies ten grondslag aan de hedendaagse literatuur over netwerken. In de eerste plaats de mate waarin sommige leden van een onderneming in staat zijn om andere leden te kunnen domineren en te beïnvloeden. In de tweede plaats de mate waarin er sprake is van een expliciete coördinatie tussen de leden van een onderneming (2001: 213). Meestal, zo stelt DiMaggio, hangen de dimensies dominantie en coördinatie in positieve zin met elkaar samen. Beide dimensies kunnen geplaatst worden op een continuüm dat loopt van zwak naar sterk. In het schema van DiMaggio duidt, bijvoorbeeld, een sterke expliciete coördinatie in samenhang met een sterke mate van beïnvloeding in zijn meest extreme vorm op een hiërarchische organisatievorm. Als zowel de mate waarin men elkaar kan beïnvloeden als de mate van expliciete taakverdeling beperkt of laag is, spreekt DiMaggio over 'spot markets' (2001: 213-14). Er zijn echter ook vele tussenvormen mogelijk.

In deze studie is een eerste poging gewaagd om deze twee dimensies uit de organisatiesociologie over te nemen en toe te passen op mensensmokkelorganisaties. De eerste dimensie - *de mate van dominantie* - hebben we geoperationaliseerd door te kijken naar de mate waarin afzonderlijke leden elkaar kunnen beïnvloeden en macht hebben over elkaars beslissingen. Met andere woorden: wie neemt welke beslissingen en in hoeverre hebben leden van het samenwerkingsverband mogelijkheden om invloed uit te oefenen op deze beslissingen? In de tweede plaats kan men deze dimensie relateren aan de dominantie van de leden van het samenwerkingsverband over de gesmokkelden. Uit de analyses van de verschillende opsporingsonderzoeken komen twee uitersten in termen van controle in de relaties tussen gesmokkelde en

smokkelaar naar voren. Aan de linkerkzijde van het continuüm hebben de smokkelaars geen enkele controle over de gesmokkelde migranten: op een willekeurig moment kunnen dezen beslissen niet langer meer van de diensten van de smokkelaar gebruik te maken, zonder dat hier sancties van de zijde van de smokkelaar tegenover staan. Aan de andere zijde van het continuüm oefenen smokkelaars een extreme controle op de gesmokkelden uit door ze gedurende het traject te gijzelen; hierbij is er zelfs sprake van geweldsuitoefening door de smokkelaars tegenover hun 'klanten' (cf. Soudijn 2001). Pas nadat gesmokkelden op hun plaats van bestemming zijn aangekomen en door hen aan alle financiële verplichtingen jegens de organisatie is voldaan, wordt de relatie tussen de gesmokkelde en smokkelaar verbroken.

De tweede dimensie betreft de *mate van coördinatie* en de meer algemene vraag in hoeverre er sprake is van coördinatie. Deze dimensie hebben we vooral geoperationaliseerd door te kijken naar de (mate van) taakverdeling. Wie neemt welke taken op zich binnen het samenwerkingsverband? Hiertoe hebben we tijdens de analyse van de opsporingsonderzoeken een aantal mogelijke taken op basis van de literatuur en het logistieke proces van mensensmokkel onderscheiden en per organisatie op systematische wijze in kaart proberen te brengen. De taken die we achtereenvolgens hebben onderscheiden zijn: 1) maken van afspraken; 2) het werven van gesmokkelden; 3) het vervoeren van gesmokkelden; 4) grensoverbrenging; 5) het 'incorporeren' van gesmokkelden; 6) het leveren van (reis)documenten; 7) afscherming criminele activiteiten; 8) witwassen van geld. Daarnaast is er een restcategorie voor taken die niet onder de genoemde categorieën vallen.⁹ Per verdachte en betrokkene hebben we zo systematisch mogelijk de verschillende taken die men in de context van mensensmokkel heeft ondernomen, beschreven. Op deze manier is het mogelijk om te achterhalen in hoeverre verdachten en betrokkenen slechts een enkele taak vervullen, dan wel verantwoordelijk zijn voor een groter scala aan activiteiten binnen het criminele samenwerkingsverband.

'Dominantie' en 'coördinatie' zijn overigens geen onbekende begrippen in wetenschappelijke literatuur over georganiseerde misdaad. Criminologen verwoorden de mate van dominantie veelal in termen van verticale differentiatie in criminele verbanden, terwijl de onderlinge coördinatie veelal als horizontale differentiatie in criminele organisaties wordt getypeerd. Zo stelt Schloenhardt dat complexe organisaties – crimineel of legaal – in hun streven

⁹ De twee opsporingsonderzoeken die zich primair op mensenhandel hebben gericht – 'Schiemond' en 'Bergpolder' – hebben we buiten deze analyse gelaten, aangezien met de exploitatie van vrouwen in de prostitutie een heel scala aan activiteiten en rollen is te onderscheiden die in het geval van mensensmokkel ontbreken.

naar maximale winst niet alleen verticaal differentiëren door verschillende niveaus van werknemers te onderscheiden, maar eveneens een horizontale differentiatie aanbrengen door verschillende taken van elkaar te scheiden en het werk onder de verschillende 'werknemers' te verdelen. Naarmate criminele organisaties meer differentiëren op beide niveaus is er sprake van meer ontwikkelde organisaties (1999: 216).

De derde relevante dimensie, naast de mate van dominantie en coördinatie, heeft betrekking op de *aard en samenstelling van onderliggende sociale relaties*. Deze sociale relaties zullen we op drie punten nader analyseren: 1) de aard van de relatie in termen van verwantschap, vriendschap, etniciteit, nationaliteit; 2) de onderliggende loyaliteiten die samengaan met de sociale relaties en, tot slot, 3) het transnationale karakter van de sociale relaties. Deze elementen impliceren dat we in kaart gaan brengen hoe de verschillende personen binnen de samenwerkingsverbanden aan elkaar gerelateerd zijn en hierbij het belang van verwantschap, vriendschap en een gedeelde etniciteit duiden. Kenmerken de verbanden zich door een zekere etnische homogeniteit, of is er juist sprake van etnisch gedifferentieerde samenwerking, waarbij leden uit verschillende herkomstlanden met elkaar mensensmokkel mogelijk maken? Een soortgelijke vraag dringt zich op met betrekking tot de klanten van het samenwerkingsverband. Delen de gesmokkelde migranten hetzelfde herkomstland, dezelfde cultuur en taal van de gesmokkelden of is hier ook sprake van een zekere differentiatie, waarbij samenwerkingsverbanden gesmokkelden uit allerlei windrichtingen vervoeren naar het land van bestemming? Door een nauwkeurige analyse te maken van zowel 'verdachten' als de ruimere kring van 'betrokkenen' en 'gesmokkelden' hopen we meer gedetailleerde uitspraken te doen over de aard van onderliggende sociale en etnische relaties.

In de tweede plaats zullen we ons bij de duiding van de onderliggende sociale relaties richten op hiermee samengaande loyaliteiten. De achterliggende gedachte is dat relaties van wederkerigheid zoals die tussen mensensmokkelaars onderling en naar gesmokkelden toe bestaan, niet per definitie of uitsluitend in economische motieven geduid hoeft te worden.

Tot slot zullen we ons wat de onderliggende sociale relaties betreft concentreren op de mate van transnationaliteit; dat wil zeggen de mate waarin netwerken landsgrensoverschrijdend zijn. De Dover-zaak laat bijvoorbeeld 'fraai' zien hoe belangrijk dergelijke netwerken zijn. In eerder onderzoek is al op de betekenis van deze netwerken gewezen (Engbersen, Staring et al. 2002). In de volgende paragraaf lichten wij een aantal centrale bevindingen

van dit eigen onderzoek toe. Zij vormen een belangrijk vertrekpunt voor deze studie.

1.4 Irreguliere migratiepatronen van (illegale) vreemdelingen

In eerder onderzoek hebben wij, de als eersten genoemde auteurs van dit rapport, gekeken naar hoe illegale vreemdelingen in een context van een restrictief toelatingsbeleid er in zijn geslaagd zich toegang te verschaffen tot Nederland (Staring 1999, Engbersen et al. 2002).¹⁰ Een analyse van de gesprekken hierover met in totaal 325 illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen levert drie algemene migratiepatronen op. Deze migratiepatronen zijn nauw verbonden met de wijze van overkomst, de aanwezigheid van ondersteunende sociale netwerken en kenmerken van de etnische gemeenschap waartoe de illegale vreemdeling behoort. Deze drie migratiepatronen schetsen de wijze van binnenkomst van vreemdelingen die (uiteindelijk) in Nederland in de illegaliteit zijn beland. Mensensmokkelaars spelen op verschillende manieren een rol in dit irreguliere migratieproces, maar zijn zeker niet de enige actoren op deze informele migratiemarkt. Alvorens we ons zullen buigen over de criminele samenwerkingsverbanden op het terrein van mensensmokkel, schetsen we de drie migratiepatronen, waardoor het belang van mensensmokkel enig perspectief krijgt in relatie tot andere wijzen van binnenkomst.

Bij het *eerste migratiepatroon* heeft de illegale vreemdeling in belangrijke mate *zelf de regie* over zijn reis gevoerd. De illegale vreemdelingen in kwestie reizen vaak zelfstandig met eigen vervoersmiddelen en beschikken niet over geldige reis- en verblijfsdocumenten. Sommigen arriveren in Nederlandse havens als verstekelingen. Het betreft vooral illegale migranten uit het voormalige Joegoslavië, de voormalige Sovjet-Unie en in mindere mate Noord-Afrikaanse landen. Zij kunnen - mede door de beperkte geografische afstand - relatief eenvoudig naar Nederland reizen. Het gaat vaak om hoogopgeleide migranten die zich relatief makkelijk mengen met de Nederlandse bevolking. Vaak verkeert men het liefst tussen Nederlanders, werkt men ook informeel voor autochtone Nederlanders, is de eigen etnische groep voor hen veelal minder belangrijk en spreekt men (wat) Nederlands. Ongeveer tien procent van de illegale vreemdelingen valt onder dit solitaire migratiepatroon.

¹⁰ Zie paragraaf 1.6.6 in het onderhavige rapport voor een duiding van dit onderzoek en zijn methoden.

In het kader van de onderhavige studie over mensensmokkel zal de aandacht echter vooral uitgaan naar de twee migratiepatronen waarbij de regie van de reis enerzijds bij het transnationale netwerk van familieleden en vrienden ligt en anderzijds – het derde migratiepatroon – de regie bovenal bij mensensmokkelaars ligt.

Een *tweede patroon* hebben we aangeduid als *irreguliere kettingmigratie*. De illegale vreemdelingen komen primair op uitnodiging van eerder gemigreerde familieleden met een toeristenvisum. In vergelijking met de illegale vreemdelingen van het eerste patroon beschikken zij in beduidend grotere mate over vrienden en familieleden in Nederland, die bereid zijn hen tot op zekere hoogte te ondersteunen of zelfs in huis op te nemen. Het gaat hierbij vooral om personen uit gevestigde Nederlandse migrantengemeenschappen als Turkije, China en Marokko en in beduidend mindere mate om personen uit het voormalige Joegoslavië. De onderhavige illegalen hebben voor het overgrote deel werk, al is dit niet altijd binnen de eigen etnische groep. Een belangrijk kenmerk van de netwerken waar zij deel van uitmaken is de etnische homogeniteit; men onderhoudt vooral contacten met landgenoten en niet of nauwelijks met autochtone Nederlanders of andere migranten. Deze illegalen zijn normaal gesproken goed in staat het hoofd boven water te houden dankzij de loyaliteit en de mogelijkheden die er binnen de gemeenschappen van landgenoten bestaan. Voor velen van hen vormen deze gemeenschappen hun wereld in Nederland. Een wereld waarin men zich verstaanbaar kan maken en die vertrouwd is. Het is tevens de wereld waarin men woonruimte, werk en erkenning kan vinden (cf. Boyd 1989). Een belangrijke voorwaarde tot de hier beschreven arrangementen is de beschikbaarheid van familieleden of vrienden in andere West-Europese landen die tot een invitatie bereid en in staat zijn, en loyaal genoeg zijn om iemand bij de komst en het illegale verblijf te ondersteunen. Voor veel legale migranten vormt het herkomstland een belangrijk referentiepunt in hun dagelijkse leven. Deze oriëntatie gaat samen met een zekere loyaliteit naar achterblijvers en een bereidheid hen in de komst naar Nederland te ondersteunen (cf. Grillo 2002). Zo heeft meer dan de helft van de 325 illegale vreemdelingen die meewerkten aan onze eerdere onderzoeken (Staring 1999, Engbersen et al. 2002) zich direct in Nederland gevestigd met hulp van een Nederlands toeristenvisum. In het merendeel van de gevallen stonden naaste familieleden in het vestigingsland garant en nodigden zij 'achterblijvers' uit voor een verblijf in Nederland. Deze bereidheid tot het bieden van steun, kent echter wel zijn grenzen en is selectief van aard. Een uitzondering binnen dit migratiepatroon vormen de illegale vreemdelingen die zonder enige documenten, door familieleden of vrienden ver-

stopt in de auto na afloop van een bezoek of vakantie in het herkomstland worden meegesmokkeld. Daarnaast maakt een beperkt aantal ook op instrumentele wijze gebruik van mensensmokkelaars. Sommigen gebruiken mensensmokkelaars voor een deel van de reis en combineren deze betaalde diensten met de ondersteuning door familieleden. Deze verschillen kunnen niet verhullen dat de illegale vreemdelingen die tot dit irreguliere kettigmigratiepatroon gerekend kunnen worden, relatief goed in een etnische gemeenschap zijn ingebed en dat zij omringd en ondersteund worden door een netwerk van familieleden, vrienden en landgenoten. Dit is een belangrijk verschil met de bij het derde migratiepatroon te beschrijven illegale vreemdelingen, die eveneens gebruik maken van de diensten van mensensmokkelaars, maar veelal weinig mensen hebben om op terug te kunnen vallen.

Een *derde migratiepatroon* dat zich bij analyse van de interviews met 325 illegale vreemdelingen aftekent, is gerelateerd aan de komst naar Nederland met hulp van mensensmokkelaars. Dit patroon kunnen we waarnemen onder de illegale vreemdelingen die deel uitmaken van 'kwetsbare etnische gemeenschappen'. Het gaat hierbij in belangrijke mate om Somaliërs, Sri-Lankanen en in mindere mate ook om Iraniërs. Deze illegalen zijn veelal met behulp van uit winstbejag opererende individuele of georganiseerde mensensmokkelaars naar Nederland gekomen. Eenmaal in Nederland hebben zij asiel aangevraagd om uiteindelijk afgewezen te worden, te blijven en in de illegaliteit te belanden. In de studie *Illegale vreemdelingen in Nederland* (Engbersen et al. 2002) hebben 69 illegale vreemdelingen (44 procent van de onderzoeksgroep) bij hun komst op enigerlei wijze van mensensmokkelaars gebruik gemaakt. Een beperkt aantal deed dit voor slechts een deel van de reis, of om via hen vervalste documenten te bemachtigen. De meeste illegale vreemdelingen waren echter vanaf het moment van vertrek in hun herkomstland tot aan het moment van aankomst in Nederland volledig afhankelijk van de mensensmokkelaars. Als we een onderscheid in deze groep maken tussen nieuwkomers die asiel hebben aangevraagd versus nieuwkomers die geen beroep op de procedure hebben gedaan, ontstaat er een duidelijk beeld. Negen van de tien illegale vreemdelingen die asiel hebben aangevraagd, bleken met hulp van mensensmokkelaars naar Nederland te zijn gekomen. Van de niet-asielzoekers had slechts één op de acht gebruik gemaakt van mensensmokkelaars. Alle illegale vreemdelingen uit Sri Lanka, Somalië, Iran en in mindere mate ook die uit China gaven te kennen dat zij gebruik hadden gemaakt van de diensten van mensensmokkelaars. Op basis van de verhalen van de 325 illegale vreemdelingen kunnen we een gedifferentieerd beeld reconstrueren van mensensmokkelaars in termen van de gehanteerde werkwijze, de mate

van professionaliteit en organisatiestructuur. Sommige mensensmokkelaars verdienen er wat bij door af en toe reizigers tegen betaling over grenzen mee te nemen, zonder dat er sprake is van enig achterliggend structureel samenwerkingsverband. Andere verhalen van gesmokkelde vreemdelingen verwijzen echter wel naar goed georganiseerde bendes van professionele smokkelaars. Een belangrijk onderscheidend criterium is in hoeverre de mensensmokkelaars hun 'klanten' al dan niet voorzien van (valse) documenten. Als hiervan geen sprake is, behelst de smokkeloperatie een volstrekt ander logistiek proces en zijn de (fysieke) risico's voor de gesmokkelde vele malen groter (cf. Kleemans en Van de Bunt 2003). De contacten die de illegale vreemdelingen uit dit migratiepatroon hebben met anderen in Nederland zijn veelal beperkt en zeker in eerste instantie gerelateerd aan de asielprocedure. Mede door toedoen van de mensensmokkelaars die illegale vreemdelingen los van hun ondersteunend netwerk naar specifieke landen smokkelen, ontbreekt het hun bij aankomst in Nederland veelal aan familieleden of vrienden. Deze nieuwkomers zijn genoodzaakt om een nieuw netwerk van relevante contacten te creëren en doen dit in belangrijke mate tijdens de asielprocedure en eventueel later tijdens hun verblijf bij, of contacten met, particuliere opvanginstanties. Sommige illegale vreemdelingen slagen er beter in dan anderen om relevante contacten op te doen en een nieuw netwerk op te bouwen. Samenvattend kunnen we bovenstaande migratiepatronen schematisch als volgt weergeven:

Tabel 1.1 Drie migratiepatronen en hun kenmerken

Type migratiepatroon	Regie in eigen handen	Irreguliere kettigmigratie	Regie in handen mensensmokkelaar
Herkomstlanden	Vml. Joegoslavië, vml.Sovjet Unie, Noord-Afrika	Turkije, China, Marokko, Kaap Verdische eilanden, Suriname	Iran, Somalië, Sri Lanka, China
Omvang migratiebeweging	12 %	53 %	35 %
Reisdocumenten	Arbeidsmigratie eigen	Kettigmigratie, arbeidsmigratie Toeristenvisum met garantstelling	Arbeidsmigratie, Asiel migratie
Ondersteunende kracht	Zelfstandig	Transnationale familie	Geen of vervalste documenten Mensensmokkelaar
Oriëntatie in Nederland	Nederlanders	Leden eigen etnische gemeenschappen	Leden eigen etnische gemeenschappen en in het bijzonder charitatieve instanties

Op basis van de gesprekken met de illegale vreemdelingen is het irreguliere migratieproces naar Nederland inzichtelijk gemaakt. Door vanuit het perspectief van de illegale vreemdeling te kijken, zijn in het bijzonder de eerste twee migratiepatronen inzichtelijk geworden. Het derde migratiepatroon, waarbij de rol van mensensmokkelaars en hun eventuele samenwerkingsverbanden centraal staat, is hierbij echter relatief onderbelicht gebleven. Deze uitkomst ligt voor de hand, als we uitgaan van de kennis die illegale vreemdelingen over hun reis bezitten. Hun kennis over de criminele samenwerkingsverbanden

den waarmee zij naar Nederland zijn gereisd, beperkt zich veelal tot persoonlijke ervaring met contactpersonen en eventueel begeleiders. Illegale vreemdelingen kunnen vertellen hoe en waarom ze met een mensensmokkelaar in zee zijn gegaan, maar hebben geen inzicht in de bredere structuur van de 'mensensmokkelorganisatie'. Om de samenwerkingsverbanden beter, systematischer en gestructureerder in kaart te brengen was het noodzakelijk om deze verbanden vanuit een andere optiek te bestuderen. De opsporingsonderzoeken mensensmokkel die in dit onderzoek de centrale databron vormen, bieden hiertoe een goede basis.

1.5 Doelstellingen en onderzoeksvragen

Dit onderzoek heeft als doelstelling om op basis van een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek duidelijkheid te scheppen over de sociale organisatie van mensensmokkel. Een tweede doelstelling is om inzicht te krijgen in de positie van Rotterdam als doorvoerhaven en/of eindbestemming.

De twee algemene doelstellingen leiden tot de volgende drie clusters van onderzoeksvragen.

I Betrokken personen en betrokken organisaties

1. Wat zijn de kenmerken van de natuurlijke personen die, als verdachte of anderszins, actief bij mensensmokkel zijn betrokken?
2. Wat zijn de kenmerken van de rechtspersonen die, als verdachte of anderszins, bij mensensmokkel zijn betrokken?
3. Wat zijn de kenmerken van de gesmokkelden, meer in het bijzonder voor wat betreft het land van herkomst?
4. Wat zijn de kenmerken van de samenwerkingsverbanden die zich met de organisatie van mensensmokkel bezighouden, meer in het bijzonder op het punt van hun etnische samenstelling?

II Organisatie en werkwijze

5. Welke mensensmokkelactiviteiten hebben verdachten en betrokkenen ondernomen en welke vormen van taakverdeling komen voor?
6. In hoeverre zijn mensensmokkelaars in staat dominantie uit te oefenen jegens elkaar, naar betrokkenen en ook naar gesmokkelden toe? Welke rol spelen sancties en (dreiging met) geweld?

7. Hoe verloopt het proces van mensensmokkel in termen van voorbereiding, uitvoering en afwikkeling na aankomst?
8. Welke actoren bepalen de keuze van het bestemmingsland?

III Rotterdam

9. Welke factoren spelen een rol in de bepaling van het bestemmingsland?
10. Welke betekenis heeft Rotterdam in het proces van mensensmokkel en welke factoren spelen daarbij een rol?

1.6 Methoden van onderzoek

1.6.1 De belangrijkste methode: dossierstudie

Zoals vermeld in dit hoofdstuk, is de voornaamste strategie van het onderhavige onderzoek gelegen geweest in de bestudering van dossiers. Uitgangspunt bij de keuze voor deze methode was de gedachte dat gegevens om de onderzoeksvragen te beantwoorden in aanzienlijke mate zouden kunnen worden geput uit hetgeen de politie in een verscheidenheid aan verbalen, verslagen, rapporten en dergelijke heeft vastgelegd over de gevallen van mensensmokkel waarop opsporingscapaciteit is ingezet. Welke zaken ten behoeve van de dossierstudie zijn geïnventariseerd, bespreken we onmiddellijk hieronder (1.6.2). In het daarop volgende onderdeel van deze paragraaf wordt het instrument behandeld dat is ontwikkeld om de verzameling van de voor de beantwoording van de onderzoeksvragen benodigde gegevens te structureren en om die gegevens systematisch vast te leggen (1.6.3). De wijze waarop de dataverzameling haar beslag heeft gekregen en de wijze waarop de vergaarde gegevens zijn verwerkt en geanalyseerd worden uiteengezet in de onderdelen daarna (1.6.4). Het laatste onderdeel van deze paragraaf (1.6.5) is gewijd aan de onderzoeksinspanningen die de dossierstudie hebben geflankeerd, te weten interviews die zijn gehouden met analisten en onderzoekers en een secundaire analyse van informatie die naar voren is gekomen uit vraaggesprekken met illegale vreemdelingen.

1.6.2 De inventarisatie van mensensmokkelzaken

In hoofdstuk 2 van deze rapportage wordt een globale schets gegeven van de elf opsporingsonderzoeken waarvan de dossiers in het kader van de onderhavige studie zijn gelezen en geanalyseerd. Daaraan vooraf gaat evenwel natuurlijk nog een methodische kwestie: wat voor verzameling, wat voor popu-

latie of steekproef van mensensmokkelzaken is daarbij in het geding, hoe is die verzameling totstandgekomen, hoe zijn die elf zaken geïnventariseerd?

Er is naar gestreefd alle onderzoeken inzake mensensmokkel te achterhalen, waarbij één of meer dienstonderdelen van de regiopolitie Rotterdam-Rijnmond betrokken is geweest en waarin op enig moment opsporingsactiviteiten zijn verricht. De inventarisatie van opsporingsonderzoeken die aan deze eisen voldoen is in gang gezet door medewerkers van de afdeling analyse van de Centrale Informatie Eenheid (CIE) te benaderen bij de regionale recherche. Deze inventarisatie bevat een overzicht van operationeel gedraaide onderzoeken naar organisaties die zich bezig hielden met mensensmokkel. De onderzoeken zijn uitgevoerd door diverse rechercheonderdelen van de politie Rotterdam-Rijnmond. Analisten van de CIE hebben voor deze inventarisatie in het Melding Recherche Onderzoek (MRO) gezocht; een regionaal bestand waarin alle rechercheonderzoeken zijn aangemeld (of in elk geval zouden moeten worden aangemeld). Daarnaast hebben deze analisten gegevens opgehaald uit het eigen interne CIE-bestand. Dit bestand bevat een opsomming van alle in kaart gebrachte criminele samenwerkingsverbanden (CSV's) in de regio Rotterdam die zich met zware georganiseerde criminaliteit bezig houden. Er is gezocht naar onderzoeken op het gebied van mensensmokkel. Onderzoeken die ten tijde van de inventarisatie nog operationeel zijn, zijn niet opgenomen. Analisten van de CIE hebben per onderzoek een korte samenvatting gegeven, de onderzoeksperiode en de contactpersonen. De onderzoeken worden aangeduid met een MRO-nummer en/of CSV-nummer, verwijzend naar de respectievelijke bestanden. Uiteindelijk resulteerden de inspanningen van de CIE in een lijst met vijftien opsporingsonderzoeken mensensmokkel. Deze lijst is uiteindelijk gereduceerd aangezien sommige vermelde opsporingsonderzoeken bleken te zijn opgegaan in een ander opsporingsonderzoek mensensmokkel of in een enkel geval bij bestudering van het fysieke dossier niets met mensensmokkel van doen bleken te hebben. In hoofdstuk 2 van het onderhavige rapport staan de uiteindelijk geanalyseerde opsporingsonderzoeken beschreven.

De insteek op het niveau van de rechercheonderzoeken en de criminele samenwerkingsverbanden zou er toe kunnen leiden dat er een selectie van 'georganiseerde samenwerkingsverbanden' zou kunnen plaatsvinden waarbij meer individueel opererende mensensmokkelaars buiten de analyse zouden kunnen vallen. In een latere fase van het onderzoek hebben we om deze eventuele selectie te corrigeren contact gezocht met analisten van de Rotterdamse Infodesk. Medewerkers van de Infodesk registreren onderzoeken naar 'kleinere, ongeorganiseerde criminaliteit' in de regio Rotterdam-Rijnmond.

Deze inventarisatie van analisten van de Infodesk heeft, naast een aantal al bekende 'zaken', uiteindelijk één nieuw te analyseren dossier opgeleverd. Het betrof een onderzoek naar mensensmokkel dat op districtsniveau door de politie is onderzocht.

1.6.3 De ontwikkeling van een checklist

Wie, met het oog op de beantwoording van zijn onderzoeksvragen, gegevens wil gaan putten uit politiedossiers, kan niet in het wilde weg alle daarin opgeslagen verklaringen, tapverslagen, aangiften, justitiële documentatie of observatieverslagen gaan lezen en noteren wat hem als onderzoeker daarin opvalt of interessant lijkt. De opsporing van (georganiseerde) criminaliteit als mensensmokkel krijgt niet zelden haar neerslag in tientallen en nog eens tientallen ordners, boordevol relevante maar vooral ook niet-relevante informatie. Welke informatie relevant is en welke niet, wordt uiteraard bepaald door de onderzoeksvragen. Het zijn de onderzoeksvragen die bepalen wat voor 'dingen' - of dat nu mensensmokkelorganisaties zijn of de activiteiten die zij bedrijven, verdachten die tot zo'n organisatie behoren dan wel gesmokkelden of anderszins betrokkenen -, op wat voor kenmerken zullen moeten worden beschreven. Om de daartoe benodigde gegevens enigszins gestructureerd uit de dossiers te kunnen vergaren dient men te beschikken over een instrument, een checklist die aangeeft welke informatie met betrekking tot bovengenoemde en andersoortige onderzoekselementen moet worden achterhaald. Informatie waarom zo'n instrument niet vraagt kan in beginsel als irrelevant worden beschouwd, een uitgangspunt dat van cruciale betekenis is voor de efficiency van de verzameling van gegevens uit dossiers. Aldus wordt niet slechts voorkomen dat allerlei informatie wordt bestudeerd en genoteerd die niets bijdraagt aan de beantwoording van de onderzoeksvragen, maar ook behoeft men zich niet voortdurend af te vragen welke informatie wel de moeite van het bestuderen en noteren waard is en welke niet.

Is een checklist al dringend gewenst voor de onderzoeker die in z'n eentje dossiers gaat doornemen om antwoorden te vinden op vragen die hem bezighouden, wanneer er verschillende onderzoekers of onderzoeksmedewerkers bij de dataverzameling betrokken zijn is zo'n instrument onontbeerlijk. Zo zullen betrokkenen het er in ieder geval over eens dienen te zijn wat voor eenheden op wat voor kenmerken moeten worden beschreven c.q. op wat voor variabelen moeten worden 'gescoord', en welke waarden de desbetreffende variabelen kunnen aannemen. Uiteraard is het dan zaak bij de onderzoekers of onderzoeksmedewerkers in kwestie zo min mogelijk misverstand te laten bestaan over de begrippen waarnaar wordt verwezen door de termen

waarmee zulke eenheden, variabelen en waarden in het instrument worden aangeduid ('organisatie', 'transport', 'reisdocument', 'familie' enzovoort).

Medewerking aan de onderhavige dossierstudie is om te beginnen verleend door zeven studenten van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Erasmus Universiteit Rotterdam. In nauwe samenwerking tussen deze studenten en de onderzoekers, hun docenten, is het instrument ontwikkeld met behulp waarvan de dataverzameling is uitgevoerd. Gezien de strekking van de te beantwoorden vragen – over onderwerpen als de werkwijze en de organisatie van samenwerkingsverbanden die zich bezighouden met mensensmokkel, de inbedding van die samenwerkingsverbanden in transnationale gemeenschappen, de keuze van specifieke bestemmingslanden en de rol die Rotterdam speelt in het reilen en zeilen van de mensensmokkel – is daarbij tot op zekere hoogte aansluiting gezocht bij onder meer de vragenlijsten zoals die zijn gehanteerd in onderzoeken naar illegale vreemdelingen in Nederland (Burgers en Engbersen 1999, Engbersen, Staring et al. 2002). Daarnaast hebben we ons laten inspireren door de in de monitor georganiseerde criminaliteit gehanteerde aandachtspuntenlijst (Kleemans et al. 1998, 2002), maar vooral door de logistieke benadering van de georganiseerde misdaad die is beschreven en toegepast door Moerland en Boerman (1999) en die door Moerland en Van der Schoot is uitgewerkt in een (niet gepubliceerd) logistiek model.

Hoe nu ziet het instrument eruit dat, vanzelfsprekend na onderwerping aan serieuze beproeving en met de nodige aanpassingen naar aanleiding van de daarbij opgedane ervaringen, is gebruikt om gegevens uit de mensensmokedossiers te putten?

De structuur ervan wordt in grote lijnen bepaald door het soort eenheden of elementen waarop de verschillende onderzoeksvragen betrekking hebben. Zo bevat het instrument 'hoofdstukken', genummerd als 3 tot en met 7, over de criminele organisatie die in het geding is, over verdachten en hen die anderszins actief bij de smokkel betrokken zijn geweest, over de activiteiten die in het kader van de mensensmokkel zijn ondernomen, over gesmokedden en, ten slotte, over hetgeen tussen smokkelaars en gesmokedden is afgesproken of overeengekomen. Omdat de informatie op basis waarvan genoemde onderzoekselementen worden beschreven voortvloeit uit opsporingsinspanningen en die inspanningen dus als het ware de uitsnede bepalen van het beeld dat in deze studie met betrekking tot mensensmokkel kan worden geschetst, opent de checklist met een hoofdstuk dat items behelst over de gang van zaken in het opsporingsonderzoek; naast items over de toepassing van opsporingsmethoden en -middelen komt hierin bijvoorbeeld ook het

strafrechtelijk resultaat van de bemoeienis van politie en justitie aan de orde in termen van veroordelingen en ontneming. Het tweede hoofdstuk van de checklist strekt ertoe de inhoudelijke zaken heel globaal op een aantal gewichtige punten te kunnen beschrijven en te vergelijken, punten die variëren van geografische aangelegenheden (als bron- en bestemmingslanden, wervingsgebieden en routes) tot de omvang en de bestendigheid van de bewuste mensensmokkelorganisatie en haar bedrijvigheden.

Bezien we vervolgens, voor zover de checklist betrekking heeft op de onderzoekselementen die worden gevormd door criminele organisaties, verdachten en andere (actief) betrokkenen, activiteiten, gesmokkelden en afspraken of overeenkomsten, het instrument wat nader, dan zal meteen duidelijk zijn dat afgezien van de criminele organisatie die elementen over het algemeen niet in enkelvoud in een zaak aan de orde zullen zijn, maar in veelvoud. Hierom openen de hoofdstukken 4 en volgende met een blok 'administratieve' vragen over de aantallen verdachten en andere actief betrokkenen (beide onderscheiden in natuurlijke personen en rechtspersonen) waarvan in de zaak sprake is, respectievelijk over de aantallen van (een verscheidenheid aan) activiteiten, over de aantallen (groepen van) gesmokkelden en over de soorten afspraken die tussen smokkelaars en gesmokkelden zijn gemaakt. Tenzij ze op alle of nagenoeg alle punten sterke gelijkenis zouden vertonen en er dientengevolge zou kunnen worden volstaan met een enkele beschrijving, van toepassing op alle in de zaak aanwezige onderzoekselementen van het desbetreffende type, dienden die elementen afzonderlijk op relevante kenmerken te worden beschreven. Een middenweg tussen één algemene beschrijving en repeterende afzonderlijke beschrijving zou daarin bestaan dat groepen van identieke of bijna identieke gevallen werden beschreven als min of meer homogene clusters – van bijvoorbeeld x gevallen dat het transport van gesmokkelden op die en die manier verliep, van y gevallen dat het transport z

~~Dit voorbeeld moet worden vergeleken met het bijgaande testisatato bij het onderzoekselement van de activiteiten die er bij mensensmokkel om de hoek (kunnen) komen kijken, en die de logistiek bepalen van dergelijke smokkel. Ten aanzien van al die activiteiten kan immers de vraag worden gesteld welke logistieke elementen daarvoor nodig zijn (zoals menskracht, arbeidskracht; materiaal en materieel; ruimtelijke voorzieningen; kennis van zaken; papieren, documenten), hoe de smokkelorganisatie daarin heeft voorzien en wat ze daarbij heeft aangewend (geld, invloed, contacten, connecties, enzovoort). In de checklist zijn de smokkelactiviteiten uiteengelegd in gevallen van:~~

- het werven van en onderhandelen met klanten, te smokkelen personen;

- de levering van documenten;
- het vervoer van te smokkelen of gesmokkelde personen;
- het over de grens (grenzen) brengen van die personen;
- dienstverlening aan die personen in het bestemmingsland;
- het incasseren van geld van te smokkelen of gesmokkelde personen;
- het uitgeven van geld in het kader van smokkelactiviteiten;
- inspanningen of maatregelen waarmee smokkelactiviteiten worden verhuld of afgeschermd.

Allerhande facetten van dergelijke activiteiten kunnen natuurlijk ook weer het onderwerp zijn van afspraken tussen smokkelaars en gesmokkelden (te beschrijven met behulp van de items in hoofdstuk 7 van de checklist).

Al met al is ernaar gestreefd een zodanig instrument te construeren, dat op basis van de gegevens uit de dossierstudie uitspraken zouden kunnen worden gedaan hoe het – blijkens dit of dat aantal waarnemingen, afkomstig uit zus- zoveel opsporingsonderzoeken – gesteld is met de aard of de omvang van onderzoekselementen als hierboven ten tonele zijn gevoerd. Waar mogelijk zijn in de checklist vragen geformuleerd in gesloten vorm, zodat bij de dataverzameling zou kunnen worden volstaan met het aankruisen van één of meer antwoordcategorieën. In nogal wat gevallen zijn evenwel toch open vragen gesteld, bijvoorbeeld omdat de antwoorden op die vragen nog alle kanten op konden gaan. Vanzelfsprekend is een dergelijke werkwijze veel arbeidsintensiever, maar gezien de beperkte hoeveelheid dossiers die is onderzocht heeft ze niet tot onoverkomelijke problemen geleid.

1.6.4 Verzameling, verwerking en analyse van de data

Na de inventarisatie van mensensmokkelonderzoeken en het ontwikkelen van een geschikt meetinstrument, zijn de geïnventariseerde mensensmokkelonderzoeken gelokaliseerd. De CIE heeft bij elk onderzoek de opsporingsdienst vermeld en tevens de naam van een contactpersoon. De meeste opsporingsonderzoeken bleken na enige navraag op de aangegeven locatie beschikbaar. De van hogerhand afgegeven toestemming om de opsporingsonderzoeken in te kunnen zien betekent niet per definitie een gemakkelijke weg naar het uiteindelijke doel: inzage in het fysieke dossier. Op de verschillende locaties – waarbij de meeste dossiers in de archieven van de Regionale Recherche Dienst en de Zeehavenpolitie aanwezig bleken te zijn - werden onderzoekers met een gezond wantrouwen tegemoet getreden ('hebben jullie hier formeel toestemming voor?'), op hun kennis getest ('wat verstaan jullie eigenlijk onder mensensmokkel?') en naar motieven voor het onderzoek gevraagd

(‘waarom een onderzoek naar mensensmokkel en geen studie naar mensenhandel; dat is toch veel ernstiger?’). Duidelijk werd ook dat de verschillende diensten enigszins overvraagd werden door verzoeken van wetenschappelijke onderzoekers: ‘Als ik je nu vertel dat je momenteel de zesde bent die deze week met zo’n verzoek bij me komt dan weet je toch genoeg. Iedereen heeft de zeehaven ontdekt en iedereen lijkt mensensmokkel te hebben ontdekt’. In een inleidend gesprek met leidinggevenden hebben we deze houding en vragen beantwoord en tevens verzocht om inzage in de dossiers en een ruimte om deze dossiers ook te kunnen bestuderen. Uiteindelijk hebben we lange tijd gebruik kunnen maken van een kamer bij de Regionale Recherche Dienst in het Rotterdamse Centrum en een locatie van de Zeehavenpolitie in Rotterdam-West. De volledige dossiers werden vanuit het archief naar deze ruimtes getransporteerd en bleven ten behoeve van de duur van de analyse op deze kamers beschikbaar.

De feitelijke dataverzameling bij de politiediensten begon op 17 maart 2003 en liep door tot november 2003. Per opsporingsonderzoek werkten drie en soms twee personen uit het onderzoeksteam aan het op papier invullen van de instrumenten. Voordat met de beantwoording van het instrument werd begonnen, verzorgde een bij het onderzoek betrokken rechercheur of analist een korte inleiding op de ‘zaak’. Onderzoekers die tijdens de dataverzameling op onduidelijkheden, tegenstrijdigheden of ambivalenties in het materiaal stuitten, legden dit aan elkaar voor alvorens een specifieke keuze werd gemaakt. Vragen die op deze wijze onduidelijk bleven, werden goteerd en uiteindelijk aan een betrokken rechercheur voorgelegd. Afgeronde delen van het instrument werden door andere leden uit het onderzoeksteam gecontroleerd op volledigheid en juistheid. Het volledig ingevulde meetinstrument werd na afloop nog eens gecontroleerd door één van de senior onderzoekers.

Zoals hierboven beschreven is de ontwikkelde checklist een combinatie van voorgecodeerde, ‘gesloten’ vragen en ‘open’ vragen. Relevante informatie waarin niet voorzien was, werd ter plekke op het instrument geschreven. In een beperkt aantal gevallen zijn om redenen van relevantie en/of beschikbaarheid van gedetailleerde informatie elementen van een opsporingsonderzoek nader uitgewerkt. Alle voorgecodeerde informatie en kwantificeerbare data uit de afzonderlijk ingevulde checklists zijn uiteindelijk in SPSS ingevoerd. Het uiteindelijke SPSS bestand is gecontroleerd op tegenstrijdigheden en onjuistheden. De beschrijvende, kwalitatieve data uit de instrumenten zijn als tekstbestanden in het tekstverwerkingsprogramma Word ingevoerd en nader geanalyseerd.

We hebben zoveel mogelijk getracht de anonimiteit van verdachten, betrokkenen en gesmokkelden te waarborgen door namen van opsporingsonderzoeken en personen te anonimiseren. Om de namen van de opsporingsonderzoeken te verhullen is gebruik gemaakt van de namen van verschillende Rotterdamse wijken, verdachten zijn veelal aangeduid met een 'v-nummer' en niet met een naam. Het zal duidelijk zijn dat sommige zaken zich eenvoudigweg niet meer laten anonimiseren omdat de media dermate veel belangstelling deze zaken had en er over heeft gepubliceerd dat ze voor een ieder gemakkelijk herkenbaar blijven.

1.6.5 Flankerend onderzoek: secundaire analyse van interviews

Naast de data uit de opsporingsonderzoeken hebben we waar mogelijk gebruik gemaakt van bevindingen uit twee eerdere onderzoeken naar de komst en het verblijf van illegale vreemdelingen in Nederland (Burgers en Engbersen, 1999; Engbersen et al. 2002) en bevindingen uit interviews met opsporingsambtenaren voor een rapportage over de recente ontwikkelingen op het gebied van de georganiseerde criminaliteit in de Rotterdamse haven (Staring et al. 2002).

Tijdens de twee onderzoeken onder illegale vreemdelingen deze onderzoeken zijn in totaal 325 personen, die niet de beschikking hadden over de juiste verblijfsdocumenten, uit verschillende herkomstlanden geïnterviewd. In beide onderzoeken richtten de interviews zich onder meer op de vraag hoe vreemdelingen gegeven het restrictieve toelatingsbeleid zich in Nederland hebben kunnen vestigen. We hadden ons tot doel gesteld meer kwalitatieve inzichten te verwerven in de migratie- en incorporatiestrategieën van illegale vreemdelingen. Naast overeenkomsten kennen de twee studies ook verschillen. *Illegale vreemdelingen in Nederland* (N=156) baseert zich op dataverzameling in de periode 2000-2001 waarbij respondenten in heel Nederland werden geworven. Dataverzameling voor *De ongekende stad* (N=169) vond hoofdzakelijk plaats in de periode 1994-1995 en illegale vreemdelingen werden uitsluitend in Rotterdam geworven. Een tweede belangrijk verschil betreft de herkomstlanden van de illegale vreemdelingen. Voor *De ongekende stad* is er niet op herkomstland geselecteerd en hebben we uiteindelijk vooral vreemdelingen uit de gevestigde migrantengemeenschappen geïnterviewd: Turken, Marokkanen, Kaap-Verdianen, Surinamers, en in mindere mate illegale vreemdelingen uit een beperkt aantal West-Afrikaanse landen. Voor *Illegale vreemdelingen in Nederland* hebben we respondenten geselecteerd uit acht specifieke landen: China, Iran, Marokko, Somalië, Sri Lanka, Turkije, het voormalige Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie.

In de tweede plaats hebben we gebruik gemaakt van inzichten uit de interviews en paneldiscussies met vertegenwoordigers van opsporingsinstanties die actief zijn in de Rotterdamse haven. Deze interviews zijn in de periode juli tot oktober 2002 - gevoerd ten behoeve van een verkennende rapportage over de recente ontwikkelingen op het gebied van de georganiseerde criminaliteit in de Rotterdamse haven (Staring et al. 2002). Tijdens deze gesprekken is er veel aandacht besteedt aan georganiseerde mensensmokkel als een relatief nieuw fenomeen waarmee de verschillende opsporingsinstanties worden geconfronteerd.

1.7 De opbouw van het rapport

De opbouw van deze studie is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt een beschrijving gegeven van de onderzochte zaken in grote lijnen. Deze beschrijving levert het décor op waartegen de specifieke deelanalyses kunnen worden weergegeven. Deze deelanalyses, gepresenteerd in de hoofdstukken 3, 4 en 5, sluiten aan bij de drie clusters van onderzoeksvragen die hierboven zijn aangehaald. Zo wordt in hoofdstuk 3, ter beantwoording van de vragen in het eerste cluster, ingegaan op de sociale organisatie van mensensmokkel. In dit hoofdstuk wordt tevens een korte beschrijving gegeven van de kenmerken van de verschillende actoren (verdachten, betrokkenen en gesmokkelden). Daarnaast zullen de kenmerken van 'dominantie' en 'coördinatie' uit de tweede cluster beschreven worden. In hoofdstuk 4 zullen we antwoorden formuleren op de vraag hoe het proces van mensensmokkel in termen van voorbereiding, uitvoering en afwikkeling na aankomst verloopt (cluster twee)? In hoofdstuk 5 gaan we, ter beantwoording van de onderzoeksvragen in het derde cluster, nader in op de keuze van bestemmingslanden en de positie van Rotterdam. Daarbij komt tevens aan de orde wat de invloed is van het toelatings- en opsporingsbeleid op de keuze van Rotterdam en het uiteindelijke bestemmingsland. In hoofdstuk 6, ten slotte, worden de belangrijkste bevindingen samengevat en doen we enkele beleidssuggesties voor de preventie en bestrijding van mensensmokkel en hieraan gerelateerde criminaliteitsvormen.

De onderzochte zaken in grote lijnen

2.1 Inleiding

Voor het onderhavige onderzoek zijn elf opsporingsonderzoeken geanalyseerd. Gemeenschappelijk aan deze opsporingsonderzoeken is niet alleen de omstandigheid dat het mensensmokkelzaken betreft, maar tevens dat onderdelen van de politie Rotterdam-Rijnmond bij het onderzoek zijn betrokken. Dit kan betekenen dat het volledige onderzoek in deze regio is verricht, maar het kan ook zijn dat het onderzoek elders is gestart en is doorgegeven aan politie Rotterdam-Rijnmond. Deze kan het onderzoek op haar beurt ook weer hebben doorgegeven aan andere regiokorpsen of aan de Unit Mensensmokkel (UMS). Zoals in tabel 2.1 ook naar voren komt, zijn alle geanalyseerde opsporingsonderzoeken van recente datum. De start van het (voor)onderzoek bij elk opsporingsonderzoek ligt in 2000 of later.

Tabel 2.1 De opsporingsonderzoeken met tijdstip van aanvang

Mensenhandel	
'Bergpolder'	24-02-2000 (Vooronderzoek)
'Schiemond'	02-05-2000 (Vooronderzoek)
'Tussendijken'	07-11-2000
Mensensmokkel	
'Nieuwe Westen'	04-01-2001
'Oude Westen'	04-01-2001
'Bospolder'	10-01-2000
'Cool'	26-01-2000
'Nieuw Mathenesse'	12-07-2001 (Vooronderzoek)
'Oud Mathenesse'	12-07-2001 (Vooronderzoek)
'Delfshaven'	19-06-2000
'Spangen'	01-01-2001
'Middelland'	22-02-2003

De geanalyseerde dossiers betreffen overwegend zogenaamde afgeronde opsporingsonderzoeken; zaken die in eerste aanleg en eventueel in hoger beroep voor de rechter zijn geweest en waar de verdachten al dan niet zijn veroordeeld. In twee zaken – de zaken 'Spangen' en 'Delfshaven' – gaat het om nog lopende opsporingsonderzoeken.¹¹ Beide zaken waren nog niet afgerond

¹¹ Voor de specifieke redenen om deze twee nog lopende opsporingsonderzoek in de analyse te betrekken zie hoofdstuk 3.

ten tijde van de analyse, omdat er nog uitspraak moest worden gedaan in het hoger beroep dat is ingesteld. Twee andere dossiers zijn beperkt omdat het vooronderzoek uiteindelijk geen aanleiding heeft gegeven tot een operationeel opsporingsonderzoek. Deze dossiers – het betreft 'Blijdorp' en 'Bospolder' – zijn dan ook zonder verder onderzoek en zonder rechtszaak gesloten. De elf opsporingsonderzoeken beslaan dertien verschillende criminele samenwerkingsverbanden. Deze dertien dadergroeperingen zijn ook als zodanig door de politie onderscheiden, maar in twee gevallen zijn twee verbanden vanwege onderlinge verwantschap en/of samenwerking in één opsporingsonderzoek opgenomen. Het opsporingsonderzoek 'Westen' telt één Turkse en één Eritrese organisatie die in beperkte mate samenwerken. 'Mathenesse' telt twee onafhankelijk opererende Somalische samenwerkingsverbanden. Daarnaast zijn sommige dossiers aan elkaar gerelateerd. Dit heeft in belangrijke mate te maken met de overvloed aan kennis, materiaal en gegevens die in de loop van een opsporingsonderzoek worden verzameld. Lang niet al het verzamelde materiaal is van belang in het kader van het lopende opsporingsonderzoek. Veel van deze zogenaamde 'restinformatie' wordt door andere instanties (waaronder het IAM) geheranalyseerd op bruikbaarheid voor lopende en eventuele nieuwe opsporingsonderzoeken. Het dossier 'Westen' is mede voortgekomen uit het opsporingsonderzoek 'Delfshaven' en restinformatie uit het dossier 'Westen' heeft uiteindelijk geleid tot het opsporingsonderzoek onder de codenaam 'Mathenesse'. Informatie uit onder meer 'Delfshaven' gaf aanleiding tot het opsporingsonderzoek 'Spangen'.

In het navolgende zullen we de verschillende opsporingsonderzoeken op een aantal kenmerken nader beschrijven. Het betreft de opsporingsonderzoeken die onder de volgende codenamen bij de politie geregistreerd staan: 'Blijdorp'; 'Bospolder'; 'Cool'; 'Delfshaven'; 'Bergpolder'; 'Westen'; 'Middelland'; 'Schiemond'; 'Spangen'; 'Mathenesse'; en, tot slot, 'Tussendijken'. Per opsporingsonderzoek zal aandacht worden besteed aan de aanleiding tot het onderzoek, een beschrijving van het samenwerkingsverband en de door de leden gehanteerde werkwijze. Opsporingsonderzoeken bevatten losse einden en dit betekent voor de analyse dat er zich onduidelijkheden en/of ambivalenties gaan voordoen. Elke beschrijving zal dan ook eindigen met deze 'losse einden'.

2.2 Het opsporingsonderzoek 'Blijdorp'

Het dossier 'Blijdorp' is en blijft uiteindelijk spoorloos. Het vooronderzoek dat verricht is door de Koninklijke Marechaussee (KMar) Zeeland Zuid-Holland heeft niet tot een operationeel opsporingsonderzoek geleid. Via KMar Zuid-Holland zijn namen van vier Chinese verdachten doorgegeven op basis waarvan het mogelijk zou moeten zijn de locatie van het dossier 'Blijdorp' te achterhalen. De zaak heeft naar alle waarschijnlijkheid in het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw gespeeld. Het dossier met de naam van vier Chinese verdachten is doorgegeven aan de analisten van het zogeheten sluis-team Schiphol. Men is er uiteindelijk niet in geslaagd het dossier op basis van de namen te achterhalen. Naar alle waarschijnlijkheid heeft het dossier gespeeld in de 'pre-automatiseringsperiode' en is dat de reden waarom het niet is achterhaald.

2.3 Het opsporingsonderzoek 'Bospolder'

2.3.1 Aanleiding

De directe aanleiding tot het opsporingsonderzoek 'Bospolder' wordt gevormd door de komst van Angolese kinderen en een vrouw, die zich januari 2000 bij het Rotterdamse hoofdbureau van politie melden en asiel aanvragen. Alle kinderen melden dat zij door een man met een donkere huidskleur bij het bureau zijn gebracht, welke man later als verdachte wordt aangemerkt. De politie geeft de minderjarigen treinkaartjes en een routebeschrijving om zich onder begeleiding van de meerderjarige vrouw naar het AMC Rijsbergen te begeven. De politie volgt de groep en constateert dat de verdachte zich weer bij hen voegt op weg naar het station.

Al eerder is geconstateerd dat de verdachte de kinderen in de gaten houdt terwijl zij het politiebureau ingaan. Uit de observatieverslagen blijkt de verdachte de groep toe te spreken en maken de kinderen duidelijk dat zij hem begrijpen.

Vervolgens wordt de man aangehouden en de kinderen weer overgebracht naar het bureau. Tijdens het verhoor van de kinderen zeggen ze allemaal de aangehouden man niet te kennen. De verdachte wordt verhoord inzake het plegen van mensensmokkel, maar hij staat hiervoor niet terecht: de betrokken officier van justitie besluit het dossier vanwege een tekort aan bewijsmiddelen niet in te sturen naar het Openbaar Ministerie.

2.3.2 Het criminele samenwerkingsverband

Er is sprake van één van mensensmokkel verdachte persoon en zes gesmokkelde kinderen. De verdachte is geboren in Guinee en heeft in 1989 in Nederland op een andere naam asiel aangevraagd. Hij is later dat jaar weer teruggekeerd naar Nederland en heeft toen (hoe en op welke grond is onbekend) met zijn ware identiteit officiële verblijfsdocumenten gekregen. Hij is getrouwd geweest met een Antilliaanse vrouw, met wie hij een dochter heeft. Sinds vier jaar heeft de verdachte een vriendin en een tweede dochter. De verdachte verklaart vanaf 1999 als *sales manager* van farmaceutische producten voor een Engelse firma in Tanzania te werken. Ten tijde van zijn arrestatie is de verdachte op vakantie in Nederland om zijn kinderen te bezoeken. De verdachte verklaart dat hij niets weet van zijn betrokkenheid bij mensensmokkel en dat hij in Rotterdam is om echte Afrikaanse kleding te kopen. Hij beweert de mobiele telefoon die hij in zijn bezit heeft, te hebben geleend, maar uit onderzoek blijkt deze zijn eigendom te zijn. In het geheugen van deze mobiele telefoon staat een groot aantal telefoonnummers van personen afkomstig uit verschillende Afrikaanse landen geprogrammeerd. De verdachte wil verder geen enkele verklaring afleggen. De politie brengt zijn naam wèl in verband met financiële fraude in het verleden (1994).

Het is onduidelijk hoe de waarde van de verhalen van de gesmokkelde kinderen ingeschat moet worden. De politie houdt het erop dat het om standaardverhalen gaat die de smokkelaars de kinderen hebben ingefluisterd.

2.3.3 Werkwijze

Over de werkwijze staat in het dossier niet veel meer vermeld dan hierboven omschreven. De kinderen uit Angola worden bij een politiebureau afgezet en zijn geïnstrueerd asiel aan te vragen. Het dossier wordt gecomplementeerd met twee verschillende processen-verbaal van rechercheurs die later in januari en februari 2000 mannen hebben gevolgd die naar alle waarschijnlijkheid op soortgelijke wijze minderjarigen naar het hoofdbureau hebben gebracht met de instructie asiel aan te vragen.

Het dossier 'Bospolder' vermeldt niets feitelijks over de manier waarop deze minderjarigen zich in Nederland hebben kunnen vestigen. Wel zijn er op basis van de verklaringen die de gesmokkelden hebben afgelegd twee scenario's denkbaar. In het eerste komt een westerse man van onbekende leeftijd en herkomst naar voren die het beroep van hulpverlener heeft, zonder dat duidelijk is waar dit beroep wordt uitgeoefend, of wat het inhoudt. Deze westerse man zou per boot de kinderen van Angola naar Nederland hebben gebracht. Uit het verhaal van drie andere gesmokkelde kinderen komt echter

een onbekende Afrikaanse man naar voren – leeftijd onbekend en vermoedelijk van Angolese herkomst - die voor papieren zorgt en de kinderen per vliegtuig naar Nederland brengt. Beide verhalen zijn dermate vaag en onduidelijk dat de politie het vermoeden heeft met door smokkelaars verzonden en geïnstrueerde verhalen van doen te hebben. De rol van Rotterdam beperkt zich tot de plaats waar de minderjarigen zich melden om asiel aan te vragen.

2.3.4 Losse einden

Het dossier bevat tevens twee processen-verbaal van twee rechercheurs die in januari en februari 2000 twee mannen hebben gevolgd die (waarschijnlijk) op identieke wijze minderjarige asielzoekers naar het hoofdbureau hebben gebracht. Met deze observaties is verder niets gebeurd. In hoeverre de aangehouden verdachte heeft samengewerkt met de twee gevolgde mannen en/of wellicht deel uit heeft gemaakt van een samenwerkingsverband met hen en eventuele anderen, is dan ook onduidelijk gebleven. De officier vond de informatie uiteindelijk te mager om een operationeel opsporingsonderzoek te doen starten. De mannen in kwestie zijn dan ook niet vervolgd.

2.4 Het opsporingsonderzoek 'Cool'

2.4.1 Aanleiding

De aanleiding tot het opsporingsonderzoek 'Cool' vormt een melding van een vrouw - de latere verdachte V14 - bij de Rotterdamse politie van het ongewenste verblijf van twee vreemde mannen in haar huis in Rotterdam, eind januari 2000. De politie gaat met de vrouw naar het huis, treft er twee mannen aan en constateert dat de mannen geen verblijfsdocumenten hebben. De twee mannen worden overgebracht naar het politiebureau en gehoord. Tijdens het daarop volgende verhoor vertelt één van de mannen dat deze vrouw en haar echtgenoot betrokken zijn bij een smokkeloperatie van Hoek van Holland naar Engeland. Een maand na de melding houdt de Rotterdamse politie dezelfde vrouw aan op verdenking van artikel 197a WvSr (mensensmokkel). Haar echtgenoot verblijft op dat moment in een Franse cel voor mensensmokkel en wordt pas drie maanden later door de Nederlandse politie gearresteerd. Het Openbaar Ministerie vervolgt de twee verdachten inzake mensensmokkel.

2.4.2 Het criminele samenwerkingsverband

In het opsporingsonderzoek 'Cool' onderscheidt de politie twee verdachten. De als verdachte aangemerkte personen zijn twee legaal verblijvende personen afkomstig uit Iran en woonachtig in Rotterdam. Eén van de verdachten – een in Teheran geboren vrouw – heeft in Nederland asiel aangevraagd en beschikt inmiddels over de Nederlandse nationaliteit. Nadat deze in 1963 geboren vrouw een vluchtelingenstatus heeft gekregen laat ze haar anderhalf jaar jongere echtgenoot – de tweede verdachte – overkomen. De Iraanse man zit ten tijde van het opsporingsonderzoek in Frankrijk vast, waar hij een gevangenisstraf van vier maanden uitzit voor mensensmokkel.

Op basis van verklaringen van gesmokkelden doemt een beeld op dat het Nederlandse deel van het samenwerkingsverband op grote schaal mensen smokkelt. Gesmokkelden spreken over een wachttijd van twee weken om vanuit Nederland naar Calais te komen en uit correspondentie van de mannelijke verdachte met zijn echtgenote blijkt dat hij een schat aan gegevens over zijn criminele activiteiten op zijn computer heeft opgeslagen. Uit getuigenverklaringen van gesmokkelden blijkt dat de man van alle gesmokkelden foto's maakt en deze met andere persoonsgegevens in een computer invoert. Nadere analyse van de bij de huiszoeking in beslag genomen harde schijf en floppy's, die vermoedelijk vooraf door de dochter worden gewist, levert echter geen relevante informatie (meer) op.

Naast de twee verdachten zijn er in Nederland tenminste twee betrokkenen in het dossier aan te wijzen die de smokkelactiviteiten van de verdachten ondersteunen. Uit de getuigenverklaringen valt af te leiden dat deze personen – waaronder een broer of neef van de mannelijke verdachte – zorg droegen voor de (valse) reisdocumenten of look-a-like-paspoorten. Uit dezelfde verklaringen komt naar voren dat familieleden van gesmokkelden betrokken zijn bij individuele transporten van familieleden uit Iran naar Nederland en eventueel andere landen.

2.4.3 Werkwijze

Uit de verschillende verklaringen komt een beeld naar voren van een omvangrijk transnationaal samenwerkingsverband van mensensmokkelaars, verspreid over verschillende transitlanden, dat haar klanten voor een belangrijk deel in Iran werft. Hoe potentiële klanten in contact komen met leden van de smokkelorganisatie maakt het dossier niet duidelijk. In de verschillende transitlanden regelen leden van het samenwerkingsverband onderdelen van het transport van de gesmokkelden. De precieze verhoudingen worden in het dossier echter niet inzichtelijk. Er zijn door de Nederlandse politie drie 'trans-

porten' nader bekeken. Bij deze drie transporten bleek het telefoonnummer van de Nederlandse verdachte (V10) pas aan gesmokkelde personen gegeven te worden op het moment dat de Nederlandse verdachten aan zet waren. In totaal is er zicht op zes gesmokkelden over een periode van anderhalve maand. Over het totale aantal gesmokkelden heeft de politie geen aanwijzingen.

Uit de getuigenissen van de gehoorde gesmokkelden komt naar voren dat zij per deeltransport geld aan de smokkelaars moeten betalen. De reis wordt deels met (valse) documenten per vliegtuig afgelegd en deels verstopt in andere vervoermiddelen. Een andere getuige reist vanuit Iran verstopt in een vrachtwagen naar Nederland toe. In beide gevallen worden de gesmokkelden uiteindelijk door de Nederlandse verdachte opgehaald. In afwachting van een eventuele vervolgreis verblijven de gesmokkelden in een *safehouse* dan wel bij de verdachten in huis. Uit andere getuigenissen blijkt dat de mannelijke verdachte verschillende keren heeft geprobeerd gesmokkelde Iraniërs vanuit Nederland met de eigen auto naar Engeland te vervoeren. Ten minste twee keer is hij hierbij aangehouden, de laatste keer is hij in Frankrijk hiervoor veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier maanden en is hij tevens tot 'ongewenst vreemdeling' verklaard.

De activiteiten van de Nederlandse verdachten zijn mede afhankelijk van de wensen van de gesmokkelden (of hun familie). Zo hebben zij het transport van Iraniërs naar Australië geregeld, maar hebben ze ook reizen georganiseerd naar Harwich (Engeland) en naar Calais (Frankrijk, wellicht als einddoel Dover, Engeland). In Rotterdam wonen niet alleen de verdachten, maar bevindt zich ook een *safehouse* waar de gesmokkelde Iraniërs verblijven in afwachting van hun verdere reis. Ook de twee verdachten zelf nemen gesmokkelde Iraniërs op, in afwachting van hun verdere reis. De smokkelactiviteiten van het Iranese samenwerkingsverband zijn een exclusieve Iranese aangelegenheid: zowel de smokkelaars als de gesmokkelden komen uit Iran.

2.4.4 Losse einden

Het onderzoek heeft zich uitsluitend gericht op de in Nederland verblijvende verdachten van het samenwerkingsverband. Gedetailleerde informatie over eventuele verdachten en betrokkenen in andere landen ontbreekt vrijwel volledig. Hierdoor resteert slechts een zeer partiële kijk op een ogenschijnlijk uitgebreid transnationaal samenwerkingsverband, dat zich bezighoudt met het smokkelen van mensen vanuit Iran naar onder meer West-Europa.

2.5 Het opsporingsonderzoek 'Delfshaven'

2.5.1 Aanleiding

Het opsporingsonderzoek 'Delfshaven' wordt gestart nadat de Engelse douane in de haven van Dover de levenloze lichamen van 58 Chinezen en twee nog levende Chinezen vindt, verstoopt achter een lading tomaten in een koeltrailer van een Nederlandse vrachtwagen. Deze zaak heeft de nodige uitwerking op de publieke beeldvorming rondom mensensmokkel en de bestrijding van deze bij uitstek grensoverschrijdende vorm van (georganiseerde) criminaliteit. Eén van de hoofdverdachten blijkt tevens hoofdverdachte te zijn in een reeds lopend opsporingsonderzoek naar mensensmokkel waarbij Turkse Koerden met behulp van zeilboten naar Engeland worden gesmokkeld. Het dossier 'Delfshaven' bevat zes zaaksdossiers en is in tegenstelling tot bijna alle andere dossiers op een CD-ROM aangeleverd.¹² Drie van deze dossiers handelen over verschillende mensensmokkeltransporten, waaronder het fatale transport van 18 juni 2000.

Bij het eerste transport (begin december 1999) vanuit Nederland naar Engeland worden er waarschijnlijk twintig personen gesmokkeld. Bij het tweede transport rond begin april 2000 worden er 52 personen naar Engeland gesmokkeld en is de chauffeur aangehouden door de Engelse politie en verhoord. Op 18 juni 2000 vindt het derde transport plaats, waarbij zestig Chinezen worden gesmokkeld en slechts twee gesmokkelde Chinezen de vrachtwagen levend verlaten. De resterende drie zaaksdossiers gaan over respectievelijk valsheid in geschrifte, de criminele organisatie en, tot slot, doodslag. Het dossier dat handelt over 'valsheid in geschrifte' beschrijft de oprichting van een transportbedrijf en de aanschaf van een truck met oplegger door enkele leden van het criminele samenwerkingsverband met kennelijk de specifieke bedoeling het transport van 18 juni mogelijk te maken. Alle verdachten van het derde transport op 18 juni 2000 worden vervolgd terzake van artikel 197a, 140, en 287 WvSr.

2.5.2 Het criminele samenwerkingsverband

De politie houdt in eerste instantie vijftien verdachten aan met betrekking tot deze zaak. Twaalf verdachten worden in Nederland aangehouden. Twee verdachten, waaronder de Nederlandse chauffeur van het fatale transport en één in Londen woonachtige Chinese vrouw, worden gearresteerd in Engeland. Eén

¹² De 'Delfshaven' CD-ROM beslaat 735 mB aan gegevens. Naast het dossier 'Delfshaven' is overigens ook het dossier 'Spangen' op CD-ROM aangeleverd.

van de vier Turkse verdachten is ten tijde van de inzending van het dossier (30 november 2000) nog niet aangehouden en zal bijna twee maanden later worden aangehouden.

De politie vermoedt dat vanaf het najaar van 1999 tot april 2000 het samenwerkingsverband uit vijf personen bestaat: twee verdachten met Turkse achtergrond, twee verdachten, beide chauffeur van beroep, met Nederlandse achtergrond, en een onbekend persoon. Vanaf april 2000 breidt het politieke zicht op het samenwerkingsverband zich langzamerhand uit. Uiteindelijk is er sprake van zeven verdachten met de Nederlandse nationaliteit, één verdachte met de Chinese nationaliteit en twee verdachten van Turkse komaf. In de omschrijving van de 'organisatie' heeft de politie het over een structureel samenwerkingsverband dat volgens een min of meer vaste taakverdeling en vanuit hiërarchische verhoudingen samenwerkt. Dertien verdachten wordt naast mensensmokkel, deelname aan een criminele organisatie ook doodslag ten laste gelegd met als achterliggend doel uit winstbejag mensen vanuit Nederland via België naar Engeland te smokkelen.

De politie merkt in het desbetreffende zaaksdossier op dat de samenwerking tussen de verschillende leden niet louter een kwestie van het uitvoeren van opdrachten is, maar er "wordt ook gezamenlijk nagedacht over problemen en oplossingen met betrekking tot de mensensmokkel op 18 juni 2000". Wel heeft de politie op basis van onder meer de verklaringen van verdachten de overtuiging dat twee Turkse verdachten "leiding geven aan de andere verdachten en feitelijk de organisatoren zijn voor zover het betreft de mensensmokkeltransporten van Nederland, via België naar Groot-Brittannië". Eerdergenoemde voortvluchtige Turkse verdachte wordt door hen in het bijzonder als de leider gezien. Hij is ook als enige niet betrokken bij de uitvoering van feitelijke taken. De meeste Nederlandse verdachten worden door andere Nederlandse verdachten bij het samenwerkingsverband betrokken en kennen elkaar dan ook los van de mensensmokkeltransporten. Dit blijkt onder andere uit het de omstandigheid dat zij met de Turkse verdachten louter over mensensmokkel spreken, maar onderling ook met elkaar optrekken.

2.5.3 Werkwijze

Tot april 2000 zorgen twee Turkse verdachten voor de aanvoer van mensen die naar Engeland gesmokkeld willen worden. De twee Nederlandse chauffeurs verzorgen het feitelijke transport per vrachtwagen vanuit Nederland, via België naar Engeland. De Turkse verdachten betalen de Nederlandse chauffeurs bij een succesvolle tocht duizend gulden per gesmokkelde. Een verder onbekend gebleven verdachte neemt van de Nederlandse chauffeur de ge-

smokkelden in Engeland over. Tijdens de eerste transporten maakt het samenwerkingsverband gebruik van een vrachtwagen met een legale lading. Als deze vrachtwagen na afloop van het transport in april 2000 in beslag wordt genomen en de vrachtwagen van de tweede chauffeur wordt verkocht, gaan de verdachten op zoek naar een nieuwe manier van vervoer.

Voor het 'fatale transport' breidt het criminele samenwerkingsverband zich uit en vinden er verschillende besprekingen plaats, waarbij uiteindelijk wordt besloten bij de volgende operatie met een koelcontainer te gaan werken. De twee 'leidinggevende' Turkse verdachten verdelen de taken onder de 'nieuwkomers'. Zo moeten deze de huur van de loods regelen om de gesmokkelden in op te vangen en een vrachtwagen om hen te kunnen plaatsen. Met andere verdachten wordt de oprichting van een transportfirma besproken, de aankoop van een truck met oplegger binnen deze firma en de aanschaf van een koelcontainer en hoe deze er van binnen uit zal moeten zien. Bovendien regelt een van de Nederlandse verdachten een vrachtbrief en een deklading tomaten ter afscherming van de gesmokkelden in de koelcontainer.

De idee is dat de Chinezen eenmaal in Engeland aangekomen, asiel zullen aanvragen. Eén Chinese verdachte in Engeland heeft bij tenminste twee transporten die door het samenwerkingsverband zijn georganiseerd, voorafgaand aan de komst van een groep gesmokkelden contact gezocht met een advocatenbureau om hen voor te bereiden op de komst van een groep asielzoekers.

Uit verklaringen van de twee overlevenden van het transport blijkt dat zij 's avonds laat op 16 juni – twee dagen voor hun reis naar Engeland – op het Centraal Station in Rotterdam aankomen, te midden van de supportersdrukte na afloop van de voetbalwedstrijd Nederland–Denemarken in het kader van Euro 2000. Leden van het samenwerkingsverband halen op zondagochtend 18 juni de gesmokkelde Chinezen in gehuurde busjes op van twee *safehouses* en verzamelen ze in de gehuurde loods in Rotterdam, om hen in de koelcontainer plaats te laten nemen. De Chinezen krijgen vier jerrycans met water en vuilniszakken aangereikt, waarna de achterkant volledig wordt dichtgestouwd met dozen met tomaten. Een van de overlevenden weet te melden dat de vrachtwagen die middag rond 15.00 uur op weg gaat naar Engeland. De reis gaat naar Zeebrugge, van waaruit de overtocht naar Dover wordt gemaakt.

Rotterdam speelt een rol als de woonplaats voor een groot deel van de verdachten. Rotterdam is tevens de transitstad waar gesmokkelden zich vanuit verschillende landen verzamelen en waar zich in verschillende wijken de opvanghuizen voor de gesmokkelden bevinden.

2.5.4 Losse einden

Uit beschrijvingen van getuigen en andere informatie blijkt dat er bij de uitvoering van de smokkeloperaties veel meer mensen betrokken waren, personen die uiteindelijk niet als verdachte werden aangemerkt en buiten het onderzoek zijn gebleven. Zo wordt duidelijk dat de gesmokkelde Chinezen van het Centraal Station in Rotterdam werden opgehaald door personen wier identiteit in het opsporingsonderzoek onbekend is gebleven. Daarnaast is er sprake van dat op het lichaam van een van de tijdens het 'Dover-transport' overleden Chinezen een telefoonnummer van een Nederlandse politiemans is gevonden. De eventuele relaties van deze ambtenaar met het criminele samenwerkingsverband zijn onderzocht, maar nergens in het dossier blijkt wat de uitkomsten van dit (interne) onderzoek waren. Uitgangspunt van het onderzoek vormden de drie transporten. Aan de vraag hoe leden van het samenwerkingsverband aan hun klanten zijn gekomen, werd in het onderzoek geen aandacht besteed.

2.6 Het opsporingsonderzoek 'Bergpolder'

2.6.1 Aanleiding

Het opsporingsonderzoek 'Bergpolder' richt zich primair op mensenhandel. Om buitenlandse vrouwen in de Nederlandse prostitutie te werk te kunnen stellen, smokkelen leden van het samenwerkingsverband sommigen het land in. Andere vrouwen daarentegen reizen legaal op eigen documenten naar Nederland. Aanleiding tot het onderzoek is de aanhouding van een beperkt aantal illegaal in Nederland verblijvende vrouwen, die in de prostitutie werkzaam blijken. De Rotterdamse politie beschikt uiteindelijk over informatie van acht vrouwen die in Nederland in de prostitutie gedwongen zijn. Het opsporingsonderzoek wordt in februari 2000 gestart en begin augustus 2000 wordt het dossier naar het Openbaar Ministerie gestuurd.

2.6.2 Het criminele samenwerkingsverband

Het samenwerkingsverband bestaat uit zeven verdachten, vier mannen en drie vrouwen. Onder de verdachten bevinden zich vijf personen afkomstig uit Estland en twee personen uit Nederland.

Het samenwerkingsverband krijgt in belangrijke mate gestalte in familiale kring: vijf personen afkomstig uit Estland zijn aan elkaar verwant. V18, die door de politie als hoofdverdachte van het samenwerkingsverband wordt ge-

typeerd, regelt de vrouwen en (eenmalig) ook een minderjarig meisje in Estland. Hij zorgt ervoor dat de vrouwen, als ze eenmaal in Nederland zijn, in de prostitutie aan het werk worden gezet en gehouden. Hij ontvangt het geld van de vrouwen, beheert de ingenomen documenten en fungeert als contactpersoon zowel naar betrokkenen in Estland als naar de verdachten en betrokkenen in Nederland, waaronder de exploitanten van de seksgelegenheden. Een tweede verdachte is V16, de zuster van V18 en vooral verantwoordelijk voor de huisvesting van de slachtoffers in de omgeving van Rotterdam. Zij zorgt eveneens voor het vervoer van de vrouwen van en naar het werk binnen Nederland, incasseert soms ook de verdiensten van de vrouwen en fungeert bovendien als vervanger van V18 bij diens afwezigheid. Een derde verdachte, V20, is de partner van V16. Deze verdachte vervoert hoofdzakelijk de vrouwen van en naar hun werk. Een vierde familiaal gerelateerde verdachte is V17, de halfbroer van hoofdverdachte V18. Hij verricht verschillende activiteiten, waaronder het vervoeren van vrouwen vanuit Estland naar Nederland en het vervoeren van de vrouwen van en naar het werk in Nederland. Een vijfde Estse verdachte is in eerste instantie als slachtoffer door het samenwerkingsverband naar Nederland gehaald om in de prostitutie te werk worden gesteld. Zij is gedurende korte tijd verantwoordelijk voor het inwerken van de slachtoffers en incasseert het door andere slachtoffers verdiende geld. Als haar betrouwbaarheid in het geding komt, worden deze taken haar weer ontnomen. Naast deze vijf Estse verdachten zijn er ook twee Nederlandse verdachten: V15, een uitbaatster van privé-huizen waar de Estse vrouwen moeten werken, en V19, die verschillende sekscampers exploiteert waarin de vrouwen te werk worden gesteld.

2.6.3 Werkwijze

Er is informatie over acht verschillende 'smokkeloperaties' waarbij vrouwen naar Nederland worden gehaald. Sommigen maken de reis alleen, anderen doen dat samen met leden van de organisatie. De vrouwen reizen in het algemeen vanuit Estland via Zweden, Denemarken en Duitsland naar Nederland. Voor deze reizen wordt soms gebruik gemaakt van eigen documenten en soms worden er paspoorten (zogenaamde grijze paspoorten¹³) geregeld. In het dossier wordt in één geval melding gemaakt van een smokkelreis die via Polen liep.

¹³ Uit het dossier wordt niet duidelijk wat onder deze 'grijze paspoorten' moet worden verstaan. Uit de tapgesprekken van de verdachten zou men kunnen afleiden dat het om paspoorten van Russische oorsprong gaat. Verdachten wijzen erop dat men voor deze grijze paspoorten makkelijker een visum kan bemachtigen dan voor een paspoort uitgegeven door Estland.

In 1993 vindt de eerste smokkelactiviteit plaats. Vervolgens is er een periode waar weinig tot niets over bekend is. In 1999 wordt opnieuw aangevangen met de smokkelactiviteiten. Dit duurt tot begin 2000; op 16 februari van dat jaar wordt een voorbereidend onderzoek naar de organisatie gestart. Tussen de eerste en laatste smokkelactiviteit zit dan een periode van ongeveer zeven jaar. De reis naar Nederland verloopt soms met eigen documenten, maar er is in andere gevallen sprake van gekochte en/of vervalste paspoorten. Het dossier biedt op dit punt weinig informatie.

De slachtoffers worden door de hoofdverdachte, al dan niet in samenwerking met andere personen uit het samenwerkingsverband, naar Nederland gebracht. De vrouwen spreken geen Nederlands en het ontbreekt hen veelal aan geld. Alle verdiensten uit de prostitutie moeten worden afgedragen aan het samenwerkingsverband. De vrouwen kunnen evenmin vrijelijk beschikken over hun paspoort. Ze moeten lange periodes achter elkaar doorwerken, vrije dagen zijn er niet of nauwelijks bij.

De hoofdverdachte meet zich in Nederland een rol als loverboy aan. Als de vrouwen verliefd op hem zijn geworden of in een afhankelijke positie ten opzichte van hem zijn gebracht, worden ze in het gareel gehouden door bedreigingen met geweld. De hoofdverdachte heeft overigens met de onderhavige vrouwen uiteenlopende relaties; afspraken die de hoofdverdachte met zijn vrouwen maakt, zijn in sterke mate afhankelijk van de kwaliteit van deze relatie. Geweld maakt structureel deel uit van de werkwijze van het criminele samenwerkingsverband: slaan, opsluiting, chantage en het achterhouden van het paspoort behoren tot de standaardmaatregelen om de vrouwen onder de duim te houden. Sommige vrouwen zijn ervan overtuigd dat de hoofdverdachte na verloop van tijd met hen zal trouwen.

Buiten het feit dat in de periode 1999-2000 in ieder geval acht vrouwen worden gesmokkeld, is over verdere smokkeloperaties niets bekend. Het aantal gesmokkelde vrouwen verschilt per reis. Tijdens de meeste reizen wordt er één vrouw gesmokkeld, in twee gevallen verloopt dit anders en worden er twee, respectievelijk drie vrouwen tegelijkertijd naar Nederland gebracht. Rotterdam en directe omgeving zijn van betekenis als woon- en werkplaats van zowel de verdachten als de gesmokkelde vrouwen.

2.6.4 Losse einden

De opsporingsactiviteiten hebben zich in het bijzonder gericht op de bedrijvigheden van het samenwerkingsverband op het gebied van mensenhandel. Informatie over de manier waarop deze vrouwen werden geworven en in het

bijzonder over de eventuele smokkel naar Nederland is niet of nauwelijks verzameld.

2.7 Het opsporingsonderzoek 'Westen'

2.7.1 Aanleiding

Na de Dover-zaak neemt een vervoersbedrijf uit Rotterdam contact op met de Rotterdamse politie om te melden dat men op het bedrijfsterrein in de haven met enige regelmaat met illegale vreemdelingen wordt geconfronteerd. Een en ander leidt tot een inventariserend onderzoek, waaromtrent in een proces-verbaal wordt vastgesteld: "In juli 2000 wordt door de recherche Rivierpolitie een aanvang gemaakt met een inventarisatie van het aantreffen van illegale migranten op een drietal bedrijfsterreinen in de haven van Rotterdam. Deze inventarisatie levert het vermoeden op dat een internationale criminele organisatie zich kennelijk op grote schaal schuldig maakt aan mensensmokkel en mogelijk daaraan gerelateerde strafbare feiten". Een inventarisatie van het aantal aangetroffen illegale vreemdelingen op deze bedrijfsterreinen laat zien dat voor de periode maart tot oktober 2000 tenminste 167 illegale vreemdelingen zijn aangetroffen. In januari 2001 start het opsporingsonderzoek "Westen" (naar de huiftrailers waar veel gesmokkelden het laatste deel van hun reis naar Engeland in afleggen) naar de in Nederland woonachtige en werkzame leden van deze criminele organisatie. Het onderzoek strekt zich uit over de periode 28 november 2000 tot en met oktober 2001.

Het opsporingsonderzoek 'Westen' heeft al met al betrekking op 42 smokkeloperaties en twee verschillende samenwerkingsverbanden, die onafhankelijk van elkaar mensen smokkelen en voor een beperkt aantal zaken samenwerking hebben gezocht. Dientengevolge worden hier onderscheiden de dossiers 'Nieuwe Westen' en 'Oude Westen'. Bij 'Nieuwe Westen' hoort een relatief etnisch homogene dadergroep waarvan de leden overwegend een Turks-Koerdische achtergrond hebben. Bij 'Oude Westen' is de dadergroep heterogener wat betreft de herkomstlanden, maar zijn de door de politie als 'belangrijkst' aangemerkte verdachten allen van Ethiopische origine. Leden van de samenwerkingsverbanden zijn tot aan hun arrestatie rond oktober 2001 geweest in het smokkelen van mensen.

Gedurende het "Westen'-onderzoek' wordt vastgesteld dat twee samenwerkingsverbanden zich – onafhankelijk van elkaar - zodanig hebben georganiseerd, dat het mogelijk is om enerzijds illegale migranten binnen Nederland

te brengen, hen te (laten) huisvesten, te (laten) verzorgen en te voorzien van vervalste identiteitspapieren om zodoende ogenschijnlijk legaal naar Engeland te kunnen reizen ('Oude Westen'), en anderzijds illegale migranten binnen Nederland te brengen, hen te (laten) huisvesten, te laten verzorgen en hen via huiftrailers naar Engeland te laten smokkelen ('Nieuwe Westen'). Leden van de twee samenwerkingsverbanden wordt mensensmokkel ten laste gelegd, evenals deelname aan een criminele organisatie (art. 140 WvSr), het vervalsen van reisdocumenten (231 WvSr) en in een enkel geval ook opzetheling (art. 416 WvSr) en handel in verdovende middelen (art 2 OW).

Tijdens de onderzoeksperiode naar de dadergroeperingen probeert de Turkse organisatie in Nederland en Turkije in samenwerking met de Ethiopische organisatie om ongeveer honderd Somaliërs vanuit Istanbul per boot naar Griekenland te vervoeren. Deze poging tot samenwerking strandt en het transport van de Somaliërs wordt uiteindelijk niet gerealiseerd.

2.7.2 Het criminele samenwerkingsverband ('Nieuwe Westen')

In 'Nieuwe Westen' onderscheidt de politie acht verdachten, voornamelijk met de Turkse nationaliteit en van Turks-Koerdische origine; daarnaast zijn er twee verdachten met de Albanese nationaliteit. Het criminele samenwerkingsverband bevindt zich voor een deel in Nederland (Den Haag en omgeving) en voor een deel in Istanbul, Turkije, en werkt vooral in tweetallen. Deze groep bestaat in Turkije onder anderen uit V6 en V1, reisagenten en organisatoren, en V2, die de transporten vanuit Turkije naar Europa realiseert. V6 woont in eerste instantie illegaal in Nederland. In Nederland bestaat de organisatie uit twee personen uit Turkije (V4 en V8), die contact onderhouden met de twee leden in Turkije. V4 is een neef van de in Turkije verblijvende V6 en de illegaal verblijvende V8 staat bij V4 in het krijt, omdat laatstgenoemde hem heeft geholpen met zijn eigen komst naar Nederland. Als gesmokkelden eenmaal aankomen, worden ze opgevangen en overgedragen aan wederom twee andere Turken (V7 en V5). Zij organiseren vaak het laatste stuk vervoer naar de huiftrailers en overhandigen de gesmokkelden aan twee illegaal in Nederland verblijvende Albanezen (V9 en V3). Deze twee Albaniërs verzorgen het laatste en meest riskante deel van het traject en plaatsen de vreemdelingen in huiftrailers op afgesloten bedrijfsterreinen in de Rotterdamse haven.

Het Turks-Koerdische samenwerkingsverband kan gekarakteriseerd worden als drie subgroepjes, die op eigen wijze met de andere subgroepjes zijn verbonden: in sommige gevallen op basis van familiebanden (V6 en V4), in ander gevallen op basis van gedeelde herkomst en vriendschap (V4 en V7), soms ook op basis van gecreëerde afhankelijkheid (V4 en V8). Leden van het

samenwerkingsverband (in het bijzonder V4 en V8) onderhouden ook contacten met smokkelaars in andere West-Europese landen als Frankrijk en België.

Van de tien oorspronkelijke verdachten moeten er uiteindelijk vier voor de rechter verschijnen op verdenking van mensensmokkel, het produceren van en de handel in valse documenten en deelname aan een criminele organisatie. Deze vier verdachten worden uiteindelijk veroordeeld tot gevangenisstraffen variërend van 219 dagen tot dertig maanden (met aftrek van voorarrest). Een Turks echtpaar blijkt ten onrechte als verdachte te zijn aangemerkt en is 'slechts' door het samenwerkingsverband gesmokkeld. Twee verdachten – de Albaniërs – kunnen niet worden aangehouden en de twee resterende verdachten worden vrijgesproken.

2.7.3 Werkwijze (Nieuwe Westen)

De smokkel vanuit Turkije richt zich vooral op Turkse Koerden die zich in Istanbul verzamelen in afwachting van hun verdere vervoer naar West-Europa. Het samenwerkingsverband regelt normaal gesproken geen reisdocumenten voor de gesmokkelden. Vanuit Istanbul worden de gesmokkelden in groepen in vrachtauto's vervoerd. Het eerste deel van de reis verloopt soms ook met behulp van een boot of vliegtuig. De routes naar Nederland lopen via Bosnië en Frankrijk naar Nederland in een geprepareerde vrachtauto en/of trein; of via Hongarije, Tsjechië en Duitsland naar Nederland. De Turkse Koerden verzamelen zich in Den Haag, waarna contact wordt gezocht met andere leden van het samenwerkingsverband, die de lokale opvang regelen. De gesmokkelde Koerden worden tijdelijk opgevangen in hotels, in huizen van de smokkelaars en vaak ook bij in Nederland woonachtige familieleden. Uiteindelijk worden de gesmokkelden door leden van het samenwerkingsverband naar het Rotterdamse havengebied gereden en naar trailers geloodst met eindbestemming Engeland. Verscherpte controles leiden er uiteindelijk toe dat leden van het samenwerkingsverband contact zoeken met leden van het samenwerkingsverband die centraal staan in 'Oude Westen' en die in staat zijn valse documenten aan te leveren. In het dossier komt niet naar voren dat leden van het samenwerkingsverband geweld gebruiken tegenover hun klanten.

Uit het dossier blijkt een sterke betrokkenheid van de legale Turks-Koerdische gemeenschap in Nederland. Familieleden en/of vrienden van de gesmokkelden stellen zich niet alleen vaak financieel garant voor de smokkel van hun familielid, ook leveren zij soms paspoorten om de reis te faciliteren en bieden zij in voorkomende gevallen een voorlopig onderdak aan hun gesmokkelde familieleden en/of vrienden. Anders dan in de hiervoor aangedui-

de zaken komt Rotterdam in 'Nieuwe Westen' niet in beeld als de woonplaats van verdachten, maar veeleer als locatie waar zij hun smokkelactiviteiten ondernemen. Gesmokkelden worden op Rotterdamse haventerreinen in de huiftrailers geplaatst. Verdachten gebruiken Rotterdam vooral om deze beschikbare logistieke faciliteiten.

2.7.4 Losse einden ('Nieuwe Westen')

Ook in deze zaak blijft onduidelijk hoe het samenwerkingsverband buiten Nederland opereerde en wie er allemaal bij betrokken waren. De in Turkije woonachtige hoofdverdachte V4 is na naspeuring door de Turkse politie spoorloos verdwenen en hoe de Turkse organisatoren het transport naar Nederland realiseerden blijft daardoor onduidelijk. Ook is het zeer goed mogelijk dat de in Nederland verblijvende verdachten slechts één locatie 'verzorgden', naast wellicht vele andere, elders in West-Europa. Wellicht beschikten de Turken in Istanbul over relevante contacten in verschillende landen waarheen mensen gesmokkeld werden. Duidelijk is wel dat ze diverse contacten in Turkije erop nahielden, die elk een eigen route in Europa vertegenwoordigden.

2.7.5 Aanleiding ('Oude Westen')

Uit afgeluisterde telefoongesprekken van een van de Turks-Koerdische verdachten in Nederland blijkt dat zij contacten onderhouden met personen buiten het eigen samenwerkingsverband. Deze contacten vinden plaats ten tijde van de MKZ-crisis, die leidt tot een verscherpt toezicht in de Rotterdamse havens. De Turken gaan op zoek naar geschikte locaties buiten Rotterdam en naar leveranciers van (valse) reis- en verblijfsdocumenten. Ze blijken terecht te komen bij het criminele samenwerkingsverband van V11, een in Den Haag wonende man met de Ethiopische én de Nederlandse nationaliteit. V11 maakt gebruik van drie Nederlandse mobiele telefoons en één Engelse mobiele telefoon, die allemaal worden afgeluisterd. Uit de afgeluisterde telefoongesprekken komt naar voren dat V11 veel door Europa reist en vooral veel naar Londen gaat. Hij onderhoudt telefonische contacten over de hele wereld; de meeste gesprekken die worden afgeluisterd gaan op de een of andere wijze over mensensmokkel. Net als het samenwerkingsverband uit 'Nieuwe Westen' telt ook de criminele organisatie in 'Oude Westen' acht verdachten. Vijf van hen worden veroordeeld tot straffen variërend van zes tot 36 maanden.

2.7.6 Het criminele samenwerkingsverband ('Oude Westen')

Het samenwerkingsverband dat centraal staat in 'Oude Westen' telt acht door de politie als verdacht aangemerkte personen, van verschillende nationaliteit.

Eén van de verdachten van mensensmokkel die zich in het bijzonder bezighoudt met het vervalsen van reisdocumenten blijkt ook betrokken te zijn bij de handel in verdovende middelen en zal daar later ook in Frankrijk voor veroordeeld worden. De verdachten komen uit vijf verschillende landen: Algerije (3), Eritrea (1), Ethiopië (2), Libanon (1) en Suriname (1). Ten minste twee verdachten ontbreekt het aan geldige verblijfsdocumenten voor Nederland; drie verdachten bezitten de Nederlandse nationaliteit.

Hoofdverdachte V11 coördineert en organiseert de transporten. Hij beschikt over een wereldwijd netwerk van contacten, die hij telefonisch onderhoudt. V11 heeft zelf een achtergrond als asielzoeker en staat onder Ethiopiërs bekend als iemand die mensen naar Engeland smokkelt. Deze smokkel betreft vooral landgenoten. Een poging om zijn klantenkring uit te breiden naar India faalt, omdat één van de eerste transporten met een Indiër is mislukt. Naast V11 spelen er anderen een rol in 'Oude Westen' als specialisten. Zo zijn er ten minste drie personen die zich bezighouden met het aanleveren van valse, vervalste of gestolen documenten. Eén van de Algerijnen (V12) heeft zich gespecialiseerd in het vervalsen van gestolen identiteits- en reisdocumenten.

2.7.7 Werkwijze ('Oude Westen')

V11 en de andere leden van het samenwerkingsverband smokkelen illegalen vanuit Somalië, Ethiopië en Soedan naar Europa. Soms gebeurt dit met gebruik van valse reisdocumenten, via reguliere lijnvluchten, waarbij als voorlopige bestemming vooral de vliegvelden van Brussel en Frankfurt in trek zijn. De illegalen worden uiteindelijk ondergebracht in de Haagse woning van V11 of in woningen van andere leden van het samenwerkingsverband in Rotterdam, Utrecht of een andere stad in Nederland. Met gebruik van valse paspoorten worden illegalen via de lijnbusdiensten van Eurolines vanuit Nederland via Calais naar Londen gesmokkeld. In Londen (Victoria-Station) worden de illegalen opgevangen door andere leden van de organisatie van V11. De vervalste paspoorten worden ingenomen voor hergebruik.

Tot het samenwerkingsverband behoren onder meer professionele paspoortvervalsers, helers en kapsters die de gesmokkelden zodanig behandelen, dat ze kunnen doorgaan voor de houders van bestaande documenten. Rotterdam speelt uitsluitend een rol als opstapplaats voor passagiers voor de Eurolines.

2.7.8 Losse einden ('Oude Westen')

Uit het dossier wordt niet duidelijk hoe de samenwerking met de dadergroep van 'Nieuwe Westen' tot stand is gekomen en in welke mate men nu uiteindelijk heeft samengewerkt. Onduidelijk is ook hoeveel personen deze etnisch heterogene dadergroep naar Nederland en Engeland heeft gesmokkeld.

2.8 Het opsporingsonderzoek 'Middelland'

2.8.1 Aanleiding

Het opsporingsonderzoek 'Middelland' biedt een beperkt zicht op een Chinese smokkelorganisatie, die naar alle waarschijnlijkheid een grotere omvang kent. Het vooronderzoek begint eind februari 2003, drie maanden later wordt het dossier naar het OM ingestuurd. De directe aanleiding vormt de aangifte van afpersing en diefstal van een Chinese eigenaar van een Antilliaans afhaalcentrum. De Chinese eigenaar wordt door een voormalige employee afgeperst voor een bedrag van 38.000 euro. Als de eigenaar ter plekke aangeeft niet over zoveel geld te beschikken, wordt hij door andere aanwezigen geschopt en geslagen, zet één van hen de eigenaar een pistool tegen het hoofd en laat hem beloven binnen een week met het geldbedrag te komen. De eigenaar meldt zich echter bij de politie en doet aangifte met vermelding van de namen van de vermoedelijke daders. Als de telefoon van de van afpersing verdachte persoon wordt getapt, blijkt dat deze Chinees zich eveneens met mensensmokkel bezighoudt.

In de nacht van 28 februari op 1 maart verricht de politie een inval in de woning van deze verdachte en treft zij ook dertig gesmokkelde Chinezen aan, waaronder acht minderjarigen. De politie arresteert twee verdachten, die worden vervolgd terzake van artikel 197a (mensensmokkel) respectievelijk medeplichtigheid daaraan. Twee andere verdachten (kadastraal eigenaar van het *safehouse* en de formele bewoner van het *safehouse*) worden niet aangehouden maar staan gesignaleerd.

2.8.2 Het criminele samenwerkingsverband

Er is naar alle waarschijnlijkheid een zeer beperkt zicht op het grotere samenwerkingsverband. Er worden uiteindelijk twee verdachten aangehouden, twee verdachten staan gesignaleerd en daarnaast is er sprake van ten minste één actief betrokkene die niet als verdachte wordt aangemerkt. Een recher-

cheur omschrijft de twee verdachten die als eersten worden aangehouden als “loopjongens van de Chinese maffia die zich ook bezighouden met afpersing en andere minder frisse zaken”. De opdrachtgever, voor zover er althans sprake is van één opdrachtgever, blijft anoniem.

Uit het dossier komt een beeld van het samenwerkingsverband naar voren als zijnde professioneel, ook in die zin dat de leden zorgdragen voor een goede afscherming naar buiten toe. Zo wordt het zogenaamde ‘imei-nummer’ van de mobiele telefoon van de opdrachtgever na de arrestatie van de verdachten niet meer gebruikt. Eén van de verdachten, die in eerste instantie zelf door het samenwerkingsverband naar Nederland is gesmokkeld, houdt zich vooral bezig met de alledaagse zorgen voor een *safehouse*, de andere verdachte houdt zich daarnaast met afpersing bezig.

2.8.3 Werkwijze

In de woning van één van de verdachten treft de politie ongeveer dertig gesmokkelde Chinezen aan, waaronder enkele minderjarigen, waarvan een deel voor grote bedragen vanuit China naar West-Europa is gesmokkeld. Uit een andere verklaringen blijkt dat sommigen in Duitsland of Frankrijk met de belofte van werk zijn geronseld en daarna in Nederland zijn opgesloten, voor de smokkelaars een pressiemiddel om van de familie in China nog meer geld te kunnen vangen. Sommige gesmokkelden zijn van plan asiel aan te vragen, anderen verklaren hier te zijn om te kunnen werken en geld te verdienen. De meeste aangetroffen Chinezen beschikken niet meer over hun paspoort (ingenomen door leden van het samenwerkingsverband) en verblijven vaak al enkele weken in het *safehouse*.

Geweld maakt deel uit van de werkwijze van leden van het samenwerkingsverband. Ten minste één getuige verklaart dat hij samen met enkele andere gesmokkelden in het *safehouse* is mishandeld, omdat hij ‘s nachts een raam had opengezet. Een andere aangetroffen Chinees verklaart gezien te hebben hoe andere hem onbekende Chinezen in het *safehouse* werden geslagen, omdat leden van het samenwerkingsverband geld van hen wilde hebben. Meer in het algemeen brengt voor de gesmokkelde Chinezen ongehoorzaamheid een verhoogd risico op mishandeling met zich mee.

Rotterdam speelt net als in ‘Nieuwe Westen’ bovenal een rol als transitstad: gesmokkelde migranten verzamelen zich hier in een *safehouse* om uiteindelijk verder te migreren naar Engeland.

2.8.4 Losse einden

Vertegenwoordigers van de politie Rotterdam-Rijnmond, district Feijenoord-Ridderster, wijzen erop, dat zij deze zaak zonder succes hebben aangekaart bij de Regionale Recherchedienst en de Zeehavenpolitie. Beide opsporingsinstanties zagen hierin geen heil. Het district kreeg daardoor deze zaak weer terug; men typeert de zaak zelf als "een onderzoek van grote slagen en snel thuis...". Er bestaan vermoedens dat verdachten uit dit dossier verbonden zijn aan het samenwerkingsverband in het dossier 'Spangen'. Onduidelijk is in hoeverre de eerste verdachte met voorbedachte rade bij de eigenaar van het Antilliaanse afhaalhuis is gaan werken met het idee inzicht te krijgen in de omzet en op basis daarvan een 'afpersom' te bepalen, of dat hij dit plan pas gaandeweg zijn werk aldaar heeft opgevat.

2.9 Het opsporingsonderzoek 'Schiemond'

2.9.1 Aanleiding

De aanleiding tot het opsporingsonderzoek dat de RRD in november 2000 in gang zet, ligt besloten in de vrijwillige aangifte van mensenhandel van twee vrouwen enkele maanden eerder in Utrecht. De politie aldaar start een vooronderzoek en komt uit bij een verdachte die in Rotterdam woonachtig is en bij andere illegaal verblijvende prostituees, die ook in Rotterdam verblijven en werken. 'Schiemond' is net als het opsporingsonderzoek 'Bergpolder' primair een vrouwenhandelzaak, waarin tot op zekere hoogte tevens sprake is van mensensmokkel (volgens de juridische definitie). Het opsporingsonderzoek richt zich primair op het vergaren van bewijsmateriaal met betrekking tot de handel in vrouwen.

De Regionale Recherchedienst onderscheidt vier verdachten. Twee verdachten worden uiteindelijk vervolgd terzake van vrouwenhandel (art. 250 WvSr). Een verdachte vrouw en man worden niet vervolgd. Uit het dossier kan alleen worden opgemaakt dat de hoofdverdachte in hoger beroep conform de tenlastelegging wordt veroordeeld tot een gevangenisstraf van negen jaren. Over de straffen die de andere verdachten krijgen doet het dossier geen verdere uitspraken. Uit het gesprek met één van de betrokken rechercheurs blijkt dat de hoofdverdachte eveneens voor verkrachting is veroordeeld. De hoofdverdachte, zijn vriendin en zijn zoon hebben zich op hun zwijgrecht beroepen en geen verdere verklaringen afgelegd.

2.9.2 Het criminele samenwerkingsverband

De Regionale Recherche Dienst onderscheidt vier verdachten; een 39-jarige man geboren in het voormalige Joegoslavië met de Nederlandse nationaliteit en een Roma-identiteit, zijn 25-jarige Poolse vriendin, zijn 23-jarige zoon en een 39-jarige chauffeur afkomstig uit Estland, die via de herkomststreek gelieerd is aan de hoofdverdachte. De hoofdverdachte – ongeschoold maar uitermate intelligent aldus één van de betrokken rechercheurs - is in 1997 al aangehouden voor misdrijven op het gebied van verdovende middelen en souteneurschap, in het bijzonder met betrekking tot minderjarigen. Daarvóór al is hij in andere landen, onder meer Italië, veroordeeld voor andere delicten: diefstal onder verzwarende omstandigheden, kidnapping, valsheid in geschrifte m.b.t. een reispas, en aanranding. Ondanks dit indrukwekkende strafblad is hij er in 1999 in geslaagd de Nederlandse nationaliteit te bemachtigen. De RRD vermoedt dat de vriendin van de hoofdverdachte tevens het eerste 'slachtoffer' van de hoofdverdachte is, maar dat ze zover is 'opgeklommen' dat ze bij zijn afwezigheid zijn taken overneemt. V14, de zoon van de hoofdverdachte, vervoert slachtoffers naar en van de werkplekken. V14 wordt ook door zijn vader ingezet bij het verkrijgen van onroerend goed in Rotterdam, om het met de vrouwenhandel verdiende geld wit te wassen. V13, de chauffeur, wordt pas later bij het samenwerkingsverband gehaald. Hij wordt door de hoofdverdachte benaderd om op de slachtoffers te letten en om de slachtoffers naar hun werkplek te rijden.

Naast deze door de politie als verdachte aangemerkte personen zijn er nog verschillende anderszins betrokkenen. Ten minste drie betrokkenen werven meisjes in de verschillende bronlanden, die in de Nederlandse prostitutie kunnen gaan werken, in eerste instantie op 'vraag' vanuit Nederland, later onafhankelijk van de vraag. Daarnaast zijn hier te lande verschillende autochtone Nederlanders betrokken bij deze vrouwenhandel, waaronder de eigenaresse van een seksclub, de beheerder van sekscampers en vervoerders. Betrokkenen in deze zaak zijn voorts ten minste vier rechtspersonen; twee hiervan heeft de hoofdverdachte met het oog op de illegale bedrijvigheden opgericht.

2.9.3 Werkwijze

Lokale contacten in verschillende Oost-Europese landen ronselen – soms onder valse voorwendselen - de jonge vrouwen. Voor de reizen naar Nederland regelt de hoofdverdachte valse papieren. Maar ook komt het voor dat grenzen (zoals die tussen Polen en Duitsland) illegaal worden overschreden. Dankzij een gevarieerd netwerk van contacten in de bron- en doorgangslan-

den kan men beschikken over valse papieren en *safehouses*. Het opsporingsonderzoek biedt echter nauwelijks inzage in hoe de vrouwen naar Nederland reizen. Afhankelijk van het bronland wordt er een route gekozen, maar de belangrijkste route loopt in ieder geval via Polen. Hier moet menig slachtoffer het eigen paspoort inleveren bij de hoofdverdachte, om vervolgens een vals paspoort te krijgen. Sommigen worden naar Duitsland gereden of gevaren, anderen daarentegen moeten door de Oder waden. De hoofdverdachte haalt in een aantal gevallen zelf de vrouwen met zijn auto in Duitsland op. In Polen wordt in sommige gevallen gebruik gemaakt van een *safehouse*, waar volgens verklaringen van de slachtoffers ook anderen verblijven, soms zelfs in gezinsverband. Een aantal reizen verloopt via Tsjechië.

Eenmaal in Nederland worden de vrouwen in de prostitutie gedwongen, hetzij in gehuurde campers in de directe omgeving van Rotterdam, hetzij in een Rotterdamse seksclub, vaak ook allebei. Al het geld dat de vrouwen verdienen, moeten zij inleveren bij de hoofdverdachte. Geweld en dreiging met geweld – zowel fysiek als geestelijk – worden structureel toegepast om de vrouwen in het gareel te houden. Naast het gedwongen tekenen van contracten en een strikt boetesysteem voor allerhande overtredingen, zijn verkrachting, mishandeling en de dreiging hiermee beproefde middelen om de vrouwen onder druk te zetten. Men dreigt ook video-opnames van de vrouwen naar hun ouders te sturen, of de vrouwen door te verkopen aan Turkse organisaties.

Al met al worden door het samenwerkingsverband tenminste vijftien vrouwen – over hen is althans min of meer uitgebreide informatie beschikbaar – naar Nederland gesmokkeld en in de prostitutie te werk gesteld. Deze vrouwen, afkomstig uit de Oekraïne, Moldavië, Polen, Slowakije, Tsjechië, Wit-Rusland en Rusland, worden door leden van het samenwerkingsverband hiertoe benaderd, al dan niet onder valse voorwendselen. Sommige vrouwen zijn dus op de hoogte van hetgeen hen te wachten stond, de meesten echter niet. De vrouwen worden uiteindelijk aangetroffen in een aantal campers in de omgeving van Rotterdam en in een sekshuis in Rotterdam-Centrum, dat door een Nederlandse vrouw werd gerund.

De vrouwen worden geslagen, geschopt en bedreigd met klappen en trappen. Het samenwerkingsverband maakt niet of nauwelijks gebruik van transnationale relaties om hun criminele activiteiten succesvol te kunnen verrichten.

2.9.4 Losse einden

De opsporingsactiviteiten hebben zich in het bijzonder gericht op de bedrijvigheden van het samenwerkingsverband op het gebied van mensenhandel. Informatie over de manier waarop deze vrouwen zijn geworven en over de eventuele smokkel naar Nederland is niet of nauwelijks verzameld.

Afgezien van de hierboven beschreven operaties hebben volgens de RRD leden van het samenwerkingsverband nog een onbekend aantal mannen (en één kindermeisje) voor het verrichten van zwart werk naar Nederland gesmokkeld. Zomin over de werving en de route naar Nederland als over de tewerkstelling van deze mannen is informatie in het dossier aanwezig. Aangenomen mag worden dat de wijze van reizen van de mannen niet structureel zal afwijken van wat uit de verklaringen van de vrouwen naar voren komt.

2.10 Het opsporingsonderzoek 'Spangen'

2.10.1 Aanleiding

Het in dit hoofdstuk eerder beschreven opsporingsonderzoek 'Delfshaven', dat in juni 2000 wordt gestart na de vondst van de 58 gestikte Chinezen en de twee Chinezen die het transport naar Dover hadden weten te overleven, heeft tot doel de hiervoor verantwoordelijke personen op te sporen en te vervolgen. Voor politie en justitie levert 'Delfshaven' weliswaar informatie op over degenen die verantwoordelijk worden geacht voor de feitelijke uitvoering van het zogenaamde 'Dover-transport', maar de uiteindelijke 'opdrachtgevers' heeft men daarmee nog niet in het vizier gekregen. Om deze opdrachtgevers te kunnen vervolgen starten het OM Zwolle en het kernteam Noord en Oost-Nederland een separaat opsporingsonderzoek onder de naam 'Spangen'. Restinformatie uit 'Delfshaven' en andere opsporingsonderzoeken vormen het vertrekpunt voor het onderhavige opsporingsonderzoek.

Het onderzoeksdossier, dat is gedigitaliseerd op drie CD-ROMS,¹⁴ bestaat dertien zogenaamde 'zaaksdossiers'. Zeven hiervan betreffen even zovele mensensmokkeltransporten in de periode 1997 – februari 2002, waaronder om te beginnen het zogenaamde 'Dover-transport' (dat ook in 'Delfshaven' is beschreven). In twee zaaksdossiers wordt mensensmokkel over een specifieke periode beschreven, veelal op basis van eerder verricht opsporingsonderzoek. Twee zaaksdossiers handelen over het aantreffen van respectievelijk 52 en 26 illegale vreemdelingen in twee verschillende Rotterdamse opvanghui-

¹⁴ In totaal gaat het om meer dan 1,2 GB aan gegevens (in verschillende vormen).

zen. In één zaaksdossier wordt de criminele organisatie beschreven en in een laatste zaaksdossier de onder de Wet Wapens en Munitie vallende voorwerpen.

2.10.2 Het criminele samenwerkingsverband

De politie merkt binnen het criminele samenwerkingsverband veertien personen als verdachten aan. Het merendeel van deze verdachten bezit de Chinese nationaliteit (zeven personen), vier verdachten beschikken over de Nederlandse nationaliteit, maar zijn van Chinese komaf. Hiernaast is er één verdachte met de Nederlandse nationaliteit die in Suriname is geboren. De herkomst van (vermoedelijk) één Chinees is onduidelijk. Deze verdachte is naar alle waarschijnlijkheid naar het buitenland gevlucht en is als enige verdachte in Nederland niet aangehouden

In het bij het Algemeen Relas van Onderzoek (hierna ARVO) bijgevoegde analyseschema van de veronderstelde dadergroepering visualiseert de politie een hiërarchische organisatie. Aan het hoofd van het samenwerkingsverband zet de politie een Chinese vrouw, die in de media genoegzaam bekend is geworden onder de naam Sister P.. Op basis van haar onderzoek concludeert de politie dat deze Chinese vrouw (geboren in 1966, in het bezit van de Nederlandse nationaliteit en woonachtig in Rotterdam) ten minste sinds 1997 actief is in de mensensmokkel. Na 2000 zou Sister P. de dagelijkse leiding van de mensensmokkel vanuit China naar Nederland en uiteindelijk Engeland aan anderen hebben overgedragen. Volgens de politie stuurt Sister P. de mensensmokkeltransporten wel degelijk aan, maar is ze inmiddels niet meer direct betrokken bij de dagelijkse leiding. De 'feitelijke leiding', om in termen van de politie te spreken, zou in handen zijn van twee Chinese broers. In Nederland sturen dezen vermoedelijk de activiteiten aan van vijf andere Chinese verdachten, te weten hun zwager, die één van de opvanghuizen in Rotterdam beheert, en vier anderen, die wisselende taken zouden uitvoeren binnen het criminele samenwerkingsverband.

In het ARVO zet de politie de idee van een 'verticale' Chinese organisatie kracht bij, door het samenwerkingsverband te beschrijven in termen van 'cellen'. Naast een Nederlandse cel die uit tenminste tien personen zou bestaan, zouden er ook een Tsjechische en een Moldavische 'cel' bestaan en zou er sprake zijn van een 'cel' in China. Deze laatste dadergroep zou de begeleiding op zich nemen van Chinezen die naar West-Europa willen. Leden van de Moldavische respectievelijk Tsjechische cel zouden verantwoordelijk zijn voor het opvangen en verder begeleiden van Chinezen die zich in Engeland, Nederland of een ander Schengenland willen vestigen.

Ook spreekt de politie in het ARVO over een "welhaast mondiaal, dan wel crimineel, opererend mensensmokkelnetwerk"; de complexiteit van de reizen die het samenwerkingsverband organiseert zou een dermate gedegen voorbereiding, planning en uitvoering vereisen, dat dit zelfs aan reguliere organisaties hoge eisen in termen van professionaliteit zou stellen. Zo meldt het ARVO: "Als zo'n reis ook nog eens voor een groot deel op heimelijke wijze plaatsvindt, met een aantal [...] illegale grenspassages, dan is dat slechts uitvoerbaar als er sprake is van een nauwkeurige afstemming en samenwerking tussen de verschillende betrokkenen vanuit de diverse landen" (p. 3).

2.10.3 Werkwijze

Het Chinese samenwerkingsverband smokkelt hoofdzakelijk Chinezen vanuit China naar West Europa, met name Engeland. Nederland is hierbij een verzamelpunt voor de gesmokkelde Chinezen. In afwachting van het laatste deel van de reis verblijven ze veelal in Rotterdam. Op de route van China naar Engeland beschikt het samenwerkingsverband over *safehouses* in allerlei landen, in het bijzonder in Rusland, Moldavië, Hongarije, Tsjechië, Oostenrijk, Duitsland en Frankrijk en Nederland. Leden van het Chinese samenwerkingsverband beschikken ook in Rotterdam over verschillende opvanghuizen voor de door hen gesmokkelde mensen. Aldaar gebruiken zij ten minste vier *safehouses* om gesmokkelden op te vangen en tijdelijk onderdak te bieden in afwachting van hun verdere reis naar Engeland.

Uit het onderzoek komt naar voren dat gesmokkelden tijdens hun reis naar Nederland onder verantwoordelijkheid van verschillende 'aanbrengers' kunnen vallen. Als leden van de Nederlandse 'cel' op de hoogte worden gebracht van de komst van 'klanten', geeft de contactpersoon niet alleen hun naam door, maar tevens de naam van de 'aanbrenger': degene aan wie de klanten 'toebehooren'. Uit tapgesprekken zouden tenminste zes verschillende 'aanbrengers' naar voren zijn gekomen.

Eenmaal in Nederland moeten gesmokkelden via leden van het samenwerkingsverband contact opnemen met familie of vrienden in China om het resterende geldbedrag voor het laatste deel van de reis over te laten maken. Als dit geld is ontvangen smokkelen leden van het samenwerkingsverband hun klanten naar Engeland. Het zijn in het bijzonder personen uit China, Moldavië en Tsjechië die 'nauw samenwerken' met leden van het Chinese criminele samenwerkingsverband in Nederland. Sommige reizen naar Engeland worden overigens georganiseerd via België, waar de gesmokkelden ook enige tijd worden ondergebracht. De feitelijke uitvoering hiervan wordt vermoedelijk vooral verricht door Albaniërs. Rotterdam speelt net als in 'Nieuwe Wes-

ten' en in 'Middelland' een rol als transitstad. Gesmokkelden verzamelen zich in Rotterdam en worden in verschillende opvanghuizen geplaatst om uiteindelijk – als de volledige reissom betaald is – verder te reizen naar Engeland.

2.10.4 Losse einden

Een van de losse einden van het opsporingsonderzoek betreft de precieze functie van aanbrengrers.

2.11 Het opsporingsonderzoek 'Mathenesse'

Het opsporingsonderzoek 'Mathenesse' is voortgekomen uit restinformatie van het opsporingsonderzoek 'Westen'. Het opsporingsonderzoek dat in februari 2002 formeel begint, richt zich op twee verschillende criminele samenwerkingsverbanden die onafhankelijk van elkaar opereren en mensen via Nederland naar Engeland smokkelen. In beide samenwerkingsverbanden hebben de verdachten een Somalische achtergrond en spelen vrouwen de belangrijkste rol in de smokkel van mensen.

2.11.1 Aanleiding ('Nieuw Mathenesse')

Naar aanleiding van haar bevindingen inzake de werkwijze van de dadergroep in 'Oude Westen' bekijkt de politie systematisch de passagierslijsten van de Eurolines over een langere periode. Uit deze analyse van passagierslijsten over de periode van 1-2-2001 tot en met 27-01-2002 blijkt dat zich onder de 20.500 passagiers die met Nederlandse documenten hebben gereisd, 871 personen bevinden die de oversteek naar Engeland hebben gemaakt met gestolen of vermiste identiteitsdocumenten. Deze namen worden verder uitgezocht en leiden naar een aantal Somalische verdachten.

Het eerste samenwerkingsverband ('Nieuw Mathenesse') heeft betrekking op een aantal verdachte personen van Somalische afkomst, die frequent met Eurolines naar Engeland reizen met gebruikmaking van vervalste, gestolen en/of verloren Nederlandse paspoorten.¹⁵ Uiteindelijk komt de politie uit op drie verdachten met een Somalische achtergrond. Het dossier wordt vier maanden na aanvang (6 juni 2002) naar het Openbaar Ministerie gestuurd. Drie verdachten wordt mensensmokkel ten laste gelegd (art. 197a WvSr),

¹⁵ Somaliërs in Nederland waarden Engeland onder andere als een land met meer mogelijkheden en minder beperkende regelgeving dan Nederland. Peter de Waard beschrijft de kettingmigratie van Nederlandse Somaliërs naar Leicester en de wording van een Nederlands-Somalische gemeenschap in deze Britse arbeidersstad (De Waard 2003). Bijna zeventig procent van de in Leicester verblijvende Somaliërs is afkomstig uit Nederland, aldus deze journalist.

deelname aan een criminele organisatie (art. 140 WvSr) en de handel in valse documenten (art. 231 WvSr).

Van de in het dossier beschreven verdachten wordt één Somalische verdachte tot achttien maanden hechtenis (waarvan zes maanden voorwaardelijk) veroordeeld voor deelname aan een criminele organisatie. De twee andere Somalische verdachten – kennissen van de Somalische vluchteling – worden uiteindelijk bij gebrek aan bewijs volledig vrijgesproken. Het aantal gesmokkelden vanuit Nederland naar Engeland via de Eurolines ligt desalniettemin volgens het dossier op ten minste 26 personen. Voorafgaand aan haar arrestatie heeft de veroordeelde Somalische bovendien ten minste drie keer een reis vanuit India naar een Europees land gemaakt.

2.11.2 Het criminele samenwerkingsverband ('Nieuw Mathenesse')

De hoofdverdachte is een vrouw, in 1965 in Somalië geboren, die in 1988 de oorlog in Somalië is ontvlucht en in Nederland als vluchteling wordt erkend. Ten tijde van het opsporingsonderzoek is ze gescheiden, heeft ze twee inwonende kinderen en ontvangt ze een bijstandsuitkering. De twee andere verdachten – eveneens van Somalische origine – zijn kennissen van deze Somalische vrouw; afgaande op de beschikbare informatie bieden zij haar af en toe de helpende hand. Naast deze drie personen spelen de twee kinderen van de Somalische vrouw een, zij het onduidelijke, rol bij de mensensmokkel. Er zijn in elk geval aanwijzingen dat de dochter betrokken is bij de verzorging van de gesmokkelden in hun huis. Deze beschikt over een eigen paspoort; haar jongere broer staat bij zijn moeder in het paspoort bijgeschreven. Per smokkeloperatie zijn er gemiddeld tien personen actief betrokken: naast de al beschreven verdachten gaat het veelal om familieleden van de gesmokkelden die de smokkel financieren of de opdracht hiertoe geven, en om corrupte ambtenaren in transitlanden die (wederrechtelijk) stempels plaatsen.

Het samenwerkingsverband bestaat vooral uit Somalische vrouwen (zowel uit het noorden als uit het zuiden van dat land), die elkaar reeds kennen voordat de smokkelactiviteiten een aanvang namen. De samenwerking heeft een tamelijk ongestructureerd karakter, en wisselt soms per smokkeloperatie. Bovendien komt uit de afgeluisterde telefoongesprekken van de hoofdverdachte naar voren dat ze met sommige reizen vanuit India naar Europa handelde in opdracht van een Somalische vrouw in Londen. Voor deze vrouwen maken, behalve de Nederlandse hoofdverdachte, ook andere vrouwen 'smokkelreizen'. Het dossier verschaft verder geen helderheid over deze (vermoede) opdrachtgever. De Nederlandse hoofdverdachte beschikt voorts over con-

tacten met mensen in Rusland, die Somaliërs voor haar de grens naar Europa overbrengen.

2.11.3 Werkwijze ('Nieuw Mathenesse')

De hoofdverdachte smokkelt vooral Somalische kinderen en jongeren – in het bijzonder jongens - vanuit India naar Nederland, Frankrijk, Noorwegen en de Verenigde Staten, maar hoofdzakelijk naar Engeland. De route vanuit Somalisch gebied voert eerst naar India. Afhankelijk van persoon en omstandigheden wordt vervolgens de verdere strategie bepaald. In principe worden alle gesmokkelde kinderen als kinderen van de smokkelaar in diens paspoort bijgeschreven. De smokkelaars beschikken over een opvangadres in India en over contacten met de Indiase douane, die hen tegen betaling van de benodigde stempels in de paspoorten wil voorzien.

De hoofdverdachte organiseert sommige reizen in opdracht of op verzoek van een Somalische vrouw - V20 - die in Londen verblijft. Onder Somaliërs is bekend welke diensten V20 levert. Somaliërs nemen veelal rechtstreeks contact met haar op, of contacteren haar via in Nederland verblijvende familieleden en vrienden. De gangbare procedure is dat V20 de te smokkelen personen bij zich roept om te controleren of deze voor haar zoon kan doorgaan. Als dit inderdaad het geval is, dan regelt V20 vervolgens zelf het vervoer vanuit Nederland via Eurolines: een retour voor haarzelf en een enkele reis Londen voor 'haar zoon'. Als de gelijkenis ver te zoeken is, adviseert ze om een paspoort van een evenbeeld te gebruiken en regelt zij de tickets. Waarschijnlijk werkt ze hiervoor ook samen met haar broer, die in Frankrijk verblijft en daar in 2002 eveneens voor mensensmokkel wordt gearresteerd.

2.11.4 Aanleiding ('Oud Mathenesse')

In het kader van onderzoek naar mensensmokkel via Eurolines komt er in juni 2002 een melding binnen van medewerkers van Eurolines dat er tickets naar Londen zijn gekocht, waarvan één met een paspoort dat geregistreerd stond als vermist of gestolen. De Euroline-medewerkers vermoeden dat er sprake is van mensensmokkel. Afspraken tussen het bedrijf Eurolines en de politie om dergelijke vermoedens te melden, zijn gemaakt naar aanleiding van een eerder opsporingsonderzoek mensensmokkel, dat hiervóór is uiteengezet onder zijn codenaam 'Westen'. Alle drie verdachten worden vervolgd inzake mensensmokkel (art. 197a WvSr) en de handel in valse documenten (art. 231 WvSr). Uit het dossier van het opsporingsonderzoek valt niet op te maken of de verdachten worden veroordeeld en zo ja, tot welke straf.

2.11.5 Het criminele samenwerkingsverband ('Oud Mathenesse')

In deze zaak is de Somalische hoofdverdachte te bestempelen als organisator en aangever voor anderen. Tijdens het opsporingsonderzoek speelt ze vanwege haar vergevorderde zwangerschap geen actieve rol in de smokkeloperaties, maar regelt ze wel contacten tussen personen die gesmokkeld willen worden en de vrouwen die in staat zijn deze smokkel te realiseren. Voor deze dienstverlening ontvangt zij geld. Naast de hoofdverdachte heeft de Rotterdamse politie twee andere verdachten op de korrel. De eerste, een man, is aangehouden naar aanleiding van de melding van Eurolines. De tweede verdachte is een vrouw die op voorspraak van de hoofdverdachte een aantal kinderen naar Engeland zou smokkelen.

Naast deze drie verdachten is er sprake van een groter aantal betrokkenen. Uit afgeluisterde telefoongesprekken komen ten minste vijftien personen naar voren waarmee de hoofdverdachte en andere verdachten intensief contact onderhouden en die een rol spelen bij de smokkel van mensen. Het betreft hier allen betrokkenen uit de vriendenkring van de hoofdverdachte; in de meeste gevallen gaat het om Somalische vrouwen, die hun paspoorten ter beschikking stellen of anderszins behulpzaam zijn bij de mensensmokkel. De politie schat op basis van het reisgedrag van de verdachten dat er ongeveer dertig mensen zijn gesmokkeld door de verdachten. Concrete informatie komt evenwel slechts uit de verklaring van één gesmokkelde Somaliër.

2.11.6 De werkwijze ('Oud Mathenesse')

De verdachten in dit samenwerkingsverband smokkelen altijd reactief, met andere woorden zij worden benaderd om mensen naar Nederland of andere landen te smokkelen. Als zodanig genieten ze ook enige bekendheid onder Somaliërs. Jeugdige landgenoten worden veelal als kinderen bijgeschreven in het paspoort of meegesmokkeld met behulp van hun eigen of vervalste paspoort. Bij het wegbrengen van de gesmokkelden naar het bestemmingsland (binnen Europa meestal landen als Noorwegen, Zweden, daarbuiten soms de Verenigde Staten) neemt men veelal ook een of twee eigen kinderen mee, om minder argwaan te trekken. Hoofdverdachte krijgt als actieve reisbegeleider in toenemende mate een rol als bemiddelaarster. Handig in dat verband is de omstandigheid dat ze over een uitgebreid netwerk van contacten beschikt, waaronder een tolk die voor de politie werkzaam is. In de manier van reizen valt geen vast patroon te onderkennen. Verdachten maken zowel gebruik van hun eigen auto's, als van gehuurde auto's, bussen en vliegtuigen. Wel wordt er eigenlijk alleen maar gereisd met, al dan niet vervalste, documenten.

De verdachten houden er wel degelijk rekening mee dat ze tegen de lamp kunnen lopen. Zo spreken ze tijdens hun telefoongesprekken soms in code-taal (andere keren worden smokkeloperaties open en bloot besproken) en hebben ze de route zo ingericht dat strenge controles op luchthavens kunnen worden vermeden. Tegelijkertijd wordt deelname aan een smokkeloperatie voor de betrokken vrouwen in grote mate bepaald door de aanwezigheid van een oppas voor hun kinderen en de vraag of ze binnen bepaalde tijd weer terug kunnen zijn om voor hun kinderen te zorgen.

In beide opsporingsonderzoeken zijn het voornamelijk Somalische vrouwen die de smokkel voor anderen organiseren of zelf op zich nemen. Binnen de eigen culturele gemeenschap is wijd en zijd bekend met wie men contact kan opnemen om in een ander land te komen. De smokkelaars lijken verder niet geïnteresseerd in de beweegredenen van hun klanten om zich met hun hulp in een ander land te vestigen. Zo regelen de Somalische vrouwen ook grensdocumenten en vervoer voor bruiloften en vakanties. De bedragen die de smokkelaars vragen zijn zeker kostendekkend, maar gaan voor een trip naar bijvoorbeeld Engeland niet de vijfhonderd euro te boven. Voor de smokkel relevante contacten met personen buiten de eigen etnische of nationale groep zijn zeldzaam. Zowel smokkelaars als gesmokkelden zijn overwegend Somalisch. De inbedding in de eigen culturele gemeenschap is dan ook groot, en deze zorgt gelijk voor de afscherming van de activiteiten. Naast mensensmokkel is ook de handel in dingen als kleren, qat en goud een belangrijke bedrijvigheid. Qat is in Nederland dan wel niet verboden, in de meeste ons omringende landen is dit wel het geval. De mensensmokkel gaat ook vaak gepaard met handel in qat.

Afpersing en geweld zijn geen items die binnen deze samenwerkingsverbanden een belangrijke rol innemen, verder dan over en weer schelden komt men niet. Via het (soms extreem) veelvuldig telefoonverkeer dat zich uitstrekt tot klanten in heel Nederland kan een vrij duidelijk beeld worden verkregen van de activiteiten. Gesmokkelden worden in het bestemmingsland vaak weer opgepikt door familie of vrienden.

2.12 Het opsporingsonderzoek 'Tussendijken'

2.12.1 Aanleiding

De directe aanleiding tot het onderzoek is een aangifte van een ontvoering van twee personen, waaronder iemand die later één van de hoofdverdachten uit de zaak 'Tussendijken' zou worden. Achter deze ontvoering, die binnen enkele dagen door de politie wordt opgelost, blijkt een gesmokkelde persoon te zitten. Deze blijkt uit onvrede met het niet nakomen van de beloften van mensensmokkelaars één van de belangrijkste onder hen te hebben ontvoerd. Naar aanleiding van deze ontvoering gaat de politie onderzoek doen naar het reilen en zeilen van de illegaal in Nederland verblijvende hoofdverdachte. De opsporingsactiviteiten beginnen in november 2000. Naast mensensmokkel vervolgt de officier van justitie afzonderlijke leden van het samenwerkingsverband terzake van mensenhandel, de handel in verdovende middelen en het bezitten en vervaardigen van (valse) documenten.

2.12.2 Het criminele samenwerkingsverband

Leden van het samenwerkingsverband die centraal staan in het onderzoek Russisch Roulette houden zich zowel bezig met de handel in vrouwen vanuit de Baltische staten (om dezen in Nederland in de prostitutie voor zich te laten werken) als met de smokkel van mensen. In ruil voor grote bedragen wordt deze mensen beloofd dat zij hier werk en een huis krijgen; alleenstaande mannen zullen desgewenst ook een vrouw krijgen. Het politiedossier beschrijft in totaal elf verdachte personen, tien mannen en één vrouw. De 'kern', de door de politie als hoofdverdachte aangemerkte leden, telt drie personen. Andere verdachten hebben rollen als bijvoorbeeld bodyguard, documentenhandelaar en -vervalser en drugsleverancier, en stellen de vrouwen te werk. Twee hoofdverdachten worden niet gearresteerd: één van hen regelt de zaken in Azerbeidzjan, de ander is lange tijd in Duitsland woonachtig. Een internationaal opsporingsbevel leidt tot niets.

Het is opmerkelijk dat de hoofdverdachte in het samenwerkingsverband niet louter terugvalt op landgenoten, maar contacten onderhoudt met personen van verschillende nationaliteiten en landen van herkomst die hem op de één of andere wijze van dienst zijn in de criminele activiteiten. Twee personen zijn afkomstig uit Nederland, twee personen zijn in Marokko geboren en de overige zeven verdachten zijn afkomstig uit staten die tot de voormalige Sovjet-Unie behoorden: drie personen uit Azerbeidzjan, twee uit Litouwen, één uit Letland en één uit Rusland. Vijf van de elf verdachten verblijven ille-

gaal in ons land – zonder over de noodzakelijke en/of geldige Nederlandse verblijfsdocumenten te beschikken. In het 'prostitutiebedrijf' maken de hoofdverdachten gebruik van verschillende Nederlandse uitbaters, maar ook Turken, een (Russisch-sprekende) Marokkaan, Russen, Polen en Litouwers vervullen taken in de illegale bedrijvigheden. De hoofdverdachte staat dan ook bekend als iemand die zijn talen goed spreekt. In het (engere) samenwerkingsverband spelen familiale bindingen een rol, als ook, in andere gevallen, onderlinge liefdesrelaties. De hoofdverdachte is (naar alle waarschijnlijkheid) eerder in Duitsland veroordeeld voor mensenhandel of –smokkel. Getuige de volgende verklaring van Interpol Wiesbaden wordt hij aangemerkt als kopstuk van de organisatie:

„Bei den genannten [...] handelt es sich wahrscheinlich um den hier unter den folgenden Personalien registrierten [...] geb. 1-5-1969 in Kissch/Aserbaidshan. Dieser war Kopf einer aserbaidshanschen Taetergruppierung in Jena, welche 1994 unschaedlich gemacht wurde. [...] wurde zu einer mehrjaehrigen Freiheitsstrafe verurteilt und in April 1998 nach Aserbaidshan entlassen.“

Ook een tweede verdachte, die de Nederlandse politie als directe handlanger van de hoofdverdachte bestempelt, blijkt door Interpol Wiesbaden tot de onderhavige dadergroepering gerekend te worden.

Naast de elf verdachten die de politie in het eindverbaal opvoert, zijn er ten minste 35 mensen actief bij de zaak betrokken zonder als zodanig te worden aangemerkt. Voorts is sprake van betrokkenheid van minimaal zeven rechtspersonen.

2.12.3 Werkwijze

In het kader van de mensensmokkel nemen leden van het samenwerkingsverband contact op met mensen in Azerbeidzjan, die te kennen geven dat zij weg willen. Voor deze mensen is een netwerk van helpers beschikbaar in Azerbeidzjan. Uit verklaringen die in het dossier zijn opgenomen, zijn twee verschillende routes af te leiden. De ene route loopt via Azerbeidzjan via Zürich naar Parijs door de lucht, en daarvandaan verder naar Rotterdam. De andere route loopt via Rusland, Wit-Rusland, Polen en Duitsland naar Nederland. De kosten voor de mensen die zich willen laten smokkelen zijn niet gering: 4545 Euro of hoger. Wel belooft de hoofdverdachte hen voor het bedrag in kwestie naar Nederland te brengen en tevens te zorgen voor werk, een woning en eventueel een vrouw.

In alle gevallen worden de gesmokkelden afgezet bij een AZC, zonder dat de verdere beloftes worden nagekomen. Dit is de aanleiding tot de hierboven vermelde ontvoering. Deze ontvoering wordt door de politie binnen enkele dagen opgelost, maar heeft wel tot gevolg dat men onderzoek gaat doen naar het reilen en zeilen van de illegaal in Nederland verblijvende hoofdverdachte. Deze probeert in eerste instantie de gesmokkelden zo lang mogelijk rustig te houden, ze aan het lijntje te houden met mededelingen dat het binnenkort of over een paar maanden allemaal geregeld zou zijn. Wanneer gesmokkelden in hun ontevredenheid over de verleende service lastig blijven doen, zijn intimidatie en dreigen met de politie een volgende stap om ze in toom te houden. Geweld maakt niet op structurele wijze deel uit van de werkwijze van het samenwerkingsverband. Eerder bedoelde hoofdverdachte deelt incidenteel een klap uit naar een klant, maar beperkt zich tegenover zijn klanten doorgaans tot dreiging met geweld, verbaal geweld, intimidatie en afpersing.

Gesmokkelden hebben de mogelijkheid om via de prostitutie hun (rest)schuld af te betalen. Naast gesmokkelden uit Azerbeidzjan, stelt de hoofdverdachte ook verschillende vrouwen uit andere landen van de voormalige Sovjet-Unie te werk in de prostitutie in Rotterdam of omliggende plaatsen. Verder blijkt dat de hoofdverdachte zich, samen met anderen uit de dadergroep, bezighoudt met het doorverhuren van woonruimte, de handel in cocaïne (voor de vrouwen die voor hem in de prostitutie werken) en, tot slot, het leveren en vervalsen van documenten. De hoofdverdachte gebruikt als dekmantel voor zijn activiteiten diverse rollen: van importeur en exporteur tot handelaar in auto's en in onroerend goed (waarbij oude panden worden gekocht, opgeknapt en weer verkocht).

2.13 Resumé

Deze publicatie baseert zich op elf dossiers of opsporingsonderzoeken. Deze betreffen dertien criminele samenwerkingsverbanden, die in totaal 84 verdachten tellen. Deze opsporingsonderzoeken zijn ten minste partieel, maar vaak volledig uitgevoerd door verschillende in Rotterdam-Rijnmond gevestigde politiediensten, in het bijzonder de Zeehavenpolitie en de Regionale Recherche Dienst van het voormalige kernteam Rotterdam-Rijnmond. Deze dossiers en de hierbij behorende 'dadergroepen' zijn in dit hoofdstuk in algemene lijnen beschreven.

In twee gevallen ('Bospolder' en 'Blijdorp') hebben voorbereidende onderzoeksinspanningen niet tot een operationeel opsporingsonderzoek geleid. In eveneens twee dossiers, te weten 'Westen' en 'Mathenesse', is er sprake van twee grotendeels onafhankelijk van elkaar opererende criminele samenwerkingsverbanden, die in één dossier beschreven worden.

Een aantal dossiers is aan elkaar gerelateerd, in het bijzonder doordat ze voortkomen uit 'restinformatie' van een al eerder verricht onderzoek. Informatie van een Rotterdams vervoersbedrijf na afloop van het Dover-transport heeft uiteindelijk aanleiding gegeven tot onderzoek naar de smokkel van mensen met gebruikmaking van huiftrailers naar Engeland, het latere onderzoek 'Westen'. Informatie uit het dossier 'Westen' is vervolgens gebruikt om een start te maken met wat in een later stadium dossier 'Mathenesse' is gaan heten. Een andere verbinding tussen onderzoeksdossiers wordt gevormd door individuele verdachten, die soms in verschillende opsporingsonderzoeken tegelijkertijd een rol blijken te spelen. Zo blijkt één van de verdachten uit 'Middelland' een rol speelt bij mensensmokkel die centraal staat in het dossier 'Spangen'.

Uit deze eerste algemene beschrijving van de door ons geanalyseerde dossiers is duidelijk geworden dat er (soms grote) verschillen bestaan tussen de samenwerkingsverbanden in termen van kenmerken van de 'organisatie' (onderliggende sociale relaties, dominantie en coördinatie), de modus operandi, de rol die Rotterdam speelt en, tot slot, de strafbare feiten die in het geding zijn.

Om met het laatste te beginnen. Alle zaken zijn geselecteerd op basis van het aspect mensensmokkel. Mensensmokkel als zodanig neemt echter niet in elk onderzoek een even belangrijke plaats in. Zo zijn er drie dossiers waarin verdachten veroordeeld zijn voor mensenhandel; 'Bergpolder', 'Schiemond' en 'Tussendijken'. In de eerste twee mensenhandelzaken smokkelen de verdachten een aantal van de vrouwen naar Nederland alvorens ze in de prostitutie te werk te stellen. Deze samenwerkingsverbanden halen hun financiële winst echter primair uit het de uitbuiten van vrouwen in de prostitutie. Mensensmokkel is voor leden van deze samenwerkingsverbanden slechts een middel om de handel in vrouwen mogelijk te maken en daarmee, in de onderhavige zaken, volstrekt ondergeschikt aan vrouwenhandel. In het opsporingsonderzoek 'Tussendijken' vormen mensenhandel en mensensmokkel tot op zekere hoogte aparte inkomstenbronnen. In de pure mensensmokedossiers stuiten we overigens natuurlijk ook nogal eens op al dan niet aan die smokkel gerelateerde strafbare feiten, zoals het leidinggeven of deelnemen aan een criminele organisatie, afpersing, valsheid in geschrifte en mishande-

ling. In verschillende opsporingsonderzoeken worden verdachten veroordeeld voor deelname aan een criminele organisatie en blijkt het lastiger om mensensmokkel te bewijzen.

Ook voor wat betreft de organisatiestructuur zijn er opmerkelijke verschillen tussen de bestudeerde samenwerkingsverbanden. Als we ons hier beperken tot het bezien van de twee cruciale elementen die DiMaggio (2001) aan geeft en deze op ons onderwerp toespitsen, gaat het om de mate van coördinatie in het criminele samenwerkingsverband (van weinig tot veel) en de mate van dominantie (van zwak tot sterk); de vraag staat dan centraal in hoeverre en op welke wijze leden van het criminele samenwerkingsverband in staat zijn elkaar te beïnvloeden (DiMaggio 2001: 211-15). DiMaggio stelt dat waar de mate van coördinatie samenhang vertoont met de mate van dominantie, die relatie niet opgaat voor alle afzonderlijke gevallen. Dit blijkt ook op te gaan voor de criminele samenwerkingsverbanden die door ons zijn geanalyseerd. Sommige samenwerkingsverbanden kennen nauwelijks tot geen expliciete coördinatie zomin als uitgewerkte, sterk hiërarchische verhoudingen; andere samenwerkingverbanden die in dit hoofdstuk beschreven zijn, kennen zowel een sterke interne coördinatie als expliciete hiërarchische verhoudingen (zie bijvoorbeeld het samenwerkingsverband in 'Spangen'). Maar er zijn uitzonderingen. Het samenwerkingsverband in 'Oude Westen' lijkt zich te kenmerken door een sterk ontwikkelde taakverdeling, terwijl van hiërarchische verhoudingen nauwelijks sprake is. Omgekeerd lijken de mensenhandelzaken 'Bergpolder' en 'Schiemond' voorbeelden van samenwerkingsverbanden waar een geringe taakverdeling samengaat met expliciete hiërarchische verhoudingen. Zoals al eerder opgemerkt dient hierbij wel in het oog te worden gehouden dat een opsporingsonderzoek slechts een beperkt deel van het criminele samenwerkingsverband zal blootleggen. Vooral het inzicht in het buiten Nederland actieve deel van de mensensmokkelorganisaties is veelal beperkt en soms ook volledig afwezig.

De dreiging met geweld of het toepassen van fysiek geweld is een manier waarop leden van een crimineel samenwerkingsverband elkaar kunnen domineren of beïnvloeden. Ook hierin onderscheiden de samenwerkingsverbanden zich van elkaar. Bij sommige samenwerkingsverbanden beperkt men zich tot het louter dreigen met geweld, bijvoorbeeld in 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse', bij andere samenwerkingsverbanden maakt geweld structureel onderdeel uit van de onderlinge relaties (bijvoorbeeld in 'Spangen') of tussen bendeleden en gesmokkelden (bijvoorbeeld in 'Middelland' en 'Bergpolder').

De samenwerkingsverbanden onderscheiden zich voorts op het punt van de onderliggende sociale relaties waarbij bijvoorbeeld de mate van etnische

homogeniteit en de inbedding van samenwerkingsverbanden in transnationale etnische gemeenschappen verschilt. Sommige samenwerkingsverbanden zijn in termen van etniciteit of nationaliteit homogeen van samenstelling. Zo komt in het dossier 'Cool' naar voren dat verdachten, andere betrokkenen en gesmokkelden allen de Iraanse nationaliteit bezitten of uit Iran afkomstig zijn. Andere samenwerkingsverbanden – weliswaar een minderheid – vormen een bonte mengeling van nationaliteiten ('Oude Westen'), en hetzelfde geldt voor de mensen die ze smokkelen. Sommige samenwerkingsverbanden maken ook nadrukkelijk gebruik van legaal verblijvende leden van de transnationale gemeenschap, andere weer niet. Een voorbeeld van het eerste is de grotendeels Turks-Koerdische samenwerking in 'Nieuwe Westen', waarbij de smokkelaars anticiperen op de familiale loyaliteiten van Turken om gesmokkelden te huisvesten, voor reisdocumenten te zorgen of zelfs om de financiële verantwoordelijkheid voor de reis op zich te nemen.

Voor wat betreft de werkwijze of *modus operandi* (hierna MO) is er onderscheid te maken tussen smokkelaars die een 'reis met documenten' aanbieden, smokkelaars die een 'documentloze reis' verkopen en smokkelaars die beide vormen aan de potentiële klanten aanbieden. In het eerste geval regelen leden van het samenwerkingsverband reis- een ook verblijfsdocumenten, waarmee de gesmokkelde zich in Nederland of een ander West-Europees kan vestigen. Dit kunnen vervalste documenten zijn, maar ook reguliere identiteitspapieren waarop de gesmokkelde reist als *look-a-like* van de documenthouder. Reizen zonder documenten kent een andere logistiek; de gesmokkelden zien zich veelal geconfronteerd met langdurige, moeizame en gevaarlijke verplaatsingen, verborgen in vrachtwagens, bussen, containers of huiftrailers. Sommige samenwerkingsverbanden passen steeds dezelfde *modus operandi* toe, andere volgen verschillende werkwijzen, al dan niet in samenwerking met andere smokkelorganisaties (vgl. dossier 'Westen').

Tot slot verschillen de samenwerkingsverbanden op het punt van de rol die Rotterdam speelt in hun illegale bedrijvigheden. Voor de meeste dadergroeperingen is Rotterdam geen eindstation, maar een transitstad op de route naar (vooral) Engeland. Uitzondering hierop vormen de mensenhandelzaken: 'Bergpolder', 'Schiemond' en 'Tussendijken'. Soms is Rotterdam niets meer dan de 'toevallige' woonplaats van de verdachten of de werkplek van de gesmokkelden ('Bergpolder' en 'Schiemond'). In andere dossiers speelt Rotterdam een veel crucialere rol, bijvoorbeeld als onopvallende locatie voor de opvang van gesmokkelden bij familieleden of in *safehouses* (bijvoorbeeld in 'Westen' en 'Middelland') of door de aanwezigheid van de haven als overstap-

plaats op de route naar Engeland ('Nieuwe Westen', 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse').

Waar in dit hoofdstuk de verschillende samenwerkingsverbanden zijn beschreven, zullen in de komende hoofdstukken de in hoofdstuk 1 onderscheiden kenmerken van criminele samenwerkingsverbanden op systematische wijze worden beschreven. In hoofdstuk 3 staat de sociale organisatie van mensensmokkel centraal; meer in het bijzonder gaat het hierbij om de onderliggende sociale relaties, de mate van dominantie en de mate van coördinatie. Hoofdstuk 4 is gewijd aan de *modus operandi* van mensensmokkelaars en hun samenwerkingsverbanden.

Hoofdstuk 3

De sociale organisatie van mensensmokkel

3.1 Inleiding

De beschikbare kennis van de sociale organisaties van mensensmokkelaars is veelal onvolledig, fragmentarisch, beperkt zich in de regel tot specifieke landen en legt een te grote nadruk op smokkelroutes (Salt 2000; Chin 1999: 29). Eén van de belangrijke doelstellingen van het onderhavige onderzoeksproject is dan ook gelegen in het op meer systematische wijze verwerven van inzicht in de (sociale) organisatie van mensensmokkel. Tijdens de analyses van de verschillende opsporingsonderzoeken is de aandacht dan ook in sterke mate uitgegaan naar alle personen die blijkens de resultaten daarvan op enigerlei wijze een actieve rol spelen in het criminele samenwerkingsverband. Om de organisatie van mensensmokkel in kaart te brengen hebben we voor dit onderzoeksproject een onderscheid gemaakt tussen vier verschillende actoren: verdachte natuurlijke personen, verdachte rechtspersonen, anderszins betrokken natuurlijke personen en anderszins betrokken rechtspersonen. Deze verschillende actoren zullen in de volgende paragrafen centraal staan.

In hoofdstuk 1 van deze studie hebben we ons theoretisch perspectief toegelicht. Daarbij hebben we ons laten inspireren door recent werk van Paul DiMaggio (2001) over moderne organisaties. DiMaggio meent dat organisaties kunnen worden getypeerd op basis van twee onderliggende dimensies, te weten de *mate van dominantie* en de *mate van coördinatie*. In dit hoofdstuk laten we zien hoe we deze dimensies hebben uitgewerkt en geoperationaliseerd ten behoeve van onderzoek naar mensensmokkelorganisaties.

Allereerst zullen we in dit hoofdstuk echter aandacht schenken aan *aard en samenstelling* van de *onderliggende sociale relaties* die aan de verschillende criminele smokkelverbanden ten grondslag liggen. Betreft het etnisch homogene netwerken of juist etnisch gedifferentieerde netwerken? Een vergelijkbare vraag heeft betrekking op de gesmokkelden. Komen ze uit het hetzelfde herkomstland, spreken ze dezelfde taal, of is hier ook sprake van een zekere etnische differentiatie?

Naast de aard van de sociale bindingen zullen we hier ook aandacht besteden aan de verschillende vormen van loyaliteit die samen gaan met verschillende sociale bindingen. Legale en illegale ondernemingen die zich bezighouden met criminele activiteiten hebben er groot belang bij hun 'medewerkers' gemotiveerd te houden. Mensensmokkelaars die om wat voor reden dan ook niet langer gemotiveerd zijn hun activiteiten in het criminele samenwerkingsverband te continueren, kunnen een gevaar vormen voor het voortbestaan van de organisatie. Volgens Schloenhardt (1999: 216-17) vormen geheimhouding, geld en angst voor geweld de belangrijkste middelen om medeplegers loyaal en gemotiveerd te houden. Geheimhouding is van groot belang voor de verdachten uit de veertig georganiseerde misdaadzaken die ten behoeve van de (eerste) WODC-monitor zijn bestudeerd. Ook Kleemans et al. (1998: 51) constateren dat geld de belangrijkste drijfveer vormt.

In een eerdere studie naar illegale vreemdelingen in Nederland is aandacht besteed aan actoren (waaronder mensensmokkelaars) die hielpen bij de overkomst naar Nederland (Staring 2001). Die aandacht betrof enerzijds de achterliggende motieven van de verschillende actoren om steun te verlenen als ook aan het reciproque karakter van de relaties tussen de gesmokkelde en de desbetreffende actor. De antropoloog Sahlins (1972) stelt dat alle uitwisselingsrelaties naar hun aard wederkerig zijn en hij onderscheidt daarbij drie verschillende vormen: gegeneraliseerde, evenwichtige en negatieve reciprociteit. *Gegeneraliseerde reciprociteit* omschrijft Sahlins als het geven zonder de voorwaarde dat de 'gift' op een gelijkwaardige wijze en op vastgestelde momenten beantwoord zou moeten worden. Deze variant van reciprociteit, die Sahlins vooral binnen verwantschapsnetwerken plaatst, komt het dichtst bij belangeloos ondersteunen vanuit altruïstische motieven; wat er precies terug wordt gedaan en op welke termijn, is van ondergeschikt belang. Bij *evenwichtige reciprociteit* is sprake van uitwisseling van dingen die gelijkwaardig zijn in termen van hoeveelheid en kwaliteit. In tegenstelling tot 'gegeneraliseerde reciprociteit', waarbij relaties hoogstens onder druk komen te staan als er op de langere termijn niet wordt voldaan aan sociale verplichtingen, worden de relaties bij 'evenwichtige reciprociteit' belast als er binnen de overeengekomen termijn niet aan de verplichtingen wordt voldaan. Tot slot onderscheidt Sahlins *negatieve reciprociteit*. Hierbij is de ondersteuning ondergeschikt aan het streven naar winst. In zijn meest extreme vorm, zo stelt Sahlins, kenmerkt 'negatieve reciprociteit' zich in de poging straffeloos iets voor niets te krijgen (Sahlins 1972: 191-96).

De verschillende vormen van wederkerigheid hangen volgens Sahlins nauw samen met het type sociale relatie dat in het geding is, en zijn tevens

gerelateerd aan verschillende vormen van solidariteit. In onze studie wordt in het bijzonder onderscheid aangebracht tussen *altruïsme* (ingegeven bijvoorbeeld door familiale loyaliteit) en *economisch gewin* (smokkelaars verkopen reizen en andere diensten aan klanten). Loyaliteit behoeft overigens niet altijd voort te komen uit min of meer altruïstische motieven. In zaken waarin mensensmokkelaars van Chinese afkomst een (hoofd)rol spelen, stuiten we veeleer op een loyaliteit die door geweld of dreigen met geweld wordt afgedwongen van anderen in de criminele organisatie.

In dit hoofdstuk zullen we deze afzonderlijke dimensies nader analyseren en (deel)antwoorden formuleren op de twee clusters van vragen die in het eerste hoofdstuk (zie paragraaf 1.5) zijn geformuleerd: I. kenmerken van mensensmokkelaars en samenwerkingsverbanden en II. organisatie en werkwijze. Zo staan in paragraaf 2 de individuele verdachten van en betrokkenen bij mensensmokkel centraal waarmee vraag I.1-I.3 aan de orde worden gesteld. We zullen in paragraaf 3 beginnen met het beschrijven van kenmerken van de samenwerkingsverbanden in termen van de mate van etnische homogeniteit die de bewuste verbanden vertonen (vraag I.4). In paragraaf 4 staat de mate van *coördinatie* in mensensmokkelverbanden ter discussie (vraag II.5). In paragraaf 5 zal de aandacht in het bijzonder uitgaan naar de mate waarin sommige leden van het samenwerkingsverband invloed kunnen uitoefenen op elkaar en andere actief betrokkenen (*dominantie*). Hierbij gaan we in op de aard van de onderliggende sociale relaties (bindingen) en het gebruik van geweld (vraag I.1 en II.6) formuleren.¹⁶ In paragraaf 5 staat tevens het bindende element in het samenwerkingsverband of – anders geformuleerd – het *reciproque karakter* van de relaties tussen verdachten en tussen verdachten en gesmokkelde migranten centraal en in paragraaf 6, tot slot, zullen we nader ingaan op de etnische samenstelling van de smokkelorganisatie, inclusief het vraagstuk van transnationale relaties. Allereerst zullen we evenwel, in de volgende paragraaf, nader ingaan op een meer terminologische kwestie, namelijk de vraag wie als verdachten kunnen worden aangemerkt.

¹⁶ De beantwoording van vraag II.7 (hoe verloop het proces van mensensmokkel in termen van voorbereiding, uitvoering en aankomst) vindt plaats in hoofdstuk 4 en in hoofdstuk 5 zullen de resterende vragen II.8 (welke actoren bepalen de keuze van het bestemmingsland), III.9 (welke factoren spelen een rol in de bepaling van het bestemmingsland) en III.10 (welke rol speelt Rotterdam in het proces van mensensmokkel) aan de orde worden gesteld.

3.2 Mensensmokkelaars: 'verdachten' en 'betrokkenen' in de opsporing

In deze paragraaf wordt besproken wie er actief bij de bestudeerde mensensmokkelzaken betrokken zijn geweest. Alvorens deze 'mensensmokkelaars' op een aantal kenmerken worden beschreven, introduceren we een onderscheid tussen degenen die in die hoedanigheid door de politie als verdachte zijn bestempeld en degenen die niet de status van verdachte hebben gekregen (3.2.1). Voor zover het gaat om natuurlijke personen worden verdachten en anderszins betrokkenen in het daarop volgende onderdeel ten tonele gevoerd (3.2.2). Al dan niet verdachte rechtspersonen die in de mensensmokkel een rol hebben gespeeld worden daarna besproken (3.2.3).

3.2.1 Verdachte en niet-verdachte personen

Naast de door de politie als verdachte aangemerkte personen blijkt dat er in elk opsporingsonderzoek sprake is van personen die weliswaar niet als verdachte zijn aangemerkt, maar die wel op de een of andere wijze een meer of minder actieve rol bij de smokkel van mensen hebben gespeeld. In deze studie hebben wij deze personen voor zover mogelijk systematisch in kaart proberen te brengen. Hieronder worden ze verder aangeduid als (anderszins) 'betrokkenen'. Dat dergelijke betrokkenen gevrijwaard zijn gebleven van de verdachtenstatus, kan terug te voeren zijn op omstandigheden in de sfeer van opportuniteit, de (on)haalbaarheid van vervolging en de wens het opsporingsonderzoek enigszins beheersbaar te houden. Dergelijke omstandigheden zullen zich in voorkomende gevallen voordoen ten aanzien van natuurlijke personen, maar evenzeer ten aanzien van bedrijven of andere rechtspersonen.

Aldus kunnen binnen de respectieve onderzoeken worden onderscheiden verdachte natuurlijke personen, verdachte rechtspersonen, (anderszins) betrokken natuurlijke personen en (anderszins) betrokken rechtspersonen. Daarnaast zijn daar natuurlijk nog de (natuurlijke) personen die op een meer passieve wijze bij de zaak zijn betrokken, de gesmokkelden. Tabel 3.1 geeft een overzicht van de aantallen (natuurlijke en rechts-) personen die als verdachte of anderszins een rol hebben gespeeld in de mensensmokkelzaken die we hebben bestudeerd.

Tabel 3.1 Opsporingsonderzoeken naar verdachten, betrokkenen en gesmokkelden, in absolute aantallen

Opsporingsonderzoek	Verdachte nat. personen	Betrokken nat. personen	Verdachte rechtspersonen	Betrokken rechtspersonen	Gesmokkelde migranten
Mensensmokkel					
'Bospolder'	1	2	-	1	6
'Cool'	2	3	-	-	6
'Delfshaven'	15	5	1	10	130
'Nieuwe Westen'	8	1	-	-	101
'Oude Westen'	8	2	-	-	125
'Middelland'	4	17	-	1	34
'Spangen'	12	13	-	-	140
'Nieuw Mathenesse'	3	16	-	2	27
'Oud Mathenesse'	3	9	-	1	16
Mensenhandel					
'Bergpolder'	7	1	1	-	8
'Schiemond'	4	8	2	2	14
'Tussendijken'	11	27	-	7	14
Totaal	78	104	4	24	621

Het belang van betrokkenen voor de activiteiten van het criminele samenwerkingsverband, varieert. Soms betreft het personen die een cruciale rol spelen in de organisatie, maar tegen wie vanwege hun verblijf buiten Nederland geen verdere opsporingsinspanningen zijn verricht. Zo is er in de zaak 'Schiemond' sprake van een marktvrouw in Estland die jonge vrouwen probeert te ronselen voor een samenwerkingsverband dat zich schuldig maakt aan mensenhandel. Deze vrouw ontving van één van de verdachten geld voor haar ronselpraktijken. In een ander opsporingsonderzoek, naar Chinese mensensmokkelaars, heeft de politie zicht gekregen op iets wat zij percipieert als 'buitenlandse cellen van de organisatie'. Desbetreffende personen zouden zich in de transitlanden bevinden en onder andere lokaal de opvang van gesmokkelde klanten realiseren, aldus een belangrijke schakel in het smokkelproces vormend. Desalniettemin zijn zij in deze zaak niet aangemerkt als verdachten, niet in de laatste plaats omdat het bij voorbaat duidelijk was, dat er nauwelijks bewijsmateriaal zou kunnen worden vergaard. Naast de betrokkenen die in het buitenland verblijven, aldaar de belangrijke taken voor hun rekening nemen, komt het ook en zelfs veelvuldiger voor dat de criminele betrokkenheid in Nederland gestalte krijgt, maar slechts een marginaal of incidenteel karakter heeft. Bij veel van de betrokkenen waarop we in de dossiers stuiten, was het bovendien onduidelijk of ze met hun activiteiten geld verdienden, of eenvoudigweg gesmokkelde familieleden in hun reis ondersteunden.

Door in het onderzoek ook aandacht te besteden aan dergelijk niet-verdachte betrokkenen, ontwikkelt zich een beter beeld van de structuur van mensensmokkelorganisaties, hun werkwijzen en verwevenheid met de legale 'bovenwereld'. De betrokkenheid van niet-verdachte personen hebben wij vooral in kaart gebracht door analyse van interviews met gesmokkelden en getuigen, van verhoren van verdachten en van tapverslagen. Door de politie gehoorde gesmokkelden beschrijven in soms uitgebreide gesprekken met wie

ze te maken hebben gehad tijdens hun reis naar Nederland. Uit al dan niet letterlijk uitgewerkte verslagen van telefoontaps van verdachten blijkt dat sommigen nogal eens gebeld worden door mensen die iets van hen willen of iets voor hen doen, en uit de verhoren van de verdachten komen soms namen naar voren van personen die de verdachten op enigerlei wijze van dienst zijn geweest. Wel is het monnikenwerk om, zoekende in de vaak omvangrijke dossiers, allerlei betrokkenen in kaart te brengen.¹⁷

Bovendien is de informatie die we hebben kunnen verzamelen veelal gering, zeker in vergelijking met die over de verdachten. Van een enkele betrokkene hebben we bijvoorbeeld niet méér kunnen vinden dan het verslag van een afgeluisterd telefoongesprek met één van de verdachten, waarin wordt aangekondigd dat de smokkelaar meer klanten geleverd zal krijgen. Na een goedkeurend en instemmend 'gehum' van de verdachte wordt de verbinding vervolgens verbroken. Een dergelijke telefoontap levert niet veel informatie op. De taal zegt over de etnische achtergrond van de betrokkene, de stem over het geslacht en diens rol bij de mensensmokkel. Soms blijkt uit het telefoonnummer van de betrokkene waar deze verblijft, zodat een indicatie wordt verkregen van het transnationale karakter van het samenwerkingsverband. In het algemeen kunnen we echter concluderen dat er, in vergelijking met de beschikbare kennis over verdachten, weinig informatie over betrokkenen beschikbaar is. Achtergrondinformatie over bijvoorbeeld hun leeftijd, nationaliteit en geboorteland ontbreekt dan ook veelvuldig. Hoe dan ook is het de moeite waard hieronder de informatie te presenteren, die we uit de dossiers hebben kunnen putten.

3.2.2 Natuurlijke personen

In tabel 3.2 wordt een overzicht gepresenteerd van een aantal demografische kenmerken van de natuurlijke personen die, al dan niet als verdachte, in de bestudeerde mensensmokkelzalen betrokken zijn. Tevens is aangegeven in hoeverre deze personen de Nederlandse nationaliteit bezitten, een legale of illegale status hebben en het bezit zijn van criminele antecedenten.

¹⁷ Eén van de grote moeilijkheden bij het in kaart brengen van de betrokkenen heeft te maken met het grote aantal namen en bijnamen waar mensensmokkelaars zich soms van bedienen in hun onderlinge communicatie. In het opsporingsonderzoek 'Spangen', bijvoorbeeld, bedienden de twaalf verdachten zich van in totaal zeker 71 bijnamen. Twee verdachten beschikten elk over dertien bijnamen.

Tabel 3.2 Verdachten en betrokkenen naar demografische en andere kenmerken

	Verdachten		Betrokkenen	
	Aantal	%	Aantal	%
Geboortejaar				
< 1950	3	4	3	3
1950 t/m 1954	6	8	3	3
1955 t/m 1959	4	5	3	3
1960 t/m 1964	10	13	4	4
1965 t/m 1969	20	26	6	6
1970 t/m 1974	18	23	4	4
1975 t/m 1979	9	12	3	3
1980 t/m 1984	7	9	3	3
1985 t/m 1989	-	-	2	1
Onbekend	1	1	73	70
Totaal	78	100	104	100
Geslacht				
Man	62	80	77	74
Vrouw	16	21	26	25
Onbekend	-	-	1	1
Totaal	78	100	104	100
Burgerlijke staat				
gehuwd of samenwonend	25	32	9	9
Ongehuwd	12	15	12	12
weduwe/weduwenaar/gescheiden	6	8	1	1
Onbekend	35	45	82	79
Totaal	78	100	104	100
Nederlandse nationaliteit?				
Ja	36	46	20	19
Nee	36	46	16	15
Onbekend	6	8	68	65
Totaal	78	100	104	100
Status				
Legaal	33	42	37	36
Illegaal	11	14	-	-
Onbekend	34	45	67	64
totaal	78	100	104	100
Strafblad?				
Ja	18	23	-	-
Nee	21	27	3	3
Onbekend	39	50	101	97
Totaal	78	100	91	100

Het overzicht maakt duidelijk dat ongeveer de helft van de verdachten geboren is in de periode 1965 – 1975, en in de periode van de gewraakte smokkelactiviteiten tussen de 25 en 35 jaar zal zijn geweest. Tabel 3.2 laat ook zien dat mensensmokkel zeker geen exclusief mannelijke aangelegenheid is. Alhoewel het merendeel van de in kaart gebrachte mensensmokkelaars van het mannelijk geslacht is, treffen we zowel onder de verdachten als onder de niet-verdachten toch ook de nodige vrouwen aan (één op de vijf, respectievelijk één op de vier). Over de burgerlijke staat en, legale dan wel illegale, status van verdachten geven de dossiers vaak geen uitsluitsel. Van de 44 verdachte personen waarover we wel informatie omtrent de verblijfstatus hebben kunnen vinden, blijken er elf zonder geldige verblijfsdocumenten in Nederland te wonen. Veelal betreft het mensen die in een eerder stadium van

de illegale activiteiten naar Nederland zijn gesmokkeld, en uit loyaliteit of om te voldoen aan financiële verplichtingen voor de criminele organisatie zijn gaan werken.

Van 37 personen hebben we informatie over hun geregistreerde criminele verleden kunnen vinden. Iets minder dan de helft van hen blijkt over criminele antecedenten te beschikken. Het betreft verdachten uit zeven opsporingsonderzoeken ('Cool', 'Delfshaven', 'Oude Westen', 'Bergpolder', 'Schiemond', 'Nieuw Mathenesse', 'Tussendijken'). Voor zover we dit duidelijk hebben kunnen krijgen gaat het hierbij om vermogensdelicten als inbraak en diefstal, om illegale arbeid, illegale grensoverschrijding en geweldsdelicten. Een verdachte is eerder al in Frankrijk voor mensensmokkel veroordeeld. In twee zaken is duidelijk geworden dat verdachten zich tevens bezig hebben gehouden met de handel in drugs. Zo werd een Eritrese verdachte in Duitsland veroordeeld voor het smokkelen van qat, een activiteit die in Nederland overigens niet strafbaar is. Voorts werd bij een verdachte uit één van de zaken die ook de handel in mensen betrof een zo grote hoeveelheid verdovende middelen aangetroffen, dat hij werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van twee jaar. De verdachten in de andere opsporingsonderzoeken hebben zich voor zover bekend uitsluitend schuldig gemaakt aan mensensmokkel of hieraan gerelateerde delicten. Van een sterke samenhang tussen mensensmokkel en andere illegale bedrijvigheden als drugssmokkel is dus vooralsnog weinig gebleken.

Naast de genoemde kenmerken bevat tabel 3.2 ook informatie in hoeverre verdachte en niet-verdachte natuurlijke personen over de Nederlandse nationaliteit beschikken. Voor zover we hier informatie over hebben kunnen vinden, is dat nogal eens het geval. Dit laatste wil overigens niet zeggen, dat verdachten en betrokkenen tot de autochtone Nederlanders gerekend kunnen worden. Uit tabel 3.3 valt op te maken dat een niet-Nederlandse herkomst veeleer regel is dan uitzondering.

Tabel 3.3 Herkomstlanden van verdachten en andere betrokkenen

Herkomstland	Verdachten		Betrokkenen	
	Aantal	%	Aantal	%
Albanië	2	3	-	-
Algerije	3	4	-	-
Azerbeidzjan	3	4	2	2
China	16	21	11	11
Engeland	1	1	-	-
Eritrea	1	1	-	-
Estland	6	8	-	-
Ethiopië	2	3	2	2
Guinee	1	1	-	-
India	-	-	1	1
Indonesië	-	-	1	1
Iran	2	3	3	3
Letland	1	1	-	-
Libanon	1	1	-	-
Litouwen	2	3	-	-
Marokko	2	3	-	-
Nederland	13	17	13	13
Polen	1	1	2	2
Rusland	1	1	1	1
Somalië	6	8	22	21
Suriname	2	3	1	1
Tsjecho-Slowakije	-	-	1	1
Turkije	10	13	7	7
Vml. Joegoslavië	2	3	-	-
Onbekend	-	-	37	36
Totaal	78	100	104	100

Van de 78 verdachten hebben er dertien personen een autochtoon Nederlandse achtergrond. Daarentegen beschikken ten minste 36 verdachten, bijna de helft, over de Nederlandse nationaliteit, veelal in combinatie overigens met een tweede nationaliteit. De belangrijkste herkomstlanden van verdachten zijn China, Nederland en Turkije.¹⁸ Als we de verdachten uit de verschillende republieken van de voormalige Sovjet-Unie (Azerbeidzjan, Estland, Letland, Litouwen, Rusland) samennemen, komen we met twaalf verdachten eveneens tot een aanzienlijk aantal. Deze twaalf personen hebben overigens gemeen dat ze als verdachte zijn aangemerkt in één van de drie zaken waarin (tevens) sprake was van mensenhandel.

3.2.3 Rechtspersonen

In de onderzochte samenwerkingsverbanden komen in totaal vier verdachte rechtspersonen naar voren. Slechts één rechtspersoon is schuldig bevonden en uiteindelijk veroordeeld. Om wat voor rechtspersonen gaat het, en welke rol speelden ze in de criminele activiteiten? In twee mensenhandelzaken ('Schiemond' en 'Bergpolder') werd een BV opgericht teneinde de crimineel verkregen inkomsten wit te wassen en de illegaal verblijvende vrouwen een

¹⁸ De belangrijkste verdachte in de zaak 'Schiemond' heeft in 1999 het Nederlanderschap verkregen. Daarnaast behield hij zijn Joegoslavische nationaliteit. Later bleek hij de Nederlandse nationaliteit op valse gronden te hebben verkregen; de IND zou door hem zijn misleid. Verdachte bleek al vóór zijn (mensenhandel)activiteiten in de onderhavige zaak in Duitsland en Italië tot lange gevangenisstraffen voor onder andere diefstal, kidnapping en verkrachting. Bij Koninklijk Besluit is het Nederlanderschap hem weer ontnomen.

schijn van legale arbeid te geven. Daarnaast was er sprake van een verdachte BV die handelde in airconditioningsystemen en koelapparatuur voor horecabedrijven. Gaande het onderzoek bleek dat de hoofdverdachte uit 'Schiemond' de BV voor zijn criminele activiteiten gebruikte, zonder dat men dat in het bedrijf in de gaten had. Naast deze BV's was er sprake van een eenmanszaak in het opsporingsonderzoek 'Delfshaven'. Deze 'ondernemer' in kwestie was onder valse voorwendselen benaderd bij de KvK een transportbedrijf op zijn naam te laten zetten. Op zijn naam werd tevens een vrachtwagen aangeschaft. Betrokkene heeft nooit geweten dat zijn bedrijf en auto zijn gebruikt als dekmantel voor de smokkel van mensen hebben.

Naast de verdachte rechtspersonen zijn er in totaal 25 rechtspersonen naar voren gekomen die op enigerlei wijze betrokken bleken bij de activiteiten van mensensmokkelorganisaties. Tien van de desbetreffende ondernemingen zijn besloten vennootschappen. Eén bedrijf is een commanditaire vennootschap. Daarnaast is er nog sprake van een eenmanszaak, alsook van een stichting. Van de resterende twaalf rechtspersonen is de juridische status onbekend.

De terreinen waarop bedoelde ondernemingen actief zijn, vertonen een grote diversiteit. Zo zijn we gestuit op vijf ondernemingen in het vervoer van passagiers: twee luchtvaartmaatschappijen, een ferrydienst en twee busmaatschappijen. Onder de rechtspersonen bevonden voorts zich twee transportbedrijven: een transportbedrijf van gekoelde en ingevroren producten en een import- en exportbedrijf in groenten en fruit. Daarnaast is er sprake van een groothandel in groenten en fruit, van een handelsmaatschappij die zeecontainers koopt en verkoopt, van een autoverhuurbedrijf en van een dealer van bedrijfsauto's. Veder zijn er enkele seksclubs, die kamers verhuren aan prostituees.

Illustratief voor het onderwerp van de betrokkenheid van legale ondernemingen bij mensensmokkel is de zaak 'Delfshaven'. Niet minder dan tien rechtspersonen kwamen hierin om de hoek kijken. Een makelaarskantoor raakte betrokken doordat het een bedrijfshal verkocht, die gebruikt werd voor het overbrengen van gesmokkelde migranten van het ene in het andere vervoersmiddel. Een bemiddelingsbureau voor vrachtwagenchauffeurs deed de boekhouding en regelde de transporten van chauffeurs die verdacht werden van het vervoeren van gesmokkelden naar Engeland. Ook verhuurde het een trekker aan een chauffeur. Een transportbedrijf van gekoelde en ingevroren producten werd hierbij gebruikt als dekmantel. Dit stuurde chauffeurs met lading naar Engeland, maar wist niets van de gesmokkelden in de laadruimten. Een exportbedrijf in groenten en fruit was verantwoordelijk voorn de

levering van groenten die als deklading dienden bij het vervoer van gesmokkelden. Van een containerbedrijf werd een container gekocht waarin mensen de reis naar Engeland moesten doorbrengen; volgens een verdachte wist de directeur van dit bedrijf overigens wel degelijk waarvoor zijn container gebruikt werd. Een onderneming in bedrijfsauto's heeft de vrachtwagen en een trekker verkocht die bij een transport gebruikt zouden worden. Van de zijde van een ferrymaatschappij die een vrachtauto naar Engeland vervoerde, liet men de Engelse autoriteiten weten te vermoeden dat er in de laadruimte mensen gesmokkeld werden. In de boekhouding van een winkel in apparatuur voor telecommunicatie werd de aankoop van de auto van de hoofdverdachte verantwoord.

3.3 Samenwerkingsverbanden: de mate van etnische homogeniteit

Anders dan in de voorgaande paragraaf staan hier niet langer de natuurlijke of rechtspersonen centraal die, al dan niet als verdachte, de mensensmokkel hebben gerealiseerd, maar de samenwerkingsverbanden waarin ze dat hebben gedaan.

In toenemende mate wordt gewag gemaakt van een afnemend belang van etniciteit als bindend element in criminele samenwerkingsverbanden. Zo zou de integratie van migranten in de Nederlandse samenleving zo voorspoedig verlopen, dat ook op het terrein van illegale bedrijvigheden mensen uit verschillende herkomstlanden elkaar weten te vinden (Huisman et al. 2003, Kleemans et al. 2002). Mag hieruit worden afgeleid dat de twaalf in kaart gebracht samenwerkingsverbanden een bont tableau van verdachten en betrokkenen uit allerlei herkomstlanden vormen? Het antwoord op deze vraag is af te leiden uit tabel 3.4. Hierin zijn, voor zover bekend, per zaak en daarmee dus per samenwerkingsverband de herkomstlanden gepresenteerd van verdachten en anderen die in het opsporingsonderzoek om de hoek komen kijken.

Tabel 3.4 Herkomstlanden van verdachten en andere betrokkenen, uitgesplitst naar samenwerkingsverband (zaak)

	Mensensmokkel										Mensenhandel						Totaal																									
	12		13		14		17		18		19		20		22		23		10		11		16		V	B																
	V	B	V	B	V	B	V	B	V	B	V	B	V	B	V	B	V	B	V	B	V	B	V	B																		
Albanië	2																								2																	
Algerije			3																						3																	
Azerbeidzjan																								3		2																
China											1		4	1	11	10								3	2	16	11															
Engeland											1														1																	
Eritrea			1																						1																	
Estland																				1		5			1	6																
Ethiopië			2	2																					2	2																
Guinee					1																				2																	
India																									1																	
Indonesië									1																1	1																
Iran						2	3													1					2	3																
Letland																									1																	
Libanon			1																						1	1																
Litouwen																									2	2																
Marokko																									2	2																
Nederland	2										9	5				1								1	6	15	13															
Polen																				1		2		2	2	1	2															
Rusland																									1	1																
Somalië							3	14	3	8												1			6	22																
Suriname			1																						1	2																
Tsjecho-Slowakije																									1	1																
Turkije	4	1									4														6	8																
Vml. Joegoslavië																									2	7																
Vml. Sovjet Unie																									1	1																
Onbekend						2																			9	37																
Totaal V/B	8	1	8	2	1	2	2	3	3	1	16	3	9	15	5	4	17	12	25	12	8	7	1	11	27	78	91															
Totaal	9										10						3						5		19		12		20		21		25		12		8		38		182	

De niet gearceerde kolom refereert aan het aantal verdachten, de grijs gearceerde kolom aan het aantal betrokkenen.

Codes opsporingsonderzoeken: 10='Schiemondd'; 11='Bergpolder'; 12='Nieuwe Westen'; 13='Oude Westen'; 14='Bospolder'; 16='Tussendijken'; 17='Cool'; 18='Nieuw Mathenesse'; 19='Oud Mathenesse'; 20='Delfshaven'; 22='Middelland'; 23='Spangen'.

Op basis van het herkomstland van verdachten en anderszins betrokkenen kunnen drie criminele samenwerkingsverbanden worden onderscheiden: *etnisch volledig homogene verbanden*, *nagenoeg homogene verbanden* en, tot slot, *etnisch heterogene of gemêleerde samenwerkingsverbanden*.

Blijkens tabel 3.4 zijn vijf samenwerkingsverbanden, en in termen van de herkomst van de verdachten, volledig homogeen. De verdachten in de opsporingsonderzoeken 'Bospolder', 'Cool', 'Nieuw Mathenesse', 'Oud Mathenesse', en 'Middelland' hebben gemeenschappelijke herkomstlanden, waar zijzelf of hun ouders zijn geboren. Het gaat hierbij om de samenwerkingsverbanden die de minste verdachten tellen. Zo zijn in het opsporingsonderzoek 'Middelland' vier verdachten in kaart gebracht (en zeventien anderszins betrokkenen) en is in 'Bospolder' slechts één persoon als verdachte aangemerkt (en twee anderszins betrokkenen). Als we ook niet-verdachten in de analyse meenemen, blijft het beeld van etnisch homogene samenwerking vrijwel volledig overeind.¹⁹ Voor zover de nationaliteit of het herkomstland van betrokkenen uit de analyse bekend is geworden, delen dezen het herkomstland met de verdachten uit dezelfde zaak. Waar de nationaliteit niet met zekerheid is vastgesteld, is er echter soms wel voldoende reden om aan te nemen dat het

¹⁹ Uit tabel 3.4 valt tevens op te maken dat in vier opsporingsonderzoeken het aantal verdachten verre wordt overtroffen door het aantal betrokkenen, niet-verdachten.

personen met dezelfde etnische achtergrond betreft. Dit geldt in het bijzonder voor de zestien onbekende betrokkenen in het opsporingsonderzoek 'Middelland'. Slechts in één opsporingsonderzoek ('Nieuw Mathenesse') zijn we gestuit op een betrokkene met een andere herkomst de verdachten. Het gaat hierbij om een Indiase ambtenaar, die door leden van het overwegend Somalische samenwerkingsverband tot medewerking bereid was gevonden.

Bij de verdachten in de andere zeven samenwerkingsverbanden is geen sprake van gedeelde herkomstlanden. Desalniettemin kunnen we vier samenwerkingsverbanden onderscheiden, die nagenoeg etnisch homogeen zijn. De belangrijkste verdachten zijn hierbij veelal afkomstig uit hetzelfde land, en spreken elkaars taal. Verdachten met een andere nationaliteit in zo'n samenwerkingsverband spelen een ondergeschikte rol en zijn relatief eenvoudig vervangbaar. Een goed voorbeeld hiervan vormen de verdachten in het samenwerkingsverband dat centraal staat in het opsporingsonderzoek 'Nieuwe Westen'. In 'Westen' zijn zes van de acht verdachten van Turkse origine, om precies te zijn van Turks-Koerdische herkomst. En behalve dat deze verdachten afkomstig zijn uit hetzelfde land, is een aantal ervan door familiale en langdurige vriendschappelijke relaties met elkaar verbonden. De twee niet-Turkse verdachten zijn afkomstig uit Albanië. Zij waren verantwoordelijk voor het plaatsen van de gesmokkelde migranten in huiftrailers. Naast 'Nieuwe Westen', kunnen de samenwerkingsverbanden in 'Spangen', en in de mensenhandelzaken 'Schiemond' en 'Bergpolder' tot de nagenoeg homogene verbanden worden gerekend.

Tot slot zijn daar de etnisch gemêleerde samenwerkingsverbanden. In drie zaken, 'Oude Westen', 'Tussendijken' en 'Delfshaven', blijken verdachten en betrokkenen uit vier verschillende herkomstlanden met elkaar samen te werken. De zaak 'Tussendijken' steekt daarbij de kroon, met elf verdachten uit zes verschillende herkomstlanden: Nederland, Marokko en landen die tot de voormalige Sovjet-Unie kunnen worden gerekend (Azerbeidzjan, Letland, Litouwen en Rusland). Niet-verdachten in deze zaak komen uit heel diverse landen als Turkije, Suriname en Polen. In 'Delfshaven' werken Turken samen met Nederlanders, een Engelsman en een Chinees.

Tot besluit van deze beschouwingen willen we bezien in hoeverre de etnische geslotenheid van sommige samenwerkingsverbanden zich ook manifesteert in een mogelijke voorkeur voor gesmokkelden uit het eigen herkomstland. Informatie hierover valt af te leiden uit tabel 3.5.

Tabel 3.5 Herkomstlanden van gesmokkelde migranten, uitgesplitst naar samenwerkingsverband (zaak)*

	mensensmokkel									mensenhandel			totaal
	12	13	14	17	18	19	20	22	23	10	11	16	
Afghanistan	5												5
Albanië	1												1
Angola			5										5
Azerbeidzjan												5	5
China							130	34	140 ²⁰				304
Ethiopië/Eritrea		15											15
Georgië	9												9
Guinee			1										1
India		1											1
Iran				6									6
Kosovo	3												3
Letland												3	3
Moldavië										1			1
Oekraïne										7			7
Rusland										3	2		5
Servië	1												1
Slovenië	1												1
Slowakije										1			1
Somalië		102			27	16							145
Tsjechië										1			1
Turkije	69	5											74
Wit-Rusland										1		4	5
Estland											8		8
onbekend	12	2											14
totaal	101	125	6	6	27	16	130	34	140	14	8	14	621

* Codes opsporingsonderzoeken: 10='Schiemond'; 11='Bergpolder'; 12='Nieuwe Westen'; 13='Oude Westen'; 14='Bospolder'; 16='Tussendijken'; 17='Cool'; 18='Nieuw Mathenesse'; 19='Oud Mathenesse'; 20='Delfshaven'; 22='Middelland'; 23='Spangen'.

De vijf criminele samenwerkingsverbanden die we als etnisch volledig homogeen hebben getypeerd (die uit de opsporingsonderzoeken 'Bospolder', 'Cool', 'Nieuw Mathenesse', 'Oud Mathenesse' en 'Middelland'), blijken zich te hebben beperkt tot de smokkel van mensen uit het eigen herkomstland. De Somalische samenwerkingsverbanden in 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse' hebben, voor zover bekend, uitsluitend Somalische migranten naar Nederland en verder gesmokkeld. Het Iranese samenwerkingsverband dat door de politie in 'Cool' in kaart is gebracht, heeft zich uitsluitende beziggehouden met de smokkel van Iraniërs.

Bij de samenwerkingsverbanden die nagenoeg etnisch homogeen zijn ('Nieuwe Westen', 'Spangen', en de mensenhandelzaken 'Schiemond' en 'Bergpolder') is er geen sprake van een min of meer eenduidig beeld op dit punt. In de zaak 'Bergpolder' bijvoorbeeld zijn 'slachtoffers', evenals het merendeel van de verdachten, afkomstig uit Estland. Zo zijn ook in de zaak 'Spangen', waarvan nogal wat verdachten afkomstig zijn uit één en dezelfde Chinese regio, vrijwel uitsluitend Chinezen gesmokkeld. In de zaak 'Nieuwe Westen' daarentegen, met verdachten die overwegend van Turkse origine zijn, ligt de nadruk weliswaar sterk op de smokkel van Turken, maar is er soms ook sprake van de smokkel van personen met andere nationaliteit.

²⁰ Het criminele samenwerkingsverband dat in het onderzoek 'Spangen' in kaart is gebracht wordt ook als opdrachtgever verantwoordelijk gehouden voor het organiseren van het 'Dover-transport'. De zestig Chinezen die tijdens dit fatale transport gesmokkeld werden, zijn in tabel 3.5 buiten beschouwing gelaten. De gesmokkelde Chinezen die in de overige veertien zaakdossiers staan beschreven, zijn wel opgenomen in het in de tabel genoteerde aantal van 140.

De etnisch gemêleerde samenwerkingsverbanden ten slotte vertonen eveneens een diversiteit in de herkomstlanden van gesmokkelde migranten. In het algemeen tekent zich een beeld af waarbij het herkomstland van de gesmokkelden overeenkomt met dat van de belangrijkste verdachten (zoals bijvoorbeeld in 'Oude Westen') of van de meerderheid van de verdachten. Het smokkelen van niet-landgenoten lijkt problematisch. Er moeten immers initiële contacten plaatsvinden tussen smokkelaars en te smokkelen personen, en het is daarbij zonder meer van belang dat men dezelfde taal spreekt. In het opsporingsonderzoek 'Nieuwe Westen' onderneemt de Eritrese verdachte een poging om een groep van honderd Somaliërs vanuit Istanbul naar Nederland te smokkelen, zulks met behulp van de Turkse verdachten uit het opsporingsonderzoek 'Nieuwe Westen'. Deze poging faalt om allerlei redenen, maar illustreert hoe dan ook de moeilijkheid om grote aantallen 'vreemden' over afstanden te vervoeren.

Al met al kunnen we de conclusie trekken, althans voor zover het deze zaken betreft, dat de integratie van verdachten en betrokkenen uit verschillende herkomstlanden een minder hoge vlucht heeft genomen dan men op basis van de literatuur zou verwachten. Etniciteit in de vorm van een gedeeld herkomstland speelt in de meeste door ons geanalyseerde mensensmokkelzaken een belangrijke bindende rol. Deze constatering betreft niet alleen de onderlinge relaties tussen mensensmokkelaars, met inbegrip van degenen die hun praktijken ondersteunen, maar ook de relaties van die smokkelaars met hun klanten. Om het eenvoudig te stellen: mensensmokkelaars met een Koerdisch-Turkse achtergrond smokkelen hoofdzakelijk migranten met een Koerdisch-Turkse achtergrond, Chinese smokkelaars vervoeren vrijwel uitsluitend Chinezen, enz.

3.4 Coördinatie: de verdeling van taken

In deze paragraaf zullen we de taakverdeling bezien die door de onderzochte samenwerkingsverbanden wordt gehanteerd. Dit aspect kent een inhoudelijke en een structurele component. Bij de inhoudelijke kant van de taakverdeling gaat het erom welke taken er in de verschillende samenwerkingsverbanden kunnen worden onderscheiden en wat deze taken behelzen. Met de structurele component wordt meer bedoeld op de hoeveelheid te onderscheiden taken en de verdeling van de verschillende taken over verdachten en degenen die verder nog bij het samenwerkingsverband betrokken zijn. De gedachte hierbij

is dat een crimineel samenwerkingsverband waarbij een beperkt aantal personen veel verschillende taken uitvoert een andere organisatiestructuur zal kennen dan een verband waarbij veel personen slechts een beperkt aantal taken uitvoeren en zich dus in zekere zin hebben gespecialiseerd. Allereerst worden nu de verschillende taken beschreven die in de literatuur over mensensmokkel worden onderscheiden, vervolgens de taken die in de Rotterdamse zaken naar voren zijn gekomen. Pas daarna kan worden gezien hoe die taken in de onderzochte samenwerkingsverbanden verdeeld zijn geweest, en in hoeverre daarin sprake is van specialisme.

In het logistieke proces waarin mensensmokkel gestalte krijgt, kunnen zeer diverse taken of rollen worden onderscheiden (cf. Zhang en Chin 2002, Schloenhardt 1999, IAM 2002). Te denken valt hierbij aan tal van praktische en concrete zaken, maar dat hoeft geenszins het geval te zijn. Zo wijzen Kleemans et al., overigens in ruimer verband, op de rollen van zogenoemde 'bruggenbouwers' en 'facilitators', dienstverleners. Onder bruggenbouwers verstaan zij:

"personen die hun positie ontleen aan hun vermogen om sociale en geografische afstanden te overbruggen. [...] Deze bruggenbouwers opereren dikwijls internationaal, interetnisch en/of op de scheidslijn tussen 'onderwereld' en 'bovenwereld'. Vanwege deze strategische positie binnen en tussen criminele netwerken, zijn velen van hen afhankelijk. Zij zijn een onmisbare schakel tussen de betrokken partijen" (Kleemans et al. 2002: 142).

Bruggenbouwers vervullen een spilfunctie in de georganiseerde criminaliteit, omdat zij in staat zijn kloven te overbruggen tussen landen, etnische groepen en/of tussen onderwereld en bovenwereld. Waar Kleemans en de zijnen in het algemeen spreken over allerlei georganiseerde criminele samenwerkingsverbanden, lijkt het concept van de bruggenbouwer bij uitstek van belang in de context van mensensmokkel. Hierin moeten per definitie internationale grenzen worden overschreden en zijn transnationale contacten van belang. Achter het concept van facilitators gaat een heel scala aan mogelijke rollen schuil, sommige rollen van groter belang dan andere. De positie van zulke dienstverleners in het samenwerkingsverband hangt in sterke mate samen met de exclusiviteit van hun 'product' (Kleemans et al. 2002: 144).

Op basis van hun onderzoek onder Chinese smokkelorganisaties onderscheiden Zhang en Chin (2002) de volgende rollen: recruteerders, coördina-

toren, vervoerders, documentvervalsers, corrupte ambtenaren, gidsen en bemanningsleden, handhavers en incasseerders. *Recruteerders* werven klanten die zich in een westers land willen vestigen en bereid zijn om geld te betalen voor de steun die hun wordt geboden om die plannen ten uitvoer te brengen. Volgens Zhang en Chin betreft het mensen die een beperkte rol spelen in het samenwerkingsverband en in het bijzonder wervingsactiviteiten verrichten in de eigen kring van familieleden en vrienden.

Coördinatoren spelen een centrale rol in de mensensmokkeloperaties omdat zij deze organiseren en deelprocessen op elkaar afstemmen. Zij beschikken voor hun functioneren over een heel scala aan contacten en proberen de juiste diensten te 'kopen' tegen de meest aantrekkelijke prijzen. Indien noodzakelijk onderhouden ze ook contacten met overheidsfunctionarissen die ten behoeve van de smokkelactiviteiten kunnen worden omgekocht.

Vervoerders en gidsen brengen mensen over grenzen, soms over die met een enkel buurland (Zhang en Chin 2002), soms over grote afstanden en vele grenzen (Schloenhardt 1999)²¹.

Documentvervalsers spelen volgens het IAM (2002) in toenemende mate een belangrijke rol in de logistiek van de mensensmokkel. Het kan zo zijn dat de smokkelaars zelf allerlei documenten vervalsen, maar evenzeer is het mogelijk dat men toegang heeft tot personen die paspoorten of reisdocumenten uitlenen. Voorts is daar de mogelijkheid van contacten met (corrupte) ambtenaren: medewerkers van consulaten die uit hoofde van hun functie toegang hebben tot 'echte' reisdocumenten of douanemedewerkers die in de gelegenheid zijn mensen zonder documenten door te laten. Ook Zhang en Chin (2002) wijzen op het belang van *corrupte overheidsfunctionarissen* voor een goed verloop van het mensensmokkelproces.

Weer een andere taak of rol bestaat in het vergezellen en ondersteunen van de gesmokkelden tijdens de reis; veelal verzorgen zulke *begeleiders* overigens slechts een beperkt traject. Verdere taken dienen zich aan wanneer groepen gesmokkelden op doorreis in zogenaamde *safehouses* verblijven. Zo is daar meestal sprake van verzorgers, die de taak op zich nemen om de gesmokkelde migranten van eten en drinken te voorzien. Vaak gaat dit samen met de rol van *toezichthouder*. Toezichthouders moeten de orde bewaken en erop toezien dat de klanten niet luidruchtig zijn of op eigen gelegenheid en zonder medeweten van de smokkelorganisatie vertrekken.

²¹ Zoals Kleemans et al. (2002) terecht opmerken is in het algemeen de werkwijze van een samenwerkingsverband van invloed op de aan- dan wel afwezigheid van uiteenlopende rollen. Als men de gesmokkelde migranten reizen aanbiedt met (vervalste) reisdocumenten, kunnen gesmokkelden in principe zelfstandig reizen en zal er bijvoorbeeld geen behoefte zijn aan vervoerders.

Een andere taak die onderscheiden wordt is die van *schuldinner*. Schuldinners kunnen actief zijn in het herkomstland, om het geld van de familie los te krijgen, maar ook in het bestemmingsland.

Zoals eerder gesteld, hebben we tijdens de analyse van de verschillende opsporingsonderzoeken niet zozeer in rollen gedacht, maar veeleer in verschillende logistieke activiteiten die van belang (kunnen) zijn voor het smokkelen van mensen. Als we de verschillende activiteiten van de verdachten en de betrokkenen op systematische wijze in kaart brengen, levert dat het in tabel 3.6 gepresenteerde overzicht op.

Tabel 3.6 De activiteiten van verdachten van (N=78) en betrokkenen bij (N=104) mensensmokkel

Activiteit	Verdachten	Betrokkenen
Het maken van afspraken met te smokkelen personen	28 (36%)	26 (25%)
Werving van klanten	9 (12%)	9 (9%)
Vervoer van gesmokkelden	34 (44%)	33 (32%)
Grensoverbrenging van gesmokkelden	17 (22%)	12 (12%)
Incorporatie van gesmokkelden in het bestemmingsland	16 (21%)	11 (11%)
Verstrekken van documenten	24 (31%)	14 (13%)
Afschermingactiviteiten	24 (31%)	19 (18%)
Witwasactiviteiten	3 (4%)	-

*Gepresenteerd zijn rij-percentages

Uit tabel 3.6 blijkt dat relatief veel *verdachten* betrokken zijn bij het maken van afspraken met te smokkelen migranten, hun vervoer, het verstrekken van documenten aan het samenwerkingsverband en met zaken die in relatie staan tot het afschermen van de smokkelpraktijken. Veel minder verdachten houden zich bezig met het werven van klanten, de feitelijke grensoverbrenging of de incorporatie van de gesmokkelden in het bestemmingsland. Er is, ten slotte, slechts zicht gekregen op drie verdachten die zich binnen het criminele samenwerkingsverband met het 'witwassen' van de met smokkel verkregen inkomsten hebben beziggehouden.

Verschillende activiteiten van betrokkenen waren niet zonder aanpassingen onder één van de vooraf gecodeerde activiteiten te plaatsen en hebben we apart genoteerd. In veertig gevallen betreft dit een activiteiten van een verdachte, in vijftig gevallen een activiteit die werd verricht door iemand die niet als verdachte is aangemerkt. Zo hebben sommige verdachten en anderszins betrokkenen onderdak geboden aan gesmokkelde migranten voor wie Nederland als transitland en niet als eindbestemming fungeert. Andere verdachten zijn eigenaar van of als bedrijfsleider werkzaam bij een seksclub, waar verhandelde vrouwen te werk zijn gesteld. Voorts zijn daar de activiteiten van de bodyguards die voor verschillende verdachten werkten. Sommigen van hen waren alleen bodyguard, anderen traden tevens op als chauffeur of tolk of verrichtten hand- en spandiensten. Daarnaast waren er de koeriers

van documenten, de bemiddelaars tussen verdachten en gesmokkelden, de terreinverkenner die de juiste overstap- en opstapplaatsen lokaliseerden, en de leveranciers van verdovende middelen. Een verdachte uit een van de geanalyseerde mensenhandelzaken adviseerde en ondersteunde de vrouwen bij sociale en medische problemen, zoals een onverwachte zwangerschap. Sommige verdachten hielden zich in het herkomstland specifiek bezig met het selecteren en benaderen van vrouwen, die vervolgens naar Nederland werden gesmokkeld om onder dwang in de prostitutie te worden gebracht.

Betrokkenen die in het onderhavige onderzoek niet als verdachten zijn aangemerkt, werkten onder meer mee aan het realiseren schijnhuwelijk. Twee mannen, vader en zoon, werd gevraagd met een gesmokkelde en in de prostitutie werkzame vrouw te trouwen om haar zo een legale verblijfsstatus te bieden. Waar de vader uiteindelijk afhaakte, heeft de zoon doorgezet. Deze is uiteindelijk in Kiev getrouwd met een vrouw die eerder door de hoofdverdachte van de zaak naar Nederland was gesmokkeld, om hier in de prostitutie te gaan werken. Interessant aan deze casus is ook de omstandigheid dat voorafgaand aan het huwelijk de hoofdverdachte voor vader en zoon een dienstbetrekking bij een in deze zaak tevens verdachte rechtspersoon zou hebben gefingeerd. Tijdens een doorzoeking in het huis van één van de slachtoffers van mensenhandel zou zelfs een contract zijn aangetroffen tussen haar en bedoelde vader (die later toch van een schijnhuwelijk afzag). In dit contract staat dat het enige doel van de overeenkomst is gelegen in het verkrijgen van een verblijfsstatus in Nederland voor de vrouw. Ook staat het adres genoemd waar de echtelieden zouden (gaan) wonen; de vrouw zou bij scheiding geen recht hebben op alimentatie.

Niet-verdachten spelen nogal eens een rol bij de huisvesting van de gesmokkelde migranten. Bij ten minste acht betrokkenen hebben we deze vorm van 'ondersteuning' aan het criminele verband aangetroffen. Deze formulering is overigens enigszins misplaatst, aangezien het veelal hulp aan een gesmokkeld familielid op doorreis betrof. Eenmaal in Nederland aangekomen belde zo'n migrant met zijn in Nederland woonachtige familielid, met een verzoek om tijdelijke opvang.²² Geregeld kwam het dan voor dat de gesmokkelde in gezelschap van anderen bleek te verkeren, die eveneens in huis moesten worden opgenomen.

Verdere inspanningen betreffen onder meer met geweld gepaard gaande afpersing, het vervoer van gesmokkelde migranten van en naar *safehouses* en het aanbod van nieuwe klanten. Andere betrokkenen bemiddelden bij

²² Uit de analyse van opsporingsonderzoeken blijkt dat het verzoek tot huisvesting zowel van de smokkelaar, van de gesmokkelde als van familie van de gesmokkelde kan komen.

aankopen die van belang waren voor de mensensmokkel, zoals auto's of vrachtwagens, en leverden soms ook reisdocumenten aan het criminele samenwerkingsverband. Zo verzorgden in één van de mensensmokkelzaken verschillende Somalische vrouwen met elkaar de noodzakelijke reisdocumenten. Zij onderhielden samen de nodige contacten om een voorraad aan te leggen van documenten waarmee andere Somaliërs zouden kunnen reizen.

Weer anderen waren betrokken in die zin dat ze uitstaande schulden inden of behulpzaam waren door allerlei hand- en spandiensten te leveren. Zo was er sprake van een vrouwelijke betrokkene, die vermoedelijk tot prostitutie werd gedwongen en bij tijd en wijle werd ingeschakeld om de in een safehouse verblijvende gesmokkelde Chinezen 'rustig te houden'. Er zijn verder nog betrokkenen die hebben bemiddeld bij aankopen en tussen klanten en smokkelaars. Eén betrokkene heeft een vrouw 'verkocht' aan een hoofdverdachte. Hij zou volgens een andere betrokkene tevens enige tijd hebben gedeeld in de winst van een hoofdverdachte. De bewuste vrouw verklaart overigens helemaal niet voor haar verkoper gewerkt te hebben. Een aantal betrokkenen functioneerde als een soort bankinstelling. Zo leende één van de betrokkenen geld aan een verdachte, zodat deze door kon gaan met zijn illegale activiteiten. Veder zijn anderen dan verdachten in de onderzochte zaken betrokken geweest doordat ze voor illegale migranten asielrelazen opstelden of lokaal vervoer verzorgden. Een deel van de betrokkenen was in de transitlanden werkzaam als contactpersoon. Zo bleken in het opsporingsonderzoek 'Spangen' verschillende contactpersonen actief in China, Moldavië en Tsjechië.

Behalve de aard of het belang van de taken die de 78 verdachten en 104 anderszins betrokkenen in de mensensmokkel hebben verricht, kan ook de hoeveelheid verschillende taken worden gezien, die dezen voor hun rekening namen. Tabel 3.6 doet vermoeden, dat die aantallen bij de verdachten hoger zullen liggen. We hebben dan ook bij de 78 verdachten 195 (verschillende) taken geteld, gemiddeld precies tweeëneenhalf, tegenover 174 taken bij 104 betrokkenen (gemiddeld 1,75).²³ In tabel 3.7 zijn de aantallen taken in kaart gebracht.

²³ Deze uitkomst zal uiteraard zijn beïnvloed door aard en omvang van de opsporingsactiviteiten in de verschillende onderzoeken. Logischerwijs pleegt vooral aandacht uit te gaan naar de activiteiten van als verdacht aangemerkte personen.

Tabel 3.7 Aantallen taken waarmee verdachten en niet-verdachten zich hebben beziggehouden

	Aantal verdachten	%	Aantal betrokkenen	%
Eén taak	30	39	56	54
Twee taken	19	24	29	28
Drie taken	11	14	16	15
Vier taken	9	12	3	3
Vijf taken	2	3	-	-
Zes taken	3	4	-	-
Zeven taken	2	3	-	-
Acht taken	2	3	-	-
Totaal	78	100	104	100

Tabel 3.7 laat duidelijk zien dat de betrokkenen in de door ons geanalyseerde opsporingsonderzoeken minder verschillende activiteiten ten behoeve van de mensensmokkel vervullen dan verdachten. Ruim vier op de vijf betrokkenen vervullen ten hoogste twee verschillende rollen binnen het samenwerkingsverband. Bovendien zijn we op geen enkele betrokkene gestuit, die meer dan vier verschillende soorten activiteiten voor zijn of haar rekening nam.

Al met al komen er uit het bovenstaande twee verschillende soorten mensensmokkelorganisaties naar voren. Bij de eerste soort is er sprake van een beperkt aantal, als verdachte aangemerkte, personen, die veel verschillende taken op zich nemen; daarnaast opereren al van personen die niet als verdachte worden aangemerkt, ieder één of hooguit enkele taken vervullend. De tweede soort is die van een meer hiërarchische organisatie. Hierbij is sprake van een relatief groot aantal personen die als verdachte worden aangemerkt. Deze verrichten elk afzonderlijk een beperkt aantal taken; enkele verdachten hebben duidelijk de leiding en verdelen de taken. De meeste smokkelverbanden die we hebben geanalyseerd neigen meer naar het eerste, relatief 'platte' organisatiemodel. Een enkel samenwerkingsverband voldoet meer aan de kenmerken van het type hiërarchische organisatie. Een duidelijk voorbeeld hiervan wordt gevormd door het criminele samenwerkingsverband in de zaak 'Spangen'.

3.5 Dominantie: bindingen en macht

Criminele samenwerkingsverbanden hebben gegeven de aard van hun activiteiten baat bij 'medewerkers' die betrouwbaar zijn én blijven. In de literatuur over netwerken en sociale bindingen gaat men er vanuit dat verschillende bindingen samengaan met verschillende vormen van ondersteuning. Naarmate bindingen intiemer worden, zal de onderlinge loyaliteit groter zijn en koestert men meer verwachtingen ten opzichte van elkaar. De centrale veronder-

stelling is dat familiale bindingen samengaan met het grootste potentieel aan loyaliteit en vertrouwen.

Per opsporingsonderzoek hebben we in kaart proberen te brengen hoe de verdachten met elkaar verbonden zijn.²⁴ We hebben hierbij onderscheid aangebracht tussen familiale bindingen, vriendschappelijke bindingen, regionale bindingen, beroepsmatige bindingen en andersoortige bindingen. Tabel 3.8 geeft een overzicht.

Tabel 3.8 Samenwerkingsverbanden en bindingen

	Mensensmokkel									Mensenhandel			Totaal	
	12	13	14	17	18	19	20	21	22	23	10	11		16
Familie	x			x	x					x	x	x	x	7
Vrienden	x	x				x	x							4
Buurt/dorp/regio	x					x				x		x		5
Herkomstland	x	x		x	x	x			x	x	x	x	x	11
Beroep							x							1
Anders	x	x		x	x	x	x			x			x	8

** Codes opsporingsonderzoeken: 10='Schiemond'; 11='Bergpolder'; 12='Nieuwe Westen'; 13='Oude Westen'; 14='Bospolder'; 16='Tussendijken'; 17='Cool'; 18='Nieuw Mathenesse'; 19='Oud Mathenesse'; 20='Delfshaven'; 21='Blijdorp'; 22='Middelland'; 23='Spangen'.

Wat in de eerste plaats geconcludeerd kan worden, en we hebben hier in ander verband al eerder op gewezen, is dat de verdachten in de verschillende samenwerkingsverbanden veelal het herkomstland delen en daarmee ook dezelfde taal spreken. Een tweede belangrijk bindend element in de mensensmokkelverbanden is de familie. In zeven van de twaalf samenwerkingsverbanden is er sprake van verdachten die door familiale relaties met elkaar verbonden zijn. Sommigen zijn huwelijkspartners, anderen bijvoorbeeld elkaars neven of broers, tussen weer anderen bestaan ouder-kindrelaties. Overigens is het opmerkelijk dat daar waar geen daadwerkelijke familiale relaties zijn geconstateerd, verdachten elkaar soms wel in dergelijke termen aanspraken. Een goed voorbeeld hiervan is het opsporingsonderzoek 'Oude Westen', waarin de omgang tussen verschillende verdachten en de Eritrese hoofdverdachte veelal wordt verwoord met termen als 'broertje', 'tante' of 'moedertje'. Ook in de mensenhandelzaak 'Schiemond' was sprake van quasi-verwantschappelijke verhoudingen. De mannelijke hoofdverdachte sprak intern over het samenwerkingsverband als 'de familie', 'de firma' of 'het gezin'. De vrouwen die door hem in de prostitutie werden gedwongen spraken hem aan met 'papa'.

De categorie 'anders' in tabel 3.8 bevat uiteenlopende soorten bindingen. Soms kenden de verdachten elkaar al jaren op informele wijze, zoals in het

²⁴ Per crimineel samenwerkingsverband is nagegaan welk type binding aan de orde was. Daarbij is niet gepoogd alle onderliggende bindingen tussen alle verdachten te duiden. Bovendien hebben we in deze analyse de mogelijke bindingen van verdachten met betrokkenen niet nader onderzocht. In de meeste gevallen hebben we hierover in de opsporingsonderzoeken eenvoudigweg te weinig informatie kunnen vinden.

opsporingsonderzoek 'Oude Westen' (dat zich concentreert rondom een Eritrese hoofdverdachte en verdachten uit verschillende herkomstlanden). In twee andere opsporingsonderzoeken hebben sommige verdachten elkaar leren kennen tijdens hun gemeenschappelijk verblijf in een van de asielzoekerscentra. In het opsporingsonderzoek 'Spangen' zijn enkele verdachten met elkaar in contact gekomen, omdat ze zich elk op eigen wijze met mensensmokkel bezighielden en door de hoofdverdachte werden benaderd om voor haar te gaan werken.

Familiale en vriendschappelijke relaties als we in zovele zaken tegenkomen, maar ook de overeenkomst in etniciteit die veelal bestaat bij een gedeeld herkomstland, spelen binnen de samenwerkingsverbanden een belangrijke structurerende rol. Uit dergelijke relaties kan evenwel niet meteen worden afgeleid hoe het is gesteld met mogelijke onderlinge machtsverhoudingen.

Op basis van alle beschikbare gegevens hebben we een inschatting proberen te maken van de onderlinge verhoudingen binnen de geanalyseerde samenwerkingsverbanden. Interne machtsuitoefening blijkt bovenal gelieerd aan geld, maar ook aan angst. Deze wordt opgewekt door dreiging met of toepassing van geweld. Tabel 3.9 behelst een overzicht van het fysieke geweld waarvan de verschillende samenwerkingsverbanden gebruik hebben gemaakt, uitgesplitst naar degenen tegen wie dat geweld is ingezet.

Tabel 3.9 De samenwerkingsverbanden naar het gebruik van fysiek geweld

	Jegens medeverdachten	Jegens gesmokkelden	Jegens anderen
Mensensmokkel			
'Bospolder'			
'Cool'		indirect geweld	
'Delfshaven'		indirect geweld	
'Nieuwe Westen'			
'Oude Westen'			
'Middelland'		structureel geweld	incidenteel geweld
'Spangen'	structureel geweld	structureel geweld	incidenteel geweld
'Nieuw Mathenesse'			
'Oud Mathenesse'			
Mensenhandel			
'Bergpolder'	structureel geweld		
'Schiemond'		structureel geweld	
Russisch Roulette		structureel geweld	

Uit tabel 3.9 valt op te maken dat in het merendeel van de opsporingsonderzoeken het daadwerkelijk toepassen van fysiek geweld jegens medeverdachten (verdachten en betrokkenen) een ondergeschikt mechanisme vormt om loyaliteit af te dwingen. Wel is er soms sprake van 'indirect geweld' waaronder wij hier een dermate slechte behandeling en/of verwaarlozing van de gesmokkelden door de mensensmokkelaars verstaan dat de effecten van de behandeling in zijn consequenties met het toepassen van geweld vergelijkbaar zijn. Geweld van de smokkelorganisatie jegens klanten, de gesmokkelde mi-

granten, komt veelvuldiger voor. De samenwerkingsverbanden waar fysiek geweld een structureel onderdeel van de werkwijze lijkt uit te maken, zijn in de eerste plaats de opsporingsonderzoeken die primair als mensenhandel zijn geclassificeerd ('Schiemond', 'Bergpolder', deels ook 'Tussendijken'); daarnaast doet dit zich slechts voor in de (mensensmokkel)zaken 'Middelland' en 'Spangen'. Het samenwerkingsverband dat in dit laatste onderzoek staat beschreven, trad onder meer met harde hand op tegenover medeverdachten die dreigden weg te lopen of voor zichzelf te beginnen. Het dossier bevat een beperkt aantal voorbeelden van toepassingen van zwaar fysiek geweld op medeverdachten door leden van het samenwerkingsverband. In het bijzonder gaat het hierbij om geweld van de zijde van mensen aangeduid als de 'Chinese maffia', gericht op bestraffing en afschrikking. Veel verdachten en getuigen geven te kennen niet te willen of te durven getuigen, uit angst voor represailles. Eén van de verdachten die wél over het gewelddadige karakter van sommige medeverdachten wil verklaren, vertelt onder meer dat hij in opdracht van Sister P. Chinezen naar Engeland smokkelde. Tijdens dit verhoor vertelde hij ook dat Sister P. vanaf 1997 de maffia inschakelde "...om de 'markt' met betrekking tot het smokkelen van Chinese illegale vreemdelingen vanuit Nederland naar Engeland in handen te krijgen. Iedere Chinees die vanaf die tijd naar Engeland gesmokkeld wilde worden moest via haar organisatie doorgesluist worden anders kreeg je problemen met haar jongens van de maffia". Deze verdachte is in juni 1998 samen met zijn ex-partner getuige geweest van een zware mishandeling van een Chinese man. Verdachte was samen met zijn ex en deze man door Sister P. in een Chinees restaurant uitgenodigd. Volgens de verdachte waren daar op dat moment ook "vier jongens van de Chinese Maffia die telefonisch de opdracht kregen van [Sister P.] om [...] te mishandelen. [...] werd geslagen met een hamer op zijn rug en handen en er werd een loop van een vuurwapen in de keel van Lam rondgedraaid. [...] De mishandelde man is vervolgens naar een EHBO-post gebracht, hij was zo toegetakeld dat hij niet kon zitten, liggen of lopen. De verdachte had het idee dat deze mishandeling plaats vond om zijn ex en hem te laten zien wat er zou gebeuren als zij klanten van [Sister P.] zouden afpakken.

In dezelfde zaak was er ook sprake van structurele mishandeling van gesmokkelde migranten die in afwachting van hun doorreis in door het samenwerkingsverband beheerde *safehouses* verbleven. Verschillende gesmokkelde migranten die als getuige in het dossier worden opgevoerd maken melding van mishandeling als ze te luidruchtig waren, of als ze dreigden het *safehouse* te verlaten, weigerden hun bezittingen af te staan of hun familie te bellen om geld over te laten maken. Eén van de in het *safehouse* aangetroffen ille-

gale Chinezen – een 17-jarige jongen uit de provincie Fujian – verklaart op de vraag hoe de zaken in huis geregeld waren het volgende:

'Er was altijd voldoende te eten in de woning en ook in de koelkast waren altijd voldoende levensmiddelen voorradig. Het kan zijn dat de organisatie deze goederen er al van tevoren had neergelegd. Ik heb niemand van de organisatie gezien in de woning. De deur was op slot gedaan door de slangenkop²⁵ en we konden niet naar buiten. Ik verbleef op de eerste verdieping van de woning en daar was de deur op slot. [...] U vraagt mij of ik vanuit de woning wel eens gebeld heb met mensen in China. Nee, ik heb dit niet gedaan omdat ik geen geld had. De organisatie had al mijn geld in beslag genomen. U vraagt mij of ik gezien heb dat mensen werden geslagen of op andere wijze onder druk werden gezet. Ik ben zelf niet geslagen. Ik heb wel gezien dat andere mensen werden geslagen. Je mocht bijvoorbeeld niet praten. Als de mensen van de organisatie dit hoorden werd er geslagen. Ik heb echter niet gezien dat in de woning in Rotterdam mensen werden geslagen. Door de ervaring uit de andere huizen waar we hebben gezeten durfden we daar niet meer te praten. U vraagt mij of U gezien heeft of er mensen bewapend waren. Ik heb nooit gezien of de mensen van de organisatie die mij smokkelde bewapend waren.'

Een 31-jarige illegale Chinees die in een ander *safehouse* werd aangetroffen, verklaart in antwoord op dezelfde vraag:

'Wij mochten niet praten. De persoon die op ons lette die zei tegen ons dat wij naar huis moesten bellen zodat het geld geregeld kon worden. En deze persoon schreef dan op hoelang je gebeld had. Hij schreef altijd zo maar iets op. Als we niet deden wat de mensen in het huis zeiden dan werden wij geslagen. Er waren wel vijf mensen die wel eens sloegen. Ik ben zelf ook wel eens geslagen. Ik ben drie keer geslagen. Ze zeiden dat we op een bepaalde tijd moesten gaan slapen en als we dat dan niet deden werden we geslagen. Als je te hard op de trap liep dan werden wij ook geslagen. Ik ben zelf op mijn arm, bovenbeen en borst geschopt. Ik voelde op het moment net na het schoppen pijn. Er

²⁵ Chinese benaming voor mensensmokkelaar.

wordt altijd geschopt door meerdere personen. Ik heb diverse malen gezien dat andere mensen pijn hadden nadat ze waren geschopt. Iemand wilde een sigaretje roken en toen kwam een van de mensen van de organisatie die hem op de rechter borst schopte. Ik heb gezien dat de borst van deze persoon enige tijd later opgezwollen was, en onder de rode vlekken zat.'

Ook andere samenwerkingsverbanden pasten fysiek geweld toe om hun klanten tijdens de reis onder controle te houden, zij het op een minder vanzelfsprekende en structurele wijze dan enkele verdachten uit het onderzoek 'Spangen' dat deden.²⁶ Verdachten en hun klanten kwamen uit dezelfde provincie, en het was dan ook niet ongewoon dat leden van het samenwerkingsverband de families van de gesmokkelden kenden en omgekeerd. De angst dat hun familieleden wat zou worden aangedaan, weerhield de gesmokkelde migranten er van, bij hen beklag te doen.

In een aantal opsporingsonderzoeken bleek dat de gesmokkelden onder dermate slechte en ongezonde omstandigheden werden vervoerd, dat er fysieke gevolgen optraden die minstens zo ernstig waren als die van gewelddadigheid. We hebben dit in tabel 3.9 benoemd als 'indirect geweld'. Het Dovertransport vormt hiervan een macabere illustratie. En tijdens een eerder transport, rond april 2000, bleken de omstandigheden waaronder de 52 Chinese migranten werden vervoerd zo slecht te zijn dat men van een wonder kan spreken dat de reis niet dezelfde fatale afloop kenden als het transport dat enkele maanden later plaatsvond. De chauffeur van de vrachtwagen verklaart hierover tegenover de politie:

'...Ik ben hierna gaan rijden en kwam omstreeks 22.30 uur in Zeebrugge aan. Onderweg ben ik nog gestopt en heb de deuren van de koelcontainer enige minuten geopend om zo frisse lucht in de auto te krijgen. De temperatuur in de koelcontainer was ongeveer + 3 graden. [...] Ik ben pas die nacht om 03.30 uur met de vrachtauto aan boord gegaan. Ik heb die nacht nog wel een keer de deuren van de koelcontainer een kwartier geopend gehad terwijl ik in de rij voor de veerboot stond te wachten. [...] Die nacht omstreeks 05.00 – 05.30 uur, schrok ik op een gegeven moment wakker van het bonzen en het schommelen van mijn vrachtauto. Ik stond op dat moment beneden op het dek

²⁶ Chin beschrijft hoe Chinese gesmokkelden tijdens hun verblijf in *safe houses* op structurele wijze met mishandelingen werden geconfronteerd, zeker als men de reissom nog niet had betaald (1999: 103-110).

tussen de overige vrachtauto's geparkeerd. Ik ben toen uit mijn vrachtauto gestapt. [...] Ik ben vervolgens naar de achterkant van de vrachtauto gelopen, gelijktijdig kwam daar een Belgische vrachtautochauffeur aan, die kennelijk ook was wakker geworden van het lawaai. Samen hebben we toen de deuren van mijn koelcontainer opengetrokken. Op dat moment vielen er gelijk misschien wel vijf of zes mensen over mij heen naar buiten op het dek. Ook de overige personen uit de koelcontainer kwamen toen naar buiten. Ik zag dat de mensen versuft waren en begreep uit hun gebaren dat ze het erg benauwd hadden gehad. Ik denk dat het aantal mensen in de koelcontainer veel te groot is geweest, ik zag later dat er wel vijftig mensen in de koelcontainer hadden gezeten, dit terwijl slechts een maximum van dertig [...] was afgesproken.'

De gesmokkelde Chinezen bleken deze reis te hebben ondernomen in een koeltrailer, op een lading Yakult. In een ander opsporingsonderzoek ('Cool') zijn de twee gesmokkelde Iraniërs die de politie in het huis van de twee Iraanse hoofdverdachten aantrof weliswaar niet fysiek mishandeld, maar waren de omstandigheden waaronder zij door het samenwerkingsverband zijn vervoerd erbarmelijk. Uit hun verklaringen bleek dat zij op enig moment met ongeveer honderd gesmokkelden zijn vervoerd in een container op een vrachtwagen. Tijdens deze reis zou een van hen op één been hebben moeten staan, omdat er niet genoeg ruimte was. Een andere man zou zijn pols hebben gebroken door de druk van de andere mensen. De Iraniër verklaarde dat ouders met zaklampjes in de ogen van hun kinderen schenen, om te kijken of ze nog niet gestikt waren. Ze zouden ongeveer elf uur in de container hebben moeten doorbrengen. Op een ander deel van de reis zou de gesmokkelde hard tegen zijn ribbenkast zijn gestoten, toen hij moest hoesten; er zou namelijk een grenspost in de buurt zijn. Tijdens het vervoer met een trein vanuit Kiev zou gesmokkelde ongeveer achttien uur verstopt hebben gezeten boven het plafond van een toiletruimte. De andere Iraniër zou tijdens zijn reis ongeveer zes dagen in een container hebben gezeten. In de container was een schuilplaats gemaakt, met een gedeelte waar het voedsel voor tijdens de reis was verstopt en een ander deel dat met lood was bekleed (zodat bij het doorlichten van de container geen persoon zichtbaar zou worden).

Dreiging met geweld tegenover gesmokkelden en, vooral, medeverdachten zijn veel vanzelfsprekender in de werkwijze van mensensmokkelaars dan de daadwerkelijke toepassing van geweld. Tapverslagen van gesprekken die

mensensmokkelaars voeren over elkaars en andermans criminele activiteiten getuigen van over en weer gaande beschuldigingen. Zeker als zaken niet lopen zoals gepland of als activiteiten mislukken, is het dreigen met geweld schering en inslag. De uitvoering van zulke dreigementen blijft echter in de meeste gevallen achterwege.

In de meeste samenwerkingsverbanden hebben de mensensmokkelaars niet alleen weinig macht over elkaar, maar kunnen of willen ze evenmin hun 'klanten' controleren. De mensenhandelzaken vormen hierop een uitzondering. In al deze zaken is er sprake van fysiek geweld naar ten minste een deel van de verhandelde vrouwen toe, althans gedurende de periode dat dezen in Nederland in de prostitutie zitten. In de mensensmokkelzaken wordt fysiek geweld jegens de klanten beperkter toegepast. In drie van de negen zaken gebruikten mensensmokkelaars geweld om hun klanten onder controle te houden.

Al met al lijkt het geweld dat in de zaak 'Spangen' naar voren komt en dat in mindere mate door andere Chinese samenwerkingsverbanden wordt uitgeoefend, eerder uitzondering dan regel. De gang van zaken in 'Spangen' en 'Delfshaven' lijkt daarmee veel minder exemplarisch voor 'georganiseerde mensensmokkel' dan men wellicht op het eerste gezicht zou veronderstellen. In de meeste samenwerkingsverbanden blijft het bij onderling dreigen met geweld, bij verbaal geweld. Mensensmokkelaars hebben relatief weinig macht over elkaar en de samenwerkingsverbanden kunnen hun illegale activiteiten met name continueren dankzij het financiële gewin en de bestaande bindingen op basis van gedeelde herkomst, verwantschap of vriendschap.

Waar het gaat om loyaliteit en bindingsmechanismen valt het grote belang op van sociale relaties gebaseerd op etniciteit, in termen van een gemeenschappelijk herkomstland. In veel samenwerkingsverbanden is er sprake van een meerderheid van verdachten, die afkomstig is uit één en hetzelfde herkomstland en dezelfde taal spreekt. Kenmerkend voor de meeste samenwerkingsverbanden is ook de mengeling van deze sociale bindingen met verschillende andere bindingsvormen. Zo spelen in het merendeel van de samenwerkingsverbanden familiale relaties een bindende rol tussen een beperkt aantal verdachten. Daar waar familiale relaties ontbreken, is er sprake van sterke vriendschappelijke relaties tussen enkele verdachten of blijken verdachten in dezelfde buurt of regio te zijn opgegroeid. De bindingen tussen verdachten en andere betrokkenen is eenduidiger, en bovenal gebaseerd op een gedeelde etniciteit.

Met de verschillende sociale bindingen in samenwerkingsverbanden is er ook sprake van verschillende vormen van wederkerigheid. Eerder hebben we op basis van het werk van Sahlins (1972) onderscheid gemaakt tussen geeneraliseerde, evenwichtige en negatieve reciprociteit. Verschillende bindingen gaan niet alleen samen met verschillende vormen van wederkerigheid, maar impliceren tevens verschillende vormen van solidariteit en loyaliteit. Naarmate de afstand tussen de betrokkenen geringer is, gaan meer altruïstisch gemotiveerde vormen van ondersteuning een rol spelen en naarmate de verhoudingen afstandelijker zijn, gaan meer exploitatief gemotiveerde vormen van ondersteuning een rol spelen.

Eerder merkten we op dat de motieven van mensensmokkelaars in relatie tot de gesmokkelde migranten bovenal in termen van gewin en exploitatie geïdentificeerd moesten worden. De overeenkomsten die illegale vreemdelingen met smokkelaars sluiten is veruit het meest verzakelijk. Potentiële nieuwkomers betalen smokkelorganisaties geld om naar Nederland te kunnen reizen (Staring 2001). Dit beeld blijft in grote lijnen overeind, maar moet op basis van het onderhavige onderzoek wel genuanceerd en aangevuld worden. De criminele samenwerkingsverbanden die zich bezig houden met mensensmokkel bestaan uit verdachten en betrokkenen die verschillende bindingen met gesmokkelde migranten onderhouden. Enerzijds hebben we te maken met de meer hiërarchisch georganiseerde samenwerkingsverbanden die met het oog op financieel gewin (potentiële) klanten benaderen, en waarin toepassing van geweld geoorloofd is om de smokkelpogingen te realiseren en zoveel mogelijk geld te ontvangen. Anderzijds zijn daar zeker zoveel samenwerkingsverbanden, waarin een meer evenwichtige vorm van wederkerigheid in de relatie tussen mensensmokkelaars en gesmokkelde migranten centraal staat. Dergelijke samenwerkingsverbanden lijken waar het gaat om de reisbedragen niet het onderste uit de kan te willen halen en controleren de gesmokkelde migranten niet of nauwelijks. Ze werken waar mogelijk met 'garanties van aankomst'.

3.6 Conclusie

Door in de verschillende opsporingsonderzoeken ook aandacht te besteden aan anderen dan verdachten, ontstaat er een vollediger beeld van de criminele samenwerkingsverbanden die zich bezighouden met mensensmokkel. Dergelijke betrokkenen verrichten allerlei taken die relevant en zelfs onontbeerlijk zijn om mensen over grote afstanden te smokkelen. Door bedoelde aandacht neemt de omvang van de verschillende

aandacht neemt de omvang van de verschillende samenwerkingsverbanden als het ware aanzienlijk toe. Uiteraard is dit in de eerste plaats een kwestie van optiek. Sommige samenwerkingsverbanden lijken echter over beduidend meer betrokkenen te beschikken dan andere samenwerkingsverbanden. Mogelijkerwijs kan deze ongelijke verdeling van de betrokkenen over de verschillende verbanden heen worden verklaard uit de opsporingsactiviteiten van de politie. Zoals we bij één van de zaken hebben kunnen lezen, reduceert de politie soms het aantal verdachten om het onderzoek beheersbaar te houden. Een andere verklaring zou kunnen zijn, dat de aanwezigheid van betrokkenen samenhangt met de organisatie van de samenwerkingsverbanden; in het bijzonder de 'mate van geslotenheid' van het criminele samenwerkingsverband. Het zijn, zoals eerder aangegeven, vooral de tamelijk open, niet-hiërarchisch georganiseerde samenwerkingsverbanden waarbij ook anderen dan verdachten om de hoek komen kijken.

Voorts is duidelijk geworden dat verdachten en betrokkenen een andere positie innemen in het criminele samenwerkingsverband. De meeste personen die wij als betrokkenen hebben gedefinieerd verrichten slechts één of twee verschillende taken voor het mensensmokkelverband. Verdachten daarentegen hebben vaak meerdere functies binnen de criminele samenwerking. Ook hier ziet men weer een onderscheid naar voren komen tussen de meer hiërarchische 'netwerken' en de meer horizontale netwerken. Waar de laatste veelal bestaan uit slechts enkele verdachten die veel taken uitvoeren en uit veel anderen die een enkele activiteit ontplooiën, bestaan de hiërarchische 'netwerken' juist uit (veel) verdachten die betrekkelijk weinig taken verrichten, gelieerd aan een geringe hoeveelheid anderszins betrokkenen.

Door niet alleen betrokken natuurlijke personen, maar ook betrokken rechtspersonen in kaart te brengen, wordt bovenal duidelijk hoe mensensmokkelaars 'meeliften' met bestaande logistieke faciliteiten. Corruptie van ambtenaren of medewerkers van bedrijven lijkt nauwelijks voor te komen, maar is over het algemeen ook niet nodig. In de meeste gevallen maken mensensmokkelaars gebruik van bestaande diensten van bedrijven, instanties of infrastructurele voorzieningen, zonder dat ze hun eigenlijke activiteiten zichtbaar maken.

Uitgaande van de 'onderliggende sociale bindingen' en de twee aandachtspunten van DiMaggio (2001), samen te vatten in termen van 'coördinatie' respectievelijk 'dominantie', kunnen we twee ideaaltypische samenwerkingsverbanden onderscheiden. Bij het eerste beeld – dat we hierna als het *type A samenwerkingsverband* zullen benoemen – treffen we om te beginnen samenwerkingsverbanden aan met een beperkt aantal verdachten en een be-

perkte mate van coördinatie; hierbij is er, met andere woorden, sprake van een geringe taakverdeling. Naast de verdachten zijn tal van anderen actief in het smokkelproces, evenwel met een beperkt aantal (maar zeer relevante) taken. Als we kijken naar het aspect 'dominantie', dan valt op dat verdachten en anderszins in de zaak betrokkenen elkaar nauwelijks eenzijdig kunnen beïnvloeden. Geweld of dreiging met geweld speelt als bindend element in de relaties tussen dit soort mensensmokkelaars nagenoeg geen rol van betekenis. De afwezigheid van geweld en angst is ook kenmerkend voor de relatie tussen mensensmokkelaars onderling, naar anderszins betrokkenen en naar gesmokkelde migranten. Men deelt veelal hetzelfde herkomstland; daarnaast spelen sociale relaties op basis van verwantschap, vriendschap en herkomst een bindende rol in de onderhavige samenwerking. Typierend daarvoor is ook dat verdachten soms direct worden aangesproken door familieleden van gesmokkelden, die eens poolshoogte komen nemen of hun beklag doen als reizen niet zijn gelukt.

Een tweede beeld dat zich vormt en waar we hierna als het *type B samenwerkingsverband* zullen refereren, is dat van een meer hiërarchische organisatie, met relatief veel verdachten die elk afzonderlijk een beperkt aantal taken verrichten; hierbij is sprake van een uitgebreide taakverdeling. Een enkele verdachte lijkt duidelijk de leiding over het verband te hebben en de taken te verdelen. In die zin zal zo iemand andere leden van het verband domineren. Dit kan samen gaan met het uitoefenen van geweld jegens medeplegers, maar vaker is er sprake van een in ruimere kring verspreid gevoel van angst voor geweld. De smokkelaars oefenen niet alleen geweld jegens elkaar uit, maar bedreigen en mishandelen ook de gesmokkelde migranten. Ze oefenen een sterke controle uit op hun klanten, bijvoorbeeld door ze tijdens de reis te gijzelen in afwachting van (meer) geld. Familieleden van gesmokkelden vrezen eveneens de toorn van de mensensmokkelaars. Criminele samenwerkingsverbanden die aan dit beeld voldoen, zijn we slechts in beperkte mate tegengekomen in de opsporingsonderzoeken. Een duidelijk voorbeeld wordt gevormd door het samenwerkingsverband dat in het opsporingsonderzoek 'Spangen' centraal staat. De meeste smokkelverbanden die we hebben geanalyseerd neigen echter meer naar het eerste, relatief 'platte' organisatiemodel, waarbij geweld over het algemeen ontbreekt en taakverdeling nauwelijks aan de orde is.

Op basis van bovenstaande analyse van de centrale kenmerken 'dominantie', 'coördinatie' en 'onderliggende sociale bindingen' komen we voorlopig tot het volgende schematische overzicht:

Tabel 3.10 Kenmerken van criminele samenwerkingsverbanden naar type

Kenmerk	Type A	Type B
Dominantie	-	+
Geweld intern	-	+
Geweld buiten het samenwerkingsverband	-	+
Geweld naar gesmokkelden	-	+
Coördinatie	-	+
Samenwerkingsverband telt veel leden	-	+
Leden verrichten per persoon één taak	-	+
Onderliggende sociale bindingen		
Etnische heterogeniteit samenwerkingsverband	-	+
Etnische heterogeniteit gesmokkelden	-	+
Economisch gewin als bindingsmechanisme en doel	-	+
Inbedding in transnationale gemeenschappen	+	-

Hoofdstuk 4

Werkwijzen van mensensmokkelaars

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een uiteenzetting gegeven van het verloop van het mensensmokkelproces en de werkwijzen die daarbij worden toegepast. Om de werkwijzen te kunnen beschrijven hebben we chronologisch drie fases onderscheiden: die van de voorbereiding van smokkeloperaties (aan de orde in paragraaf 4.2), die van de uitvoering ervan (paragraaf 4.3) en die van de periode na aankomst in Nederland of een verder bestemmingsland (paragraaf 4.4).

Voor wat betreft de voorbereidingsfase zullen we aandacht besteden aan de manier waarop potentiële klanten en leden van het samenwerkingsverband met elkaar in contact komen. Daarnaast zal er aandacht zijn voor de eventuele afspraken die leden van het samenwerkingsverband en de te smokkelen personen maken (ten aanzien van reisdocumenten, het vervoer, de grensoverbrenging, de betaling, de dienstverlening na aankomst, en wat te doen als de smokkel mislukt). Waar mogelijk wordt ingegaan op de vraag in hoeverre de gemaakte afspraken zijn nagekomen.

Beschouwingen over de uitvoering van smokkeloperaties worden vooral toegespitst op de feitelijke reis van de gesmokkelde migranten. Aan de orde komen de levering van documenten, het vervoer, de omvang van de groepen gesmokkelde personen, de duur van de reis, het verloop van de reis, de gebruikte vervoersmiddelen en de wijze van grensoverschrijding. Tevens wordt in deze paragraaf ingegaan op reissommen en betalingen.

Vervolgens staan we stil bij de fase waarin de gesmokkelden aankomen en de periode daarna. Beschreven wordt waar de klanten zijn afgezet, in hoeverre de organisaties hun klanten na aankomst in het bestemmingsland nog andere diensten hebben verleend en in hoeverre er sprake is van verder contact tussen leden van de smokkelorganisatie en hun klanten.

Naast deze aan de logistiek van de mensensmokkel gerelateerde onderwerpen is er nog een vierde aandachtspunt. Het gaat hier om hetgeen in de literatuur veelal beschreven wordt onder de term 'afscherming'. De wijze

waarop samenwerkingsverbanden hun activiteiten afschermen van de omgeving waarin ze opereren en de controle die daarvan uitgaat, is cruciaal voor het voortbestaan van de bedrijvigheden. Afscherming heeft in feite betrekking op alle fases van de reis, en zal daarom in een afzonderlijke paragraaf worden besproken.

Afgezien van de concluderende beschouwingen in de laatste paragraaf wordt in dit hoofdstuk besloten met een bespreking van de wijze waarop de samenwerkingsverbanden hun criminele verdiensten zoal hebben besteed.

4.2 De voorbereiding van smokkeloperaties²⁷

Eerst komen aan de orde de werving en acceptatie van klanten (4.2.1), vervolgens afspraken met de te smokkelen personen (4.2.2). De paragraaf wordt besloten met een resumé (4.2.3).

4.2.1 Werving en acceptatie van klanten

De eerste stap in het smokkelproces is de totstandkoming van contact tussen smokkelaars en klanten. In sommige gevallen werd er contact gezocht door de klanten, in andere gevallen door de organisatie. Tabel 4.1 laat zien van wie het initiatief uitging.

Tabel 4.1 Samenwerkingsverbanden naar het initiatief tot smokkel

	Initiatief vaker bij smokkelaar	Initiatief even vaak bij smokkelaar als bij klant	Initiatief vaker bij klant
Mensensmokkel			
'Bospolder'	x		
'Cool'			x
'Delfshaven'		x	
'Nieuwe Westen'			x
'Oude Westen'			x
'Middelland'		x	
'Spangen'		x	
'Nieuw Mathenesse'			x
'Oud Mathenesse'			x
Mensenhandel			
'Bergpolder'	x		
'Schiemond'	x		
'Tussendijken'		x	

Over het geheel genomen heeft in meer dan de helft van de zaken de klant het initiatief genomen tot de smokkel. In de mensenhandelzaak 'Tussendijken' kwamen in tweederde van de gevallen de klanten zelf naar de organisatie. In de typische mensenhandelzaken ging het initiatief meestal uit van leden van de smokkelorganisatie. Hoe dit precies in zijn werk ging, blijft veelal

²⁷ In alle twaalf zaken is er informatie voorhanden over de voorbereidingsfase. Deze informatie beslaat in totaal 621 gesmokkelden.

onduidelijk. In de zaak 'Bergpolder' werden alle klanten persoonlijk benaderd door de hoofdverdachte. Hij wierf de vrouwen door middel van de zogenoemde loverboy-methode. Soms werden potentiële te smokkelen klanten gelokt met veelbelovende verhalen over een leven in het Westen of werden er advertenties opgehangen waarin werk werd aangeboden. In 'Nieuw Mathenesse' werden de klanten benaderd via hun netwerk van familie en vrienden. In mensenhandelzaak 'Schiemond' werd door de organisatie gebruik gemaakt van een advertentie en werden de klanten ook actief benaderd via vrienden of op straat, op de markt of in de disco. Bovendien 'kocht' de organisatie één van zijn klanten op de markt. In 'Tussendijken' werden de twee klanten aangesproken door eerdere slachtoffers van de organisatie, die al in de prostitutie werkten. Zij vertelden dat de vrouwen in Nederland veel geld konden verdienen in de prostitutie. In 'Middelland' waren de klanten reeds naar Duitsland en Frankrijk gesmokkeld. Zij werden daar in een asielzoekerscentrum benaderd door de organisatie, met de belofte van werk in Nederland. De andere klanten werden via een tussenpersoon gevonden. In de zaken waarbij de klant het initiatief nam tot de smokkel, gebeurde dit in twee gevallen door middel van een advertentie waarin werk werd aangeboden in Nederland. In de andere gevallen kwamen de klanten met de organisatie in contact via een tussenpersoon. In tabel 4.2 staat per samenwerkingsverband aangegeven in hoeverre er sprake was van personen die bemiddelden tussen de mensensmokkelaars en potentiële migranten.

Tabel 4.2 Samenwerkingsverband naar het gebruik van tussenpersonen

	In de meeste gevallen wel tussenpersoon	Even vaak wel als geen tussenpersoon	In de meeste gevallen geen tussenpersoon	Onbekend
Mensensmokkel				
'Bospolder'				x
'Cool'			x	
'Delfshaven'	x			
'Nieuwe Westen'	x			
'Oude Westen'	x			
'Middelland'		x		
'Spangen'		x		
'Nieuw Mathenesse'	x			
'Oud Mathenesse'		x		
Mensenhandel				
'Bergpolder'			x	
'Schiemond'	x			
'Tussendijken'	x			

In vrijwel alle opsporingsonderzoeken speelden tussenpersonen een belangrijke rol in de totstandkoming van het contact tussen beide partijen.²⁸ Als we het over tussenpersonen hebben, gaat het in de eerste plaats om familieleden van de eventueel te smokkelen personen. In ruim de helft van de geval-

²⁸ In de opsporingsonderzoeken 'Bergpolder' en 'Cool' werd geen of nauwelijks gebruik gemaakt van een tussenpersoon. In 'Middelland', 'Spangen' en 'Oud Mathenesse' werd af en toe een tussenpersoon ingeschakeld.

len is de tussenpersoon namelijk een familielid, in een op de drie gevallen bleek het om een vriend van de potentiële klant te gaan die het contact met de smokkelaars legde. Andere tussenpersonen waren kennissen, waaronder mensen die al eerder door de organisatie waren gesmokkeld, en dorpsgenoten. In een enkel geval bleek de tussenpersoon een onbekende voor de klant. Men had elkaar toevallig ontmoet bij reisagenten, in het café of bij een ambassade.

Tabel 4.3 behelst een overzicht van de sociale bindingen tussen smokkelaars en gesmokkelden. Zoals eerder aangegeven hebben de smokkelaars en hun klanten veelal een en hetzelfde herkomstland.

Tabel 4.3 Samenwerkingsverbanden naar de relatie tussen organisatie en klant

	Meestal vreemden voor elkaar	Meestal vrienden of bekenden van elkaar	Meestal familie van elkaar	Meestal andersoortige relatie
Mensensmokkel				
'Bospolder'		x		
'Cool'	x			
'Delfshaven'	x			
'Nieuwe Westen'	x			
'Oude Westen'				x
'Middelland'	x			
'Spangen'	x			
'Nieuw Mathenesse'		x		
'Oud Mathenesse'	x			
Mensenhandel				
'Bergpolder'			x	
'Schiemond'	x			
'Tussendijken'	x			

De relatie tussen de klanten en de tussenpersonen verschilt van de relatie tussen de klanten en de organisatie. In vrijwel alle zaken waren de klanten en leden van de organisatie vreemden voor elkaar. In slechts vier zaken bestonden er vriendschappelijke banden tussen gesmokkelden en smokkelaar (naast de smokkelaars in de zaken 'Bospolder' en 'Nieuw Mathenesse' waren ook die in de zaken 'Oud Mathenesse' en 'Tussendijken' in een enkel geval vrienden of bekenden van hun klanten). Daarnaast bestonden er in slechts twee zaken familiale banden tussen beide partijen ('Bergpolder' en 'Oud Mathenesse'). In 'Oud Mathenesse' waren de relaties tussen klant en organisatie het meest divers: meestal waren ze vreemden voor elkaar, soms familie of vrienden. Soms ook stonden de vreemden minder ver van elkaar dan het woord 'vreemde' suggereert. Zo bleek in het opsporingsonderzoek 'Spangen' dat mensensmokkelaars en gesmokkelden elkaar indirect en vagelijk kenden omdat ze uit dezelfde streek afkomstig waren. Deze binding zorgde er voor dat gesmokkelden zich niet over de mensensmokkelaars bij hun familie in China beklagden uit angst voor hun welzijn (zie ook paragraaf 3.5).

Als het contact tussen de klanten en de mensensmokkelaars eenmaal was gelegd, bleek er bij sommige samenwerkingsverbanden sprake te zijn van

een selectie of acceptatiebeleid inzake te smokkelen mensen. Samenwerkingsverbanden onderscheiden zich op dit punt echter van elkaar. Bij sommige mensensmokkelverbanden hebben we geen aanwijzingen kunnen vinden dat er op enigerlei wijze klanten werden geselecteerd uit een breder aanbod van mensen die gesmokkeld wilden worden. In het samenwerkingsverband dat in 'Spangen' in kaart is gebracht, was het voor bereidwillige klanten zelfs mogelijk om de duur betaalde reis vanuit China naar Engeland te financieren door middel van het verrichten van arbeid voor het criminele samenwerkingsverband. Er waren echter ook samenwerkingsverbanden die om verschillende redenen hun klanten selecteerden. Zo was het bij het samenwerkingsverband 'Nieuwe Westen' de standaard om geen te jonge kinderen mee te nemen. Het volgende fragment uit een afgeluisterd telefoongesprek van een verdachte met een tussenpersoon die bij de verdachte polst over de mogelijkheden om een gezin met een kind naar Engeland te smokkelen, getuigt hiervan. De Turkse verdachte vraagt aan de tussenpersoon hoe oud het kind is. Deze vertelt hem dat het kind twee of drie jaar is. De verdachte:

'Dat is veels te klein. Dan gaat het niet lukken. Het kind mag niet onder de zes of zeven jaar zijn want ze blijven daar [in huiftrailers] te lang en een kind kan daar niet al die tijd stil blijven'.

Het is duidelijk dat de Turkse verdachte niet alleen zo handelt in het belang van het kind, maar tevens het eventuele slagen dan wel falen van de reis onder invloed van het gedrag van het kind voor ogen heeft. Evenzeer kwam het voor dat een samenwerkingsverband bereidwillige klanten eenvoudigweg weigerde, omdat dezen al te weinig gelijkenis vertoonden met degenen wier documenten zouden worden gebruikt. Andere samenwerkingsverbanden daarentegen waren bedreven in het modelleren van de te smokkelen personen naar foto's van documenthouders. Zo waren in het verband in 'Oude Westen' drie Somalische zussen actief die niet alleen de hoofdverdachte vervoerden, maar tevens te smokkelen migranten in huis opvingen en naar Engeland begeleiden. Eén van deze zussen was kapster van beroep en trad binnen het samenwerkingsverband op als 'visagiste'. Zij zorgde ervoor dat het uiterlijk van de migranten overeenstemde met de foto in het paspoort dat men tijdens de reis zou gebruiken. In de zaak 'Mathenesse' reisden jongeren tussen de 14 en 21 jaar op geleende paspoorten, waarin kinderen stonden bijgeschreven. De smokkelaars hadden vooraf een serieuze selectie gemaakt van te smokkelen 'kinderen'. Dezen moesten de taal spreken van de staat die het paspoort in eigendom had, of moesten zo klein zijn dat ze nog niet kon-

den praten. Beoogde klanten moesten ook altijd bij één van de verdachten op bezoek, zodat kon worden gezien in hoeverre ze konden doorgaan voor de houders van de respectieve paspoorten. Klanten die niet aan de voorwaarden voldeden, werden eenvoudigweg niet gesmokkeld.

4.2.2 Afspraken met te smokkelen personen

Nadat het eerste contact was gelegd tussen klant en organisatie, werden over het algemeen afspraken gemaakt tussen de partijen. Deze afspraken betroffen het land van bestemming, de documenten die eventueel zouden worden gebruikt, de te volgen route, de wijze van vervoer en grensoverbrenging, de verschuldigde reissom en de wijze van betaling. Daarnaast werden er soms afspraken gemaakt over een 'aankomstgarantie' en over de diensten die de organisatie zou verrichten voor de klant na aankomst in het bestemmingsland. In deze paragraaf wordt allereerst een algemeen overzicht gegeven van de soorten afspraken die er door de 'organisaties' met hun klanten gemaakt werden. Daarna zal per onderwerp worden nagelopen wat de afspraken zoal inhielden en in hoeverre de afspraken gewijzigd en nagekomen werden. Bij het lezen van deze paragraaf moet er rekening mee worden gehouden dat de term 'afspraken' suggereert dat er werd onderhandeld tussen de klant en de organisatie. Dat is echter hier vaak niet het geval. Over het algemeen deed de organisatie slechts eenzijdige mededelingen aan haar klanten.

In tabel 4.4 staan de verschillende afspraken per samenwerkingsverband nader beschreven. Het leeuwendeel van de afspraken had betrekking op de reisdocumenten, het vervoer, de grensoverbrenging, de betaling aan de organisatie en het bestemmingsland. Een gering aantal organisaties deed enige toezegging inzake diensten die zouden worden verleend in het bestemmingsland. Daarbij ging het met name om de mensenhandelorganisaties, die met mooie verhalen hun klanten lokten. In een enkel geval bleek er met de klanten iets afgesproken te zijn in termen van een aankomstgarantie. Hiermee is, anders dan bij eerdergenoemde kwesties, puur het belang van de klanten gediend.

Tabel 4.4 Samenwerkingsverbanden naar het onderwerp van gemaakte afspraken

	Documen- ten	Vervoer	Grensover- brenging	'Dienstver- lening' na aankomst	Betaling	Bestem- mingsland	Aankomst- garantie	Anders
Mensensmokkel								
'Bospolder'	x							x
'Cool'	x	x	x		x	x	x	
'Delfshaven'	x	x			x			x
'Nieuwe Westen'	x	xxx	xxx		xxx	xxx	x	
'Oude Westen'	xxx	xxx	xxx	x	xxx	xxx	xx	
'Middelland'	x			x	x			xxx
'Spangen'	x	x		x	x			
'Nieuw Mathenesse'	x	x			x	x		
'Oud Mathenesse'	x	x	x		x	x	x	
Mensenhandel								
'Bergpolder'	xx	xx			x			
'Schiemond'	x	x	x	x	x	x		
'Tussendijken'	xxx	xxx	xx	xxx	xxx	xx		x

x=komt voor bij een enkele klant, xx=komt voor bij meerdere klanten, xxx=komt voor bij (bijna) alle klanten

Afspraken over documenten

Door alle smokkelorganisaties zijn afspraken gemaakt over het gebruik van (reis)documenten. In vrijwel alle gevallen liet de organisatie de klant weten welke documenten zouden worden geregeld. In een enkel geval werden geen of sporadisch mededelingen gedaan over de documenten. Sommige klanten moesten een pasfoto inleveren om een vals paspoort te kunnen maken. In andere gevallen werd alleen verteld dat de organisatie voor reisdocumenten zou zorgen.

De gemaakte afspraken werden eigenlijk nooit veranderd en vrijwel altijd nagekomen. Incidenteel ging er iets mis: een verdachte werd aangehouden en kon geen documenten meer regelen, de smokkeloperatie ging in zijn geheel niet door, de documentvervalser ging er met het geld vandoor zonder te leveren, of de organisatie deed niets om aan de beloofde documenten te komen.

Afspraken over vervoer

Acht van de twaalf onderzochte organisaties maakten afspraken over het vervoer van het bronland naar het bestemmingsland. Er werd verteld van welke vervoermiddelen gebruik zou worden gemaakt, zonder in detail te treden over de reisroute. De samenwerkingsverbanden in de zaken 'Bergpolder' en 'Tussendijken' verstrekten geen informatie aan hun klanten.

Vrijwel alle afspraken rond het vervoer werden ongewijzigd nagekomen door de organisaties. Sporadisch werd ervan afgeweken: nadat een verdachte werd opgepakt moest de klant de reis zelf verder regelen; de hele smokkelreis ging niet door; en eenmaal moest een klant een grensrivier overzwemmen, omdat het busje niet klaarstond dat hem volgens afspraak verder zou vervoeren.

Afspraken over grensoverbrenging

Over de wijze waarop de klanten de grenzen over zouden worden gebracht, werden door de helft van de organisaties afspraken gemaakt. Hierbij werd meestal verteld dat de klanten met een vervoermiddel de grenzen zouden oversteken, met name per vliegtuig, bus of vrachtauto. In één geval werd te verstaan gegeven dat de klanten zouden worden opgewacht door een groepje mannen, dat hen zou helpen te voet de grens over te gaan.

Vaker dan de hierboven behandelde afspraken werden die over grenspassages niet nagekomen. Zo werden heel wat beoogde migranten aangehouden bij de Kanaaltunnel tussen Frankrijk en Groot-Brittannië. Ook ontbraken wel eens de beloofde visa, waardoor de geplande grensoverschrijding niet door kon gaan en de klanten zelf maar moesten zien hoe ze een bepaalde grens overkwamen.

Afspraken over dienstverlening na aankomst

Meestal hebben mensensmokkelaars en gesmokkelden geen afspraken die verder gaan dan het bereiken van het bestemmingsland. Een duidelijke uitzondering hierop vormen de mensenhandelzaken. Deze zaken onderscheiden zich van mensenmokkel op het punt van overeengekomen tewerkstelling van de gesmokkelden in het bestemmingsland. Leden van de mensenhandelorganisaties 'Schiemond' en 'Tussendijken' maakten met te smokkelen vrouwen 'afspraken' over hun mogelijkheden in het bestemmingsland.

In de praktijk bleek echter veeleer sprake van loze beloften ten aanzijn van werk en huisvesting. Met name waar het ging om mensenhandel werden veel onwaarheden verteld. Sommige vrouwen wisten in het geheel niet dat ze uiteindelijk als prostituee te werk gesteld zouden worden. Anderen daarentegen, zeker die in de zaak 'Tussendijken', waren vooraf al op de hoogte van het feit dat ze in de prostitutie zouden gaan werken. Hun is het leven in Nederland echter veel positiever voorgesteld dan het uiteindelijk bleek te zijn. Zo zouden ze zelf hun klanten mogen kiezen, zouden ze flexibele, niet al te lange werkdagen hebben en veel geld verdienen. De waarheid bleek anders: lange werkdagen, veel klanten die ze niet konden weigeren, geen bezoeken aan de dokter. Veelal dienden ze ook al het geld dat ze verdienden af te staan.

Ook in sommige mensensmokkelzaken, zoals in 'Middelland', werd de gesmokkelde migranten werk beloofd. Verdachten in de mensensmokkelorganisatie 'Oude Westen' beloofden een klant dat hij in Londen zou worden opgewacht door iemand die hem verder zou helpen. Door de bank genomen wer-

den twee op de drie afspraken in het geheel niet nagekomen. Zo meldde men in de zaak 'Tussendijken' enkele klanten aan bij een asielzoekerscentrum, in plaats van hun de beloofde baan en huisvesting te verschaffen. In de zaak 'Middelland' sloot men alle klanten op in een huis in Rotterdam, in plaats van ze verder te smokkelen naar Groot-Brittannië en daar voor hen een baan te regelen. Overigens was het niet altijd aan de organisatie te wijten dat de afspraken niet nagekomen werden. Zo liep er wel eens een klant weg, zodat die niet 'geholpen' kon worden, en werden er enkele klanten aangehouden voor zij bij hun eindbestemming aankwamen.

Afspraken over betaling

Tien van de twaalf smokkelorganisaties maakten afspraken over de betaling van de smokkelreis.²⁹ In het geding zijn daarbij de hoogte van het bedrag en het tijdstip van betaling: (deels) vooraf, (deels) achteraf, al dan niet in gedeelten. Ook werd afgesproken hoe het bedrag betaald zou worden en aan wie. In een enkel geval werden specifieke bedragen genoemd voor de reis, de documenten of, in het geval dat de klanten in de prostitutie zouden gaan werken, wat er per dag zou moeten worden afgelost. Het meest specifieke bedrag dat in de dossiers staat vermeld, is 294.95 euro voor een Franse identiteitskaart. Al met al variëren de bedragen van enkele honderden tot enkele duizenden euro's of dollars per persoon. De meeste klanten dienden in ieder geval een deel van het bedrag vooraf te betalen. Sommigen betaalden in termijnen, terwijl anderen het totale bedrag in een keer afgaven. Vrijwel alle klanten betaalden contant, een enkeling maakte het bedrag over. Een deel van de prostituees droeg een percentage van haar inkomsten af aan de organisatie. Er is slechts eenmaal in een dossier terug te vinden dat er is onderhandeld over de prijs: door de vader van twee gesmokkelden.

Slechts in een enkel geval werden de gemaakte afspraken over de reissommen niet nagekomen. In de zaak 'Middelland' werd met de klanten een reissom afgesproken, waarvoor men naar Groot-Brittannië gesmokkeld zou worden. In Nederland werden de klanten opgevangen in een *safehouse* in Rotterdam, waar ze te horen kregen dat het te betalen bedrag werd verhoogd. De klanten werden in het *safehouse* gegijzeld tot familieleden in China het hogere bedrag hadden betaald.

²⁹ In 'Bergpolder' is maar één melding van een afspraak over betaling; deze wordt hier niet meegerekend.

*Afspraken over bestemming*³⁰

Uit de opsporingsonderzoeken, meer in het bijzonder de verklaringen van gesmokkelde migranten, hebben we kunnen afleiden dat ruim de helft van de onderzochte smokkelorganisaties afspraken met de klanten maakte over het uiteindelijke bestemmingsland. Het ging er daarbij vrijwel altijd om dat de klanten naar Nederland of Groot-Brittannië zouden reizen. Een enkele keer zou Frankrijk of Spanje de eindbestemming zijn. Soms bleef het algemener: Europa of Australië, een andere keer weer specifieker: Londen. Vaak bleek ook uit het opsporingsonderzoek dat er dienaangaande geen sprake was van onderhandelingen tussen klant en organisatie. Het samenwerkingsverband in kwestie smokkelde nu eenmaal mensen naar een specifiek land en de klant kon tegen betaling van deze mogelijkheid gebruik maken of op zoek gaan naar een andere smokkelorganisatie. De belangrijkste reden om voor een specifiek bestemmingsland te kiezen is, zowel voor smokkelaars als voor beoogde migranten, gerelateerd aan de aanwezigheid van een relevant sociaal netwerk. Mensensmokkelaars organiseren 'reizen' naar een specifiek bestemmingsland omdat ze in dat land over loyale sociale contacten beschikken, of omdat ze daar zelf wonen en in staat zijn contacten te leggen met personen in het land van herkomst. Migranten willen veelal naar een specifiek land, omdat daar familieleden of vrienden wonen die hen zouden kunnen opvangen en verder helpen.

Andere factoren die, blijkens de onderzochte dossiers, voor de onderhavige criminele samenwerkingsverbanden een rol spelen, zijn gelegen in het Nederlandse toelatings- en asielbeleid, kennis van de taal en het bezit van valse documenten die toegang bieden tot een specifiek land.

De klanten voeren uiteenlopende redenen aan om hun land te verlaten en naar Nederland of Groot-Brittannië af te reizen. De belangrijkste daarvan betreffen de mensenrechtensituatie, de mogelijke gevolgen van dienstweigering, onderdrukking of de economische situatie in het herkomstland. Nederland en Engeland scoren in de ogen van de gesmokkelde migranten beter in het licht van de situatie op de arbeidsmarkt, de opleidingsmogelijkheden en de afwezigheid van oorlog. Deze situatie is echter niet specifiek voor Nederland, maar geldt voor alle landen in de Europese Unie. De interviews met illegale vreemdelingen wijzen echter uit dat de aanwezigheid van familie en vrienden een belangrijke richtinggevend element is in de uiteindelijke keuze voor een specifiek bestemmingsland (cf. Staring 2001).

³⁰ In hoofdstuk 5 staat de vraag centraal naar de keuze voor de bestemmingslanden en de factoren die hierop van invloed zijn.

'Garantie van aankomst'

Van vier van de twaalf onderzochte smokkelorganisaties is bekend dat zij met de klanten informele afspraken maakten die een 'garantie van aankomst' behelsden voor het geval dat de smokkeloperatie zou mislukken. Bij twee van deze organisaties ('Nieuwe Westen' en 'Oude Westen') kon dit gegeven worden afgeleid uit het feit dat verschillende klanten een aantal pogingen waagden en daarbij telkens opnieuw werden aangehouden. Gesmokkelde klanten in 'Nieuwe Westen' werd geadviseerd om na ontdekking en aanhouding van het transport altijd asiel aan te vragen in Nederland. De gesmokkelden werden geïnstrueerd tijdens het verblijf telefonisch contact op te nemen met leden van het samenwerkingsverband. Op een gunstig moment zouden de aangehouden migranten dan opnieuw vervoerd worden naar Engeland. Zo kon het gebeuren dat in één van de huiftrailers een echtpaar met kinderen werd aangetroffen dat in het bezit was van een voorlopige verblijfsstatus; nadat men bij een eerdere poging al was aangehouden, eveneens in een huiftrailer, was men toegelaten tot de asielprocedure.

Overige regelingen

In sommige zaken werden nog andere dingen afgesproken tussen smokkelaars en klanten, en werd voor de laatsten nog meer geregeld. De organisatie uit de zaak 'Bospolder' voorzag haar klanten van een verhaal dat ze moesten vertellen op het politiebureau waar ze werden afgezet, om zo asiel aan te vragen. Tevens moesten de gesmokkelden blijven volhouden dat ze de smokkelaar niet kenden. De organisatie in de zaak 'Tussendijken' leverde op verzoek drugs aan enkele vrouwen in de prostitutie. Bovendien bemiddelde een van de verdachten tussen een gesmokkelde prostituee en haar vriend bij relatieproblemen. In de zaak 'Schiemond' was sprake van een gefingeerd arbeidscontract, waarop de prostituees werkten. Bovendien was er contact tussen de organisatie en een adviseur om een verblijfsvergunning te regelen.

4.2.3 Resumé

We hebben in het voorafgaande het initiële contact tussen smokkelaar en klant beschreven en laten zien dat op tal van terreinen mensensmokkelaars afspraken maken met hun klanten. In het licht van de verschillende organisatiestructuren die we in hoofdstuk 3 hebben beschreven vallen er ten aanzien van deze aspecten twee zaken op. In de eerste plaats voeren mensensmokkelorganisaties van het ene type een selectiever acceptatiebeleid dan die van het andere type. De eerste, meer 'platte' verbanden, die zich veeleer kenmerken door gelijkwaardigheid van hun leden dan door hiërarchische verhou-

dingen, oefenen een veel scherpere selectie uit op eventueel te smokkelen personen - dit vanuit de idee dat de smokkel een serieuze kans van slagen moet hebben. De afspraken die met klanten gemaakt worden zijn niet uitsluitend in het belang van de criminele organisatie. Zo hebben we de informele 'aankomstgarantie' uitsluitend aangetroffen bij samenwerkingsverbanden die kenmerken vertonen van dit platte, niet-hiërarchische type. Bovendien lijken deze samenwerkingsverbanden hun afspraken beter na te komen. De hiërarchische organisaties vormen hier het spiegelbeeld van: als zij al afspraken maken met klanten, staat het eigen voordeel daarin voorop, en anders zijn afspraken er veeleer om te worden geschonden dan om te worden nagekomen. Van selectiecriteria ten aanzien van klanten lijkt bij dergelijke organisaties geen sprake.

4.3 De uitvoering van smokkeloperaties

In deze paragraaf wordt het feitelijke verloop van de smokkeloperatie beschreven. Hierbij komen aspecten aan bod als de levering van documenten (4.3.1), de reis (4.3.2), wijze van vervoer (4.3.3), begeleiding en grensoverschrijding (4.3.4), en reissommen en betalingen (4.3.5).

4.3.1 Levering van documenten

In het eerste onderdeel van deze paragraaf wordt besproken welke documenten smokkelorganisaties en/of gesmokkelden hebben gebruikt om de grenzen te passeren tussen bronland(en), transitland(en) en bestemmingsland(en).

Bij alle negen voor dit onderwerp relevante zaken³¹ is gebruik gemaakt van paspoorten. Daarnaast is door vier organisaties (die uit de zaken 'Schiemond', 'Oude Westen', 'Tussendijken' en 'Cool') gebruik gemaakt van visa. Twee organisaties ('Schiemond' en 'Tussendijken') gebruikten zelfs vijf of meer soorten documenten. Bijna altijd werden er verschillende soorten documenten naast elkaar gebruikt. De helft van de gebruikte documenten waren vervalst of aangepast. Ook kwam het wel voor dat deels echte, deels vervalste documenten werden gebruikt. In 'Oude Westen' en 'Schiemond' werd gebruik gemaakt van uitsluitend valse of vervalste documenten. Ook bij 'Tussendijken' was dit meestal het geval. In 'Nieuwe Westen' en 'Oud Mathenesse'

³¹ In de zaken 'Delfshaven', 'Spangen' en 'Middelland' is niets bekend over eventuele documenten. Deze zaken worden in deze paragraaf buiten beschouwing gelaten. De organisaties uit de negen andere zaken ('Schiemond', 'Bergpolder', 'Nieuwe Westen', 'Oude Westen', 'Bospolder', 'Tussendijken', 'Cool', 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse') maakten gebruik van documenten bij een of meer grensoverbrengingen. Het gaat daarbij om minimaal 193 gesmokkelden.

se' werden geen vervalste documenten gebruikt. In de andere zaken wisselde het. Binnen die valse of vervalste documenten ging het in de helft van de gevallen om het vervangen van de foto van de (oorspronkelijke) documenthouder. In de overige gevallen ging het om *look-a-like* documenten, door officiële instanties frauduleus afgegeven documenten of anderszins valse documenten.

Slechts bij vijf opsporingsonderzoeken is duidelijk geworden wie de documenten vervaardigden. Het gaat hierbij om de opsporingsonderzoeken 'Bergpolder', 'Oude Westen', 'Tussendijken', 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse'.³² Slechts in één geval – het betreft een corrupte douanemedewerker in India – was er een officiële instantie bij de levering van reisdocumenten betrokken. De meeste documenten werden vervaardigd door iemand uit de smokkelorganisatie. Bijna de helft van de makers of vervalzers van de documenten bevond zich in Nederland. Andere landen waar documenten zijn vervaardigd zijn Angola, India, Litouwen, Rusland en Azerbeidzjan. Twee organisaties (die uit de zaken 'Bergpolder' en 'Tussendijken') haalden de documenten van buiten hun eigen organisatie en betaalden daar ook voor. 'Oude Westen' vormt in dit verband een interessante casus, omdat men zich in dit samenwerkingsverband had gespecialiseerd in het vervaardigen van valse documenten. De politie schrijft hier in het bijbehorende dossier het volgende over:

'Voor het vervalsen van de reisdocumenten maakte M [de centrale spil in het samenwerkingsverband] gebruik van andere personen. Zo onderhield hij contacten met een man genaamd A, wonende te Rotterdam. A verbleef illegaal in Nederland en maakte gebruik van diverse aliases. [...] Bij een inval in de woning bij A werden 27 paspoorten aangetroffen, alsmede diverse pasfoto's en notities van illegale personen die in de woning van M hadden verbleven. [...] A bleek regelmatig contacten te onderhouden met een man genaamd N [...]. Hij bleek reeds veertien jaar illegaal in Nederland en leefde stil samen met zijn vriendin in een rustige wijk in Rotterdam. Hij had de Algerijnse nationaliteit. [...] Hij bleek de daadwerkelijke vervalser van de reisdocumenten. N onderhield naast A ook contacten met een man genaamd X. Hij was afkomstig uit Libanon. Tevens was van X bekend dat hij net als A

³² Voor het merendeel betreft het samenwerkingsverbanden van het 'platte', niet-hiërarchische type. Het feit dat juist bij deze organisaties duidelijk wordt hoe de documenten vervaardigd worden, zegt iets over de 'gebrekkige' afscherming van hun activiteiten naar de buitenwereld.

valse reisdocumenten leverde aan M [...]. Bij een inval in de woning van N werd een volledig ingerichte werkkamer voor het vervalsen van documenten aangetroffen. Ook diverse stempels en blanco documenten [...]. N splitste de identiteitskaart, zodat hij de pasfoto kon vervangen en de achterzijde van het document, waarop de originele handtekening van de eigenaar stond, intact bleef.'

Na aankomst in het bestemmingsland werden de zelf geproduceerde documenten door leden van het samenwerkingsverband weer ingenomen, met het doel ze te kunnen hergebruiken.

Slechts in een beperkt aantal gevallen is er iets bekend over het bedrag dat betaald moest worden voor het document. De informatie is afkomstig van verdachten en gesmokkelden; overigens is het vaak onduidelijk hoeveel precies per document is betaald. Veelal is alleen bekend wat de gesmokkelde voor een document moest betalen, maar niet wat aanschaf of vervaardiging ervan de organisatie kostte. De bedragen die we in de dossiers zijn tegengekomen variëren van driehonderd euro voor een identiteitskaart tot achttienhonderd euro voor een paspoort en ticket om vanuit Litouwen naar Nederland te reizen. Het bedrag dat de gesmokkelde moest betalen was soms afhankelijk van de relatie tussen de gesmokkelde en de smokkelaar. Zo diende in de zaak 'Nieuw Mathenesse' tussen \$300 en \$400 te worden betaald voor de juiste stempels in een paspoort. Wanneer de verdachte de gesmokkelde persoonlijk kende, vroeg zij het laagste van genoemde bedragen. Vaker werd van de te smokkelen persoon een totaalbedrag gevraagd, een bedrag waarbij de prijs van reisdocumenten was inbegrepen maar iedere specificatie daarvan ontbrak.

4.3.2 De reis³³

Deze subparagraaf is gewijd aan het vervoer en de begeleiding van de gesmokkelden gedurende de reis die zij maakten.

Waar het gaat om de *omvang van de groep* is duidelijk geworden dat in de meeste zaken niet meer dan zes gesmokkelden per keer worden vervoerd (zie tabel 4.5). Slechts in twee zaken ('Nieuwe Westen' en 'Middelland') zijn tijdens de reis groepen tot dertig personen gevormd. Voor deeltrajecten for-

³³ In tien zaken ('Schiemond', 'Bergpolder', 'Bospolder', 'Tussendijken', 'Cool', 'Nieuw Mathenesse', 'Oud Mathenesse', 'Middelland', 'Nieuwe Westen' en 'Ode Westen') is iets bekend over het vervoer van de gesmokkelden. Alleen van 'Delfshaven' en 'Spangen' is er geen *volledige* informatie beschikbaar met betrekking tot dit onderwerp. Het gaat in deze tien eerstgenoemde zaken totaal om informatie van 240 personen, waarbij er over drie personen niets méér bekend is dan dat zij met één van de bekende gesmokkelden meereisden.

meerden sommige samenwerkingsverbanden wel grote groepen. Zo was het in de zaak 'Cool' weliswaar gebruikelijk om de groepen gesmokkelden relatief klein te houden (tussen de een en vier personen), maar werd op een gegeven moment een groep van rond de honderd personen geformeerd. Deze groep heeft, om in Duitsland te geraken, gezamenlijk een deel van de route afgelegd in een container op een vrachtauto. In de zaak 'Delfshaven' werden groepen van tussen de twintig en zestig personen in één huiftrailer vervoerd, en ook in de zaak 'Spangen' was het gebruikelijk om bij specifieke deeltrajecten met grotere groepen gesmokkelden te reizen.

Tabel 4.5 Samenwerkingsverbanden naar aantal personen per reis

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	meer dan 10
Mensensmokkel											
'Bospolder'	xx	xx									
'Cool'	x		x	x							
'Delfshaven'		xx									xx
'Nieuwe Westen'		x	x	x	xx	x	x	x		x	x
'Oude Westen'	x	xx				x					
'Spangen'	x	x						x			
'Middelland'				xx							xx
'Nieuw Mathenesse'	xx	xx									
'Oud Mathenesse'	xx	xx									
Mensenhandel											
'Bergpolder'	xxx	x		x	x						
'Schiemond'	xx	x	x								
'Tussendijken'	xx	xx		x							

x=een gering aantal gesmokkelden; xx=ongeveer de helft van de gesmokkelden; xxx=vrijwel alle gesmokkelden

De duur van de reis van herkomstland naar bestemmingsland varieerde sterk. Slechts bij de helft van de 89 verschillende reizen waarover we informatie hebben kunnen putten uit de dossiers, is er iets bekend over de reisduur. Deze is vaak ook moeilijk te bepalen, omdat de reizen nogal eens in diverse etappes werden afgelegd (zie hieronder). In dertien gevallen (15%) duurde de reis van het bronland naar het bestemmingsland ongeveer een dag. In acht gevallen (9%) duurde de reis ongeveer een week, in zestien gevallen (18%) ongeveer een maand. Er waren echter ook enkele uitschieters. Zo was één persoon al meer dan twee jaar onderweg vanuit Eritrea ('Oude Westen'). De meeste tijd was hij kwijt om van Eritrea naar Soedan te reizen. Vanuit Soedan is hij rechtstreeks naar Nederland gevlogen, vanwaar hij probeerde door te reizen naar Engeland. Twee andere migranten daarentegen legden de totale reis van Letland naar Nederland af in een paar uur ('Tussendijken').

Per zaak zijn er ook grote verschillen aan te wijzen in het *verloop van de reis*. Slechts één organisatie (die in de zaak 'Bospolder') bracht de gesmokkelden in alle gevallen in één keer van het bronland naar het bestemmingsland. Bij drie andere organisaties (die uit de zaken 'Schiemond', 'Bergpolder' en 'Oude Westen') werden de gesmokkelden niet altijd, maar wel meestal in

een aaneengesloten reis naar het bestemmingsland gebracht. Vier organisaties (die uit de zaken 'Oude Westen', 'Cool', 'Oud Mathenesse' en 'Spangen') lasten altijd minimaal één tussenstop in. In de zaken 'Nieuw Mathenesse' en 'Middelland' werd de reis in sommige gevallen wel onderbroken, en in andere gevallen niet. Tabel 4.6 brengt een en ander in beeld.

Tabel 4.6 Samenwerkingsverbanden naar aaneensluiting resp. onderbreking van de reis

	Aaneengesloten reizen	Onderbroken reizen
Mensensmokkel		
'Bospolder'	xx	
'Cool'		xx
'Delfshaven'		xx
'Nieuwe Westen'		xx
'Oude Westen'	xx	x
'Middelland'	x	x
'Spangen'		xx
'Nieuw Mathenesse'	x	xx
'Oud Mathenesse'		x
Mensenhandel		
'Bergpolder'	xx	x
'Schiemond'	xx	x
'Tussendijken'	x	xx

x=een enkele reis; xx= (bijna) alle reizen

De redenen dat in voorkomende gevallen de reis van het bronland naar het bestemmingsland niet in één keer werd afgelegd, lopen uiteen en hetzelfde geldt voor de duur van de tussenstop. In dit opzicht kunnen over 73 verschillende reizen uitspraken worden gedaan. In 39 gevallen werd de reis niet onderbroken, of slechts ten behoeve van het overstappen op een ander vervoermiddel. In de overige 34 gevallen werd de reis onderbroken voor een overnachting in een hotel of woning, in verband met een aanhouding, of om een andere reden. In bijna de helft van de desbetreffende reizen vond de onderbreking plaats in een Europees land, maar ook hebben de nodige onderbrekingen plaatsgevonden buiten Europa. Als de reis werd onderbroken voor overnachting, was dit altijd in afwachting van het vervolg van de reis. Soms werd de reis meerdere malen onderbroken, niet zelden om verschillende redenen. De gesmokkelden in de zaak 'Oude Westen' verbleven vrijwel allemaal enige tijd in Nederland in een *safehouse* van de organisatie, voordat ze de reis naar Engeland begonnen. Zes van deze reizen werden onderbroken vanwege een aanhouding bij de grens tussen Frankrijk en Engeland. In al die gevallen werden de gesmokkelden teruggebracht naar het *safehouse* in Nederland, om later nogmaals een poging te wagen. Ook andere onderbrekingen hadden te maken met tegenslag in de reis. Bij één van de transporten in 'Nieuwe Westen' strandden twee personen in België. Een haastig ingelichte oom van de gesmokkelden nam contact op met leden van het samenwerkingsverband, waarop de personen alsnog door de organisatie naar Nederland werden gebracht. In de mensenhandelzaak 'Bergpolder' werd een ge-

smokkelde vrouw door haar loverboy naar Spanje gebracht, hoewel Nederland de beoogde eindbestemming was. De gesmokkelde vrouw bracht in Spanje een vakantie door met de hoofdverdachte. Na een maand werd de reis voortgezet en vertrok de gesmokkelde naar Nederland, waar ze in de prostitutie werd gedwongen.

4.3.3 De wijze van vervoer

Leden van de criminele samenwerkingsverbanden verzorgden veelal zelf het vervoer van gesmokkelden. Soms hield dit overigens niet meer in dan dat de smokkelaars een buskaartje of een vliegticket aan de te smokkelen personen overhandigden. Voor het vervoer van de gesmokkelden werd gebruik gemaakt van allerhande voer-, vaar- en/of vliegtuigen. Van slechts twee reizen (één reis in 'Nieuwe Westen' en één reis in 'Middelland') is helemaal niet bekend hoe de reis is afgelegd. Voertuigen komen we tegen in alle onderzochte zaken; in drie zaken ('Nieuwe Westen', 'Oude Westen' en 'Bospolder') is duidelijk dat gebruik is gemaakt van zowel voertuig als van vaar- en vliegtuig. In de overige zaken lijkt men zich te hebben beperkt tot maximaal twee van de onderhavige middelen. Van een relatie met het aantal migranten dat de reis maakt, lijkt overigens geen sprake.

Tabel 4.7 Samenwerkingsverbanden naar wijze van vervoer

	Mensenhandel			Mensensmokkel								
	'Schie mond'	'Berg polder'	'Tussen-dijken'	'Nieuwe Westen'	'Oude Westen'	'Bospolder'	'Cool'	'Nieuw Mathenesse'	'Oud Mathenesse'	'Middel land'	'Delfs haven'	'Spangen'
Voertuig	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	x	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx
Vaartuig	x	x		x	x	x				x		
Vliegtuig			x	xx	xx	x	x	x	x			x

x= een enkele keer gebruik van gemaakt; xx= regelmatig gebruik van gemaakt; xxx= (vrijwel) altijd gebruik van gemaakt

4.3.4 Begeleiding en grensoverschrijding

De begeleiding die gesmokkelden tijdens hun reis hebben gekregen, kunnen we beschrijven op basis van informatie over 55 afgelegde trajecten. Deze betreffen elf onderzochte zaken³⁴, en 338 van de 621 gesmokkelden. In veel gevallen speelde de organisatie een rol bij grenspassages, waarover later meer.

Zoals eerder aangegeven, werden nogal wat reizen gemaakt in verschillende etappes of trajecten; de begeleiders losten elkaar dan veelal af. Sommige etappes werden zonder begeleiding afgelegd. Van zestien trajecten is niet bekend in hoeverre gesmokkelden begeleiding hebben gehad. Op 55 trajecten ging een verdachte met de gesmokkelden mee de grens over, dan wel iemand die werkte voor of was ingehuurd door de criminele organisatie. In

³⁴ In de zaak 'Spangen' is niets bekend geworden over dit onderwerp.

sommige gevallen betekent dit dat bijvoorbeeld iemand van de organisatie de klant vergezelde in het vliegtuig. Van slechts één reis (binnen 'Tussendijken') is bekend dat de verdachten de begeleiding volledig overlieten aan anderen. Dezen vergezelden de klanten tijdens de gehele reis van het bronland naar het bestemmingsland. Op veertien trajecten werd gebruik gemaakt van le-gaal vervoer, zoals een reguliere vlieg- of busmaatschappij. Op vier trajecten verzorgde de familie van de gesmokkelde de begeleiding.

De diverse grenzen tussen bronlanden, transitlanden en bestemmingslan-den werden op verschillende manieren gepasseerd. Voor zover duidelijkheid is geworden, is in totaal 34 keer een persoon of groep met het vliegtuig een grens overgegaan. Bijna even vaak, 29 keer, werd gebruik gemaakt van een vrachtwagen (waarvan minimaal vijf keer in een vrachtwagen op de boot). Relatief frequent werden ook grenzen gepasseerd per trein (23 keer), per au-to (19 keer) en per bus (17 keer). Andere manieren van grenspassage wa-ren: per boot (15 keer), per minibusje (10 keer), te voet (6 keer), per taxi (4 keer), per tractor, zwemmend (beide 2 keer) en zelfs op de rug van een ka-meel (1 keer). In veel gevallen passeerde men de grens heel openlijk, maar soms gebeurde dat stiekem. Zo reisde in de zaak 'Oude Westen' iemand als verstekeling op een schip, en zat in de zaak 'Cool' een gesmokkelde verstopt boven het plafond van een wc in een trein.

Tabel 4.8 Wijzen van grensoverschrijding

	Aantal vermeldingen in dossiers
Per vliegtuig	34
Per vrachtwagen	29
Per trein	23
Per auto	19
Per bus (waaronder Eurolines)	17
Per boot	15
Per minibusje, bestelwagen	10
Lopend	6
Per taxi	4
Per tractor	2
Zwemmend	2
Per kameel	1
Onbekend	8

De gesmokkelden staken de verschillende grenzen tussen bronlanden, tran-sitlanden en bestemmingslanden over in een groep of alleen; ook kwam het voor dat in één en dezelfde zaak sommigen dat alleen deden en anderen in een groep, of dat men sommige grenzen alleen passeerde en andere in een groep. In de zaak 'Nieuwe Westen' werden de gesmokkelden bij bijna elke reis in één groep de grenzen overgebracht. In de zaken 'Oude Westen', 'Nieuw Mathenesse' en 'Middelland' varieerde het: soms werden de gesmok-kelden individueel de grens overgebracht, soms in een groep en soms wissel-de dit binnen één reis. In de zaken 'Schiemond', 'Bergpolder', 'Bospolder',

'Cool', 'Oud Mathenesse' en 'Delfshaven' wisselde binnen één reis de grootte van de groep bij elke grensoverschrijding.

Tijdens de grensoverbrenging werden de gesmokkelden begeleid door een lid van de criminele organisatie, of door iemand die geen lid was van de organisatie maar wel door haar was ingehuurd. Niet zelden ontbrak ook dergelijke begeleiding. In alle elf zaken werd minimaal één keer de begeleiding tijdens de grensoverschrijding verzorgd door een lid van de organisatie zelf. In de zaken 'Bospolder', 'Nieuw Mathenesse' en 'Delfshaven' begeleidde de organisatie alle grenspassages. In de zaken 'Tussendijken' en 'Nieuwe Westen' vertoonde de begeleiding grote diversiteit. Zo begeleidde de organisatie in de zaak 'Nieuwe Westen' veertien reizen zelf, huurde ze twee keer iemand in, en vonden zestien reizen plaats zonder begeleiding door of namens de organisatie. Zo gingen vele migranten grenzen over met behulp van reguliere vlieg-, spoor- en busmaatschappijen. In de beide 'Westen'-zaken bijvoorbeeld gebeurde dit bij 13 reizen. Ook in 'Tussendijken' werd tweemaal gebruik gemaakt van een legale vliegtuigmaatschappij. Daarnaast werd soms gebruik gemaakt van vrachtwagens, overigens zonder dat de chauffeurs wisten dat er gesmokkelden waren verstopt in hun wagen.

Het plannen van een grensoverbrenging is één, maar het daadwerkelijk uitvoeren ervan is twee. De fatale reis in de zaak 'Delfshaven', het zogenaamde Dover-transport, vormt hiervan de meest dramatische getuigenis; in het merendeel van de gevallen dat de reis niet conform planning verliep, doen zich hier gelukkig minder ernstige gevolgen voor. Al met al verliep één op de drie grensoverschrijdingen niet volgens planning ('Cool', 'Nieuwe Westen', 'Oude Westen' en 'Schiemondd'), twee op de drie wel (de zaken 'Bospolder', 'Bergpolder', 'Middelland' en 'Oud Mathenesse'). Opvallend daarbij is dat de criminele organisatie in de zaak 'Oude Westen' de meeste reizen (en grensoverschrijdingen) heeft uitgevoerd, en dat deze op twee na allemaal zonder problemen verliepen. De desbetreffende smokkelaars maakten bij de grensoverschrijding veelvuldig gebruik van legale vervoersmaatschappijen. In de beide 'Westen'-zaken werden de gesmokkelden betrapt op het moment dat ze via de Kanaaltunnel naar Groot-Brittannië wilden reizen. In de zaak 'Cool' verliep de grensoverbrenging tweemaal niet zoals gepland, doordat een lid van de organisatie was opgepakt voor mensensmokkel.

4.3.5 Reissommen en betalingen

In deze subparagraaf zal worden beschreven hoe over het algemeen de betalingen van de gesmokkelden aan de smokkelorganisatie zijn verlopen. Zo zullen we ingaan op de hoogte van de reissommen, het moment en de wijze van

betalen en eventuele problemen die zich voordeden met de betaling. Er is informatie over dit onderwerp uit negen zaken ('Schiemond', 'Bergpolder', 'Nieuwe Westen', 'Oude Westen', 'Tussendijken', 'Cool', 'Nieuw Mathenesse', 'Oud Mathenesse' en 'Middelland'). Over de andere drie zaken ('Bospolder', 'Delfshaven' en 'Spangen' is slechts zeer beperkt informatie beschikbaar.

Alle organisaties vroegen hun klanten een bedrag te betalen voor de smokkelreis en, in voorkomende gevallen, voor de benodigde reisdocumenten. Met name in die zaken waarin veel gesmokkelden een verklaring hebben afgelegd, kan men zich een goed beeld vormen van de hoogte van deze reissommen. Een gemiddelde reissom kan weliswaar worden berekend, maar zou weinig zeggen. Klanten van de samenwerkingsverbanden liepen afhankelijk van de gang van zaken die werd gevolgd verschillende risico's, die zich vertaalden in verschillende bedragen. Bovendien legden de klanten verschillende afstanden af, met verschillende vervoermiddelen en andersoortige documenten. Hierna zal nu eerst per organisatie een overzicht worden gegeven van de bedragen die in het geding zijn. Ter vergelijking zijn de genoemde bedragen omgerekend naar euro's.

De gesmokkelde vrouwen in de samenwerkingsverbanden die zich primair met mensenhandel bezighielden, hoefden de mensenhandelaars in eerste instantie veelal geen geld voor de reis te betalen. Sommige mensenhandelaars vroegen aan de gesmokkelde vrouwen met enige willekeur een vergoeding voor de reis, maar normaliter bestond de betaling van deze vrouwen uit het volledig afdragen van hun inkomsten uit de prostitutie. De vrouwen werden onder dwang vastgehouden. Als ze dreigden weg te lopen, moesten ze een schuld afbetalen, zo werd hun voorgehouden, die kon oplopen tot 40.000 euro. Zo bleek in het opsporingsonderzoek 'Tussendijken' dat de gesmokkelde vrouwen gemiddeld zo'n tweehonderd euro per dag dienden af te dragen aan de organisatie.

In de zaak 'Cool' moesten klanten 12.000 euro betalen voor de reis van Iran naar Frankrijk. Een ander betaalde 3000 euro voor de reis van Iran naar Nederland, en nog eens 3000 euro om naar Groot-Brittannië te reizen. Van een klant die van Nederland naar Australië wilde reizen werd 5.000 euro gevraagd. De criminele organisatie in de zaak 'Nieuw Mathenesse' vroeg van één klant ruim 8.000 euro, alle andere klanten betaalden voor dezelfde reis ruim 1.000 euro. De organisatie in de zaak 'Oud Mathenesse' hanteerde vaste prijzen. Kinderen tot vijf jaar betaalden 1.200 euro, oudere kinderen en volwassenen betaalden 1.500 euro. Met dit geld werden identiteitskaarten en tickets betaald. De organisatie in de zaak 'Middelland' vroeg rond de 5.000 euro voor de reis vanuit Duitsland naar Nederland, maar deed daarbij ook de

toezegging voor werk te zullen zorgen. De gesmokkelden waren op dat moment al, waarschijnlijk door een ander samenwerkingsverband, voor zo'n 20.000 euro vanuit China naar Duitsland gesmokkeld. In de zaak '*Nieuwe Westen*' werd rond de 3.500 euro betaald voor de reis van Turkije naar Nederland, en nog eens bijna 2.000 euro voor de reis van Nederland naar Groot-Brittannië. Totaal werd per persoon gemiddeld 5.000 euro betaald voor de hele smokkelreis. Overigens zijn er enkele uitschieters. Zo betaalde iemand slechts 250 euro voor de oversteek van Nederland naar Groot-Brittannië. Een ander kostte het 12.000 euro om vanuit Turkije naar Groot-Brittannië te worden gesmokkeld. Migranten in de zaak '*Oude Westen*' betaalden gemiddeld ruim 3.000 euro voor de reis van Ethiopië (of een van zijn buurlanden) naar Nederland en nog eens gemiddeld 1.000 euro voor de reis van Nederland naar Groot-Brittannië. De hele reis kostte uiteindelijk gemiddeld zo'n 4.000 euro. De hoofdverdachte in de zaak '*Oude Westen*' verzochtte in een van zijn verhoren dan ook tegen over de politie dat hij "er geen cent aan overhield". In '*Spangen*' daarentegen werden bedragen van meer dan 30.000 euro genoemd voor de reis vanuit China naar het Verenigd Koninkrijk.

Het bedrag dat de gesmokkelden schuldig waren aan de organisatie, werd meestal contant aan één van de smokkelaars voldaan. Sommige klanten van smokkelaars in de zaken '*Schiemond*' en '*Nieuwe Westen*' hebben geld gestort op een rekening van één van de verdachten. Bij zes van de negen onderzochte organisaties hebben gesmokkelden zélf het bedongen bedrag voldaan. Bij drie organisaties werd er betaald door familie van de gesmokkelden. In de zaak '*Nieuwe Westen*' varieerde het: de meeste klanten betaalden zelf, maar één op de drie liet (ook) de familie betalen. Als de familie betaalde, was dit over het algemeen op verzoek van de gesmokkelde migrant. Door de samenwerkingsverbanden in de zaken '*Middelland*' en '*Spangen*' werden familieleden van de klanten daadwerkelijk onder druk gezet. Gesmokkelden die in Nederland in een *safehouse* werden vastgehouden, werden van daaruit gedwongen contact op te nemen met hun familie in China om hen meer geld te laten betalen. Zelfs de daarvoor gemaakte telefoonkosten werden bij de gesmokkelde in rekening gebracht.

Zoals uit tabel 4.9 valt op te maken, varieerde het moment van betaling. Bij het merendeel van de organisaties werd een deel vooraf betaald, en werd later het restant betaald, al dan niet in gedeeltes. Bij één organisatie moest het gehele bedrag vooraf worden voldaan. Bij een andere organisatie werd het bedrag altijd in gedeeltes betaald, één of meer vóór de reis en één of meer delen na aankomst. In de zaak '*Nieuwe Westen*' varieerde het tijdstip van betaling het meest: vaak betaalden de gesmokkelden vooraf, maar gere-

geld werd ook achteraf of in gedeeltes betaald. In de zaak 'Tussendijken' kwamen de klanten 'in opstand' tegen de organisatie. Zo werd één van de smokkelaars gegijzeld, betaalde een klant de laatste termijn in het geheel niet en wist een andere klant een klein deel van de reeds betaalde som terug te krijgen. Omgekeerd was het in de zaak 'Middelland' de criminele organisatie die (al) haar klanten gijzelde, om meer geld los te krijgen van hun familie. Een deel van het geëiste geld moest ten tijde van het onderzoek nog worden voldaan. Ook in de zaak 'Spangen' was het gebruikelijk dat men de gesmokkelden gijzelde om meer geld van de familie los te krijgen. Voor zover dossiers daarover informatie verschaffen is informatie over de wijze van betalen weergegeven in tabel 4.9. Onder het kopje 'Anders' vallen bijvoorbeeld de gevallen waarin het gedeelte van de som dat achteraf zou worden betaald nooit is voldaan, de gevallen waarin achteraf bleek dat via het werk moest worden betaald, of de gevallen waarin voor aanvang van elk (deel)traject moest worden betaald.

Tabel 4.9 Samenwerkingsverbanden naar wijze van betalen

	Alles vooraf	Alles achteraf	In gedeeltes	Anders
Mensensmokkel				
'Cool'	xxx			
'Delfshaven'	xx	xx		
'Nieuwe Westen'	xxx	x	x	
'Oude Westen'	xxx		x	
'Middelland'		x	x	xx
'Spangen'	x	x	x	
'Nieuw Mathenesse'	xx		xx	
'Oud Mathenesse'	xx			xx
Mensenhandel				
'Bergpolder'			xx	xx
'Schiemond'				xxx
'Tussendijken'	x		xxx	

x= in een enkel geval; xx= in ongeveer de helft van de gevallen; xxx= in (vrijwel) alle gevallen.

Overigens lieten sommige samenwerkingsverbanden het niet over hun kant gaan als de betaling niet naar wens verliep. Zes organisaties ondernamen actie als hun klanten niet, onvoldoende of te laat betaalden. De te smokkelen of gesmokkelde personen werden op verschillende manieren onder druk gezet om tot betaling over te gaan. In de organisaties uit de zaken 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse' ging men hier het vriendelijkst mee om: de verdachten weigerden eenvoudigweg de klanten te smokkelen als ze niet het hele bedrag betaalden. Er kon bij hen onder geen enkel beding smokkel 'op krediet' plaatsvinden, desnoods werd de smokkelreis zelfs onderbroken. Smokkelaars in de zaken 'Middelland' en 'Spangen' gingen hier het meest 'meedogenloos' mee om: zij gijzelden zoals gezegd klanten in een *safehouse*, hielden ze door middel van geweld in hun macht, en probeerden zo (extra) geld te ontvangen.

4.4 De aankomst en de periode daarna

De laatste fase van de smokkel is die van de aankomst in het (voorlopige) bestemmingsland en de periode daarna. In deze paragraaf wordt nagegaan waar de klanten afgezet werden, of de organisaties hun klanten na aankomst in het bestemmingsland nog verder hielpen, wat voor hulp het betrof en of er nog contact bleef tussen de smokkelorganisatie en haar klanten. Van negen zaken is hierover iets bekend, namelijk 'Schiemond', 'Bergpolder', 'Oude Westen', 'Bospolder', 'Tussendijken', 'Cool', 'Nieuw Mathenesse', 'Oud Mathenesse' en 'Middelland'. Deze informatie heeft betrekking op minimaal 69 gesmokkelden.

Voor het merendeel van de gesmokkelde klanten is onduidelijk in hoeverre zij door de mensensmokkelaars verder werden geholpen toen ze eenmaal het bestemmingsland hadden bereikt. De belangrijkste reden hiervoor is dat iedere informatie hierover in de dossiers ontbreekt. De meeste samenwerkingsverbanden hebben Nederland als transitland en Rotterdam als transitlocatie gebruikt, als tussenstop op een reis naar Engeland of een ander land. Het merendeel van de gesmokkelden verbleef in Nederland ofwel bij leden van het samenwerkingsverband, in *safehouses* of in huis bij familie die zich hier eerder had gevestigd. Sommige gesmokkelden werden afgezet bij een asielzoekerscentrum of een politiebureau, opdat ze van daaruit relatief eenvoudig asiel zouden kunnen aanvragen. Gesmokkelden voor wie Nederland een (voorlopige) eindbestemming was, werden soms geruime tijd gehuisvest door of bij leden van de organisatie die hen had gesmokkeld, voordat zij naar andere, meer definitieve woonruimte vertrokken.

Na de smokkelreis is er meestal nog contact gebleven tussen de organisatie en de gesmokkelden. Een reden voor de continuering van die contacten was niet zelden gelegen in een familiale of vriendschappelijke band tussen smokkelaar en gesmokkelde. Sommige migranten zijn in een later stadium ook gaan werken voor hetzelfde samenwerkingsverband dat hen naar ons land had gesmokkeld. Een tweede belangrijke reden om bedoelde contacten voort te zetten was van financiële aard: reissommen die nog afbetaald moesten worden, of de wens van smokkelaars om méér geld van de gesmokkelden los te krijgen dan oorspronkelijk was afgesproken. Overeenkomstig de aard van de desbetreffende activiteiten nemen de mensenhandelzaken ook hier een aparte positie in. De vrouwen die gesmokkeld en in de prostitutie gedwongen werden, bleven lange tijd, soms gedurende jaren, afhankelijk van de 'pooiers'. In deze zaken was in het bestemmingsland sprake van systematische en verplichte tewerkstelling in de prostitutie. De omstandigheden

waaronder deze vrouwen hun arbeid moesten verrichten waren erbarmelijk en bovendien werden ze blootgesteld aan geestelijke manipulatie en fysiek geweld. Waar voor mensenhandel de exploitatieve relatie tussen verdachten en slachtoffer typerend is, is er bij mensensmokkel in de meeste gevallen geen sprake van een langdurige uitbuiting van migranten door mensensmokkelaars. Eenmaal op hun plaats van bestemming aangekomen en nadat aan alle financiële verplichtingen jegens de smokkelaars was voldaan, gingen de gesmokkelde migranten veelal huns weegs. Slechts sporadisch bleek dat de smokkelaar met gesmokkelde migranten afspraken had gemaakt over het verrichten van werk, waarmee de reissom zou kunnen worden voldaan. Een voorbeeld komt uit het opsporingsonderzoek 'Spangen', waarin de politie in één van de Rotterdamse *safehouses* een illegaal verblijvende Chinese man van achttien jaar uit de provincie Fujian aantreft. Op 25 juni 2002 verklaart deze volgens het proces-verbaal onder meer:

'U vraagt mij waar ik uiteindelijk naartoe wilde. Ik wilde eigenlijk naar Engeland. Jullie nemen geen asielzoekers op. Mensen zeggen dat Engeland dat wel doet. U vraagt mij hoe ik in contact ben gekomen met de organisatie die mij naar het Westen, naar Nederland heeft gebracht. Tijdens mijn zoektocht naar werk trof ik iemand die mij voorstelde naar het buitenland te gaan. Ik weet niet hoe hij heette. Het was een man van ongeveer dertig jaar. U vraagt mij wat ik voor de reis heb moeten betalen. Omdat ik geen familie heb moest ik een papier tekenen met mijn vingerafdruk dat ik tien jaar voor hem zou werken. Wat voor werk is niet gezegd. Ik weet niet of dat in China of in een ander land zou zijn. Waarschijnlijk zou dat wel in buitenland moeten zijn. Als ik aangekomen was moest ik hem bellen en dan moest ik tien jaar voor hem werken. Ik weet niet wat voor werk. Ik heb geen specifieke opleiding. [...] Ik stapte uit de vrachtauto. Steeds als de vrachtauto stopte dan stapten er een paar mensen uit. Waar ik uitstapte was bij het stoplicht bij de brug, vlakbij waar ik aangehouden ben. De baas van de auto wist niet dat we uitstapten. Ik heb een hele tijd rondgelopen om te ontkomen aan degenen voor wie ik moest werken. Toen werd het avond en toen werd ik moe. En toen was er een Chinees die mij aanbod om bij hem te logeren. De volgende dag zouden we asiel aanvragen. Ik heb na mijn aanhouding een aanvraag gedaan en later weer ingetrokken omdat de medewerker in de PI [penitentiaire inrichting,

red.] zei het voor Chinezen geen zin had. [...] U vraagt mij hoe ik in het huis in Rotterdam, waar ik ben aangehouden, terecht bent gekomen. In het begin dat ik daar ging slapen was er niemand anders. De volgende morgen waren er meer anderen. Toen ik daar rondliep was er iemand die mij uitnodigde om mee te gaan naar dat huis. [...] De man voor wie ik moet gaan werken heb ik nog niet ontmoet. Als ik hem zou vinden dan zou hij mij doodslaan. Ik heb gehoord dat als je onderweg wegloopt je doodgeslagen wordt. Ik ben inderdaad onderweg in Nederland weggelopen. [...] De man voor wie ik tien jaar zou moeten werken is tegelijk met mij meegekomen naar Nederland. Hij zat voor in de vrachtauto. Hij was ook in de trein. U vraagt of die man voor wie ik moest werken mij in plaats van werken een bepaald bedrag genoemd heeft dat ik eventueel ook zou kunnen betalen. Die man wist al dat ik geen familie had. In het buitenland kwamen we ergens in een huis en toen zei hij dat ik tien jaar voor hem moest werken. Hij heeft mij geen alternatief in geld geboden.'

Alhoewel er in de media met enige regelmaat melding wordt gemaakt van de exploitatie van gesmokkelde migranten als arbeidskrachten, zijn wij daar in de bestudeerde dossiers verder niet op gestuit.³⁵

4.5 Afscherming

Om een illegale bedrijvigheid als mensensmokkel uit te kunnen voeren, passen de samenwerkingsverbanden verschillende afschermingmethoden toe, strategieën om hun werkzaamheden aan het zicht van derden te onttrekken. Behalve afscherming naar de buitenwereld toe kan er ook sprake zijn van interne afscherming. Hiermee doelen we op maatregelen die de criminele organisatie in eigen kring treft, maar ook op methoden die met name de gesmokkelde personen raken, de klanten, alsook potentiële klanten. Al met al hebben we in zeven dossiers informatie over afschermingstrategieën aangetroffen, waaronder twee dossiers over mensenhandel³⁶.

³⁵ Ook bij de recente dood van Chinese illegalen, die werkzaam waren als kokkelrapers, werd beweerd dat er een stroom van Chinezen naar Engeland was georganiseerd, die uitsluitend zouden zijn gesmokkeld om daar in deze zware 'industrie' te werken (BBC News 6 februari 2004)

³⁶ Het gaat hier om de zaken 'Bospolder', 'Cool', 'Delfshaven', 'Middelland', 'Spangen', 'Bergpolder' en 'Tussendijken'.

Voor zover de onderzochte criminele organisaties pogingen ondernomen om hun activiteiten af te schermen, deden ze dat bijna zonder uitzondering op meerdere wijzen. Als zodanig zijn in deze studie onderscheiden: (dreiging met) geweld tegen getuigen en/of klanten, corruptieve contacten met overheidsfunctionarissen, intimidatie, dekmantelfirma's, afpersing, gijzeling, contacten met externe deskundigen en andere afschermingsmethoden. Vooral de samenwerkingsverbanden die zich (ook) met mensenhandel bezighielden, pasten verschillende strategieën toe. De mensensmokkelorganisaties daarentegen maakten van slechts één of twee van deze methoden gebruik. Tabel 4.10 brengt een en ander in beeld. Daaronder zullen de respectieve afschermingsmethoden afzonderlijk worden besproken.

Tabel 4.10 Samenwerkingsverbanden naar gebruik van afschermingsmethoden

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Mensensmokkel									
'Bospolder'									x
'Cool'				x					
'Delfshaven'					x				x
'Middelland'	x		x						
'Spangen'	x			x		x	x		
Mensenhandel									
'Bergpolder'	x			x	x	x	x		
'Tussendijken'	x	x	x	xxx				xx	xxx

1: (dreiging met) geweld tegen getuigen; 2: corruptieve contacten met overheidsfunctionarissen; 3: onderlinge sancties (straffen / belonen); 4: intimidatie; 5: dekmantelfirma's; 6: afpersing; 7: gijzeling; 8: contacten met externe deskundigen; 9: anders
x= een enkele keer; xx= regelmatig; xxx= voortdurend

Vier organisaties gebruikten (dreiging met) geweld tegen getuigen om hun activiteiten af te schermen. Zo werd in het onderzoek 'Middelland' iemand bedreigd nadat er aangifte van afpersing was gedaan bij de politie. In de twee mensenhandelzaken dreigden verdachten de gesmokkelde vrouwen te mishandelen; om hun dreigementen kracht bij te zetten lieten zij foto's zien van mishandelde vrouwen. In beide zaken kwam het voor dat klanten werden geslagen. Ook werd bedreigd dat hun 'alles' zou worden afgenomen, iets wat men al bij menig ander zou hebben gedaan. In de zaak 'Tussendijken' blijkt uit tapverslagen dat verdachten dreigden lastige getuigen de mond te snoeren, door hen te (laten) vermoorden.

Alleen in de zaak 'Tussendijken' was er sprake van corruptieve contacten met een overheidsfunctionaris, in dit geval met iemand op het Franse consulaat. Deze persoon droeg zorg voor de levering van visa voor de klanten van de organisatie.

Twee samenwerkingsverbanden, in de zaken 'Middelland' en 'Tussendijken', maakten gebruik van een onderling toegepast sanctie- en beloningsstelsel. Zo werd één van de verdachten in 'Middelland' bepaalde vrijheden gegund, opdat hij de klanten in het *safehouse* kon onderhouden. Hij mocht bijvoorbeeld eten kopen en langsbrengen. In de zaak 'Tussendijken' hanteerden

de verdachten een systeem van positieve sancties, door hun klanten als zij zich rustig hielden met liefde te belonen. Anderzijds volgden er repercussies als de vrouwen wegliepen of met hun klanten op al te goede voet kwamen te staan. Een van de hoofdverdachten ging met de vrouwen (fake)relaties aan, om hen zo aan zich te binden.

Verschillende samenwerkingsverbanden intimideerden de gesmokkelden om de organisatie af te schermen; ook hiervan treffen we sprekende voorbeelden in de mensenhandelzaken. Een ander voorbeeld is de zaak 'Cool'. De (vrouwelijke) verdachte probeerde de klanten rustig te houden, door te dreigen naar de politie gaan. Zij vertelde hun dat de politie haar kant zou kiezen, omdat zij een Nederlands paspoort had, de Nederlandse politie mensenrechten schond en de gesmokkelden terug zou sturen naar Iran. Overigens stapte de vrouw in kwestie inderdaad naar de politie, waardoor deze de organisatie in beeld kreeg en kon aanpakken. Slechts twee organisaties maakten gebruik van afpersing om hun activiteiten af te schermen. In de zaak 'Bergpolder' maakte men de vrouwen van zich afhankelijk door hun al het geld af te nemen dat zij verdienden in de prostitutie. Ook de andere mensenhandelorganisaties eisten geld van gesmokkelde vrouwen, echter niet met het oog op afscherming.

Het gebruik van dekmantelfirma's als afschermingstrategie zijn we slechts in twee zaken ('Bergpolder' en 'Delfshaven') tegengekomen. In de zaak 'Bergpolder' werd via een bedrijf, dat door de organisatie zelf was opgericht, geld witgewassen. In de zaak 'Delfshaven' werden gesmokkelden afgeschermd met behulp van een transportbedrijf en, letterlijk, met een dekking tomaten.

Zowel in de mensenhandelzaken als in die van de meer hiërarchische samenwerkingsverbanden werd er veel in het werk gesteld om de gesmokkelden en de in de prostitutie werkzame vrouwen af te schermen van de buitenwereld. In de mensenhandelzaken was 'gijzeling' dan ook min of meer evident: verdachten waren voor hun inkomsten afhankelijk van de vrouwen en er was hun dan ook veel aan gelegen deze vrouwen onder controle te houden. In de zaak 'Bergpolder' mochten de vrouwen nergens alleen naartoe, en mochten ze bovendien niet met elkaar spreken.

In de zaak 'Tussendijken' hadden verdachten contacten met externe deskundigen, die werden gebruikt om illegaal aan werkvergunningen voor de gesmokkelde klanten te komen.

Naast de al genoemde methoden hebben twee organisaties ook andere manieren toegepast om hun bestaan en activiteiten te verhullen. Zo kregen, eveneens in de zaak 'Tussendijken', sommige klanten gedetailleerde instruc-

ties over hetgeen zij bij hun asielaanvraag moesten vertellen over de reis die ze hadden afgelegd. Zij moesten bijvoorbeeld verklaren dat zij via Moskou en Duitsland waren gereisd, in plaats van via Frankrijk. Bovendien gaf de organisatie lastige klanten zelf aan bij de politie; men deed dan aangifte van een delict als afpersing of bedreiging. De politie hield zo'n klant dan vast, zonder dat deze de Nederlandse taal machtig was. De verhoren verliepen daardoor moeizaam, waarop de politie zich dan weer veelal tot de aangever wendde. Als men vervolgens van de zijde van de smokkelorganisatie de aangifte introk of verklaarde de aangehouden persoon niet te kennen, werd de klant als illegale vreemdeling Nederland uitgezet. Gemeengoed in sommige samenwerkingsverbanden was ook het gebruik van valse namen of pseudoniemen. De meeste verdachten in de zaak 'Spangen' hadden zich naast hun eigen naam verschillende andere namen aangemeten, waarvan ze zich in het kader van hun smokkelactiviteiten bedienden. Zo hadden de centrale figuren in dit samenwerkingsverband meer dan tien verschillende namen, die ze gebruikten tijdens conversaties met elkaar en in hun contacten met gesmokkelden.

Sommige samenwerkingsverbanden zorgden ervoor dat de klanten ook in de voorbereidende fase weinig zicht hadden op de organisatie. In de zaak 'Oud Mathenesse' werd gebruik gemaakt van een tussenpersoon om klanten te werven. Deze onderhield nauwe contacten met het samenwerkingsverband, zonder dat de klanten daar weet van hadden. Klanten kregen deze tussenpersoon trouwens ook niet altijd goed te zien, waardoor ze haar achteraf nauwelijks konden herkennen. Daarnaast zorgden sommige verbanden ervoor dat de klanten niet wisten waar de documenten vandaan kwamen. De 'organisatie' regelde in dat geval dat zowel de opdracht tot het maken van de documenten (vaak in het buitenland) en de betaling ervoor als de aflevering van de documenten aan de klanten geheel buiten de klant om ging. De documenten werden vaak in anonieme context en op een geheimzinnige manier (bijvoorbeeld in een envelop) aan de klanten overhandigd. Andere organisaties lieten de documenten juist door de klanten zelf ophalen bij een ambassade, waardoor de organisatie onzichtbaar bleef voor de buitenwereld. Ten slotte kan worden opgemerkt dat de levering van documenten soms ook werd afgeschermd tegenover andere leden van de organisatie. Zo had in de zaak 'Tussendijken' slechts één verdachte contact met de vervalser van de benodigde documenten, en was dat contact ook nog eens telefonisch in plaats van *face to face*. In de meer 'platte' samenwerkingsverbanden zoals die in 'Nieuw Mathenesse', 'Oud Mathenesse' en 'Oude Westen' werd de criminele organisatie wel afgeschermd naar de buitenwereld, maar niet voor de eigen klanten. In de zaak 'Oude Westen' gebruikte men documenten in het eerste deel van

de reis, dat de klanten per vliegtuig aflegden. Eenmaal geland moesten dezen de (soms valse) paspoorten inleveren, waarna ze weer beschikbaar waren om door andere klanten te worden gebruikt.

4.6 Bestedingen

Wat werd er met het geld gedaan dat de samenwerkingsverbanden verdienen met hun smokkelactiviteiten, waaraan en waar gaven zij het geld uit en in hoeverre was er sprake van het witwassen van de op criminele wijze verkregen inkomsten?³⁷

Het is opmerkelijk dat de drie organisaties in de mensenhandelzaken 'Schiemond', 'Bergpolder' en 'Tussendijken' een deel van hun inkomsten aan onroerend goed besteedden. De hoofdverdachte van eerstbedoelde organisatie wilde naar eigen zeggen overstappen naar de wereld van het onroerend goed en maakte daar alvast een begin mee. Verdachten in de zaak 'Bergpolder' huurden woningen voor familie en voor klanten. Enkele verdachten in de zaak 'Tussendijken' kochten panden op, renoveerden ze en verkochten ze weer.

Twee mensenhandelorganisaties trokken ook geld uit voor de kosten die de ronselaars maakten bij hun zoektocht naar nieuwe 'slachtoffers'. In de zaak 'Tussendijken' werd aan de klanten verteld dat een deel van het geld werd besteed aan advocaten. In hoeverre inderdaad advocaten ingeschakeld zijn voor het verkrijgen van verblijfsvergunningen en gerelateerde zaken, wordt uit het dossier niet duidelijk. Wél dat een belangrijk deel van het geld werd besteed aan goederen en activiteiten in de consumptieve sfeer: aan auto's, telefoons, snoepreisjes, aan gokken en drugs. In het opsporingsonderzoek 'Cool' merkte de politie op dat zich in de huizen van de verdachten uitzonderlijk veel kostbare goederen bevonden, die niet betaald konden zijn van de uitkeringen die verdachten genoten.

Een deel van de inkomsten werd ook gebuikt om de smokkelactiviteiten te realiseren. Zo moest men toch uitgaven doen in verband met de aanschaf van paspoorten, tickets en andere reisdocumenten. 'Medewerkers' in de criminele organisatie dienden voor hun activiteiten te worden betaald, vervoer en verblijf van gesmokkelden brachten ook de nodige onkosten met zich. Een voorbeeld kan worden ontleend aan de Chinese Sister P., hoofdverdachte in de zaak 'Spangen'. In één van de vele afgeluisterde telefoongesprekken tus-

³⁷ Over de uitgaven van het verdiende geld is van zeven organisaties in meerdere of mindere mate iets bekend. Het betreft die in de zaken 'Schiemond', 'Bergpolder', 'Tussendijken', 'Cool', 'Spangen', 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse'.

sen haar (V05) en een onbekende Chinees sprekende vrouw (OB), gaat het over de financiën:

- OB: *Hoe gaat het met jouw zaken de laatste tijd?*
- V05: *Bij mij ongeveer dezelfde hoeveelheid per maand.*
- OB: *Oh, zo goed? Naar Engeland?*
- V05: *Ja. Ik heb alleen maar deze, hoe kom ik aan andere routes?*
- OB: *Honderd tot tweehonderd per maand?*
- V05: *Nee, niet tweehonderd, ongeveer honderd.*
- OB: *Zo, ongeveer honderd, jij verdient er goed aan.*
- V05: *Ach, niemand weet wat de andere meemaakt. Alleen jezelf weet het beter. Ik bedoel niet dat het niet goed gaat met mij. Ik bedoel dat alleen jij zelf weet wat jij meemaakt. Moet niet over andere mensen praten.*
- OB: *Waarom praat jij zo vaag?*
- V05: *Nee, dat is het niet.*
- OB: *Het is gewoon heel goed als er zo veel zijn per maand.*
- V05: *De ene maand goed en de andere niet. Deze maand gaat het gewoon niet goed. Het is al ongeveer de tiende maar er zijn er nog maar tien weg.*
- OB: *Het is bij ons ook zo. Ik heb nu een aantal klanten binnen. Die krijgen eten en onderdak van ons. Het kost behoorlijk veel in een maand.*
- V05: *Jij hebt maar een aantal gasten. Maar ik heb nu rond honderd gasten die ik moet onderhouden. Ongeveer ruim tien mensen aan het werk, zeven of acht of tien huizen, zes of zeven auto's, en de telefoons... zeg jij het maar. Het kost ruim 100.000 per maand.*
- OB: *Maar jij verdient ook veel, en dan geef jij dus ook meer uit. Meer inkomsten, meer uitgaven.*

Het geld werd door de organisaties uitgegeven in verschillende landen, waaronder Nederland. De huur of koop van onroerend goed vond in alle gevallen plaats in Nederland. De koop van documenten vond gedeeltelijk plaats in het buitenland, met name in Rusland en Litouwen. Daarnaast maakte een verdachte geld over naar kennissen in Wit-Rusland.

Verdachten uit de mensenhandelorganisaties in de zaken 'Schiemond', 'Bergpolder' en 'Tussendijken' hielden zich, behalve met smokkelactiviteiten

en de gedwongen prostitutie van vrouwen, ook bezig met het witwassen van hun illegale inkomsten. Zowel de organisatie in de zaak 'Bergpolder' als die in de zaak 'Schiemond' maakte gebruik van een 'loan-back-constructie'. Eerstbedoelde organisatie deed dit via een bedrijf dat men zelf had opgezet. De hoofdverdachte leste een auto van dit bedrijf, dat op haar eigen naam stond. In de zaak 'Schiemond' werden fictieve arbeidscontracten opgesteld, die het mogelijk maakten om onroerend goed aan te kopen. In de zaak 'Tusendijken' werden panden aangekocht, die vervolgens weer werden verkocht. Bovendien was er in deze zaak sprake van een avondwinkel, waar cash geld en goederen konden worden opgeborgen, maar ook konden worden afgehaald; één van de verdachten had vrije toegang tot de kassalade.

4.7 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk is een beschrijving gegeven van de werkwijze die mensensmokkelaars toepassen of, anders geformuleerd, van het verloop van het mensensmokkelproces. Voor het smokkelen van mensen hebben we drie fases onderscheiden: die van de voorbereiding van smokkeloperaties, die van de uitvoering daarvan en die van de aankomst in het bestemmingsland en de periode daarna. Voorts is aandacht besteed aan de wijzen waarop criminele samenwerkingsverbanden hun verdiensten besteden en aan verschillende vormen van afscherming. De wijze waarop criminele organisaties hun activiteiten afschermen van de omgeving waarin ze participeren is cruciaal voor het voortbestaan van de samenwerking en de illegale bedrijvigheden.

In het licht van onze in hoofdstuk 4 gepresenteerde beschouwingen over verschillende organisatiestructuren is het opmerkelijk dat smokkelverbanden van het type A, die gekenmerkt worden door een wat 'plattere' structuur, selectiever zijn in het werven en accepteren van klanten dan de meer hiërarchische samenwerkingsverbanden van het type B. Eerstbedoelde verbanden, die zich veeleer kenmerken door gelijkwaardigheid van 'medewerkers' dan door hiërarchische verhoudingen, voeren een strengere selectie uit op de mogelijkerwijs te smokkelen personen, dit vanuit de idee dat de smokkel een serieuze kans van slagen moet hebben. Afspraken die met klanten gemaakt worden, zijn niet alleen in het belang van de criminele organisatie. Zo hebben we de informele 'aankomstgarantie' uitsluitend aangetroffen bij samenwerkingsverbanden van het 'type A'. Bovendien lijken afspraken tussen klanten en mensensmokkelaars in deze samenwerkingsverbanden beter te worden nagekomen. De meer hiërarchische organisaties van het 'type B' vormen hier

het spiegelbeeld van: voor zover zij al afspraken maken met klanten, zijn die vooral in het eigen voordeel, andere afspraken lijken er te zijn om geschonden te worden. Mechanismen of criteria om klanten te selecteren hebben we bij hen niet kunnen ontdekken.

De feitelijke uitvoering van de smokkeloperaties profileert het onderscheid tussen de meer 'platte' samenwerkingsverbanden van het type A en de meer 'hiërarchische' samenwerkingsverbanden van het type B. Zo vragen de samenwerkingsverbanden van het eerste type over het algemeen minder geld voor hun diensten dan die van het tweede type. Sommige meer hiërarchische samenwerkingsverbanden vragen voor reizen naar Nederland of verder exorbitant hoge bedragen. Hiertegenover staan de geringere bedragen die gesmokkelde migranten hebben betaald aan de meer horizontale samenwerkingsverbanden van het type A. De bindingen die mensensmokkelaars uit dergelijke organisaties met hun klanten hebben, zijn beter te typeren in termen van evenwichtige wederkerigheid, terwijl die van de hiërarchisch georganiseerde smokkelaars veelal getuigen van negatieve reciprociteit; vóór alles komen exploitatie en financieel gewin. Ook waar het gaat om het innen van de voor de smokkel verschuldigde sommen zijn er verschillen waar te nemen tussen beide type organisaties. Waar de 'plattere' verbanden bij problemen eerder geneigd lijken te zijn om de smokkelactiviteiten te stoppen of niet door te zetten, verhoogt men in de meer hiërarchische samenwerkingsverbanden de druk op de gesmokkelde migranten en hun familie om de reisom te innen of zelfs méér geld los te krijgen, desnoods met toepassing van fysiek geweld. Als contacten tussen mensensmokkelaars en de gesmokkelden na aankomst in het bestemmingsland voortduurden, had dit vaak te maken met de familiale of vriendschappelijke bindingen tussen beide partijen. Dit geldt althans voor de 'plattere' samenwerkingsverbanden van het type A. De meer hiërarchisch georganiseerde verbanden van het type B hielden hoogstens contact met hun klanten omdat er financiële belangen in het geding waren, of omdat er werd geprobeerd (meer) geld los te krijgen van de gesmokkelden (onder bedreiging of met behulp van gijzeling).

Voor zover daarover uit de dossiers het nodige valt op te maken, spannen mensensmokkelorganisatie zich in om hun activiteiten naar de buitenwereld af schermen. Sommige slagen hier echter beter in dan andere. Afgaande op de opsporingsonderzoeken lijken de samenwerkingsverbanden van het type A hierin echter minder actief en minder bedreven dan de meer hiërarchische gestructureerde groepen. Zo is binnen die horizontale organisaties de interne afscherming minimaal: de smokkelaars kennen elkaar en weten veelal ook van elkaar wat hun activiteiten zijn. Ook de afscherming naar de gesmokkel-

den toe stelt nauwelijks iets voor: smokkelaars reizen, ongeacht hun status binnen het verband, vaak zelf met de gesmokkelden mee en lopen daardoor ook extra risico's. Gesmokkelden verblijven vaak tijdelijk in woonhuizen van verdachten of anderszins betrokkenen, en niet zelden is sprake van enigerlei binding tussen smokkelaars en klanten. De afscherming die de meer hiërarchisch georganiseerde samenwerkingsverbanden toepassen, vormt hiervan het spiegelbeeld. Men kent elkaar lang niet altijd, en zeker degenen met een hiërarchisch hogere positie houden zich op de achtergrond. Afscherming naar de gesmokkelden toe wordt eveneens serieus genomen. Dezen hebben veelal maar een beperkt zicht op het samenwerkingsverband. Zorgvuldigheid wordt ook betracht in die zin, dat gesmokkelden tijdens de reis veelal worden ondergebracht op afzonderlijke locaties.

Hoofdstuk 5

De keuze voor bestemmingslanden en de betekenis van Rotterdam

5.1 De keuze voor bestemmingslanden

In dit hoofdstuk zullen we een antwoord proberen te geven op twee centrale vragen die richtinggevend waren voor het onderhavige onderzoeksproject. Het gaat hierbij allereerst om de vraag hoe de keuze van smokkelorganisaties voor specifieke bestemmingslanden kan worden verklaard. De tweede vraag waar we hier een antwoord op zullen formuleren hebben we in het eerste hoofdstuk geformuleerd als "Welke betekenis heeft Rotterdam in het proces van mensensmokkel, en welke factoren spelen daarbij een rol?".

De eerste vraag is belangrijk omdat overheden een deel van hun beleid vormgeven op basis van de veronderstelling dat mensensmokkelaars min of meer afgewogen beslissingen nemen, alvorens reizen en bestemmingen te plannen. Vertegenwoordigers van de overheid benadrukken het belang en de verantwoordelijkheid van mensensmokkelaars voor de richting en de omvang van hedendaagse migratiebewegingen naar Nederland en andere Europese landen. Deze invloed van mensensmokkelaars wordt door hen vooral van belang geacht voor de binnenkomst van asielzoekers (zie bijvoorbeeld IND 1998, IAM 2002). Een belangrijke rol hierbij zou worden gespeeld door factoren die in het bereik van de nationale overheden liggen, zoals een gedoogbeleid van illegale vreemdelingen of een coulant asielbeleid. Waar het gaat om het vinden van een antwoord op de eerste vraag kan worden vastgesteld dat er veel factoren denkbaar zijn die een land tot een aantrekkelijke eindbestemming voor mensensmokkelaars kunnen maken. Weinig (wetenschappelijk) inzicht is er echter tot nog toe verkregen in het gewicht dat mensensmokkelaars aan deze denkbare factoren toekennen. Daarom zal, aan de hand van de twaalf geanalyseerde opsporingsonderzoeken op deze plaats worden getracht het inzicht te vergroten in de rationaliteit die mensensmokkelorganisaties en migranten aan de dag leggen voor bestemmingslanden.

Onze aandacht zal uitgaan naar verscheidene factoren die bij deze keuze mogelijkwijze een rol van betekenis spelen.

De tweede vraag, die naar de betekenis van Rotterdam voor de mensensmokkelverbanden als mogelijk eindstation respectievelijk transitstad, is tot op zekere hoogte natuurlijk een verbijzondering van de vraag naar factoren die van invloed zijn op de keuze voor een specifiek bestemmingsland. In het laatste deel van dit hoofdstuk (paragraaf 4) zullen we daarom nog eens specifiek bezien welke bijzondere functies Rotterdam voor de mensensmokkelverbanden vervult. De aandacht zal hier in het bijzonder uitgaan naar Rotterdam als verzamel- en overstapplaats, de rol van leden van etnische groepen en de infrastructurele faciliteiten in de regio Rotterdam.

In de volgende paragraaf (2) wordt om te beginnen stilgestaan bij de vraag wie het bestemmingsland bepaalt, de potentiële migrant of de smokkelaar. Nagegaan zal worden in hoeverre de klanten zeggenschap of inspraak hebben in het land waarheen ze worden gesmokkeld of dat de smokkelorganisatie dat onafhankelijk van haar klanten bepaalt. De beantwoording van deze vraag zal van belang zijn wanneer men een verklaring wil vinden voor de toenemende populariteit van bepaalde landen als eindbestemming voor mensensmokkeltransporten. Immers, de rationaliteit van mensensmokkelorganisaties zal nogal eens botsen of kunnen botsen met hetgeen potentiële migranten voor ogen staat. Hebben we eerder geconstateerd dat bij menige mensensmokkelorganisatie - in het bijzonder bij de meer hiërarchische samenwerkingsverbanden van het type B - het behalen van (grote) financiële winsten voorop staat, bij gesmokkelden spelen andere motieven. Hun gaat het bij de voorkeur voor een bepaald bestemmingsland om dingen als hereeniging met familie en vrienden en/of het opbouwen van een beter dan wel veiliger bestaan (Staring 2001). Voor het beantwoorden van de vraag naar de invloed van de potentiële migranten zullen we overigens ook gebruik maken van interviews die eerder al, ten behoeve van een ander onderzoek, met illegale vreemdelingen zijn gehouden (zie paragraaf 1.6.5).

Uitgaande van een smokkelorganisatie die de regie in handen houdt, zullen we in de derde paragraaf van dit hoofdstuk bezien in hoeverre naast de eventuele invloed van de klanten ook invloed op de keuze van een bestemmingsland uitgaat van regelgeving en beleid. Te denken valt in dit verband aan toelatingsbeleid, asielpcedure en opsporingsbeleid.

5.2 De invloed van potentiële klanten op de keuze voor het bestemmingsland

In deze paragraaf staat de vraag centraal *wie* het bestemmingsland bepaalt: de gesmokkelde of de smokkelaar. Ter beantwoording van deze vraag zal in de eerste plaats aandacht worden besteed aan de wensen van de gesmokkelden. Nagegaan wordt of de gesmokkelden uit de onderzochte zaken voorkeur hadden voor een specifiek bestemmingsland en welke overwegingen aan deze eventuele voorkeur ten grondslag lagen (5.2.1). In de tweede plaats wordt de keuze voor een specifiek bestemmingsland beschouwd vanuit het perspectief van de smokkelaar. Punten die in dit kader aan de orde zullen komen zijn de eventuele afspraken tussen de smokkelaars en hun klanten over het te kiezen land van bestemming, alsook het al dan niet nakomen van deze afspraken van de kant van de smokkelorganisatie en de redenen waarom deze in voorkomende gevallen gemaakte afspraken niet heeft kunnen of willen nakomen (5.2.2). De overwegingen die smokkelaars er zélf op nahouden bij het kiezen van een eindbestemming, dus los van hun klanten, zullen op deze plaats nog niet aan de orde worden gesteld.³⁸ Tot slot wordt in deze paragraaf aandacht besteed aan de vraag wie er in de onderzochte zaken uiteindelijk de meeste invloed heeft gehad op de keuze voor het bestemmingsland, de gesmokkelde dan wel de smokkelaar (5.2.3).

5.2.1 De voorkeur van te smokkelen personen

In tabel 5.1 staat per opsporingsonderzoek aangegeven in hoeverre de gesmokkelde migranten een expliciete voorkeur hebben geuit voor een specifiek bestemmingsland.

Tabel 5.1 Gesmokkelden naar voorkeur voor specifiek bestemmingsland, per opsporingsonderzoek (absolute aantallen)

	Ja	Nee	Onbekend	Totaal
Mensensmokkel				
'Bospolder'	-	6	-	6
'Cool'	6	-	-	6
'Delfshaven'	1	-	129	130
'Nieuwe Westen'	78	10	13	101
'Oude Westen'	7	6	112	125
'Middelland'	1	1	32	34
'Spangen'	40	11	89	140
'Nieuw Mathenesse'	3	-	24	27
'Oud Mathenesse'	16	-	-	16
Mensenhandel				
'Bergpolder'	3	4	1	8
'Schiemond'	7	6	1	14
'Tussendijken'	1	12	1	14
Totaal	163	56	402	621

³⁸ Zie daarvoor paragraaf 5.3.

Van de 621 gesmokkelden die uit de opsporingsonderzoeken van de twaalf onderzochte mensensmokkelzaken naar voren kwamen, is er slechts van ruim eenderde bekend of zij al dan niet voorkeur hadden voor een specifiek bestemmingsland. Bij 163 personen bleek dat er expliciet een voorkeur voor een bepaald land was uitgesproken. Daar tegenover stonden 56 personen die beweerden geen voorkeur te hebben gehad voor een bepaalde eindbestemming. Voor een deel betreft het hier verhandelde vrouwen (N=22) die geld wilden verdienen en door mensenhandelaren zijn geworven. Voor de overige gesmokkelden (N=34) lijkt te gelden dat zij vooral wég wilden uit het bronland, en dat zij geen uitgesproken ideeën hadden over het land waar zij zich uiteindelijk zouden willen vestigen. Een grote mate van politieke en/of economische instabiliteit in het bronland, onbekendheid met mogelijke bestemmingslanden en de afwezigheid van familie en vrienden in dergelijke landen kunnen omstandigheden zijn waardoor het een potentiële migrant niet zo veel uitmaakt naar welk land hij vertrekt.

Van 402 migranten is onbekend gebleven of zij al dan niet naar een specifiek land gesmokkeld wilden worden. Er dient echter op gewezen te worden dat dit grote aantal is terug te voeren op slechts vijf zaken ('Delfshaven', 'Oude Westen', 'Middelland', 'Nieuw Mathenesse' en 'Spangen'), waarin weinig bekend is geworden over de wensen van migranten ten aanzien van het bestemmingsland. Wel is duidelijk dat de desbetreffende samenwerkingsverbanden zich primair bezighielden met het smokkelen van personen vanuit verschillende herkomstlanden naar eindbestemming Engeland.

Wanneer de 163 gesmokkelden waarvan bekend is dat zij een duidelijke voorkeur voor een specifiek bestemmingsland hadden nader worden bezien, dan valt direct op dat Engeland het voorkeursland bij uitstek vormt. Ruim honderd gesmokkelde personen geven in hun gehoren als getuigen aan dat zij het liefst naar dit land gesmokkeld wilden worden. Opvallend is echter dat de redenen die zij noemen om naar Engeland te willen migreren meestal vrij basaal zijn en eigenlijk in het geheel geen verklaring bieden voor het feit dat nu juist dát land door zo velen als eindbestemming wordt geprefereerd. Zo verklaren veel van de gesmokkelden eigenlijk alleen maar dat zij in Engeland asiel wilden aanvragen, of dat men zich er wilde vestigen en/of werken. Het is echter aannemelijk dat in de meeste gevallen achterliggende redenen de keuze voor het bestemmingsland hebben ingegeven. Een aanwijzing hiervoor is gelegen in het feit dat in tegenstelling tot hetgeen in de andere zaken het geval is, in de zaak 'Oud Mathenesse' alle gesmokkelden de aanwezigheid van vrienden en familie in het onderhavige bestemmingsland als doorslaggevende reden bestempelden. Het is niet ondenkbaar dat ook in de overige za-

ken de aanwezigheid van een sociaal netwerk in Engeland medebepalend is geweest voor het feit dat men zich juist daar graag wilde vestigen.

Naast Engeland worden ook Nederland, Verenigde Staten, Scandinavische landen en eenmaal Australië als favoriet bestemmingsland genoemd. Nederland vormt met name een belangrijk bestemmingsland in de zaken 'Schiemond' en 'Bergpolder', zaken die voor een belangrijk deel betrekking hebben op mensenhandel. De vrouwen in deze zaken werden door loverboys mee naar Nederland genomen, om hier in de prostitutie te werken. Sommige vrouwen waren hiervan op de hoogte en wilden naar Nederland omdat zij daar in een privé-huis konden werken. Andere vrouwen werden onder valse voorwendselen naar Nederland gehaald. Hun werd een huwelijk of een baan in het vooruitzicht gesteld. Eenmaal in Nederland werden zij in de prostitutie gedwongen. In deze gevallen wilden de vrouwen dus aanvankelijk wel naar Nederland, in de hoop hier een beter bestaan op te bouwen dan in het thuisland. Ook in het opsporingsonderzoek 'Spangen' bleken ten minste 26 gesmokkelden Nederland als bestemmingsland te hebben gekozen, overigens veeleer als tussenstation dan als eindbestemming. Zo valt in het Algemeen Relas Van Onderzoek (ARVO) van de zaak 'Spangen' het volgende over deze werkwijze te lezen:

'Na aankomst in Nederland wordt via tussenkomst van de criminele organisatie in Nederland door de gesmokkelde personen contact opgenomen met familie en/of vrienden in China om de opdracht te geven het restantbedrag te voldoen aan de organisatie voor het smokkelen vanuit China naar West-Europa. Is het laatste gedeelte van de complete reissom betaald dan worden de klanten van de organisatie, vanuit Nederland doorgesluisd naar hun eindbestemming, veelal het Verenigd Koninkrijk.'

Het feit dat zij ten tijde van de aanhouding al in een *safehouse* in Nederland verblijven, kan erop wijzen dat deze gesmokkelde migranten in afwachting van betaling door leden van het Chinese samenwerkingsverband werden gegijzeld (cf. Soudijn 2001). Tegelijkertijd blijkt uit andere getuigenverhoren dat sommige gesmokkelden, die hun reis al wel volledig hadden betaald, in afwachting van het vinden van werk vrijwillig in het *safehouse* verbleven. In vier gevallen gaf men aan naar de Verenigde Staten te willen reizen. In het dossier 'Spangen' is echter geen verdere informatie te vinden waarom men dit land als eindbestemming had uitgekozen.

In de zaak 'Oud Mathenesse' worden ook Zweden en Noorwegen als beoogd bestemmingsland genoemd. Gesmokkelde Somalische migranten verklaren in deze zaak hun keuze te baseren op de aanwezigheid van een sociaal netwerk in deze landen, een reden die ook door legaal in Nederland verblijvende Somaliërs wordt aangevoerd om uiteindelijk voor een bestaan in Engeland te kiezen (Van den Reek en Igeh Hussein 2003). In een uitzonderingsgeval is voorts Australië als beoogde eindbestemming opgegeven. Deze keuze werd echter niet door de gesmokkelde zelf gemaakt, maar was ingegeven door familieleden van de gesmokkelde.

Tot slot is er een aantal gesmokkelde migranten (N=9) dat slechts voorkeur zou hebben gehad voor Europa, en niet voor een specifiek bestemmingsland. Deze gesmokkelden zagen Europa als stabiel en/of welvarend bestemmingsgebied en hadden geen uitgesproken ideeën over het precieze land waar zij zich uiteindelijk zouden willen vestigen. Aannemelijker is echter dat zij, al dan niet onder druk van de smokkelorganisatie waarmee zij van doen hadden, geen verklaring over het te bereiken bestemmingsland wensten af te leggen. De negen personen die naar Europa wensten te reizen, waren namelijk allemaal gesmokkeld door de Turkse organisatie die in de zaak 'Nieuwe Westen' in kaart is gebracht. Deze organisatie hield zich slechts bezig met de smokkel naar het Verenigd Koninkrijk. Uit verklaringen blijkt dat gesmokkelden die gebruik maakten van de diensten van deze organisatie hiervan reeds bij aanvang van de smokkel op de hoogte waren. Verondersteld zou dus kunnen worden dat klanten die contact zochten met deze organisatie, naar Engeland wilden. Deze veronderstelling wordt ondersteund door het feit dat de gesmokkelden in Engeland veelal werden opgevangen door aldaar reeds aanwezige vrienden en familie.³⁹

Als we nu de dossiers van de opsporingsonderzoeken even buiten beschouwing laten en ons concentreren op de bevindingen uit de interviews met de illegale vreemdelingen uit het onderzoeksproject *Illegale vreemdelingen in Nederland* (Engbersen, Staring, et al. 2002), tekent zich evenmin een eenduidig beeld af. Gesprekken met gesmokkelde illegale vreemdelingen wijzen eveneens uit dat mensensmokkelaars in sommige gevallen bepalen waar de ge-

³⁹ *Volkskrant*-journalist Peter de Waard biedt in een bijdrage over de 'massale en stille exodus' van tienduizend Somalische vluchtelingen uit Nederland naar het Verenigd Koninkrijk enig inzicht in de achtergronden van de populariteit van Engeland voor nieuwkomers. Hij schrijft op basis van gesprekken met Somaliërs die Nederland verruild hebben voor het Engelse Leicester: "In Engeland kunnen ze makkelijker werk vinden of een eigen bedrijf beginnen. Ze mogen leren wat ze willen en kunnen hun culturele identiteit behouden. Het is er minder betuttelend en beklemmend" (De Waard 2003). Van den Reek en Igeh Hussein (2003) onderstrepen deze bevindingen en voegen hieraan toe dat vrouwen wijzen op het ontbreken van een ondersteunend sociaal netwerk in Nederland én dat vele Somaliërs hier schulden hebben opgebouwd en op deze wijze schoon schip denken te kunnen maken.

smokkelde naartoe gaat, maar niet automatisch. Het merendeel van de illegale vreemdelingen was met Nederland als eindbestemming ook in het land terechtgekomen, waar men op voorhand naartoe had gewild. Van de 156 geïnterviewde illegale vreemdelingen gaven echter 32 respondenten (20%) te kennen dat hun voorkeur naar een ander Europees land was uitgegaan, en niet naar Nederland (waar men uiteindelijk terecht kwam).

Over het geheel gezien gaven vier op de tien gesmokkelde migranten zelfs aan dat ze voor een ander land dan Nederland zouden hebben gekozen, als ze vooraf de volledige keuzevrijheid hadden gehad. Als belangrijkste reden hiervoor gaven deze gesmokkelden op, dat zij in Nederland geen loyale familieleden of intieme vrienden hadden wonen. Neem het verhaal van de 33-jarige Iraniër Azim, die in eerste en laatste instantie duidelijk een ander land dan Nederland voor ogen had. Azim heeft twee oudere broers in Canada wonen, waar hij ook tijdens zijn 'vorige leven' in Iran regelmatig contact mee onderhield. Toen Azim besloot om Iran te verlaten wilde hij het liefst direct naar Canada vertrekken, om in de nabijheid van zijn broers een nieuw bestaan op te bouwen. De smokkelorganisatie die hij vertrouwde en bereid was hem te helpen met zijn reis, bleek echter een Italiaans visum voor hem geregeld te hebben en een auto om hem vanuit Italië naar Nederland te brengen. In Nederland heeft Azim vervolgens asiel aangevraagd. Vijf jaar na zijn asiel-aanvraag wordt Azim definitief als vluchteling geweigerd en staat zijn hele illegale verblijf nog steeds in het teken van een mogelijk vertrek naar Canada om zich met zijn broers te herenigen.

Azim is bepaald geen uitzondering, zoals gesteld is veertig procent van de gesmokkelde illegale vreemdelingen uit dit onderzoeksproject door toedoen van de mensensmokkelaars waarmee men heeft gereisd in een land terechtgekomen waar men niet feitelijk niet heen wilde. Onder genoemd percentage vallen ook negentien illegale Somaliërs, die in het onderhavige project zijn geïnterviewd. Dezen zijn in verband met ongeregelde heden en oorlogssituaties in eigen land gevlucht naar een grensland. Daar is men enige tijd gebleven, alvorens met hulp van een mensensmokkelorganisatie naar Nederland te reizen en asiel aan te vragen. Bij wijze van voorbeeld voeren we de vrijgezel Solomon ten tonele, een universitair geschoolde econoom:

Solomon is met andere Somalische vluchtelingen in juli 1997 naar Ethiopië gelopen. Daarmee ontvlucht hij de oorlog in Mogadishu tussen de verschillende clans en warlords. Hij herinnert zich nog goed hoe moeilijk dat was omdat ze dagen zonder eten hebben moeten lopen. Eenmaal in Ethiopië aangekomen, blijft hij

zes weken in de grensregio om van daaruit de trein naar Djibouti te nemen. Solomon vertelt: "In Djibouti heb ik contact opgenomen met mijn broer in Engeland. Ik heb hem verteld dat ik naar het buitenland ben gevlucht. Hij heeft me geadviseerd en via een kennis geld gestuurd. Die kennis van mijn broer heeft ook een smokkelaar geregeld en die heeft een reis naar Parijs geregeld. Ik ben met twee landgenoten in Parijs aangekomen en de volgende dag zijn we met de trein naar Rotterdam gereisd. Daar hebben we asiel aangevraagd". Over de rol van smokkelaar vertelt hij: "De smokkelaar heeft onze eindbestemming bepaald, niet wij."

Eén van de Somalische interviewers die heeft meegewerkt aan het onderzoeksproject *Illegale vreemdelingen in Nederland* (Engbersen, Staring, et al. 2002), is eveneens heel stellig over de beperkte invloed van de gesmokkelde op de keuze voor een bestemmingsland:

'Je hebt geen keuze. Ik ben zelf vluchteling. Ik heb het zelf meegemaakt. Als je vanuit Somalië via Kenia of Djibouti wilt vluchten, dan heb je gewoon geen keuze. Wie bepaalt de reis? De smokkelaar. Dat weet ik zeker. Het is de smokkelaar die zegt: ik heb een paspoort voor jou van België, van Nederland of noem maar op. Maar later als hij uitgeprocedeerd is dan zal hij wel proberen om naar zijn broer in de UK te gaan.'

Als mensensmokkelaars het land van bestemming bepalen, kan dit betekenen dat de gesmokkelde in een hem of haar volstrekt vreemd land terechtkomt; in een onbekende omgeving, zonder een ondersteunend netwerk waar hij of zij op terug kan vallen. De afwezigheid van een dergelijk netwerk is van grote invloed op de verdere incorporatie van nieuwkomers in de hen ontvangende samenleving. Illegale vreemdelingen die het ontbreekt aan een sterk, loyaal, ondersteunend netwerk van familie en vrienden en aan een gemeenschap die zonodig steun kan bieden, lijken vaker aangehouden te worden voor specifieke vormen van 'overlevingscriminaliteit' zoals bijvoorbeeld winkeldiefstal (cf. Engbersen, Staring et al. 2002, Staring 2003, Van der Leun 2003).

5.2.2 Afspraken met de smokkelorganisatie

Als we het perspectief verleggen van de gesmokkelde naar de smokkelorganisatie, is de vraag relevant of smokkelorganisaties ook bereid zijn rekening

te houden met de eventuele wensen van klanten ten aanzien van het bestemmingsland. Anders geformuleerd: spelen de verlangens van de klant een rol in de afwegingen die een smokkelorganisatie maakt bij de keuze voor een specifieke eindbestemming? Om deze vraag te beantwoorden zullen we bezien wat voor afspraken hieromtrent in (sommige van) de onderzochte zaken tussen gesmokkelde en smokkelorganisatie gemaakt zijn. Tevens zullen we nagaan in hoeverre die afspraken werden nagekomen. In de hierop volgende subparagraaf (5.2.3) zal vervolgens worden aangegeven wie uiteindelijk de meeste invloed heeft gehad op de keuze voor het bestemmingsland, de gesmokkelde, de smokkelaar of beide partijen ongeveer evenveel.

In een aantal zaken ('Bospolder', 'Nieuw Mathenesse', 'Spangen', 'Middel-land' en 'Delfshaven') is niet duidelijk geworden of er structureel afspraken zijn gemaakt over het bestemmingsland. In de zaak 'Bospolder' werd een groep van zes kinderen op een politiebureau in Nederland afgezet, met als doel asiel aan te vragen. Of deze kinderen en/of hun familie op de hoogte zijn geweest van dit einddoel is niet bekend geworden. In de zaken 'Spangen' en 'Delfshaven' werden Chinezen voor hoge bedragen naar West-Europa gesmokkeld. Het bestemmingsland bleek bij alle onderzochte smokkeltransporten Engeland te zijn. Of de gesmokkelde een afspraak hadden gemaakt met de smokkelorganisatie om juist naar dit land te gaan, is niet duidelijk. Ook in de zaken 'Nieuwe Westen' en 'Oude Westen' stond de keuze voor Engeland als bestemmingsland vast. Uit verklaringen blijkt echter dat alle gesmokkelde bij aanvang van de smokkel op de hoogte waren van deze voorgenomen eindbestemming en geen bezwaren daartegen hadden geuit.

In de mensenhandelzaken ('Bergpolder', 'Schiemond' en 'Tussendijken') is duidelijk geworden dat valse voorwendselen een rol speelden in de afspraken die smokkelaars met hun klanten maakten over het bestemmingsland. Zo werden in de zaak 'Tussendijken' aan potentiële klanten, tegen forse bedragen, hier te lande werk, een huis en, voor alleenstaande mannen, desgewenst een vrouw toegezegd. In alle gevallen werden de gesmokkelde echter nadat zij in Nederland waren gekomen direct bij een AZC afgezet, zonder dat de gemaakte afspraken werden nagekomen.

In ten minste vijf zaken ('Nieuwe Westen', 'Oude Westen', 'Oud Mathenesse', 'Nieuw Mathenesse' en 'Cool') werd de inhoud van de afspraken ten aanzien van het bestemmingsland mede bepaald door de wensen van de klant. Het betreft hier vooral samenwerkingsverbanden van het type B. In Nederland woonachtige familieleden van de te smokkelen personen namen rechtstreeks contact op met de mensensmokkelaars met de vraag of zij personen (verder) wilden smokkelen naar Engeland. De klandizie van, in ieder geval

deze, mensensmokkelaars is dus niet uitsluitend in de landen van herkomst gelokaliseerd, maar evenzeer in Nederland en andere EU-landen. Familieleden benaderden de smokkelaars ook direct met vragen als "of ze nog mensen naar Engeland smokkelen". Met andere woorden: smokkelaars worden benaderd en aangesproken op hun specialisme.⁴⁰ De werkzaamheden van de Nederlandse verdachten in deze zaken stonden duidelijk in het kader van de wensen van de gesmokkelden. Of er in het traject náár Nederland ook door andere betrokken smokkelaars afspraken zijn gemaakt over het te bereiken bestemmingsland en of er bij deze eventuele afspraken rekening is gehouden met de wensen van de verdachten, valt niet met zekerheid te zeggen. Overigens is, ondanks de eventueel gemaakte afspraken daaromtrent, een groot deel van de gesmokkelden nooit in het bedoelde bestemmingsland terechtgekomen. De belangrijkste oorzaak hiervan is gelegen in het feit dat veel van de smokkeltransporten werden onderschept. Geregeld gebeurde dat bijvoorbeeld, in de zaak 'Oude Westen' en in de zaak 'Cool', bij de ingang van de Kanaaltunnel in Calais (Frankrijk). Gesmokkelden in de zaak 'Spangen' werden aangetroffen in Rotterdamse *safehouses* en gesmokkelde migranten in 'Nieuwe Westen' werden met enige regelmaat gevonden in afgesloten huiftrailers op het Rotterdamse haventerrein. Aldus konden afspraken ten aanzien van het bestemmingsland buiten de wil van de smokkelaars om niet worden nagekomen.

In verband hiermee gaf een aantal smokkelorganisaties hun klanten een 'aankomstgarantie'. In de prijs die klanten voor de reis naar het beoogde bestemmingsland betaalden was de garantie inbegrepen dat bij vroegtijdige onderbreking van de reis, bijvoorbeeld door onderschepping, op een later tijdstip opnieuw gepoogd zou worden de klanten naar het bestemmingsland te smokkelen. Sprekende voorbeelden van het werken met 'terugkeergaranties' treffen we aan in het dossier 'Nieuwe Westen'. De desbetreffende organisatie maakte, hoewel niet altijd expliciet overeengekomen, geregeld gebruik van een dergelijke garantie. Zo trachtte zij op 14 december 2000 een Turks-Koerdisch gezin van vijf personen (man, vrouw en drie kinderen) naar Engeland te smokkelen. In het IND-verhoor van de *pater familias* valt de volgende verklaring te lezen: "Ik wilde naar Engeland omdat daar mijn broer en andere familieleden, ook van mijn echtgenote, verblijven. Ik vraag in Nederland asiel aan omdat ik daar ben aangehouden". Aan de aanhouding van hemzelf en zijn gezinsleden gaan diverse mislukte smokkelpogingen vooraf. Op 19 februari 2001 werd in Apeldoorn een huiftrailer aangetroffen met tien gesmok-

⁴⁰ Het is goed mogelijk dat deze werkwijze ook in andere opsporingsonderzoeken plaatsvond, maar de dossiers boden hier geen inzage in.

kelden, waaronder het bewuste gezin. De vijf leden hiervan maakten deel uit van een hernieuwd smokkeltransport naar Engeland, dat was georganiseerd door dezelfde mensensmokkelorganisatie uit de zaak 'Nieuwe Westen', terwijl het gezin al eerder in Rozenburg was aangetroffen door de KMar, ook in een huiftrailer. Opvallende bijkomstigheid in deze zaak was dat het gezin werd onderschept in Apeldoorn, omdat het in een verkeerde huiftrailer was geplaatst (cf. Staring 2003). Hoewel het in zulke gevallen dus geenszins de bedoeling van de smokkelaars is dat hun klanten het afgesproken bestemmingsland niet bereiken, blijven zij ten opzichte van hen toch wel in gebrede. De aantallen gesmokkelden die in de verschillende zaken wél volgens afspraak in het bestemmingsland zijn aangekomen, valt weinig te zeggen. Veel informatie uit de dossiers heeft nu eenmaal betrekking op gesmokkelden die vroegtijdig zijn aangehouden.

5.2.3 **Wie heeft de meeste invloed?**

Dan rest ten slotte de vraag wie nu uiteindelijk de meeste invloed heeft op de keuze voor het bestemmingsland. In veel gevallen is dit onduidelijk. Een aantal organisaties blijkt naar een vaststaand bestemmingsland (overwegend Engeland, zie de voorgaande subparagrafen) te smokkelen. Zij lijken ongeacht de wensen van individuele gesmokkelden voor deze eindbestemming te kiezen. Dit betekent echter niet dat er een daadwerkelijke discrepantie hoeft te bestaan tussen de wil van de gesmokkelden en de keuze door de smokkelorganisatie. In de eerste plaats valt uit getuigenverklaringen op te maken dat veel van de gesmokkelden ook zelf een duidelijke voorkeur voor Engeland als eindbestemming bleken te hebben. Zoals beschreven werden als redenen voor deze voorkeur zowel overwegingen van vrij algemene aard opgeven, zoals het aanvragen van asiel of het opbouwen van een nieuw leven, als overwegingen van specifiekere aard. Te denken valt hierbij met name aan de aanwezigheid van sociale bindingen in Engeland, zoals aan de orde in de zaak 'Oud Mathenesse'. In de tweede plaats is het zo dat potentiële klanten of hun familieleden in veel gevallen zelfstandig contact opnamen met leden van de smokkelorganisatie. Dit impliceert dat zij op de hoogte waren van de activiteiten van de desbetreffende organisatie en naar alle waarschijnlijkheid ook kennis hebben gehad van het reguliere bestemmingsland. Dit beeld wordt ondersteund door een getuigenverklaring van een van de overlevende Chinese gesmokkelden uit de zaak 'Delfshaven':⁴¹

⁴¹ De letter G verwijst naar de gesmokkelde, de letter V naar de functionaris die hem verhoort.

V: Kunt u mij uitleggen hoe u zes maanden geleden met uw reis begonnen bent.

G: Een van de familieleden van mijn vriend en toen vroeg ik hen, vroeg hun of hij mijn vertrek uit dit land kon regelen.

V: Vroeg u om een bepaald land waar u heen wilde.

G: Zij vertelden me dat Groot-Brittannië een erg goed land is, zij accepteren mensen en dus besloot ik naar Groot-Brittannië te gaan.

Uit de verklaring van deze gesmokkelde blijkt dat hij bij aanvang van de smokkel zich bewust was van het bestemmingsland. Aangezien hij zelf daaromtrent geen uitgesproken wensen leek te hebben, werd hij vrij gemakkelijk overtuigd om naar het vaste bestemmingsland van deze organisatie gesmokkeld te worden. Uit een getuigenverklaring in de zaak 'Middelland' daarentegen valt op te maken dat gesmokkelden niet altijd op de hoogte waren van het bestemmingsland. Eén van de gesmokkelden in deze zaak vertelt uit China gevlucht te zijn, omdat hij iemand met een mes had geslagen. Zijn familie had een 'slangenkop'⁴² benaderd, zodat hij naar het buitenland kon vluchten. Na een lange door de slangenkoppen georganiseerde smokkelreis kwam hij samen met drie andere gesmokkelden ergens aan, waar een Chinese man hen ophaalde. Deze vertelde dat ze in Duitsland waren. Gezamenlijk is men naar een treinstation gegaan, waar de drie anderen door familie werden opgehaald. De gesmokkelde, die naar eigen zeggen op de vlucht was, bleef achter met de bewuste man, die hem uiteindelijk ergens in het land afzette om asiel aan te vragen. Uit het verhaal van deze gesmokkelde blijkt dat hij nooit op de hoogte is geweest van het feit dat hij asiel zou gaan aanvragen in Duitsland. De gelijktijdig met hem gesmokkelde Chinezen werden leken echter goed geïnformeerd te zijn over het bestemmingsland. Zij werden immers afgehaald door familieleden.

Voorts zijn er gevallen te onderkennen waarin de keuze van de smokkelorganisatie voor een specifiek bestemmingsland bepaald niet spoort met de wens van haar klanten. Een reactie van een gesmokkelde in de zaak 'Middelland' illustreert dit:

'Ik dacht dat ik in Duitsland was. Ik hoor van u dat ik in Nederland ben. Dan heeft iemand mij bedonderd. Ik dacht dat ik in Duitsland was en wilde werk zoeken.'

⁴² Chinese benaming voor mensensmokkelaar.

In ander wetenschappelijk onderzoek wordt bevestigd dat het nogal eens voorkomt dat smokkelorganisaties hun eigen plan trekken, dat strijdig is met de wil van de gesmokkelden. Engbersen et al. (2002) beschrijven hoe een deel van de geïnterviewde illegale vreemdelingen door smokkelaars naar een ander land is gebracht, dan waar men heen wilde.

Het zou echter te ongenueanceerd zijn om nu te veronderstellen dat uitsluitend smokkelorganisaties de keuze van het bestemmingsland bepalen. De werkelijkheid blijkt complexer. Zoals gesteld, werd in de zaak 'Oud Mathenesse' en 'Cool' het verloop van de smokkel grotendeels door de gesmokkelden bepaald. De smokkeltransporten blijken dan ook niet naar een vaststaand bestemmingsland plaats te vinden maar kennen een zekere diversiteit aan eindbestemmingen. Het blijft de vraag in hoeverre deze smokkelorganisaties daadwerkelijk meer rekening houden met de specifieke wensen van hun klanten, maar er lijken wel verschillen te bestaan tussen de criminele samenwerkingsverbanden in termen van achterliggende drijfveren. In verschillende samenwerkingsverbanden (in het bijzonder 'Oud Mathenesse') lijken verdachten een zekere betrokkenheid bij het lot van de gesmokkelden te vertonen die verder gaat dan het eigen belang in deze. Het element van winstbejag staat bij deze samenwerkingsverbanden minder nadrukkelijk op de voorgrond dan bij de sommige andere onderzochte organisaties het geval is. De bedragen die de smokkelaars uit 'Oud Mathenesse' voor hun diensten vragen zijn zeker kostendekkend, maar gaan voor een trip naar Engeland niet de 500 euro te boven.

Concluderend kan worden gesteld dat de vraag wie de meeste invloed heeft bij de keuze van het bestemmingsland een gedifferentieerd antwoord behoeft. Aan de ene kant wordt er in veel gevallen onafhankelijk van de wensen van de gesmokkelden voor een eindbestemming gekozen. In een aantal zaken blijkt dat smokkelorganisaties zich hierbij concentreren op één en hetzelfde bestemmingsland. De redenen waarom mensensmokkelorganisaties een bepaald land als min of meer vaste bestemming kiezen, komen in de volgende paragraaf aan de orde. Voor deze keuze relevante factoren kunnen zijn gelegen in de aanwezigheid van een transnationaal netwerk, in de inhoud en uitvoering van toelatingsbeleid en opsporingsbeleid, en in de logistieke mogelijkheden die een land biedt; daarnaast is het denkbaar dat smokkelaars inspelen op de grote vraag van migranten om hulp bij de reis naar een bepaald bestemmingsland. Aan de andere kant zijn er in onze dossierstudie wel degelijk ook zaken naar voren gekomen, waarin individuele migranten tegen betaling van een suffiënt bedrag invloed konden uitoefenen op het land waarheen ze werden gesmokkeld.

5.3 De invloed van regelgeving en beleid

In deze paragraaf zal worden gezien in hoeverre kwesties van regelgeving en beleid een rol zouden kunnen spelen bij de keuze van mensensmokkelorganisaties voor bestemmingslanden. Te denken valt in dit verband aan onderwerpen in de sfeer van toelatingsbeleid (te bespreken in subparagraaf 5.3.1), de asielprocedure (5.3.2) en opsporingsbeleid (5.3.3).

Bij lezing van de subparagrafen in kwestie dient men zich echter te realiseren dat een dossierstudie als de onderhavige weinig aanknopingspunten biedt om vast te stellen in hoeverre mensensmokkelorganisaties factoren als de genoemde 'meenemen' in hun overwegingen om een land al dan niet tot eindpunt van een smokkeltransport te maken. Desalniettemin zijn uit de opsporingsonderzoeken aanwijzingen te destilleren omtrent de mogelijke invloed van het gevoerde beleid. Deze aanwijzingen zullen in het navolgende in kaart worden gebracht, en aanleiding geven tot een voorzichtige conclusie.

5.3.1 Toelatingsbeleid

Om te beginnen verdient de mogelijke invloed van het toelatingsbeleid een nadere beschouwing. Verondersteld kan worden dat het toelatingsbeleid van groot belang kan zijn voor de activiteiten van smokkelorganisaties. Dit belang is tweeledig van aard. Aan de ene kant heeft de wijze waarop het toelatingsbeleid zich, onder invloed van de aanzienlijke (asiel)migratie naar West-Europa, de laatste jaren heeft ontwikkeld, een gunstige smokkelmarkt in de hand gewerkt. Deze ontwikkeling wordt zowel op Europees niveau als op het niveau van de individuele lidstaten gekenmerkt door een toenemende convergentie naar een restrictief toelatingsbeleid. Er wordt in dit kader ook wel gesproken van Fort Europa, waarbij Europa voor migranten van buitenaf als een haast ondoordringbare vesting wordt gezien. Aangezien het voor specifieke populaties, bijvoorbeeld die van laagopgeleide niet-westerse arbeidsmigranten, steeds moeilijker wordt om zich toegang en toelating tot de West-Europese landen te verschaffen, beroepen zij zich allengs vaker op de diensten van mensensmokkelorganisaties die tegen betaling de benodigde hulp voor de reis naar Europa verschaffen (Cornelius, Martin et al. 1994, Albrecht 2002). Met name asielzoekers die vanwege de situatie in hun bronland op stel en spring moeten vertrekken en niet over een uitgebreid transnationaal netwerk beschikken om hen te ondersteunen bij de reis naar en integratie in een nieuw land, zien zich vaak gedwongen gebruik te maken van mensensmokkelaars.

Aan de andere kant worden smokkelactiviteiten juist belemmerd door de striktere asielprocedures en de strengere controlemaatregelen die ter handhaving van het toelatingsbeleid worden ingevoerd. Preciezer geformuleerd kan men stellen dat de uitbreiding en de aanscherping van bestaande controlemaatregelen de kans vergroten dat smokkeltransporten worden ontdekt. Zeker gezien de voortgaande technische innovaties, zoals het gebruik van iris-scans en geavanceerde apparatuur om documenten te controleren op echtheid, wordt het voor smokkelaars steeds moeilijker om een transport ongemerkt grenzen te doen passeren. Verscherping van de asielprocedure zal voor mensensmokkelorganisaties vooral van belang zijn met het oog op de mogelijke snelle uitzetting van hun klanten. Het is voor een dergelijke organisatie immers zeer slechte reclame als die klanten, die vaak substantiële bedragen voor haar diensten betalen, binnen een aantal weken worden teruggestuurd naar het land van herkomst.⁴³

In hoeverre smokkelorganisaties bij de keuze voor een bestemmingsland daadwerkelijk gewicht toekennen aan deze mogelijke belemmeringen van hun activiteiten, zal mede afhankelijk zijn van de mate waarin ze op de hoogte zijn van het gevoerde toelatingsbeleid. Uit de voor deze rapportage onderzochte mensensmokkelzaken komen verschillende aanwijzingen naar voren dat men er binnen smokkelorganisaties wel degelijk ideeën op nahoudt over de inhoud, uitvoering en uitwerking van toelatingsbeleid en dat men, of die ideeën nu kloppen of niet, feitelijk daarmee ook rekening probeert te houden. Zo blijkt uit tapgesprekken en getuigenverklaringen dat er door smokkelorganisaties op diverse manieren wordt ingespeeld op mogelijke controles waarmee men bij de uitvoering van een smokkeltransport mee kan worden geconfronteerd.

Een eerste aanwijzing hiervoor is te vinden in het feit dat door alle of bijna alle onderzochte mensensmokkelorganisaties bij één of meer transporten gebruik werd gemaakt van paspoorten.⁴⁴ Daarnaast is er door vier organisaties gesmokkeld met behulp van visa (de zaken 'Schiemond', 'Oude Westen', 'Tussendijken' en 'Cool'). Het gebruik van deze documenten had als doel eventuele controles te misleiden dan wel te omzeilen en daarmee de kans op ontdekking van de smokkelpraktijken te verkleinen. Zeker de helft van de hiertoe gebruikte documenten was vals of vervalst. In het merendeel van de desbetreffende gevallen ging het om gevonden of gestolen paspoorten, waarbij de foto van de documenthouder was vervangen door een foto van de gesmokkelde. Met name in de zaken 'Oude Westen', 'Schiemond' en 'Tussendij-

⁴³ Zie Bijleveld en Taselaar 2000: 20-21, die stellen dat smokkelorganisaties hierom ten eerste gediend zijn met een langdurige asielprocedure.

⁴⁴ In de zaak 'Middelland' is niets bekend over het eventuele gebruik van documenten.

ken' was dit een structureel gehanteerde methode om paspoorten te vervalsen. Binnen het smokkelverband van 'Oude Westen' waren er zelfs drie personen in hoofdzaak actief met dergelijke vervalsing van paspoorten. Verder werd er veelvuldig gesmokkeld met behulp van 'authentieke' documenten, die oneigenlijk werden gebruikt. Hierbij moet gedacht worden aan het gebruik van *look-a-like* documenten (in de zaken 'Cool' en 'Nieuw Mathenesse'), door officiële instanties frauduleus afgegeven documenten (de zaak 'Nieuw Mathenesse') en paspoorten waarop gesmokkelde minderjarigen als eigen kinderen worden bijgeschreven (de zaken 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse').

Hoewel er door het gebruik van diverse documenten wel rekening werd gehouden met mogelijke controles, liet de feitelijke werkwijze in een aantal zaken te wensen over. Zo werden sommige een aantal documenten in de zaak 'Oude Westen' zo vaak hergebruikt dat het op het eerste gezicht al duidelijk te zien was dat het om een vervalsing ging. Ook de reparatie van deze documenten gebeurde niet altijd op een even professionele wijze. Toen op een bepaald moment bijvoorbeeld door de vele fotovervangingen de plasticlaag van een aantal paspoorten begon los te laten, werd deze gewoon weer op de paspoorten vastgelijmd met een goedkope lijmsort van een groot warenhuis. Ook kwam het voor dat migranten die werden gesmokkeld uit een land als Somalië reisden op documenten met oer-Hollandse tenaamstellingen als De Lange of Vermeulen, of dat men zich bediende van Engelse documenten zonder één woord Engels te spreken.

Tevens werden smokkelreizen georganiseerd, waarbij geen gebruik werd gemaakt van documenten. Ook met betrekking tot dergelijke transporten zijn er aanwijzingen te vinden dat er duidelijk rekening wordt gehouden met en ingespeeld op eventuele controlemaatregelen die de transit- en bestemmingslanden hanteren om illegale migratie tegen te gaan. Een gesprek dat is getapt in het kader van de zaak 'Nieuwe Westen' geeft een mooie illustratie hiervan. In dit gesprek, dat één van de verdachten uit de Turkse organisatie in kwestie voert met een onbekende man, worden de controles op een haventerrein geïnventariseerd. Dit terrein werd door de organisatie gebruikt om klanten in huiftrailers te plaatsen die naar Engeland werden getransporteerd. In het gesprek geeft de onbekende man aan de smokkel niet op dinsdag te willen laten plaatsvinden. De verdachte antwoordt hierop dat de smokkel dan op woensdag kan worden uitgevoerd.

'Woensdag is er ook een voetbalwedstrijd en dat is nog beter. Ik wil hier zien om hoe laat zij controleren. Ik wil weten en zien om

hoe laat zij met de hond komen controleren en dan kan ik zelf een maatregel nemen.'

Wanneer er ten gevolge van stringente controles teveel risico's aan de smokkel via een bepaald terrein waren verbonden, gingen leden van deze Turkse organisatie op zoek naar andere geschikte plekken vanwaar de smokkel kon plaatsvinden. Zo werd op een bepaald moment onderzocht of de smokkel van klanten niet via de haven van Vlissingen zou kunnen geschieden. Er bleken hier echter teveel camera's te hangen, waarom men er vanaf heeft gezien via deze route te gaan smokkelen. Uiteindelijk werd de organisatie onder invloed van de invoering van structurele controlemaatregelen gedwongen de smokkel uit te voeren met behulp van documenten. Deze controlemaatregelen werden op verschillende haventerreinen in Nederland ingevoerd naar aanleiding van de explosie van mond- en klauwzeer. Aangezien de Turkse organisatie via deze haventerreinen klanten in huiftrailers naar Engeland smokkelde, werden transporten steeds vaker ontdekt. De smokkelorganisatie besloot hierop haar werkwijze aan te passen, door samenwerking te zoeken met de smokkelaars tegen wie later de zaak 'Oude Westen' werd gestart. Dit samenwerkingsverband was gespecialiseerd in de smokkel met behulp van (valse) documenten. Het aanpassen van de werkwijze zorgde er in dit geval voor dat de reisroute naar het bestemmingsland werd gewijzigd. Zoals ook de organisatie uit de zaak 'Oude Westen' dat deed, werden migranten voortaan naar Engeland gesmokkeld. Afhankelijk van de aard van de controles in een bepaald gebied lijkt zo'n smokkelorganisatie dus in voorkomende gevallen haar werkwijze aan te kunnen passen, door de reisroute naar het bestemmingsland te verleggen. Wijziging of aanpassing van de modus operandi c.q. de gevolgde reisroute lijkt echter het enige gevolg dat de invoering van stringenteren controlemaatregelen met zich brengt.

De flexibiliteit waarover smokkelorganisaties lijken te beschikken ten aanzien van de reisroute, strekt zich niet uit tot een wijziging van het bestemmingsland. Dit blijkt in de eerste plaats uit het feit dat veel smokkelorganisaties Engeland stelselmatig als eindbestemming kiezen (de zaken 'Nieuwe Westen', 'Oude Westen', 'Delfshaven', 'Las Palmas', 'Spangen' en 'Nieuw Mathenesse'). Bezien vanuit een controleperspectief is dit een enigszins vreemde keuze. Toegang tot Engeland kan immers vanwege de bijzondere ligging van dit land maar op een beperkt aantal manieren worden verwezenlijkt: via luchthavens, via zeehavens en via de Kanaaltunnel. De beperkingen van dit 'repertoire' impliceren de mogelijkheid om, met het oog op de onderschepping van illegale migranten, heel gerichte controlemaatregelen uit te voeren.

Dat het Verenigd Koninkrijk deze mogelijkheid niet onbenut laat, blijkt onder meer hieruit, dat een akkoord met Frankrijk is gesloten om de illegale binnenkomst van migranten via de Kanaaltunnel te voorkomen. De controle van het Britse toelatingsbeleid is ook bijzonder in die zin het Verenigd Koninkrijk het Schengen-akkoord nooit heeft aanvaard. De Britse regering prefereert nog altijd de eigen strikte grenscontroles boven die van de Schengenlanden, in welke controles zij wellicht al te weinig vertrouwen heeft. Migrantten die beschikken over een Schengenvizum kunnen daarmee dus geen toegang bewerkstelligen tot het Britse grondgebied. Geconcludeerd kan derhalve worden dat de controles aan de Britse grenzen degelijker kunnen uitgevoerd en van restrictievere aard zijn dan de controles aan de grenzen van andere West-Europese landen.⁴⁵

Ook de omstandigheid dat menig transport naar een bepaald bestemmingsland wordt ontdekt, doet over het algemeen nauwelijks afbreuk aan de voorkeur die een mensensmokkelorganisatie in voorkomende gevallen daarvoor heeft. Zoals beschreven denkt men wel na over een wijziging van de smokkelroute of de wijze waarop gesmokkeld wordt, zeker wanneer smokkeltransporten geregeld mislukken en de winstmarges teruglopen. Het volgende gesprek tussen twee verdachten uit het opsporingsonderzoek 'Nieuwe Westen' illustreert een en ander:

V01: Wij drogen zo helemaal uit, niemand vraagt om geld bij jou.

V02: Jij hebt geen schulden.

V01: Joh, dat moet je niet zeggen. Vroeger werkten we heel goed. Het was iedere keer sturen...en sturen... alles ging goed.

V02: Ja ik kan er ook niets aan doen. Ik heb met die TIR-chauffeur gesproken.

V01: Hij gaat altijd via Frankrijk. Hij zegt dat ze daar met een censor werken en alles kunnen controleren. Wij moeten proberen om iets te doen. Het kan zo niet langer doorgaan.

Aan Engeland als bestemmingsland wordt echter niet getornd. Deze gang van zaken is ook bij andere smokkelorganisaties waar te nemen. Zo worden in de zaak 'Oude Westen' herhaaldelijk gesmokkelden aangehouden bij de Kanaal-

⁴⁵ Daar zijn de controles aan de 'binnengrenzen' immers onder invloed van het verdrag van Schengen komen te vervallen.

tunnel. Hierop treft de organisatie verschillende maatregelen, maar het bestemmingsland wordt niet gewijzigd. Al met al lijkt de invloed van regelgeving en beleid inzake grenscontroles op de keuze voor bestemmingslanden buitengewoon beperkt.

5.3.2 De asielprocedure

Of de asielprocedure van invloed is op de keuze die mensensmokkelorganisaties maken voor een bestemmingsland is, zoals gesteld, mede afhankelijk van de kennis die de organisatie heeft over de inhoud, uitvoering en effecten van die procedure. Het is op deze plaats dan ook belangrijk nader te beschouwen in hoeverre mensensmokkelorganisaties kunnen worden geacht hiervan op de hoogte te zijn.

Uit de informatie in de onderzochte dossiers lijkt zich op het eerste gezicht het beeld af te tekenen, dat veel organisaties in ieder geval over een zekere kennis omtrent de werking van de asielprocedure beschikken. Een eerste aanwijzing hiervoor wordt gevormd door het feit dat een deel van de smokkelaars zelf in de asielprocedure heeft gezeten en vanuit hun eigen ervaringen dus de nodige kennis met de werking hiervan zullen hebben opgedaan. De asielprocedure is echter in een snel tempo aan verandering onderhevig, zodat deze kennis mogelijkerwijze verouderd zal zijn. Een tweede aanwijzing kan worden gevonden in het feit dat gesmokkelden die, na het mislukken van een smokkeltransport, in Nederland in transit verbleven, het advies kregen in Nederland asiel aan te vragen. Op deze manier probeerde de smokkelorganisatie uitzetting naar het land van herkomst te voorkomen. Navolgende passage uit een gesprek tussen twee leden van de organisatie uit de zaak 'Oude Westen' illustreert deze handelswijze:

'Ik heb de twee mensen geïnformeerd dat zij hier asiel moeten aanvragen. Jullie zijn twee keer gepakt en als jullie voor de derde keer worden opgepakt is dat niet goed.'

Het aanvragen van asiel in Nederland geeft echter geen garantie dat gesmokkelden niet op korte termijn weer worden teruggestuurd naar hun herkomstland. Dit heeft te maken met de omstandigheid dat in Nederland als oneigenlijk en ongegrond beschouwde asielverzoeken binnen 48 uur worden afgedaan. Om te voorkomen dat gesmokkelden door deze versnelde afdoening alsnog op korte termijn uit het al dan niet geplande bestemmingsland worden uitgezet, bedenken leden van smokkelorganisaties in veel gevallen

een vals vlucht- of vervolgingsverhaal. Zo ook de leden van de organisatie uit 'Oude Westen':

'Ik heb tegen hen gezegd dat jij en ik een verhaal voor hen gaan maken en dat ik hen dan naar het asielcentrum zal brengen. Kom maar naar hier dan gaan wij een verhaal verzinnen.'

Geregeld worden door de smokkelorganisaties ook valse gegevens verstrekt over de leeftijd en de nationaliteit van de klant. Het doel van het verstrekken van een valse leeftijd is, in voorkomende gevallen, dat betrokkene in aanmerking komt voor een verblijfsstatus als alleenstaande minderjarige asielzoeker (AMA). Deze status is aantrekkelijk vanwege de speciale zorgplichten die voor minderjarigen bestaan. Het (doen) voorwenden van een andere nationaliteit dan men feitelijk bezit, strekt ertoe de kans op honorering van een asielverzoek te vergroten. Uit het recentste onderzoek van het Informatie en Analysecentrum Mensensmokkel blijkt dat asielzoekers zich vooral een pseudo-nationaliteit aanmeten van landen waarvoor een categoriale bescherming⁴⁶ geldt en van landen waarnaar men in de praktijk moeilijk kan worden uitgezet. Het is overigens niet in alle gevallen te achterhalen of deze handelwijzen ook daadwerkelijk door de smokkelorganisatie worden ingegeven (IAM 2002: 84-85).

Het bovenstaande zou de indruk kunnen wekken dat mensensmokkelorganisaties goed op de hoogte zijn van de asielprocedure en weten hoe zij op de mogelijkheden en beperkingen van deze procedure moeten inspelen. Aanvullende informatie uit interviews met rechercheurs nuanceert dit beeld op z'n minst. Zo blijkt dat de verhalen die mensensmokkelaars verzinnen en aan hun klanten 'meegeven', vaak meer kwaad dan goed doen. Het is geen uitzonderlijke situatie dat gesmokkelden met hun eigen asielverhaal een grotere kans hadden gehad op toelating tot de asielprocedure en het krijgen van een verblijfsvergunning, dan met een relaas dat de smokkelaars hun hadden verstrekt. Het is aannemelijk dat smokkelaars wel op de hoogte zijn van de versnelde afdoening van oneigenlijke en ongegronde asielverzoeken, maar vaak

⁴⁶ 'Een categoriaal beschermingsbeleid leidt tot het verlenen van een verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd ingevolge artikel 29, eerste lid, onder d, Vreemdelingenwet 2000 voor asielzoekers die niet voor een andere asielstatus in aanmerking komen', aldus een schrijven van de Directie Vreemdelingenbeleid (16 december 2002) na aanleiding van een verandering in het vreemdelingenbeleid met betrekking tot Irak. Het hierboven vermelde artikel stelt het verlenen van een verblijfsvergunning voor bepaalde tijd aan de vreemdeling 'voor wie terugkeer naar het land van herkomst naar het oordeel van Onze Minister van bijzondere hardheid zou zijn in verband met de algehele situatie aldaar' (Vreemdelingenwet 2000). Vreemdelingen die categoriale bescherming genieten, komen in aanmerking voor een voorwaardelijke vergunning tot verblijf en komen in aanmerking voor reguliere voorzieningen (DVB 2002, 5197973/02/dvb).

niet goed weten op welke wijze de desbetreffende criteria worden ingevuld. Daarnaast geven de keuzes die smokkelorganisaties maken bij het doorkruisen van de transitlanden, reden om te twifelen aan de kennis waarover zij beschikken omtrent de asielprocedures. Zoals blijkt uit diverse zaken ('Nieuwe Westen', 'Oude Westen', 'Cool', 'Nieuw Mathenesse', 'Oud Mathenesse', 'Delfshaven', 'Spangen' en 'Middelland') wordt een land als Nederland vaak als transitbestemming gebruikt, in afwachting van de verdere reis naar het uiteindelijke bestemmingsland. Heel wat gesmokkelden blijken dan te worden ondergebracht in een asielcentrum. Door deze manier van werken wordt aan de gesmokkelden de mogelijkheid ontnomen om asiel aan te vragen in het bestemmingsland. Op grond van de Overeenkomst van Dublin kunnen asielaanvragers immers slechts in één land asiel aanvragen. Is dit asielaanvraag eenmaal ingediend, dan is het onmogelijk om een zelfde verzoek in een ander land in te dienen. De gesmokkelden zullen hierdoor dus illegaal in het bestemmingsland moeten verblijven. Men kan zich afvragen of in zo'n geval aan deze keuze een gebrekkige kennis van de smokkelaars ten grondslag ligt, of dat het er voor hen niet toe doet dat de gesmokkelden een illegaal verblijf in het bestemmingsland in het vooruitzicht hebben. Overigens dient voorts nog rekening te worden gehouden met de mogelijkheid dat gesmokkelden in het geheel niet de intentie hadden om asiel in het bestemmingsland aan te vragen, omdat ze kunnen worden opgevangen door vrienden en/of familie die zich reeds in het bestemmingsland bevinden. Op de vraag in hoeverre mensensmokkelaars kennis hebben van het reilen en zeilen van de asielprocedures, valt dus geen eenduidig antwoord te geven. Duidelijk is dat er wel enig inzicht in de werking van de asielprocedures bestaat, maar hoever deze kennis gaat en hoe juist of onjuist de ideeën zijn die binnen smokkelorganisaties leven omtrent de asielprocedures, kan op basis van ons onderzoek niet worden vastgesteld.

Dan de vraag in hoeverre smokkelorganisaties hun kennis of ideeën omtrent de asielprocedure laten meewegen bij de keuze voor het bestemmingsland. Uit het voorgaande zal zijn gebleken, dat daarover weinig duidelijkheid bestaat. Het lijkt echter alsof er door de smokkelorganisaties nauwelijks waarde wordt gehecht aan de wijze waarop de asielprocedure in een land is ingericht. In de onderzochte zaken werd veelvuldig naar Engeland gesmokkeld, door sommige organisaties ook naar Nederland (namelijk in de zaken 'Schiemondd', 'Bergpolder', 'Tussendijken' en 'Bospolder'). In deze beide landen is de asielprocedure de afgelopen jaren in verregaande mate aangescherpt. Dit houdt in dat migranten die in de ogen van de toetsingsinstanties geen geldige asielaanvraag indienen binnen twee dagen kunnen worden uit-

gezet naar het vroegere thuisland. Wanneer het asielbeleid daadwerkelijk een rol van betekenis voor smokkelaars zou spelen, zou men verwachten dat er gesmokkeld zou worden naar bestemmingslanden waar nog een ruimere, een minder strikte asielprocedure van kracht is. Het feit dat er bij de keuze van een bestemmingsland geen belang wordt gehecht aan het gevoerde asielbeleid betekent echter niet, zoals hier is aangetoond, dat smokkelaars geen rekening trachten te houden met dit beleid of hier zelfs gebruik van proberen te maken door hun klanten tijdelijk in asielcentra in transit onder te brengen.

5.3.3 Strafrechtelijk beleid inzake mensensmokkel

Naast het toelatingsbeleid kan ook het opsporingsbeleid worden beschouwd als factor die mogelijk van invloed is op de keuze van mensensmokkelorganisaties voor een bestemmingsland. Het is immers alleszins denkbaar dat smokkelaars in landen waar een actief opsporingsbeleid wordt gehanteerd en waar lange vrijheidsstraffen voor mensensmokkel worden geriskeerd, niet tot bestemmingsland van hun criminele activiteiten zullen maken. Of het opsporingsbeleid daadwerkelijk een afschrikwekkende werking voor mensensmokkelaars met zich brengt, zal mede afhankelijk kunnen zijn van hetgeen een opsporingsonderzoek teweegbrengt. Te denken valt aan (verdere) vervolging en aan de sancties die bij een mogelijke veroordeling worden opgelegd. Voordat de informatie uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken nader wordt bekeken zal daarom op deze plek eerst worden bezien wat voor dreiging er nou eigenlijk uitgaat van de strafrechtelijk aanpak van mensensmokkel.

Op het eerste gezicht heeft het er alle schijn van dat mensensmokkelaars zich, strafrechtelijk gezien, aan niet al ernstige risico's blootstellen. Voor een deel is dit terug te voeren op het feit dat de delictsomschrijving in artikel 197a WvSr het element winstbejag is opgenomen. Dit bestanddeel blijkt in de praktijk veel bewijsproblemen met zich mee te brengen.⁴⁷ Wat hiervan verder ook zij, het loont de moeite eens na te gaan met wat voor strafrechtelijk gevolgen de smokkelaars werden geconfronteerd die als verdachten zijn aangemerkt in de door ons bestudeerde dossiers.

⁴⁷ De maximum gevangenisstraf die in Nederland voor mensensmokkel kan worden opgelegd bedraagt acht jaar; zie artikel 197a WvSr. In de voorstellen tot verruiming aanpak mensensmokkel en mensenhandel kan de rechter bij mensensmokkel een gevangenisstraf opleggen van 12 jaar bij zwaar lichamelijk letsel of ten hoogste 15 jaar als er sprake is van overlijden. De voorstellen zijn op 29 juni 2004 met algemene stemmen door de Tweede Kamer goedgekeurd. (TK 29291 Uitvoering van internationale regelgeving ter bestrijding van mensensmokkel en mensenhandel; cf. Pieters 2003).

De hoofdverdachte in het opsporingsonderzoek 'Bospolder' is vrijuit gegaan bij gebrek aan bewijs. Hetzelfde geldt voor verscheidene verdachten in de zaken 'Nieuw Mathenesse' en 'Middelland'. Enige betrokkenheid van hen bij de mensensmokkel lijkt echter aannemelijk. In de zaak 'Oude Westen' zijn wel veroordelingen uitgesproken. Hoewel onder leiding van de verdachten in deze zaak minstens dertien smokkeltransporten hebben plaatsgevonden, waarbij een onbekend aantal migranten naar Engeland is gesmokkeld, bleef de zwaarste gevangenisstraf beperkt tot drie jaar. Deze zelfde straf werd opgelegd aan de hoofdverdachte in de zaak 'Spangen', zij het met een additionele boete van 12.000 euro. De belangrijkste verdachte in de zaak 'Delfshaven' kreeg een aanzienlijk hogere straf opgelegd, namelijk zeven jaar. Bij dit vonnis speelde ook de dood van de 58 gesmokkelde Chinezen een belangrijke rol.

In bovengenoemde zaken gaat het om grote smokkelverbanden, die naar alle waarschijnlijkheid op regelmatige basis tegen forse bedragen migranten naar West-Europa hielpen. De vermelde vrijheidsstraffen werden allemaal opgelegd aan personen die binnen het smokkelverband een leidinggevende positie zouden hebben ingenomen. Verdachten met een minder prominente positie kregen, althans voor zover ze niet werden vrijgesproken wegens gebrek aan bewijs, in de meeste gevallen vrijheidsstraffen opgelegd die varieerden van zes maanden tot twee jaar. Wellicht rechtvaardigen deze bevindingen een conclusie dat de strafrechtelijke risico's van mensensmokkel beperkt zijn.

Hier komt nog eens bij, dat het opsporingsonderzoek zich veelal alleen richt op dat deel van het samenwerkingsverband dat zich in het land bevindt van waaruit de opsporingsactiviteiten worden verricht. Doordat de smokkelwetgeving op Europees niveau nog onvoldoende tot ontwikkeling is gekomen om smokkelorganisaties in internationaal verband aan te pakken, blijven heel wat betrokkenen buiten schot. Bovendien weten, zoals we in het vorige hoofdstuk zagen, mensensmokkelaars hun activiteiten tot op zekere hoogte af te schermen. Men probeert rekening te houden met de inzet van opsporingsmiddelen als telefoontaps en huiszoekingen. Zo wordt door leden van de diverse smokkelverbanden vaak codetaal gebruikt bij de telefonische bespreking van de activiteiten die betrekking hebben op de smokkel van migranten. Opvallend is echter dat veel van de uitdrukkingen die daarbij worden gebezigd vrij doorzichtig zijn, en dus tekortschieten als afschermingstrategie. Bovendien wordt er ook niet altijd even consequent in codetaal gesproken, en worden de smokkelactiviteiten soms zelfs geheel openlijk besproken. Dit was bijvoorbeeld aanvankelijk het geval in de zaak 'Oud Mathenesse'. Op een bepaald moment leidde dit gebrek aan discretie tot de aanhouding van een aan-

tal leden van de smokkelorganisatie. Bij het verhoor van de Somalische verdachten dat naar aanleiding van deze aanhouding plaatsvond, was een Somalische tolk aanwezig. Deze waarschuwde de verdachten dat zij, om verdere bemoeienis van politie en justitie te voorkomen, hun activiteiten voortaan in codetaal moesten bespreken. Bij hervatting van de smokkelactiviteiten is dit advies echter slechts gedeeltelijk opgevolgd. Aanvankelijk werd wel gecommuniceerd in codetaal, maar men deed dat zo inconsequent dat er van de beoogde afscherming al met al weinig terecht kwam.

Naast het al dan niet consequente gebruik van codetaal bij telefonische besprekingen zijn, zoals eerder aangegeven, tal van andere afschermingsmethoden ingezet. Het gaat hierbij om het gebruik van dekmantelfirma's (de zaken 'Bergpolder' en 'Delfshaven'), (dreiging met) geweld tegen getuigen ('Bergpolder', 'Middelland', 'Tussendijken' en 'Schiemond'), corruptieve contacten met overheidsfunctionarissen ('Tussendijken', 'Nieuw Mathenesse' en vermoedelijk 'Delfshaven'), het onderling dreigen met en opleggen van onderlinge sancties ('Middelland' en 'Tussendijken'), intimidatie ('Cool', 'Tussendijken', 'Bergpolder' en 'Schiemond'), afpersing ('Bergpolder', 'Schiemond' en 'Middelland') en contacten met externe adviseurs als advocaten en accountants ('Tussendijken' en 'Delfshaven'). De mate van professionaliteit van dergelijke afschermingsmethoden verschilt sterk per smokkelverband, zoals ook de ene organisatie ze veel consequenter toepast dan de andere. Het smokkelverband dat centraal staat in de zaak 'Middelland' kan worden getypeerd als een organisatie die haar activiteiten op zeer professionele wijze weet af te schermen. Behalve een naam die door leden van het smokkelverband in diverse telefoongesprekken werd genoemd, is er geen inzicht verkregen in de personen die aan het hoofd stonden van deze criminele organisatie. En op het moment dat de met opsporing belaste functionarissen een telefoontap hadden geplaatst, werd de mobiele telefoon van de vermoedelijk leidinggevende persoon onmiddellijk buiten werking gesteld. Binnen het smokkelverband moet er dan ook kennis zijn geweest van de desbetreffende opsporingsactiviteiten. Op grond hiervan kan worden aangenomen dat het smokkelverband zich zeer bewust was van en ook daadwerkelijk rekening hield met de mogelijkheid van zulke activiteiten.

In hoeverre het gevoerde strafrechtelijk beleid bij de keuze van mensensmokkelaars voor een bestemmingsland een rol speelt, is niet met zekerheid te zeggen. In samenhang met de in de voorgaande subparagrafen beschreven beperkte flexibiliteit die mensensmokkelaars te dier zake aan de dag leggen, kan worden gesteld dat bedoeld beleid zeker geen doorslaggevende fac-

tor al zijn, geen factor waardoor mensensmokkelaars zich gedwongen zullen zien hun activiteiten te verleggen naar andere bestemmingslanden.

5.4 De betekenis van Rotterdam voor mensensmokkel

In deze paragraaf zal aandacht worden besteed aan de vraag welke betekenis aan Rotterdam dient te worden toegekend in de geanalyseerde mensensmokkelzaken. Aangezien bij al deze opsporingsonderzoeken onderdelen van de politie Rotterdam-Rijnmond waren betrokken, kon op voorhand al worden aangenomen dat de zaken op enigerlei wijze aan Rotterdam gelieerd waren. De rol die de stad in de respectieve zaken heeft gespeeld, blijkt echter nogal te variëren. In tabel 5.2 wordt per opsporingsonderzoek aangegeven of Rotterdam als eindstation voor de gesmokkelde migranten heeft gefungeerd, dan wel als transitstad.

Tabel 5.2 De betekenis van de stad Rotterdam per opsporingsonderzoek

	Rotterdam als.....		
	eindstation	transitstad	onbekend
Mensensmokkel			
'Bospolder'			x
'Cool'		x	
'Delfshaven'		x	
'Nieuwe Westen'		x	
'Oude Westen'		x	
'Middelland'	x	x	
'Spangen'		x	
'Nieuw Mathenesse'		x	
'Oud Mathenesse'	x	x	
Mensenhandel			
'Bergpolder'	x		
'Schiemond'	x		
'Tussendijken'	x		

Het belang van Rotterdam als eindbestemming van smokkeltransporten blijkt vrij beperkt te zijn. Daarentegen fungeerde Rotterdam in de drie mensenhandelzaken 'Bergpolder', 'Schiemond' en 'Tussendijken' wel als eindbestemming. Bij de keuze om de veelal vrouwelijke slachtoffers naar Rotterdam te brengen stond juist dat aspect van mensenhandel voorop. Zowel in de zaak 'Bergpolder' als in de zaak 'Schiemond' beschikte men over contacten met exploitanten van seksclubs, waar de vrouwen te werk konden worden gesteld. Ook in de zaak 'Tussendijken' verklaarde de mogelijkheid om gesmokkelde vrouwen te werk te stellen tot op zekere hoogte waarom Rotterdam tot eindpunt van de reis werd verkozen. In deze zaak hield men zich naast vrouwenhandel echter ook bezig met de smokkel van 'arbeidsmigranten'. Rotterdam is in deze gevallen als bestemming gekozen, omdat de organisatie zich

toevallig in deze stad had gevestigd. In ieder geval twee als verdachte aangemerkte personen hadden Rotterdam als vaste woonplaats.

In de mensensmokkelzaak 'Middelland' is de rol van Rotterdam als eindbestemming niet helemaal duidelijk. Gesmokkelden werden in Duitsland benaderd om, nadat hun werk was toegezegd in naar Nederland, te worden door-gesmokkeld naar ons land. Eenmaal in Nederland werden gesmokkelden in Rotterdam in een woning van één van de verdachten opgesloten, een presiemiddel om van hun familie in China (extra) geld los te krijgen. Een Chinese gesmokkelde verklaarde hierover:

'Ik heb begrepen uit gesprekken dat de families van vier vluchtelingen in totaal ongeveer 320.000 RMB⁴⁸ hebben betaald per persoon. Deze vluchtelingen zijn nadat de familie dit bedrag had betaald, vrijgelaten uit de woning waar zij werden vastgehouden.'

Er komt uit het opsporingsonderzoek geen informatie naar voren dat het smokkelverband stappen ondernam om de Chinese migranten door te smokkelen naar een andere eindbestemming. Na zijn aanhouding verklaarde een verdachte wel dat het uiteindelijk de bedoeling was om de smokkel voort te zetten naar Engeland, maar het dossier bevat geen feitelijke informatie die dat aannemelijk maakt. Ook in het opsporingsonderzoek 'Oud Mathenesse' fungeerde Rotterdam in een minderheid van de gesmokkelden als eindbestemming.

Zaken waarin Rotterdam als transitstad fungeerde, komen in onze studie in (veel) grotere getale voor (zie tabel 5.2). Deze vaststelling behoeft gezien hetgeen eerder in dit hoofdstuk is betoogd, weinig verbazing te wekken. Engeland is onder (illegale) vreemdelingen in toenemende mate een populaire eindbestemming. Alleen al de logistieke mogelijkheden die Rotterdam met zijn omvangrijke havengebied en zijn spoor- en busfaciliteiten bezit, maken de stad uiterst geschikt als transitlocatie voor een verdere reis naar Engeland (Cf. Zaitch 2002). Als transitlocatie heeft Rotterdam gefungeerd in de zaken 'Cool', 'Nieuwe Westen', 'Nieuw Mathenesse', 'Middelland' en 'Oude Westen', 'Delfshaven' en 'Spangen'. Een en andere laat zich illustreren aan de hand van de zaken 'Delfshaven' en 'Nieuwe Westen'. In beide zaken werden gesmokkelden in Rotterdam verzameld in afwachting van hun verdere reis naar Engeland. Plaatsing van gesmokkelden in een koelcontainer respectievelijk in

⁴⁸ Chinese munteenheid waarbij de afkorting RMB staat voor Ren Min Bi, letterlijk 'volksgeld'. Als we uitgaan van een koers in zomer 2002 dan moet 320.000 RMB ongeveer 44.000 euro waard zijn geweest.

huiftrailers moest het mogelijk maken hen met grote aantallen tegelijk via de Rotterdamse haven naar Engeland te doen vervoeren. In de zaak 'Delfshaven' heeft deze wijze van smokkelen in ieder geval éénmaal (met zeer dramatische afloop) plaatsgevonden. In de zaak 'Nieuwe Westen' werd er (aanvankelijk) op zeer grote schaal via de Rotterdamse haven gesmokkeld. De vraag waarom Rotterdam in deze zaken als transitstad is gekozen, kent meerdere antwoorden. In de eerste plaats heeft de stad, zoals aangegeven, een sterk ontwikkelde infrastructuur. Met name het uitgestrekte havengebied kent de mogelijkheid om de gelijktijdige smokkel van grote groepen migranten te realiseren; smokkelorganisaties als die uit de zaken 'Delfshaven' en 'Nieuwe Westen' lijken daar (veelvuldig) gebruik van te maken. In de tweede plaats is daar nog een ander punt van zeer praktische aard. Dit punt betreft het feit dat veel van de verdachten uit de bewuste smokkelorganisaties nu eenmaal hun vaste woon- en/of verblijfplaats hadden in Rotterdam of omgeving. Met de contacten die de smokkelaars in hun woonplaats hadden opgebouwd en de aanwezige kennis van de stad was realisering van smokkeltransporten via Rotterdam een voor de hand liggende keuze. De zaak 'Cool' kan een en ander goed illustreren. Een echtpaar dat woonachtig is in Rotterdam houdt zich in deze zaak bezig met de smokkel van migranten vanuit Rotterdam naar andere bestemmingen. Migrant komen bij deze smokkelaars terecht doordat in transitlanden opererende leden van het samenwerkingsverband de gesmokkelden aan het echtpaar overdragen. Nadat deze overdracht heeft plaatsgevonden verblijven de gesmokkelden in afwachting van de verdere reis in het huis van de smokkelaars of in een *safehouse*. Op basis van deze informatie lijkt Rotterdam een vrij toevallige transitstad. Aangenomen kan worden dat wanneer dit echtpaar elders had gewoond, Rotterdam naar alle waarschijnlijkheid geen rol had gespeeld in de smokkeloperaties van dit samenwerkingsverband. Zeker gezien het feit dat er behalve naar Engeland ook naar Noorwegen en zelfs naar Australië werd gesmokkeld, wat het logistieke voordeel dat de Rotterdamse haven biedt aanmerkelijk reduceert.

Een derde verklarende factor kan worden gevonden in de ondersteuning die vanuit een bepaalde gemeenschap wordt geboden. Hiermee wordt bedoeld op een groep personen die zich in Rotterdam bevindt en dezelfde etniciteit heeft als de smokkelaars dan wel gesmokkelden. Uit ons onderzoek is gebleken dat zo'n gemeenschap garant staat voor diverse vormen van hulp en ondersteuning, zonder welke de smokkel van migranten naar alle waarschijnlijkheid geen doorgaan zou kunnen vinden. Deze ondersteuning manifesteert zich onder andere in het regelen van vervoer, het verlenen van onderdak en het uitlenen van documenten aan de smokkelorganisatie. Hoe re-

levant zo'n gemeenschap is bij de keuze van een stad als Rotterdam als transitplaats, blijkt duidelijk uit de beide 'Mathenesse'-zaken. In deze zaken werd op structurele basis gebruik gemaakt van de ondersteuning van de Somalische gemeenschap in, onder meer, Rotterdam en directe omgeving. Zo werden in de zaak 'Oud Mathenesse' de drie verdachten geholpen door minstens vijftien Somalische betrokkenen, die bijvoorbeeld paspoorten ter beschikking stelden en tijdelijk onderdak verleenden aan de gesmokkelden. Afhankelijk van de modus operandi van een smokkelorganisatie kunnen dergelijke diensten van doorslaggevend belang zijn voor het welslagen van de voorgenomen smokkeloperaties. Zo had de smokkel in de zaak 'Oud Mathenesse', die plaatsvond met behulp van documenten, niet op die manier doorgang kunnen vinden zonder de steun van degenen, die zich bereid toonden daartoe hun paspoort uit te lenen.

Afgezien van zijn belang als transitstad of eindbestemming, blijkt Rotterdam som ook in die zin gelieerd aan smokkelactiviteiten, dat samenwerkingsverbanden er over enkele *safehouses* beschikken. Met name door de samenwerkingsverbanden uit de zaken 'Delfshaven', 'Spangen' en 'Middelland' werden daartoe woningen in Rotterdam benut. In vergelijking met de gevallen waarin zij waren gehuisvest bij familieleden of bij de smokkelaars zelf, dan wel bij vrienden of bekenden daarvan, waren de gesmokkelde migranten in de *safehouses* er beduidend minder aan toe, niet in de laatste plaats qua ruimte die ze tot hun beschikking hadden. In afwachting van hun verdere vervoer naar Engeland verbleven migranten gemiddeld zo'n drie weken in één van dergelijke huizen. Uit de dossiers valt op te maken dat het hierbij veelal om grote groepen migranten ging. In twee panden zijn bij een huiszoeking uitgevoerd op 3 mei 2002 in totaal 52 gesmokkelde Chinezen aangetroffen. In een andere woning ontdekte men vervolgens op 28 mei 2002 nog eens dertig Chinese migranten. Opvallend detail is dat mannen en vrouwen volgens verklaringen van gesmokkelden van elkaar gescheiden in de *safehouses* werden ondergebracht. Een verklaring van één van de gesmokkelden uit de zaak 'Middelland' geeft een inzicht in het gebruik van *safehouses* door de organisatie in kwestie. De gesmokkelde vertelt dat hij onder begeleiding van een 'slangenkop' met de trein naar Rotterdam is gereisd. Hier werd hij naar een woning met andere gesmokkelden gebracht. Op het moment van ontdekking verbleef hij, na een paar keer te hebben moeten verkassen, met 30 andere Chinese mannen in een huis in Rotterdam. Zoals gesteld bleken de mannen hier allemaal te worden vastgehouden, een pressiemiddel dat werd ingezet om geld van de familie in China los te krijgen. Dat verdachten de gesmokkelden mishandelden om ze rustig te houden en te controleren, lijkt

eerder regel dan uitzondering te zijn geweest in de *safehouses*. Dat dergelijke overbevolkte panden niet de aandacht hebben getrokken van omwonenden, die wellicht alle redenen hadden om hun beklag te doen bij de lokale politie, zal te maken hebben met hun locatie. Het gaat om woningen in drukke wijken, met een bevolking van vele etniciteiten, wijken waar de onderhavige woon- en leefomstandigheden niet onmiddellijk uit de toon vallen.

In alle onderzochte zaken heeft Rotterdam dus zonder meer een rol van betekenis gespeeld. Afgezien van het beperkt aantal keren dat Rotterdam als eindbestemming fungeerde, neemt de stad met name een belangrijke positie in als transitstad van waaruit wordt doorgesmokkeld naar bijvoorbeeld Engeland. Die positie laat zich verklaren door de unieke, gunstige infrastructurele voorzieningen waarover de stad beschikt. De Rotterdamse haven biedt door de omvang van de goederenstromen veel mogelijkheden om op grote schaal de smokkel van migranten te realiseren. Rotterdam heeft daarnaast, mede door de haven, uitstekende verbindingen met het achterland.

Het specifieke karakter van zijn infrastructuur maakt Rotterdam in feite uniek voor ons land. Daarnaast is Rotterdam bij uitstek een multi-etnische stad, een veelkleurige stad waarvan een zekere aantrekkingskracht uitgaat op illegale vreemdelingen. Veel leden van de door ons onderzochte samenwerkingsverbanden hadden Rotterdam als woonplaats en wisten zich in de stad en haar omgeving omringd door grote groepen landgenoten. Op basis van de contacten die binnen deze etnische groepen worden onderhouden en de onderlinge loyaliteit die hiermee samengaat, konden de diverse smokkelorganisaties meestal rekenen op, soms verregaande, ondersteuning vanuit bepaalde delen van de desbetreffende etnische gemeenschap. Tot slot is de stad Rotterdam, of ze nu fungeert als eindbestemming of als transitplaats, voor de mensensmokkel van belang omdat er diverse panden zijn gelegen die als *safehouse* dienst (kunnen) doen.

5.5 Professionals over mensensmokkel in Rotterdam⁴⁹

Vertegenwoordigers van controle- en opsporingsinstanties die de Rotterdamse haven tot werkterrein hebben, wijzen op het recente karakter van mensensmokkel, de geringe prioriteit die transitscriminaliteit als mensensmokkel geniet, de samenhang tussen mensensmokkel en andere vormen van (georganiseerde) misdaad en, tot slot, het spanningsveld tussen controle en opsporing enerzijds en economische belangen in de haven anderzijds.

⁴⁹ Deze paragraaf is een bewerking van de publicatie van Staring et al. (2002).

In het midden van de jaren negentig van de twintigste eeuw gaat het bij smokkel in de Rotterdamse haven in het bijzonder om de smokkel van gestolen voertuigen, drugs, chemisch afval en beschermde plant- en diersoorten (Van Dijk et al. 1999: 130). De gesprekken met de vertegenwoordigers van opsporingsinstanties maken duidelijk dat zich in een tijdsbestek van slechts enkele jaren een belangrijke verschuiving heeft voorgedaan naar (de bestrijding van) smokkel van mensen. Zo richt de Unit Mensensmokkel zich volledig op bestrijding van dit delict en ook de Kmar, in het bijzonder de Brigade Hoek van Holland, besteedt tweederde van haar capaciteit aan bestrijding van mensensmokkel. De vreemdelingendienst en de Zeehavenpolitie worden eveneens in toenemende mate geconfronteerd met de problematiek van mensensmokkel.

5.5.1 Aandacht voor transitcriminaliteit

Mensensmokkel is niet automatisch een vorm van transitcriminaliteit, maar blijkt dit in de Nederlandse praktijk vaak wel te zijn. Uit de gesprekken met vertegenwoordigers van de controle- en opsporingsdiensten komt naar voren dat hun bemoeienis veeleer is gericht op smokkelactiviteiten naar ons land toe dan op de criminaliteit waarbij Nederland slechts een tussenstation is (transitcriminaliteit). De bestrijding van mensensmokkel heeft bij vertegenwoordigers van de uitvoerende diensten dan ook geen hoge prioriteit, zeker in het verleden niet. Een vertegenwoordiger van de Kmar verklaarde:

'Zelf ben ik al sinds 1994 bezig met mensensmokkelonderzoek. Ik denk dat wij ongeveer één van de eerste teams waren. Toen kregen we ook nog wat hoongelach, van 'jullie zijn gek, jullie gaan mensen aanhouden die Nederland uitgaan. [...] Er is inmiddels zoveel gebeurd op dat onderwerp. Nu is het heel anders, want nu is het aantoonbaar: de ontwrichting van het migratiesysteem, het gebruik van reisdocumenten, de sociale voordelen die je er mee kunt behalen.'

Bovenstaand citaat maakt wel duidelijk dat ondanks de sceptische geluiden bij verschillende diensten de aandacht voor de bestrijding van dit zogenaamde slachtofferloze delict de laatste jaren toch is toegenomen.

De meeste aandacht van controle- en opsporingsinstanties gaat over het algemeen uit naar verschillende vormen van importcriminaliteit, mogelijk zelfs vanuit de opvatting dat de Nederlandse staat geen direct (economisch) nadeel ondervindt van transitcriminaliteit: "Logisch toch. [...] Kijkend naar de

olie, niemand is geschaad. Kijk naar mensensmokkel, wij zijn ze kwijt gelukkig,” geeft een vertegenwoordiger van het voormalige Kernteam Haven te kennen. Voor morele overwegingen lijkt bij de prioriteitstelling nauwelijks ruimte. Dat het veelal gaat om slachtofferloze delicten (men heeft er zelf voor gekozen om gesmokkeld te worden) en de afwezigheid van economische belangen lijken hierbij een belangrijke rol te spelen.

Een andere situatie ontstaat, wanneer zich incidenten voordoen waaraan de politiek moeilijk voorbij kan gaan. Zo constateren opsporingsambtenaren dat de aandacht voor mensensmokkel is ingegeven door de tragische gebeurtenissen in Dover waarbij 58 gesmokkelde Chinezen de dood vonden. Een vertegenwoordiger van de Zeehavenpolitie gaf te kennen:

'[In] mensensmokkelaars [zijn we] ook alleen maar geïnteresseerd sinds Dover. Daarvoor zou het voor iedereen een zorg zijn als wij ze maar kwijt waren.'

En een medewerker van het voormalige Kernteam Haven liet weten:

'Zit de container ineens vol met dode Chinezen dan gaat de politiek zich ermee bemoeien en dan is het stijlloos en vreselijk en dan gaan wij grote onderzoeken draaien.'

De aanslagen in de Verenigde Staten van 11 september 2001 en een vermeende relatie tussen mensensmokkel en terrorisme, zouden hierbij eveneens een rol spelen.

De aanpak van transitcriminaliteit als mensensmokkel stuit op verschillende problemen. In de eerste plaats leeft onder de geïnterviewde vertegenwoordigers van controle- en opsporingsinstanties de opvatting dat de wetgeving lang niet altijd toereikend is om daadwerkelijk iets daartegen te kunnen doen. Zo is illegaal verblijf (nog) niet strafbaar en worden onderzoeken naar mensensmokkel weinig zinvol geacht als die slechts leiden tot uitzetting van de gesmokkelde – die vooral wordt gezien als een actie waar de illegaal toch al mee bezig was.

Een tweede probleem dat de geïnterviewden signaleren betreft de benodigde informatie. Diversiteit in aandachtsgebieden en prioriteiten bij verschillende diensten staat een effectieve informatie-uitwisseling in de weg.

5.5.2 Mensensmokkel en andere vormen van criminaliteit

Diensten die zich richten op de bestrijding van mensensmokkel wijzen op de samenhang met andere vormen van zware criminaliteit, die daarmee zouden (kunnen) samenhangen. Te denken valt aan activiteiten in de sfeer van terrorisme, de handel in en fraude met grensdocumenten, en de uitbuiting van gesmokkelden. Last but not least zal mensensmokkel niet zelden gepaard gaan met grote illegale geldstromen. Een vertegenwoordiger van Port Security merkte hierover op:

'Criminele organisaties uit Turkije, Albanië opereren in een wereld waar veel omheen zit. In onze onderzoeken hebben we de vervalsers, de transporteurs opgepakt. [...] Analyses tonen aan dat die mensen op grote schaal inbraken plegen om documenten te bemachtigen [...] Dat gaat allemaal naar criminele organisaties die stromen mensen voorzien van valse documenten. Ze hebben mensen die kunnen kappen, grimeren om mensen een look-alike te maken van diegene die op de foto's staan, blijkt uit onze onderzoeken. Dus om mensensmokkel zit een hele faciliterende wereld heen die in illegale circuits zitten. De schaduwconomie die in de Schengenlanden is ontstaan.'

Onder meer een vertegenwoordiger van de KMar wees op de ontwrichtende werking die de activiteiten van mensensmokkelorganisaties hebben op de realisering van het migratiebeleid.

'Als je gaat kijken naar iedere mensensmokkelorganisatie, en dan ben ik wel generalistisch, dan is er altijd een cel in Nederland gevestigd. Dat staat vast. Dat zijn over het algemeen mensen die met een asielprocedure in Nederland mogen blijven of illegaal zijn, maar die mensen zijn in staat om het hele systeem waarover wij denken controle te hebben, te ondermijnen. [...] Dus je hebt gewoon een crimineel verband in Nederland en het is dan een beetje hypocriet om te zeggen ze komen uiteindelijk toch in Engeland of Canada.'

Bovendien doet zich, zo constateren verschillende geïnterviewden, een effect voor in die zin dat nieuwe vormen van criminele samenwerking ontstaan. Een belangrijk aspect hiervan is gelegen in haar multiculturele karakter:

'Wat mij wel steeds meer opvalt, is dat groeperingen steeds meer samenwerken, een aantal jaren geleden was het veel meer gescheiden, de culturen bleven bij hun eigen culturen nu zie je veel meer bewegelijkheid daarin de Albanezen worden bijvoorbeeld gebruikt door de Chinezen, de Turken gebruiken weer de andere bevolkingsgroepen voorheen was dat veel meer gekanaliseerd tot één lijn en die samenwerking komt veel meer naar voren.'

Hiermee sporen onze bevindingen op basis van de verschillende opsporingsonderzoeken overigens maar ten dele. De opvatting dat mensensmokkel samengaat met allerlei andere vormen van criminaliteit, krijgt in onze dossierstudie geen substantiële ondersteuning. En de ontwikkeling die professionals signaleren met betrekking tot het multiculturele karakter van de criminele samenwerkingsverbanden, blijft beperkt tot een heel specifiek segment van de 'mensensmokkelmarkt'. Het zijn met name de meer hiërarchische samenwerkingsverbanden die aan het desbetreffende beeld voldoen. Het merendeel van de door ons geanalyseerde samenwerkingsverbanden is echter in termen van etniciteit en/of nationaliteit echter betrekkelijk homogeen.

5.5.3 Opsporing en economische belangen

Van Dijk et al. (1999) wijzen erop dat economische belangen zich in de praktijk nogal eens verzetten tegen die van een goede rechtshandhaving, dat wil zeggen controle, toezicht en opsporing. Ook in de interviews komt dit standpunt geregeld naar voren. Een respondent geeft als voorbeeld dat de containerscan in de Rotterdamse haven niet op volle kracht zou mogen worden ingezet. Indien de scan optimaal gebruikt zou worden, zou dit leiden tot vertraging van het binnenkomende containerverkeer. Ook andere geïnterviewden maken melding van de druk die op hen wordt uitgeoefend om de vlotte doorstroming van het goederen- en personenverkeer niet te verstoren. Tijdens een panelgesprek werd het voorbeeld genoemd van de directeur van een Ferry-maatschappij, die als de controle op één van zijn boten niet snel genoeg verloopt zelf de telefoon pakt om de douane te bellen.

Deze spanning tussen veiligheid en economie zal ongetwijfeld blijven bestaan. Het is vooral de kunst om er op een verantwoorde manier mee om te gaan. In dit verband wijzen de professionals op het begrip 'intelligente handhaving'. Hieronder verstaan zij dat men ervoor zorgt dat toezicht en controle vooral worden uitgeoefend op plekken en in situaties die volgens ervaringsregels ook de meeste aandacht verdienen. Niet alleen is op deze manier het

rendement van toezicht en controle het grootst, het voordeel is ook dat de goeden niet met de kwaden behoeven te lijden. Bedrijven die zich altijd keurig aan de regels houden worden het minst geconfronteerd met controles en de implicaties daarvan.

De tegenstelling tussen 'economie' en 'rechtshandhaving' wordt in de vraaggesprekken echter ook genuanceerd of gerelativeerd. In de eerste plaats stellen de geïnterviewde professionals dat schepen en bedrijven niet zo gemakkelijk hun koers verleggen naar andere havens, zoals Antwerpen. In het maken van afwegingen tussen Rotterdam en Antwerpen zullen veel meer factoren een rol spelen dan alleen de controle-intensiteit. Hieraan wordt toegevoegd dat het op de langere termijn bezien juist ook vanuit economisch gezichtspunt belangrijk is dat Rotterdam een integere haven is en blijft.

De overheid grijpt economische belangen ook aan om bedrijven hun verantwoordelijkheid inzake de bestrijding van mensensmokkel onder de neus te wrijven. Zo worden vervoerders in toenemende mate aansprakelijk gesteld voor de illegale lading die zij vervoeren en worden veerbootmaatschappijen beboet als er verstekelingen aan boord zijn aangetroffen. Hierdoor hebben de betrokken bedrijven zelf baat bij goede controles. Ook in ruimer verband kunnen economische belangen en veiligheidsbelangen alleszins sporen. Een certificaat als 'veilige haven' lijkt een belangrijk economisch goed geworden.

5.6 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we een antwoord geformuleerd op enkele vragen die richtinggevend waren voor het onderhavige onderzoeksproject. Het gaat hierbij allereerst om de vraag hoe de keuze van smokkelorganisaties voor specifieke bestemmingslanden kan worden verklaard. Om deze vraag te beantwoorden zijn we, op basis van informatie uit de bestudeerde dossiers én van de bevindingen uit interviews met gesmokkelde illegale vreemdelingen, nagegaan in hoeverre potentiële klanten en gesmokkelde migranten invloed hebben op de keuze voor het bestemmingsland respectievelijk in hoeverre de mensensmokkelaars die keuze maken, zelfstandig en ongeacht de wensen van de klanten. Voorts is onze aandacht uitgegaan naar de invloed die mogelijkterwijs op die keuze, en in ruimere zin de modus operandi van het smokkelproces, uitgaat van toelatingsbeleid en asielprocedure, alsook van strafrechtelijk beleid inzake het delict in kwestie. Voorts hebben we in dit hoofdstuk stilgestaan bij de rol die Rotterdam speelt als doorvoerstad dan wel eindbestemming.

De informatie over de voorkeur van gesmokkelde migranten voor specifieke bestemmingslanden is beperkt. Van slechts één op de drie gesmokkelde personen uit de opsporingsonderzoeken (N=621) weten we of er sprake was van een expliciete voorkeur. Het betreft 219 gesmokedden waarvan 56 te kennen hebben gegeven geen voorkeur voor een bepaald land te hebben gehad, maar vooral weg te hebben gewild uit hun herkomstland. De andere 163 personen hadden wel een min of meer duidelijk voorkeur voor een bestemmingsland, waarbij Engeland het hoogst scoort.

Het algemene beeld dat uit ons onderzoeksmateriaal oprijst, komt erop neer dat de wensen van te smokkelen personen voor specifieke bestemmingslanden veelal samenvallen met de mogelijkheden die mensensmokkelaars tot hun beschikking hebben. In het merendeel van de gevallen lijken 'vraag en aanbod' aardig overeen te stemmen. Dat dit niet automatisch het geval is blijkt uit de interviews met de gesmokkelde illegale migranten in het onderzoeksproject *Illegale vreemdelingen in Nederland* (Engbersen et al. 2002), waarvan veertig procent te kennen gaf dat ze voor een ander land dan Nederland zouden hebben gekozen als ze vooraf de volledige keuzevrijheid hadden gehad. Als belangrijkste reden hiervoor noemden deze gesmokedden, dat het hun in Nederland ontbrak aan een ondersteunend sociaal netwerk van loyale familieleden of vrienden. Uit de analyse van de opsporingsonderzoeken blijkt ook dat mensensmokkelaars hun klanten misleiden of onder valse voorwendselen naar specifieke landen verhoeren. Hierop staat de bevinding dat een deel van de klanten van de mensensmokkelverbanden zich in de transitlanden tot 'reisagenten' wendt. Potentiële klanten of hun familieleden hebben van de diensten van specifieke mensensmokkelaars gehoord en benaderen hen rechtstreeks met het verzoek zelf ook gesmoked te worden. Men weet eenvoudigweg dat persoon X mensen naar Engeland smokkelt en persoon Y mensen naar Zweden smokkelt. Sommige smokkelaars – vooral uit samenwerkingsverbanden van het type A – hanteren een informele 'garantie van aankomst' en proberen hun klanten ook nadat ze zijn aangehouden door de politie opnieuw naar het bestemmingsland te smokkelen. Vanuit het oogpunt van succesvolle reclame zijn mensensmokkelaars er ook niet bij gebaat, zo kan nog geconcludeerd worden, om hun klanten naar een bestemmingsland te brengen waar ze liever niet of zelfs helemaal niet heen willen.

In hoeverre mensensmokkelaars het toelatingsbeleid, dat we hebben uitgewerkt in termen van (reacties op) controlematregelen en de asielpcedure,

in de keuze voor een bestemmingsland meenemen, valt op basis van de opsporingsonderzoeken moeilijk te zeggen. Op meer indirecte en tentatieve wijze hebben we geprobeerd deze vraag te beantwoorden. Duidelijk is dat er onder de mensensmokkelverbanden enige kennis omtrent deze zaken bestaat, in het bijzonder bij verbanden van het type B. Mensensmokkelaars werken in toenemende mate met (vervalste) reisdocumenten, schermen zich van politie en justitie af door het gebruik van mobiele telefoons en codetaal en proberen waar mogelijk het vervoer goed voor te bereiden. Het is evident dat mensensmokkelaars proberen in te spelen op bestaande en nieuw opgeworpen controlemaatregelen, maar evenzeer is duidelijk geworden dat zij dit lang niet altijd op even professionele wijze doen. Het besef dat hun mobiele telefoons waarschijnlijk worden afgeluisterd weerhoudt sommige mensensmokkelaars er niet van om daarmee 'zakelijke' gesprekken te voeren, de kwaliteit van vervalsingen laat soms te wensen over, foto's op zogenaamde *look-a-like* documenten vertonen niet zelden weinig overeenkomst met het uiterlijk van de gesmokkelde die voor documenthouder niet doorgaan en het duurt soms erg lang voordat mensensmokkelaars inzien dat een serie mislukte 'transporten' niet aan toeval te wijten kan zijn. We kunnen concluderen dat leden van mensensmokkelverbanden rekening houden met opsporing en met (asiel)beleid en dat dit meestal na verloop van enige tijd zichtbaar wordt in aanpassingen van de werkwijze. De mogelijkheden die de asielprocedure biedt worden soms ingebouwd in de werkwijze van de mensensmokkelaars, zonder dat dezen rekening houden met eventuele negatieve consequenties voor gesmokkelde migranten. De kennis van mensensmokkelaars ten aanzien van relevant beleid is overigens beperkt, en zeker niet altijd volledig en accuraat te noemen.

Over het algemeen is dus hooguit sprake van een beperkte flexibiliteit in de werkwijze van mensensmokkelverbanden als de door ons bestudeerde. We hebben in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken echter geen aanwijzingen kunnen vinden dat zulke verbanden onder invloed van toelatingsbeleid en/of opsporingsbeleid hun bestemmingslanden veranderen. Geen enkel samenwerkingsverband is op eigen initiatief afgeweken van het vervoeren van gesmokkelde migranten naar het initiële bestemmingsland. Deze bevinding noopt ook tot het plaatsen van kanttekeningen bij het veronderstelde fluïde en dynamische karakter van de samenwerkingsverbanden. De door ons geanalyseerde zaken doen juist vermoeden dat de inbedding in etnische gemeenschappen en met name de familiale en vriendschappelijke relaties die hieraan ten grondslag liggen de desbetreffende samenwerkingsverbanden veeleer een duurzaam en statisch karakter geven.

Waar het gaat om de aanpak van de onderhavige criminaliteit door politie en justitie moet worden geconstateerd, dat de risico's voor mensensmokkelaars beperkt blijven. Gevangenisstraffen zijn relatief laag en internationale samenwerking in de opsporing blijft lastig. De meeste onderzoeken richten zich dan ook vrijwel uitsluitend in Nederland actieve verdachten.⁵⁰

Gegeven de sterke inbedding van de mensensmokkel, zowel voor wat betreft de smokkelaars als voor wat betreft de te smokkelen personen, in etnische gemeenschappen, bestaat er een zekere overeenstemming tussen de wens van de laatsten en de mogelijkheden waarover de eersten beschikken. Potentiële migranten willen bij voorkeur naar landen en locaties waar zij een ondersteunend sociaal netwerk verwachten. Mensensmokkelaars op hun beurt onderhouden primair bindingen en sociale relaties met familieleden, vrienden en landgenoten die zich zowel in de herkomstlanden als in de transit- en bestemmingslanden bevinden. Het duurzame karakter van veel van deze relaties verklaart ook waarom de samenwerkingsverbanden als zodanig blijven bestaan en zich tevens blijven richten op dezelfde bestemmingslanden.

Rotterdam is voor de verschillende samenwerkingsverbanden die we hebben bestudeerd vooral een transitstad. Een uitzondering hierop vormen de verschillende mensenhandelzaken, waarin Rotterdam juist eindstation was: de plaats waar menige verdachte woonde en ook intensieve contacten onderhield met de exploitanten van seksclubs waar de naar Nederland gesmokkelde vrouwen, veelal onder dwang, te werk werden gesteld. Met hun omvangrijke migrantengemeenschappen bieden Rotterdam en omgeving de samenwerkingsverbanden niet alleen emplooi in de vorm van nieuw uit te voeren smokkeloperaties, maar tevens mogelijkheden tot ondersteuning vanuit de gemeenschappen van landgenoten - landgenoten die uit loyaliteit naar gesmokkelden of naar verdachten steun boden in de vorm van huisvesting voor gesmokkelden of het uitlenen van reisdocumenten en die zich financieel garant stelden voor de gesmokkelden. Als 'immigrantenstad' heeft Rotterdam ook mogelijkheden om grote aantallen gesmokkelden onder te brengen in een beperkt aantal huizen, zonder dat dit argwaan in de buurt opwekt. Deze kenmerken zijn overigens ook van toepassing op verschillende andere grootstedelijke locaties dan Rotterdam. Tegelijkertijd is het opmerkelijk dat juist deze stad zo'n belangrijke rol speelt, ook wanneer mensensmokkeltransporten naar Engeland worden uitgevoerd via Belgische of Franse steden. De vraag die men zich zou kunnen stellen is waarom mensensmokkelaars in die

⁵⁰ Daar komt bij dat mensensmokkel als 'transitcriminaliteit' geen hoge prioriteit kent. De aandacht van politie en justitie gaat vooral uit naar 'inkomende criminaliteit' (Staring et al. 2002).

gevallen hun klanten niet meteen verzamelen in Antwerpen of Calais, met andere woorden: waarom zij Rotterdam eigenlijk nog aandoen.

Samenvattende en concluderende beschouwingen

6.1 Inleiding

Dit onderzoek heeft als centrale doelstelling op basis van een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek inzicht te krijgen in de sociale organisatie van mensensmokkel en in de positie van Rotterdam als doorvoerhaven en/of eindbestemming in het proces van mensensmokkel.

Hiertoe is intensieve dossierstudie verricht, toegespitst op opsporingsonderzoeken die zijn uitgevoerd door diverse rechercheonderdelen van de politie Rotterdam-Rijnmond. Al met al zijn elf dossiers of opsporingsonderzoeken bestudeerd. Hierin komen waarbinnen dertien criminele samenwerkingsverbanden om de hoek kijken en worden in totaal 82 aangemerkt als verdachten. Een belangrijk aspect van deze studie is dat niet alleen aandacht is besteed aan de verdachten, maar ook aan een bredere kring van betrokkenen. In totaal zijn gegevens verzameld over 78 verdachte natuurlijke personen, 104 betrokken natuurlijke personen, 4 verdachte rechtspersonen, 24 betrokken rechtspersonen en, tot slot, 621 gesmokkelde migranten uit zeer diverse herkomstlanden. Daardoor is een gedegen empirische basis gecreëerd om een diepgaand inzicht in het fenomeen mensensmokkel te verwerven. Naast deze dossierstudie is secundaire analyse verricht op eerder verzameld materiaal over de komst van illegale vreemdelingen naar Nederland. Hierbij kon gebruik worden gemaakt van 325 interviews met illegale vreemdelingen.

Van de bestudeerde dossiers hebben, hoewel ze ook elementen van mensensmokkel bevatten, primair betrekking op mensenhandel. In één opsporingsonderzoek was er evenzeer sprake van mensenhandel als van mensensmokkel. Uit de aard der zaak heeft onze analyse zich over het algemeen beperkt tot illegale bedrijvigheden op dit laatste terrein.

6.2 De belangrijkste bevindingen

De algemene doelstelling en probleemstelling van het onderzoek zijn nader uitgewerkt in drie clusters van vragen. Deze hebben betrekking op (1) kenmerken van mensensmokkelaars en kenmerken van samenwerkingsverbanden; (2) de werkwijze en organisatie van smokkelverbanden en (3) de keuze van het bestemmingsland en de rol van Rotterdam. In het navolgende lichten wij de belangrijkste conclusies kort toe.

6.3 Kenmerken van mensensmokkelaars en samenwerkingsverbanden

Verdachten van mensensmokkel zijn overwegend geboren na 1965. Mensensmokkel is niet bij uitstek een mannelijk delict. Ongeveer drie van de vier verdachten en betrokken personen zijn mannen, één op de vier is vrouw. Aan het hoofd van één van de meest spraakmakende mensensmokkelverbanden staat overigens de vrouw die in de media bekend is geworden onder de naam Sister P.. Van de 44 verdachten waarvan de verblijfstatus uit het politiedossier gehaald kon worden, verbleven elf personen zonder verblijfsvergunning in Nederland. Van een kwart van de verdachten was bekend dat men over criminele antecedenten beschikte. Iets minder dan de helft van de verdachten bezat de Nederlandse nationaliteit, maar slechts een minderheid van deze zijn autochtone Nederlanders. De belangrijkste herkomstlanden van de verdachten zijn, behalve ons land, China, Turkije, landen die tot de voormalige Sovjet-Unie gerekend kunnen worden en landen uit de zogeheten Hoorn van Afrika: Somalië, Eritrea en Ethiopië. Over de andere actief bij mensensmokkel betrokken personen is aanmerkelijk minder bekend dan over de verdachten. Informatie over hun leeftijd, burgerlijke staat, (legale dan wel illegale) status en eventuele strafblad ontbreekt over het algemeen. Wel kunnen we iets zeggen over hun geslacht, namelijk dat ongeveer driekwart man is en één kwart vrouw. Betrokkenen komen overwegend uit dezelfde landen als de verdachten: China, Turkije en Nederland. Opmerkelijk is het grote aantal betrokken afkomstig uit Somalië.

Etniciteit of gedeeld herkomstland vormt een primaire binding tussen de leden van de meeste samenwerkingsverbanden. Voor zover daarover informatie beschikbaar is, zijn vijf van de dertien samenwerkingsverbanden te typeren als etnisch homogeen en vier als nagenoeg etnisch homogeen; drie samenwerkingsverbanden kenmerken zich door etnische heterogeniteit. Deze

etnische homogeniteit of geslotenheid wordt weerspiegeld in de herkomst van de personen die gesmokkeld worden door de samenwerkingsverbanden. De 621 gesmokkelde personen die we in de dossiers zijn tegengekomen zijn afkomstig uit minstens 23 verschillende landen. Bijna de helft is afkomstig uit China. De belangrijkste andere herkomstlanden van de gesmokkelden in de onderhavige opsporingsonderzoeken zijn Somalië (iets minder dan een kwart van de gesmokkelden) en Turkije (één op de acht à negen).

In de elf opsporingsonderzoeken is slechts een beperkt aantal rechtspersonen aangemerkt als verdachte. Desalniettemin blijken heel wat ondernemingen en andere rechtspersonen op enigerlei wijze betrokken bij mensensmokkel, over het algemeen overigens zonder daar weet van te hebben. Mensensmokkelaars maken gebruik van de bestaande logistieke mogelijkheden zonder dat de betrokken ondernemers rechtspersonen (bijvoorbeeld vervoerders) van de desbetreffende activiteiten op de hoogte zijn. Corruptieve contacten met medewerkers van bedrijven of instanties zijn in de logistiek van mensensmokkel veelal overbodig.

6.4 Werkwijze en organisatie

Op basis van de analyse laten de bewuste samenwerkingsverbanden zich beschrijven als twee uitersten in termen van organisatiestructuur.

De ene organisatiestructuur kenmerkt zich door een gering aantal verdachten, een weinig gedifferentieerde taakverdeling en een relatief grote hoeveelheid 'buitenstaanders', die een zeer beperkt aantal diensten voor het samenwerkingsverband verrichten. In een dergelijk samenwerkingsverband zijn er geen personen aan te wijzen die in staat zijn anderen binnen het samenwerkingsverband te domineren; onderhandeling staat centraal. Ook oefent men nauwelijks controle uit op de gesmokkelde migranten. Gesmokkelde migranten verblijven tijdens hun transitreis veelal bij familieleden of bij de mensensmokkelaars in huis en zijn vrij om te gaan en staan waar ze willen. Met voorkeuren en wensen van de klanten wordt voor zover mogelijk rekening gehouden. De bedragen die gesmokkelden voor de illegale binnenkomst moeten betalen zijn relatief laag en soms wordt er gewerkt met informele garanties van aankomst. Deze samenwerkingsverbanden kenmerken zich door een sterke etnische geslotenheid, die ook tot uitdrukking komt in de herkomstlanden van de gesmokkelde migranten. De loyaliteit naar elkaar wordt niet met geweld of met angst afgedwongen, maar is primair gebaseerd op gedeelde etniciteit, op verwantschap of op vriendschap. In het onderhavige

betoog hebben we dit (ideaaltypische) samenwerkingsverband aangeduid als het type A.

Het tweede type organisatiestructuur kent een groot aantal verdachten, die ieder afzonderlijk maar een beperkt aantal taken verrichten. Bij deze samenwerkingsverbanden zijn over het algemeen minder 'buitenstaanders' betrokken. Typerend is voorts dat sommige leden van het samenwerkingsverband verdachten anderen domineren en angst inboezemen. Anders geformuleerd: deze samenwerkingsverbanden zijn hiërarchischer van structuur dan die van het eerder besproken type. Het betreft samenwerkingsverbanden die te karakteriseren zijn in termen van 'bevelshuishouding' dan in termen van een 'onderhandelingshuishouden'. Tegelijkertijd oefenen deze samenwerkingsverbanden een grote controle uit op de gesmokkelde migranten door ze te bedreigen, angst in te boezemen en ook fysiek te mishandelen. Deze controle begint veelal reeds in het herkomstland van de gesmokkelde, strekt zich uit tot de familie van de gesmokkelde en duurt voort tot in het bestemmingsland. Gesmokkelden die tekortschieten als het erop aankomt de reis te betalen, kunnen door dergelijke samenwerkingsverbanden zelfs gedwongen worden voor hen te werken. Het lijkt er ook op dat deze samenwerkingsverbanden minder oog hebben voor de wensen van de door hen gesmokkelde migranten. Ze kenmerken zich voorts door een grotere mate van etnische differentiatie: de smokkelaars komen veelal uit verschillende herkomstlanden. Geweld en de angst slachtoffer te worden van geweld vormen een belangrijk organiserend principe in deze samenwerkingsverbanden. In het onderhavige betoog hebben we dit soort samenwerkingsverband aangeduid als (ideaal) type B.

Aan de hand van deze twee ideaaltypen kan de werkwijze van mensensmokkelorganisaties, zoals beschreven in hoofdstuk 5, nader worden geduid. Ingegaan wordt hierbij op de volgende elementen: (1) het maken van afspraken, (2) de omvang van de groepen gesmokkelden, (3) de reissom en de betaling, (4) de afscherming van de organisatie naar de buitenwereld, naar de medeverdachten en naar de klanten, en (5) de selectie van potentiële migranten.

1. Samenwerkingverbanden van het type A blijken in vergelijking met type B beduidend meer en op meer verschillende terreinen afspraken te maken met de gesmokkelde klanten. Bovendien komen ze hun afspraken met de klanten beter na.

2. In vergelijking met samenwerkingsverbanden van het type B voeren die van het type A de smokkelorganisaties kleinschaliger uit, met kleinere groepen migranten.
3. De bedragen die gesmokkelden betalen aan samenwerkingsverbanden van het type A liggen beduidend lager dan de bedragen die gesmokkelden aan samenwerkingsverbanden van het type B betalen. Bovendien lopen de laatsten onderweg nog eens het risico aanvullende bedragen te moeten betalen, terwijl de eersten soms ook nog eens een informele 'aankomstgarantie' hebben gekregen. Samenwerkingsverbanden van het type A laten normaliter de klanten vooraf betalen, terwijl dat bij verbanden van het type B in delen plaatsvindt of achteraf.
4. Samenwerkingsverbanden van het type A schermen zich in vergelijking met de samenwerkingsverbanden van type B beduidend minder af, en ook anders, minder professioneel. Bij type A-verbanden is de afscherming naar de medeverdachten toe minimaal: verdachten kennen elkaar en weten van de hoed en de rand. Ook de afscherming naar de gesmokkelden toe stelt nauwelijks iets voor: smokkelaars reizen, ongeacht hun status binnen het verband, vaak zelf met de gesmokkelden mee en lopen daardoor ook extra risico's. Gesmokkelden verblijven vaak tijdelijk in woonhuizen van verdachten of anderszins betrokkenen, en niet zelden is sprake van enigerlei binding tussen smokkelaars en klanten. De afscherming die de meer hiërarchisch georganiseerde samenwerkingsverbanden toepassen, vormt hiervan het spiegelbeeld. Men kent elkaar lang niet altijd, en zeker degenen met een hiërarchisch hogere positie houden zich op de achtergrond. Afscherming naar de gesmokkelden toe wordt eveneens serieus genomen. Dezen hebben veelal maar een beperkt zicht op het samenwerkingsverband. Zorgvuldigheid wordt ook betracht in die zin, dat gesmokkelden tijdens de reis veelal worden ondergebracht op afzonderlijke locaties.
5. Leden van het samenwerkingsverband van het type A selecteren hun klanten, terwijl leden van de samenwerkingsverbanden van het type B iedereen accepteert, zolang men maar geld oplevert. Bedoelde selectie is er vooral op gericht de smokkelreizen zo succesvol mogelijk te maken. Klanten moeten aan bepaalde leeftijdscriteria voldoen om als *look-a-like* door te kunnen gaan en worden zonodig geweigerd.

Meer in het algemeen kunnen we op basis van het bovenstaande concluderen dat samenwerkingsverbanden van het type A een andersoortige relatie met hun klanten onderhouden dan die van het type B. De sociale binding tussen

gesmokkelde en mensensmokkelaar van het type A kan volgens de terminologie van Sahlins (1972) worden aangeduid als een van evenwichtige wederkerigheid, terug te voeren op instrumentele motieven. De sociale binding tussen gesmokkelde migranten en mensensmokkelaars die behoren tot het samenwerkingsverband van het type B moet veeleer worden opgevat in termen van negatieve reciprociteit, die voor wat betreft de motieven van de smokkelaars is terug te voeren op exploitatie en financieel gewin.

Op basis van de hierboven gepresenteerde analyse laten de beide typen mensensmokkelverbanden die we hebben onderscheiden zich vangen in de volgende schematische voorstelling:

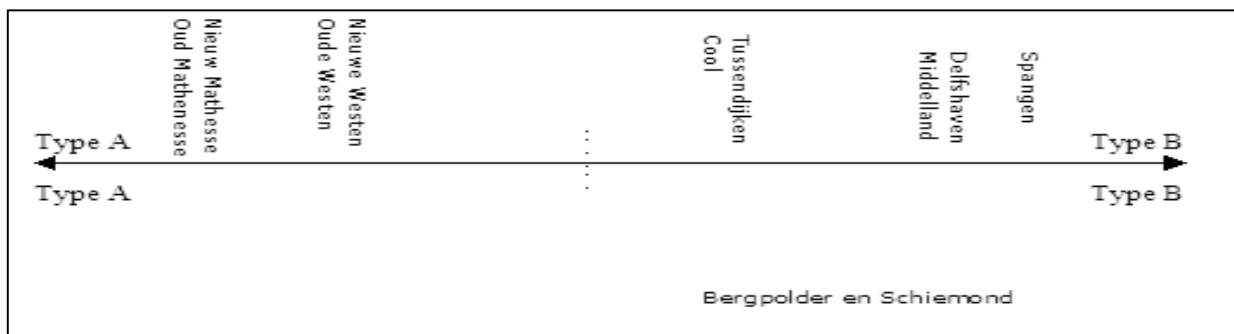
Tabel 6.1 Type van criminele samenwerkingsverbanden

	Type A	Type B
Omvang en samenstelling:		
Omvang samenwerkingsverband	Kleinschalig	Grootschalig
Etnische samenstelling samenwerkingsverband	Homogeen: gedeeld herkomstland	Heterogeen: multinationalaal
Etnische samenstelling gesmokkelden	Homogeen: eigen landgenoten	Heterogeen: diverse nationaliteiten
Selectie	Zorgvuldige selectie gesmokkelden	Geen selectie, mits men betaalt
Onderliggende sociale bindingen		
Loyaliteiten	Op basis van transnationale bindingen	Economisch gewin als binding en doel
Dominantie		
Gezagsstructuur	Onderhandelingshuishouders: horizontaal	Bevelshuishouding: hiërarchie
Geweldstoepassing	Geen fysiek geweld	Geweld intern, extern en naar gesmokkelden
Coördinatie:		
Taakverdeling	Geringe taakverdeling	Sterke taakverdeling
Kenmerken smokkeloperatie:		
Omvang smokkeloperatie	Beperkt aantal gesmokkelden	Groot aantal gesmokkelden
Initiatief tot smokkel	Primair bij klant	Bij klant en samenwerkingsverband
Reisbedrag	Beperkt	Omvangrijk
Aard betaling	Vooraf aan de reis	In fasen
Omvattendheid van smokkeldiensten	Begrensd	Omvangrijk
Tussenpersonen	Niet gebruikt	Wel gebruikt
Afscherming	Geen aandacht voor	Veel aandacht voor
Nakomen afspraken	Betrouwbaar	Minder betrouwbaar
Bepaling eindbestemming	Primair door gesmokkelden	Smokkelaars en gesmokkelden

Gegeven de twee ideaaltypen komt het samenwerkingsverband uit de opsporingsonderzoeken 'Nieuw Mathenesse' en 'Oud Mathenesse' het dichtst in de buurt van ideaaltype A. De twee samenwerkingsverbanden 'Nieuwe Westen' en 'Oude Westen' kunnen eveneens tot type gerekend worden, zij het dat ze in sommige opzichten veeleer trekken vertonen van het type B.

Het dichtst in de buurt van ideaaltype B komt het smenwerkingsverband uit het opsporingsonderzoek 'Spangen'. De samenwerkingsverbanden die beschreven staan in de opsporingsonderzoeken 'Delfshaven' en 'Middelland' behoren eveneens tot de groep van tamelijk hiërarchische verbanden met een sterke taakverdeling. Ook de samenwerkingsverbanden 'Cool' en 'Tussendijken' neigen meer naar het type B. Over het samenwerkingsverband dat centraal staat in het opsporingsonderzoek 'Bospolder' is te weinig informatie bekend om aan de hand van de onderhavige criteria te kunnen typeren.

De criminele organisaties in de beide mensenhandelzaken 'Bergpolder' en 'Schiemond' nemen een aparte positie in. Waar het gaat om het aspect van dominantie vallen ze onder het type B, voor wat de taakverdeling betreft zouden ze in de richting van het type B 'opschuiven'.⁵¹

Hoe dan ook is uit onze dossierstudie duidelijk geworden dat de onderhavige samenwerkingsverbanden minder flexibel, duurzaam, fluide en/of dynamisch zijn dan veelal in de literatuur over georganiseerde misdaadverbanden wordt verondersteld. Dit heeft alles te maken met hun sterke inbedding in etnische gemeenschappen en het belang van familiale en vriendschappelijke relaties binnen de verbanden, bindingen die zich juist kenmerken door een zekere mate van stabiliteit. Deze constatering geldt voor samenwerkingsverbanden van beide typen. Duurzame relaties zijn slecht te verenigen met de veronderstelde dynamiek en flexibiliteit van mensensmokkelorganisaties. Evenmin komen die dynamiek en flexibiliteit tot uitdrukking in hun werkwijze. Het is evident dat er in de mensensmokkelverbanden enige kennis bestaat omtrent toelatingsbeleid, asielprocedure en opsporingsactiviteiten. Mensensmokkelaars werken in toenemende mate met (vervalste) reisdocumenten, schermen zich van politie en justitie af door het gebruik van mobiele telefoons en code-taal en proberen waar mogelijk (deel)vervoer goed voor te bereiden. Eveneens is duidelijk dat mensensmokkelaars proberen in te spelen op bestaande en nieuw opgeworpen controlemaatregelen, zij het dat ze dit lang niet altijd op even professionele wijze doen. In de modus operandi van mensensmokkelaars worden soms mogelijkheden benut die de asielprocedure hun biedt zonder dat rekening wordt gehouden met eventuele negatieve consequenties voor gesmokkelde migranten. Er is dus hooguit sprake van een beperkte flexibiliteit in de werkwijze van sommige mensensmokkelverbanden.

⁵¹ De informatie die met betrekking tot een samenwerkingsverband beschikbaar is gekomen, is uiteraard afhankelijk van de opsporingsactiviteiten die de politie heeft ondernomen. Het zal duidelijk zijn dat nadere gegevens over zo'n samenwerkingsverband onze inschatting van relevante kenmerken, en daarmee de uiteindelijke typering van het samenwerkingsverband, op losse schroeven zouden kunnen zetten.

In de geanalyseerde opsporingsonderzoeken hebben we verder geen aanwijzingen kunnen vinden dat de desbetreffende criminele samenwerkingsverbanden hun bestemmingslanden onder invloed van toelatingsbeleid en/of opsporingsactiviteiten veranderen. Geen enkel samenwerkingsverband is op eigen initiatief afgeweken van het vervoeren van gesmokkelde migranten naar het initiële bestemmingsland. Ook deze bevinding doet afbreuk aan het veronderstelde fluïde en dynamische karakter van de samenwerkingsverbanden. Het onderzoeksmateriaal laat juist zien dat de inbedding in etnische gemeenschappen en de familiale en vriendschappelijke relaties die hieraan ten grondslag de criminele samenwerking op het onderhavige terrein veeleer een duurzaam en statisch karakter geven.

6.5 De keuze van het bestemmingsland en de betekenis van Rotterdam

Voor zover klanten of potentiële klanten van mensensmokkelaars hun land willen verlaten om hun positie te verbeteren, hebben ze niet zelden min of meer concrete ideeën over een beoogde bestemming. Die ideeën zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de aanwezigheid van ondersteunende familiale netwerken. Mensensmokkelaars lijken zich dan ook gespecialiseerd te hebben op specifieke regio's (West-Europa) of landen (Engeland). Gegeven de sterke inbedding van mensensmokkel in etnische gemeenschappen, zowel voor wat betreft smokkelaars als voor wat betreft migranten, komen de wensen van potentieel te smokkelen migranten tot op zekere hoogte overeen met de mogelijkheden die mensensmokkelaars tot hun beschikking hebben. In het merendeel van de gevallen komen gesmokkelde migranten dan ook terecht in landen waar hun voorkeur naar uitging. Dat het er ook wel eens anders aan toegaat blijkt uit de interviews met gesmokkelde illegale migranten. Vier op de tien gaven aan dat ze voor een ander land dan Nederland zouden hebben gekozen als ze volledige keuzevrijheid hadden gehad. Als belangrijkste reden hiervoor gaf men te kennen in Nederland een ondersteunend sociaal netwerk te missen van loyale familieleden of vrienden. Uit de analyse van de opsporingsonderzoeken blijkt dat het ook voorkomt dat mensensmokkelaars hun klanten misleiden of onder valse voorwendselen naar specifieke landen vervoeren.

Blijkens de dossierstudie speelt Rotterdam op vijf manieren een rol van betekenis voor de samenwerkingsverbanden die zich met mensensmokkel bezighouden.

1. In de eerste plaats blijkt Rotterdam als een *transitstad* te fungeren: de laatste stad waar gesmokkelde migranten zich verzamelen om vervolgens verder te worden gesmokkeld naar Engeland of een ander land. Een uitzondering hierop vormen de verschillende mensenhandelzaken, waarvoor Rotterdam veeleer eindstation was – de plaats waar nogal wat verdachten woonden en ook intensieve contacten onderhielden met de uitbaters van seksclubs waar de vrouwen te werk gesteld werden. De betekenis van Rotterdam als eindbestemming komt overigens ook naar voren uit de interviews met de gesmokkelde illegale vreemdelingen.
2. Met hun omvangrijke migrantengemeenschappen bieden Rotterdam en omgeving de samenwerkingsverbanden *emplooi* in de vorm van nieuw uit te voeren smokkeloperaties. Een niet te verwaarlozen deel van de te smokkelen personen dienden zich lokaal (vanuit Nederland of omliggende landen) op basis van de naamsbekendheid bij de smokkelaars aan.
3. In de derde plaats biedt Rotterdam mogelijkheden tot *ondersteuning vanuit de gemeenschappen* van landgenoten - landgenoten die uit loyaliteit naar gesmokkelden of naar verdachten steun boden in de vorm van huisvesting voor gesmokkelden, uitlenen van reisdocumenten en zich financieel garant stelden voor de gesmokkelden.
4. In de vierde plaats heeft Rotterdam als 'immigrantenstad' mogelijkheden om grote aantallen gesmokkelde migranten in een beperkt aantal huizen te *huisvesten* zonder dat dit argwaan in de buurt opwekt.
5. In de vijfde plaats lijkt Rotterdam gebruikt te worden vanwege de *strategische ligging* ten opzichte van Engeland en de *logistieke faciliteiten* waaronder in het bijzonder de haven en de mogelijkheden die hiermee samengaan. Deze kenmerken zijn weliswaar van toepassing op verschillende grootstedelijke locaties en zijn daarmee niet uniek voor Rotterdam. Tegelijkertijd is het opmerkelijk dat in verschillende opsporingsonderzoeken Rotterdam en directe omgeving als transitlocatie centraal staat terwijl de reis vervolgens via andere Franse of Belgische steden naar Engeland verloopt.

6.6 Suggesties voor beleid

Mensensmokkel is voor de Nederlandse samenleving een relatief nieuw fenomeen. Dit werd vooral geproblematiseerd door de toename van de aantallen asielzoekers. Al vrij snel bleek dat menig asielzoeker gebruik maakte van de diensten van 'reisagenten' of smokkelorganisaties, die tegen betaling het vervoer en vaak ook andere zaken regelden (reisdocumenten, asielverhalen, et cetera).

In de afgelopen tien jaar is een *organisatiestructuur* gerealiseerd om het onderhavige probleem aan te pakken. Vooral symbolisch belang had de in 1997 opgerichte *Taskforce* inzake mensensmokkel van de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken. Deze *Taskforce* werd gevormd door het Informatie- en Analysecentrum Mensensmokkel (IAM) bij het Korps Landelijke Politiediensten, de Unit Mensensmokkel (UMS) bij het kernteam Noord- en Oost Nederland en drie teams Grensoverschrijdende Criminaliteit bij de Koninklijke Marechaussee. Uit een vorig jaar verschenen evaluatiestudie bleek dat deze *Taskforce* heeft bijgedragen aan de vergroting van de *opsporings- en analysecapaciteit* voor mensensmokkel (Faber 2002). Uit diezelfde studie bleek echter ook dat de coördinatiestructuur van de *Taskforce* niet effectief is geweest voor de repressie van mensensmokkel. De minister van Justitie heeft derhalve het advies overgenomen om de *Taskforce* op te heffen en in de toekomst 'in te zetten' op de bestrijding van mensensmokkel via de reguliere weg.

Als we kijken naar de cijfers over de *strafrechtelijke aanpak* van mensensmokkel zien we dat in 2000 bij de arrondissementsparketten 298 mensensmokkelzaken zijn ingeschreven, tegenover 266 zaken in 2001. In 2002 waren bij het Openbaar Ministerie 200 zaken ingeschreven (peildatum 14 januari 2003). De Minister van Justitie kon niet anders dan concluderen dat de kwantitatieve doelstelling van 300 mensensmokkelzaken in 2002 niet is gehaald. Dat was wel het geval met de doelstelling dat in 2002 ten minste vijftig procent van de zaken zou worden voorgelegd aan de rechter, te weten de meervoudige kamer van de arrondissementsrechtbank (TK 2002-2003, 27 204, nr. 18). Uit de daling van het aantal mensensmokkelzaken kan overigens niet worden opgemaakt dat mensensmokkel geen prioriteit meer heeft. De UMS heeft in 2002 zelfs wat meer zaken aangeleverd dan in 2001. En in 2002 heeft het IAM maar liefst 42 onderzoeksvoorstellen opgesteld, terwijl er vijftien waren beoogd.

Behalve dat bovengenoemde instanties zijn ingesteld om de strafrechtelijk aanpak van mensensmokkel te verbeteren, te professionaliseren, te verster-

ken, is ook een uitbreiding ophanden van de *wettelijke mogelijkheden* om tegen mensensmokkel (en mensenhandel) op te treden. We doelen hierbij op het wetsvoorstel "Uitvoering van internationale regelgeving ter bestrijding van mensensmokkel en mensenhandel" (TK 29291) dat in november 2003 naar de Tweede Kamer is gestuurd. Met deze wetswijziging wordt de strafmaat voor mensensmokkel respectievelijk mensenhandel verhoogd en worden mensensmokkel en mensenhandel strafbaar gesteld in alle EU-landen en in alle landen die aangesloten zijn bij het VN-protocol inzake mensensmokkel. Ook hoeft niet meer te worden bewezen dat men in geval van het verlenen van hulp bij illegale binnenkomst en doorreis uit winstbejag heeft gehandeld. Daardoor wordt het eenvoudiger om mensensmokkalers te veroordelen.

Met andere woorden: er is sprake van een groeiend bewustzijn voor het vraagstuk van de mensensmokkel en van een toename van kennis over bronlanden, transitlanden, reisroutes, resultaten van de strafrechtelijke aanpak en de rol van (valse) reis- en identiteitsdocumenten (vgl. IAM 2002). Voorts bestaat er een professionele organisatiestructuur om de mensensmokkel aan te pakken en is er door middel van internationale regelgeving daarvoor een extra basis gelegd.

Hier staat tegenover dat mensensmokkelzaken over het algemeen ingewikkeld zijn. Van echte slachtoffers is dikwijls geen sprake, zomin als zich daarbij openbare-ordeproblemen plegen voor te doen of regionale opsporingsaangelegenheden in het geding zijn. Daardoor heeft mensensmokkel, in tegenstelling tot mensenhandel, nogal eens wat minder prioriteit. Bovendien doet zich bij de bestrijding van mensensmokkel het probleem gevoelen waarvan menigmaal gewag is gemaakt in de interviews die we hebben gehouden met de medewerkers van opsporings- en controlediensten: het feit dat veiligheidsbelangen soms al te zeer botsen met en ondergeschikt worden gemaakt aan economische belangen.

Hieronder worden die suggesties puntsgewijs gepresenteerd, zonder dat overigens maar enige waarde zou moeten worden gehecht aan de volgorde waarin dat gebeurt. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek kunnen diverse suggesties worden gedaan om het beleid inzake mensensmokkel bij te stellen.

- Om te beginnen willen we nadrukkelijk wijzen op het belang van internationale samenwerking en gegevensuitwisseling in de bestrijding van mensensmokkel. Mensensmokkel is per definitie een grensoverschrijdende vorm van criminaliteit, waarbij betrokkenen zich in ver-

schillende landen bevinden. Een eenzijdige aandacht in opsporingsonderzoeken voor de lokale Nederlandse situatie zal slechts een beperkt effect hebben op de transnationale samenwerking waarin de smokkel zich manifesteert. De meeste opsporingsonderzoeken die we hebben geanalyseerd richten zich vrijwel uitsluitend op het vervolgen van in Nederland actieve verdachten. Daarbij kan men zich nog eens afvragen of transitcriminaliteit zoals mensensmokkel tot op heden niet te weinig prioriteit heeft gekregen van politie en justitie hier te lande. De geïnterviewde 'professionals' laten daar in ieder geval geen misverstand over bestaan.

- Een volgende suggestie sluit aan bij de bevinding dat onze analyse diverse soorten samenwerkingsverbanden heeft laten zien. Deze samenwerkingsverbanden zijn gerelateerd aan twee ideaaltypische organisatiestructuren, gemakshalve aangeduid als type A en type B. Type A kenmerkt zich door een sterke etnische geslotenheid en is vooral gebaseerd op gedeelde herkomst, verwantschap of vriendschap. In geval van type B hebben we te maken met professionele, hiërarchisch gestructureerde verbanden die etnisch zeer gedifferentieerd zijn en geweld in voorkomende gevallen niet schuwen. Beide typen samenwerkingsverbanden zijn moeilijk te bestrijden: het eerste door zijn inbedding in familiale en etnische netwerken, het tweede door zijn professionaliteit en multinationale karakter. De bestrijding van mensensmokkel vergt derhalve een gedifferentieerde aanpak. De huidige structuur (met daarin sleutelrollen voor UMS, IAM en de GOC's) voorziet in toenemende mate in de opsporing en aanpak van grootschaliger en professioneler opererende verbanden. Alleen 'grote' zaken worden daarom ook geselecteerd voor de UMS. Voor de aanpak van mensensmokkelverbanden van het type A lijkt veeleer een aanpak geboden waarbij de regiopolitie het voortouw neemt. Veel van de desbetreffende zaken zijn vaag en diffuus. Er zijn soms weinig mensen bij betrokken en er vallen weinig slachtoffers, zodat ze niet zelden geringe prioriteit genieten. Het is niettemin aannemelijk dat een aanzienlijk deel van de gesmokkelden via dergelijke verbanden in Nederland terecht komt. Voor de bestrijding ervan is bovenal een realistisch en systematisch inzicht nodig in de etnische gemeenschappen die in Nederland verblijven en in de bestaande mogelijkheden tot illegale tewerkstelling, illegale huisvesting en opvang binnen de eigen gemeenschap. Recent onderzoek maakt duidelijk dat het 'illegalen-

vraagstuk' vooral speelt in een beperkt aantal rurale en stedelijke gebieden (Leerkes et al 2004). In stedelijke gebieden bestaat een ruimtelijke structuur die illegale vreemdelingen kansen biedt. Die kansensstructuur wordt gevormd door: (1) de concentratie van legale niet-westerse allochtonen die voor opvang, huisvesting en soms ook werk kunnen zorgen, (2) de sociaal-economische status van de buurt, (3) de concentratie van bedrijfjes, vooral in de commerciële dienstverlening (4) het aandeel particuliere verhuur (relevant voor de huur van etages, kamers en bedden) en (5) de concentratie van alleenstaanden. Die kansensstructuur is er overigens niet alleen voor illegalen die zich duurzaam willen vestigen, maar ook voor illegale vreemdelingen die via Nederland door willen reizen naar andere landen. Een voorbeeld daarvan zijn illegale Somaliërs die zich graag in Engeland willen vestigen.

- De hier bepleite gedifferentieerde aanpak van mensensmokkel dient te worden aangevuld met geavanceerde maatregelen in de sfeer van *identificatie en cameratoezicht*. Zo moet in de eerste plaats beleid worden ontwikkeld ten aanzien de signalering van het gebruik van valse en vervalste reis- en identiteitsdocumenten (vgl. IAM 2002). Voorts dient cameratoezicht te worden ingevoerd met betrekking tot *hot spots* voor mensensmokkel. In een van de door ons geanalyseerde opsporingsonderzoeken bleek dat een crimineel samenwerkingsverband op zich alleszins geschikte locaties om gesmokkelden in huiftrailers over te plaatsen afwees, vanwege de aanwezigheid van camera's. Door de plaatsing van camera's op strategische plekken kunnen mogelijkwerwijs mensensmokkeloperaties worden voorkomen.
- Met beide hierboven bepleite maatregelen wordt ingegrepen in het *logistieke proces* van de mensensmokkel. Aandacht voor dat proces kan de kwetsbaarheden van mensensmokkelorganisaties blootleggen. Waar dergelijke kwetsbaarheid is gelegen in het gebruik van ondernemingen die zorg dragen voor het vervoer van illegale migranten, kunnen verdere smokkeloperaties worden bemoeilijkt of tegengehouden door veel consequenter dan thans gebeurt ook die ondernemingen als verdachte in het strafrechtelijk onderzoek te betrekken. Zeker voor wat betreft dat logistieke proces, maar ook in ruimer verband, moet worden geïnvesteerd in het systematisch verzamelen en beheeren van informatie over de illegale bedrijvigheid die hier in het geding

is. Gestreefd moet worden naar een op het onderwerp toegespitste informatiehuishouding van hoogwaardige kwaliteit, zodat relevante gegevens op efficiënte wijze kunnen worden uitgewisseld en gekoppeld.

- Behalve naar het bestrijden van mensensmokkel dient de aandacht van de overheid ook uit te gaan naar de achterliggende oorzaken van mensensmokkel. Lokale bestrijding van mensensmokkel heeft geen effect op armoede elders in de wereld en kan evenmin iets veranderen aan de door velen als noodzaak ervaren behoefte om elders door middel van arbeid aan een verbeterde positie te werken. De overheid zou moeten bezien in hoeverre selectieve en tijdelijke vormen van arbeidsmigratie van laag opgeleide, niet-westerse migranten naar Nederland kunnen worden geformaliseerd. Op deze wijze zou aan ten minste een deel van de mensensmokkelaars emplooi kunnen worden ontnomen. In vrijwel alle West-Europese landen, waaronder Nederland, bestaat een hardnekkige vraag naar goedkope en flexibele arbeid. Deze vraag is bijvoorbeeld duidelijk zichtbaar in een sector als de land- en tuinbouw. De ervaring leert dat in Nederland voor deze werkzaamheden nauwelijks legale werkkrachten zijn te krijgen en dat illegale arbeid steeds weer opduikt. Nu de Europese Unie recentelijk is uitgebreid met tien lidstaten (Estland, Letland, Litouwen, Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Malta en Cyprus), komt een grote groep van goedkope arbeidskrachten beschikbaar. Veel landen, waaronder Nederland, hebben mede daarom gekozen voor een overgangstermijn voor het vrije verkeer van werknemers. Nagegaan moet worden hoe kan worden voorkomen dat deze groepen arbeidskrachten illegaal in Nederland gaan wonen en werken (vgl. OECD 2003).
- Een laatste suggestie behelst dat de Nederlandse overheid, in samenwerking met andere overheden, in de belangrijkste herkomstlanden van illegale migranten voorlichting gaat geven over de beperkte mogelijkheden die een leven zonder documenten met zich brengt en over de slechte kansen die men in dergelijke omstandigheden heeft op een volwaardig bestaan.

Literatuur

Akinbingöl, Ö. Faruk (2003), *Knooppunt Istanbul, Mensensmokkel via Turkije*, Amsterdam: Meulenhoff.

Albrecht, H.-J. (2002). "Fortress Europe? - Controlling illegal migration." *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 10(1): 1-22.

BBC News 2004. 'Tide kills 18 cockle pickers'. *BBC News Online World Edition*, Friday, 6 February, 2004. http://www.etherzone.com/cgi-bin/news-now/jump.cgi/news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/lancashire/3464203.stm (last visited at July 7, 2004).

Bijleveld, C. and A. P. Taselaar (2000). *Motieven van asielzoekers om naar Nederland te komen. Verslag van een expert meeting*. Den Haag, Ministerie van Justitie, WODC: 56.

Boyd, M. (1989). "Family and Personal Networks In International Migration: Recent Developments And New Agendas." *International Migration Review* 23(3): 638-671.

Burgers, J. and G. Engbersen (1999). *De ongekende stad 1. Illegale vreemdelingen in Rotterdam*. Amsterdam, Boom.

Chin, K.-L. (1999). *Smuggled Chinese. Clandestine immigration to the United States*. Philadelphia, Temple University Press.

Cornelius, W. A., P. Martin, et al., Eds. (1994). *Controlling Immigration. A Global Perspective*. Stanford, California, Stanford University Press.

Dijk, Th. Van, H. Elffers, D.J. Hessing en A.B. Hoogenboom (1999). *Bewust van de gevaren van criminaliteit. Een inventarisatie van kwetsbaarheden, die in de logistieke keten en daarmee ook in de Rotterdamse haven voorkomen*. Rotterdam, Deventer: Sanders Instituut, Gouda Quint.

DiMaggio, Paul, 2001, Conclusion; The Futures of Business Organization and Paradoxes of Change. In Paul Dimaggio (ed.), *The Twenty-First-Century Firm. Changing Economic Organization in International Perspective*, Princeton en Oxford: Princeton University Press, p. 210-243.

Engbersen, G., R. Staring, et al. (2002). *Illegale vreemdelingen in Nederland. Omvang, overkomst en uitzetting*. Rotterdam, RISBO.

Faber, W., 2002, *De macht over het stuur. Onderzoek besturingssysteem aanpak mensensmokkel*, Oss: Faber organisatievernieuwing B.V.

Finckenauer, James O., 2001, Russian Transnational Organized Crime and Human Trafficking. In: David Kyle en Rey Koslowski (eds.), 2001, *Global Human Smuggling. Comparative Perspectives*, Baltimore: the John Hopkins University Press, p. 166-186.

Granovetter, M. (1977). *The Strength of Weak Ties. Social Networks. A Developing Paradigm*. S. Leinhardt. New York, Academic Press: 347-367.

Grillo, R. D. (2002). Transnational migration, multiculturalism, and development, *Focaal - European Journal of Anthropology* 40.

Huisman, W., M. Huikeshoven en H.G. van de Bunt, (2003). *Marktplaats Amsterdam. Op zoek naar de zwakste schakel in de logistiek van criminele processen aan de hand van Amsterdamse rechercheonderzoeken*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

IND (1998). *Keten in kaart. Trends en ontwikkelingen in de vreemdelingenketen in 1998*. Den Haag, Ministerie van Justitie, Immigratie en Naturalisatiedienst.

Informatie- en Analysecentrum Mensensmokkel en Landelijke Parket Rotterdam (2002). *Mensensmokkel in Beeld*. Zeist, Uitgeverij Kerckebosch BV.

Kleemans, E. R. en M. Brienens (2001). "Van vriendendienst tot slangenkop." *Tijdschrift voor Criminologie* 43(4): 350-359.

Kleemans, E. R., M. Brienens, et al. (2002). Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Tweede rapportage op basis van de WODC-monitor. Den Haag, Meppel, WODC, BOOM.

Kleemans, E.R., E. A. v. d. Berg, H. van de Bunt (1998). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Rapportage op basis van de WODC-monitor*. Den Haag, Ministerie van Justitie, WODC.

Kleemans, E.R. and H.G. Van de Bunt (2003). The social organization of human trafficking. An analysis of 10 police investigations into the smuggling of illegal immigrants. In: H.G. van de Bunt, D. Siegel, D. Zaitch (eds.), *Global organized crime*. Dordrecht: Kluwer Law International (In press).

Kyle, David en Rey Koslowski (eds.), 2001, *Global Human Smuggling. Comparative Perspectives*, Baltimore: the John Hopkins University Press.

Leerkes A., M. van San, G. Engbersen, M. Cruijff en P. van der Heijden, 2004, *Wijken voor illegalen: ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid*, Den Haag: Sdu.

Leun, J. v. d. (2003). *Looking for loopholes. Processes of incorporation of illegal immigrants in the Netherlands*. Amsterdam, Amsterdam University Press.

Miller, Mark J., 2001, The Sanctioning of Unauthorized Migration and Alien Employment. In: David Kyle en Rey Koslowski (eds.), *Global Human Smuggling. Comparative Perspectives*, Baltimore: The John Hopkins University Press, p. 318-336.

Moerland, H. en Boerman, F. (1999). *Georganiseerde misdaad en betrokkenheid van bedrijven*, Deventer/Antwerpen, Gouda Quint/Kluwer Rechtswetenschappen.

OECD, 2003, *Trends in International Migration*, SOPEMI 2003 Edition.

Pieters, B. (2003). Mensensmokkel: volgt Nederland de VN of de EU? *Delikt en Delinkwent*, 33(2): p. 178-92.

Sahlins, M. (1972). *Stone age economics*. London, Tavistock Publications.

Salt, J. (2000). "Trafficking and human smuggling: a European perspective." *International Migration*, 38(3): 31-56.

- Schloenhardt, A. (1999). "Organized crime and the business of migrant trafficking." *Crime, Law & Social Change* 32: 203-233.
- Soudijn, M. (2001). "Gijzeling - een onderbelichte kant bij de mensensmokkel van Chinezen." *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(4): 360-367.
- Staring, R. (1999). Migratiescenario's. De overkomst van illegale migranten. In: J. Burgers en G. Engbersen (red.), *De ongekende stad 1. Illegale vreemdelingen in Rotterdam*. Amsterdam, Boom: 54-87.
- Staring, R. (2001). *Reizen onder regie. Het migratieproces van illegale Turken in Nederland*. Amsterdam, Het Spinhuis.
- Staring, R. (2003). Smuggling Aliens toward the Netherlands: the Role of Human Smugglers and Transnational Networks. In: H. G. v. d. Bunt, D. Siegel and D. Zaitch (eds.), *Global organized crime*. Dordrecht, Kluwer Law International.
- Staring, R., H.G. vd Bunt, C.R.A. van der Schoot (2002). *Rapportage ter ondersteuning van het aandachtsveld de Rotterdamse Haven*. Rotterdam, Sectie Criminologie, FRG.
- Tweede Kamer, Mensensmokkel, vergaderjaar 2002-2003, 27 204, nr. 18.
- Van den Reek, Esther W.A. en Adan Igeh Hussein (2003). *Somaliërs op doorreis. Verhuisgedrag van Nederlandse Somaliërs naar Engeland*. Tilburg: Wetenschapswinkel.
- Waard, P. de (2003). Brinta in Leicester. *De Volkskrant* 18 dec 2003
- Wiarda, J. (2001). Trends in de wetgeving inzake mensensmokkel en mensenhandel. *Tijdschrift voor Criminologie*, 43(4): p. 368-77.
- Zaitch, D. (2002). From Cali to Rotterdam: Perceptions of Colombian cocaine traffickers on the Dutch port. *Crime, Law, and Social Change*, 37(4).
- Zhang, S. X. and K.-L. Chin (2002). "Enter the dragon: inside Chinese human smuggling organizations." *Criminology* 40(4): p. 737-67.